

ISSN 2663-3426 (PRINT)
ISSN 2663-3434 (ONLINE)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

**SCIENTIFIC BULLETIN
OF KHERSON STATE UNIVERSITY**

Серія:
**ГЕРМАНІСТИКА
ТА МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ**
Випуск 1

Series:
**GERMANIC STUDIES
AND INTERCULTURAL COMMUNICATION**
Issue 1

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Ребрій Олександр Володимирович – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри перекладознавства імені Микола Лукаша Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна.

Заступник головного редактора:

Цапів Алла Олексіївна – доктор філологічних наук, доцент (Херсонський державний університет, Херсон, Україна)

Відповідальний секретар:

Короткова Людмила Віталіївна – кандидат філологічних наук, доцент (Херсонський державний університет, Херсон, Україна)

Члени редакційної колегії:

Белєхова Лариса Іванівна – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри англійської мови та методики (Херсонський державний університет, Херсон, Україна).

Гадомський Олександр Казимирович – доктор філологічних наук, доктор габілітований гуманітарних наук в області мовознавства (Варшавський університет, Варшава, Польща), професор, завідувач кафедри білоруських та українських досліджень Інституту славістики (Опольський університет, Ополе, Польща).

Главацька Юлія Леонідівна – кандидат філологічних наук, доцент (Херсонський державний університет, Херсон, Україна).

Дойна Попеску (Doina Popescu) – доктор філософії, доцент (Університет близького сходу північного Кіпру (Near East University of North Cyprus), Нікосія, Республіка Кіпр).

Ельжбета Кржановська-Клучевська (Elzbieta Chrzanowska-Kluczevska) – доктор філософії, професор (Ягелонський університет, Краків, Польща).

Засєкін Сергій Васильович – кандидат філологічних наук, доцент (Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна).

Крисанова Тетяна Анатоліївна – кандидат філологічних наук, доцент (Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна).

Маріна Олена Сергіївна – доктор філологічних наук, доцент (Київський національний лінгвістичний університет, Київ, Україна).

Мартинюк Алла Петрівна – доктор філологічних наук, професор (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Харків, Україна).

Приходько Ганна Іллівна – доктор філологічних наук, професор (Запорізький національний університет, Запоріжжя, Україна).

Романова Наталя Василівна – доктор філологічних наук, доцент (Херсонський державний університет, Херсон, Україна).

Шевченко Ірина Семенівна – доктор філологічних наук, професор (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Харків, Україна).

На підставі Наказу Міністерства освіти і науки України
від 14.05.2020 № 624 (додаток 2) журнал внесений до переліку фахових видань України
(категорія «Б») у галузі філології (035 – Філологія)

Затверджено відповідно до рішення вченої ради
Херсонського державного університету
(Протокол від 23.06.2021 р. № 17)

Журнал включено до наукометричної бази даних
Index Copernicus (Республіка Польща)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
(серія КВ № 23951-13791ПР від 26.04.2019 р.
видане Міністерством юстиції України)

Офіційний сайт видання: <http://tsj.journal.kspu.edu/index.php/tsj>

ISSN 2663-3426 (PRINT)
ISSN 2663-3434 (ONLINE)

© Херсонський державний університет, 2021
© Оформлення «Видавничий дім «Гельветика», 2021

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1

ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

Андрій О. Б.ПЛЮСКВАМПЕРФЕКТ – АБСОЛЮТНА, ВІДНОСНА
ЧИ АБСОЛЮТНО-ВІДНОСНА ЧАСОВА ФОРМА?.....7**Бобер Н. М.**ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЕМОТИВНОЇ ЛЕКСИКИ В АНГЛОМОВНОМУ
ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ (НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧОСТІ О. УАЛЬДА,
ДЖ. СТЕЙНБЕКА, ДЖ. ГРІШЕМ ТА ІНШИХ).....13**Бойчук М. І.**КОНВЕРСИВНІ ТА КОМПОЗИТНІ МОДЕЛІ ТВОРЕННЯ РЕЛІГІЙНОЇ
ЛЕКСИКИ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ.....19**Veremchuk E. O.**AUTOROIESIS OF THE SYSTEM OF ETHICAL CATEGORIES
IN THE ENGLISH LANGUAGE: LINGUOSYNERGETIC APPROACH.....26**Гордій О. М.**ВИКОРИСТАННЯ МОВНИХ КОРПУСІВ ДЛЯ ВЕРИФІКАЦІЇ СЕМАНТИКИ
ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ.....32**Городілова Т. М.**СИНТАКСИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАПЕРЕЧНОГО КЛІТИКА *NICHT*
У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ.....38**Долинський Є. В.**РИТОРИЧНІ ПРИЙОМИ У ПОЛІТИЧНИХ ПРОМОВАХ АМЕРИКАНСЬКИХ ЛІДЕРІВ
ЯК ЗАСОБИ МАНІПУЛЯЦІЇ СУСПІЛЬНОЮ СВІДОМІСТЮ ГРОМАДЯН.....45**Дудок А. Р.**АНГЛІЙСЬКІ ПРЕФІКСАЛЬНІ ДІЄСЛОВА:
СЕМАНТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА КОГНІТИВНІ МЕХАНІЗМИ.....52**Дудок Х. Р.**РОЛЬ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ КОНСТИТУЕНТІВ У ПОПОВНЕННІ
ТЕРМІНОСИСТЕМИ «МОБІЛЬНИЙ ЗВ'ЯЗОК».....59**Зізнська А. П.**

ДИРЕКТИВНІ МОВЛЕННЄВІ АКТИ В ДАВНЬОАНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ.....66

Казимір І. С., Польова С. В.ЛІНГВОФІЛОСОФСЬКЕ ПІДґРУНТЯ КОНТЕКСТУАЛЬНОСТІ
У ВИВЧЕННІ ОКАЗІОНАЛЬНИХ МОВЛЕННЄВИХ ОДИНИЦЬ
(НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ).....72**Marina O. V.**

APPROACHES TO STUDYING ENGLISH RESTORATION DRAMA.....78

Prihodko G. I.

LEXICO-GRAMMATICAL TRICKS IN MANIPULATIVE POLITICAL DISCOURSE.....87

Романова Н. В.МОВНА РЕАЛІЗАЦІЯ АГРЕСИВНОСТІ В СЕРЕДНІ ВІКИ
(НА МАТЕРІАЛІ ЕПІЧНОЇ ПОЕМИ «KUDRUN»).....93

СЕКЦІЯ 2 ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

Голубенко Н. І.

АСИМЕТРИЯ МОДАЛЬНОСТІ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ
В ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ.....101

СЕКЦІЯ 3 МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ

Зозуля І. Є., Стадній А. С.

РОЛЬ МЕТОДУ ГЛОБАЛЬНОГО ЧИТАННЯ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ.....107

Корнева С. Є.

ЕКСТРАЛІНГВІСТИЧНА ІНФОРМАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ, АНГЛІЙСЬКИХ
ТА ФРАНЦУЗЬКИХ ПРИСЛІВ'ІВ ІЗ КОМПОНЕНТОМ «РОЗУМ».....114

Меньшикова О. С.

СТАТУС ІМЕННИКА В РЕАЛІЗАЦІЇ КАТЕГОРІЇ ЕМОТИВНОСТІ В КІНОДІАЛОЗІ
(НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ТЕЛЕНОВЕЛ).....121

СЕКЦІЯ 4 СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ

Рудь О. М., Горбатенко І. С.

ЗАСТАРІЛА ЛЕКСИКА В ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТАХ СЕРГІЯ ЖАДАНА:
ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ.....130

CONTENTS

SECTION 1

GERMANIC LANGUAGES

Andriiv O. B.

PLUPERFECT – ABSOLUTE, RELATIVE

OR ABSOLUTE-RELATIVE TEMPORAL FORM?.....7

Bober N. M.

PECULIARITIES OF APPLICATION OF EMOTIONAL VOCABULARY

IN ENGLISH ARTISTIC DISCOURSE (A CASE STUDY OF THE WORK OF O. WILD,

J. STEINBECK, J. GRISHAM AND OTHERS).....13

Boichuk M. I.

CONVERSION AND COMPOUND MODELS OF RELIGIOUS

VOCABULARY FORMATION IN THE ENGLISH LANGUAGE.....19

Veremchuk E. O.

AUTOPOIESIS OF THE SYSTEM OF ETHICAL CATEGORIES

IN THE ENGLISH LANGUAGE: LINGUOSYNERGETIC APPROACH.....26

Hordii O. M.

USE OF LANGUAGE CORPORA FOR VERIFICATION OF SEMANTICS

OF PHRASEOLOGICAL UNITS.....32

Horodilova T. M.

SYNTACTIC IMPLEMENTATION OF THE NEGATIVE CLITIC *NICHT*

IN THE MODERN GERMAN LANGUAGE.....38

Dolynskiy Ie. V.

RHETORICAL DEVICES IN THE AMERICAN LEADERS' POLITICAL SPEECHES

AS THE MANIPULATION WAYS OF THE CITIZENS' PUBLIC CONSCIOUSNESS.....45

Dudok A. R.

ENGLISH PREFIXAL VERBS:

SEMANTIC TRANSFORMATIONS AND COGNITIVE MECHANISMS.....52

Dudok K. R.

THE ROLE OF PHRASEOLOGICAL CONSTITUENTS IN REPLENISHING

THE TERMINOSYSTEM "MOBILE COMMUNICATION".....59

Zizinska A. P.

DIRECTIVE SPEECH ACTS IN OLD ENGLISH LANGUAGE.....66

Kazymir I. S., Poliova S. V.

LINGUOPHILOSOPHICAL BASIS OF CONTEXTUALITY IN THE STUDY

OF OCCASIONAL SPEECH UNITS (ON THE MATERIAL

OF THE ENGLISH LANGUAGE).....72

Marina O. V.

APPROACHES TO STUDYING ENGLISH RESTORATION DRAMA.....78

Prihodko G. I.

LEXICO-GRAMMATICAL TRICKS IN MANIPULATIVE POLITICAL DISCOURSE.....87

Romanova N. V.

LANGUAGE REALIZATION OF AGGRESSION IN THE MIDDLE AGES

(BASED ON THE EPIC POEM «KUDRUN»).....93

SECTION 2 TRANSLATION STUDIES

Holubenko N. I.

ASYMMETRY OF MODALITY IN DIALOGIC SPEECH IN LITERARY TRANSLATION.....101

SECTION 3 INTERCULTURAL COMMUNICATION

Zozulia I. Ye., Stadnii A. S.

THE ROLE OF THE GLOBAL READING METHOD IN THE PROCESS
OF STUDYING UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE.....107

Kornieva S. Ye.

EXTRALINGUISTIC INFORMATION OF UKRAINIAN, ENGLISH
AND FRENCH PROVERBS WITH THE COMPONENT "MIND".....114

Menshykova O. S.

NOUN STATUS IN THE IMPLEMENTATION OF CATEGORY
OF EMOTIVITY IN CINEMATOGRAPHIC DIALOGUE
(BASED ON GERMAN AND UKRAINIAN TELENOVELS).....121

SECTION 4 SLAVIC LANGUAGES

Rud O. M., Horbatenko I. S.

OBSELETE VOCABULARY IN POETIC TEXTS BY SERGIY ZHADAN:
FUNCTIONAL-SEMANTIC ASPECT.....130

СЕКЦІЯ 1 ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

УДК 81'362:811.112.2+811.161.2

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2021-1-1>

ПЛЮСКВАМПЕРФЕКТ – АБСОЛЮТНА, ВІДНОСНА ЧИ АБСОЛЮТНО-ВІДНОСНА ЧАСОВА ФОРМА?

Андріїв Ольга Богданівна,
кандидат філологічних наук,
викладач кафедри англійської філології та перекладу
Університет Короля Данила
olha.andriiv@ukd.edu.ua
orcid.org/0000-0003-3517-8258

Статтю присвячено актуальній проблемі граматичного статусу плюсквамперфектних форм німецької та української мов. У дослідженні диференційовано погляди науковців щодо плюсквамперфектних форм із боку їх відносної чи абсолютної інтерпретації. Подається визначення плюсквамперфекта з майбутньою часовою референцією, підтверджене прикладними репрезентаціями й аналізом досліджуваних одиниць у структурі речення. З боку традиційного лінгвістичного трактування плюсквамперфект – це форма, яка виражає або «передування щодо іншої минулої дії», або «віддалене минуле». Однак у дослідженні звертаємо увагу на нові значення цієї грами: «теперішнє» чи «майбутнє».

У статті висувається проблема футуральної спрямованості плюсквамперфектних форм, виходячи з двох позицій: коли плюсквамперфект вживається в значенні «післяминуле» щодо іншої минулої дії, тобто коли ця грама опозиціонує своєму загальноприйнятому значенню; коли плюсквамперфект виражає значення «контрфактичність» із майбутньою часовою референцією – суб'єкт висловлення знає, що в реальному світі певні дії не можуть бути реалізовані, оскільки суперечать об'єктивним законам людського існування. Вживання плюсквамперфектних форм у подібних конструкціях свідчить про те, що мова не лише не обмежує нас засобами вираження реальних знань про світ, а й надає такі для відтворення гіпотетичних, ірреальних чи контрфактичних висловлень.

Зроблено висновок, що з позиції темпоральності форми плюсквамперфекта кон'юнктива є позачасовими й можуть виражати дію, що відбувається в момент мовлення, відбувалася (чи могла відбутися) раніше моменту мовлення або відбудеться після моменту мовлення, оскільки в зіставленні часу й способу переважає спосіб дієслова, а часовий характер вербальної форми відходить на другий план. Запропоновано розглядати плюсквамперфект як абсолютно-відносну часову форму.

Ключові слова: плюсквамперфект, абсолютний час, відносний час, момент мовлення, контрфактичність.

PLUPERFECT – ABSOLUTE, RELATIVE OR ABSOLUTE-RELATIVE TEMPORAL FORM?

Andriiv Olga Bohdanivna,
Candidate of Philological Sciences,
Lecturer at the Department of English Philology and Translation
King Danylo University
olha.andriiv@ukd.edu.ua
orcid.org/0000-0003-3517-8258

The article is devoted to the problem of grammatical status of pluperfect forms of German and Ukrainian languages. The study differentiates the views of scientists on pluperfect forms in terms of their relative or absolute interpretation. The definition of the pluperfect with the future temporal reference is given, confirmed by applied representations and analysis of the studied units in the sentence structure. From the point of view of traditional linguistic interpretation, pluperfect is a form that expresses either “precedence over another past action” or “distant past”. However, in this study, we look at new meanings of this grammar: “present” or “future”.

The article raises the problem of the futural orientation of pluperfect forms, based on two positions: when pluperfect is used in the sense of “past” in relation to another past action. That is, when this gram is in opposition to its conventional meaning; when the plusquamperfect expresses the meaning of “counterfactual” with the future temporal reference, when

the subject of the statement knows that in the real world certain actions cannot be realized because they contradict the objective laws of human existence. The use of the pluperfect forms in such constructions indicates that language not only does not limit us by means of expressing real knowledge about the world, but also provides such for the reproduction of hypothetical, unreal or counterfactual statements.

It is concluded that from the point of view of temporality, the conjunctive forms of the pluperfect are timeless and can express the action that occurs at the time of speech, occurred (or could occur) before the moment of speech or will occur after the moment of speech, the temporal nature of the verbal form recedes into the background. It is proposed to consider plusquamperfect as an absolute-relative time form.

Key words: pluperfect, absolute time, relative time, moment of speech, counterfactuality.

1. Вступ

Новизна розвідки полягає в певною мірою нетрадиційному підході до розуміння плюсквамперфектних форм з основними семами «передування щодо іншої минулої дії» чи «віддалене минуле» з інтерпретацією грами як абсолютно-відносної.

Актуальність дослідження вмотивована необхідністю аналізу й переосмислення традиційних наукових підходів щодо вивчення плюсквамперфекта виключно з позицій відносності.

Мета дослідження полягає у виявленні нового семантичного потенціалу плюсквамперфекта: теперішня чи майбутня часова референція.

У сучасній лінгвістиці вже існує чимало наукових досліджень, які присвячені плюсквамперфектним формам, серед яких можна виокремити як зіставно-типологічні студії (Молошная, 1996; Шошитайшвили, 1998; Сичинава, 2013), так і дослідження цієї грами в окремих мовах (Tieroff, 1994; Breuer, 1996; Chinkarouk, 1998; Попович, 2012; Андріїв, 2016 та ін.). З боку традиційного лінгвістичного трактування плюсквамперфекта ця форма виражає або «передування щодо іншої минулої дії», або «віддалене минуле». Однак, незважаючи на основні традиційні погляди, інтерпретацію та аналіз плюсквамперфектних форм, все частіше дослідники звертають увагу на нові, а подекуди й контрверсійні значення цієї грами, такі як «теперішнє» чи «майбутнє».

2. Абсолютний час / відносний час

Як стверджують деякі німецькі дослідники, поняття абсолютних і відносних часових форм доречно виключно за умови їх трактування в межах темпорального дейксиса (Breuer, 1996: 19), що вказує на простору й часову локалізацію. Узагальнюючи дослідження Б. Комрі, можна розмежувати абсолютні й відносні часові форми таким чином: «абсолютною є така часова форма, яка містить як частину своєї семантики момент теперішнього в значенні дейктичного центру; відносною вважається часова форма, яка не

містить як частину своєї семантики момент теперішнього в значенні дейктичного центру. Відносний час пояснюється стосовно точки відліку, яка задається контекстом» (Comrie, 1985: 36, 58).

Для відносних часів актуальною є ідентифікація точки відліку чи низки потенціальних моментів відліку, які виводяться з контексту. Однак теперішнє є завжди можливою точкою відліку для відносних часів. Це означає, що відносний час інтерпретується стосовно моменту зіставлення, який є контекстуально зумовленим; оскільки контекст передбачає момент теперішнього, то інтерпретація завжди можлива для відносного часу стосовно теперішнього, хоча вона й видається дещо ілюзорною. Таким чином, різниця між абсолютним і відносним часом полягає не в розумінні точки відліку плану теперішнього чи іншої часового моменту, але швидше між формою, значення якої визначає чи не визначає теперішній час як момент віднесення (Comrie, 1985: 58).

У контексті вказаної проблематики постає проблема трактування плюсквамперфекта, який може вживатися в абсолютному й відносному часовому значенні. Наведемо декілька прикладів.

У німецькому мовознавстві плюсквамперфект:

- темпорально не виконує жодної іншої функції, як тільки «передминуле» (Ten Cate, 2004: 139);
- позначає завершеність у минулому; подія виражається як завершена до моменту мовлення (Flämig, 1991: 394);
- вживається в простих реченнях для позначення кінцівки, а також для вираження минулості до певного часового пункту;
- існує для вираження стану справ, який суперечить дійсності;
- вживається в складних реченнях у поєднанні зі сполучниками; для вираження відносності підрядного щодо головного;
- застосовується в текстах для вираження відносності щодо контексту (Wunderlich, 1970: 119–120);

– плюсквамперфект – німецька дієслівна форма, що означає час, який сплинув до певного моменту в минулому. На відміну від українського давноминулого німецький плюсквамперфект може вживатися й безвідносно (Совгира, 1977: 163).

В українському мовознавстві:

– форми давноминулого часу орієнтуються винятково на точку відліку, що є минулою дією (Бондар, 1996: 54);

– значення давноминулого часу виникає в разі порівняння часового перебігу двох дій у минулому. Отже, значення давноминулого відносно (Білодід, 1969: 377);

– давноминулий час виражає таке саме абсолютне значення, як і минулий, теперішній чи майбутній, і не передбачає відношення до іншої дії в минулому (Барчук, 2011: 16).

З наведених прикладів можемо зробити висновки про те, що переважає тенденція до трактування плюсквамперфектних форм як відносних. Під відносним значенням розуміємо відношення до іншої дії в минулому чи певної точки відліку (Сомгіе, 1985: 65).

Прихильники абсолютного тлумачення складних минулих часових форм аргументують свій погляд тим, що критерії встановлення часового значення за межами темпоральної позиції мовця не відбивають функціонально-семантичної природи дієслівних граем. У формі давноминулого часу немає вказівки на будь-яку іншу, пізнішу співвідносну минулу дію (Барчук, 2011: 16). Виходячи з такої позиції, варто наголосити, що призначення будь-якої мовної одиниці – це повідомлення, передача інформації, тому не варто розглядати часову форму з позиції «в собі й для себе», бо в такому разі вона втрачає своє прагматичне значення.

Плюсквамперфект позначає минулу завершену дію. На відміну від перфекта, події, виражені плюсквамперфектом, не можуть відбиватися як такі, що сягають плану теперішнього. У своєму абсолютному значенні плюсквамперфект трапляється рідко (Sommerfeldt, Starke, 1988: 82). Важко погодитись із цією думкою науковців, оскільки плюсквамперфект може сягати плану теперішнього, якщо розрізняти такі поняття, як момент мовлення та теперішній час (див.: Breuer, 1996: 7). Актуальним таке тлумачення буде для прямої мови. Наприклад, ситуація в готелі: „ – Aber wir **hatten** das Zimmer **reserviert**”. Номер був заброньований задовго до цього моменту, але сама ситуація зачіпає момент мовлення, актуальна для нього, хоча й маркована семами

минуле + завершене. Саме в цьому й полягає абсолютне вживання плюсквамперфекта: він безпосередньо наближений чи має відношення виключно до моменту мовлення на відміну від відносного значення. Тобто плюсквамперфект є абсолютно-відносною часовою формою.

3. Футуральний плюсквамперфект

У зарубіжній лінгвістиці останніх років активно висувається проблема футуральної спрямованості плюсквамперфектних форм (див.: Grewendorf, 1982; Leirbukt, 1991; Chaski, 1995). У наведених працях науковців спрямованість плюсквамперфектних форм стосовно майбутнього часу отримала різну інтерпретацію. У пропонованій статті розглянуто плюсквамперфект із майбутньою часовою віднесеністю, виходячи з двох позицій:

– коли плюсквамперфект вживається в значенні «післяминуле» щодо іншої минулої дії. Тобто коли ця граема опозиціонує своєму загальноприйнятому значенню;

– коли плюсквамперфект і давноминулий час виражають значення «контрфактичність» із майбутньою часовою референцією.

Термін «футуральний плюсквамперфект» вперше застосував Г. Гревендорф (Grewendorf, 1982: 231), хоча він видається не зовсім вдалим, оскільки не має нічого спільного з традиційним майбутнім часом. З позицій Г. Гревендорфа йдеться про транспозицію плюсквамперфектної форми, яка вступає в опозицію з контекстом (Бондарко, 1971: 8), тобто такий різновид контекстуального оточення, яке надає формі плюсквамперфекта нетрадиційної семантики «післяминулого». Типовим вираженням такого значення плюсквамперфекта є пропозиції з темпоральним сполучником *bis* (див.: Gelhaus, 1969: 17). Розглянемо приклад:

*...und diese beiden Phantasie-Schloßabfüllungen **verharrten** lange auf ihrem Platz, **bis** sie am Samstag abend schließlich **verschwunden waren*** (M. Mosebach).

З наведеного прикладу очевидно, що дія головного речення, виражена претеритальною формою, почалася раніше дії підрядного, вираженого формою плюсквамперфекта: $E1_{Prät} \rightarrow E2_{Plqp}$, коли основне значення плюсквамперфекта $E2_{Plqp} \rightarrow E1_{Prät}$. Не менш важлива роль належить у цьому випадку сполучнику *bis*, який, з одного боку, вимагає закінчення дії головного речення (Steube 1980: 45), а з іншого, – ця вимога реалізується тільки за умови завершення дії підряд-

ного речення, тобто обидві дії взаємозалежні у своїй часовій протяжності й взаємозумовлені в значенні завершеності. Схематично ці відношення можна показати (див рис. 1).

Для E1 точкою відліку буде E2, а для E2 – темпоральний конкретизатор *am Samstagabend*, причому обидві дії завершені й не мають спільних ознак із традиційним майбутнім часом.

Виявом майбутньої часової віднесеності плюсквамперфекта можна вважати його контрфактичне вживання, коли суб'єкт висловлення знає, що в реальному світі певні дії не можуть бути реалізовані, оскільки суперечать об'єктивним законам людського існування. Наприклад: *Nächstes Jahr wäre er 200 Jahre alt geworden* (Leirbukt, 1991), де плюсквамперфект кон'юнктива наділено семою «футуральність з ірреальним семантичним навантаженням».

З подібною семантикою знаходимо й приклади давноминулого часу в українській мові, коли суб'єкт мовлення може з упевненістю говорити про характерні для нього ознаки чи стани, випереджаючи їх настання та таким чином не допускаючи їх реалізації:

I ще одно, бачиш, був би забув! (І. Вільде) → (але ж не забув).

Зазначена проблема ще й досі постає дискусійною та вимагає уточнення через неоднозначність пропонованого для вказаних виявів терміна «футуральний плюсквамперфект». З наведених прикладів слідує, що порівнювані грами не мають відношення до таких виявів майбутнього часу, як, наприклад, перфект: *Morgen habe ich die Treppe geputzt* (Breuer, 1996: 41) чи простий минулий час в українській мові: – *Ну все, я пішов...*; такі приклади тільки засвідчують спрямованість на майбутню дію, яка не може бути реалізована, по-перше, через значення самої форми (плюсквамперфект / давноминулий час не можуть позначати майбутні дії *par excellence*), а по-друге, внаслідок знань про об'єктивні закони світу (*Nächstes Jahr wäre er 200 Jahre alt geworden*, адже відомо, що реально цього

відбутися не може з двох причин: з наукового боку – таких випадків не зафіксовано, а з формального – контрфактичність міститься в самій пропозиції (могло б виповнитися →, але вже не може). Вживання плюсквамперфектних форм у подібних конструкціях свідчить про те, що мова не лише не обмежує нас засобами вираження реальних знань про світ, а й надає такі для відтворення гіпотетичних, ірреальних чи контрфактичних висловлень.

4. Висновки

Плюсквамперфектні форми можуть набувати семантики теперішнього чи майбутнього, коли вони вживаються в значенні «післяминуле» щодо іншої минулої дії (тобто коли ці часові форми вступають в опозицію до свого ключового значення), коли плюсквамперфект і давноминулий час виражають значення «контрфактичність» із теперішньою чи майбутньою часовою проекцією (йдеться про ситуацію, коли суб'єкт контрфактичного висловлення знає про неможливість реалізації дії ще до моменту мовлення, оскільки вона зумовлена тими чинниками, які не залежать від людини. Відбувається своєрідний перехід до певного моменту в минулому, звідки альтернативна ситуація, орієнтована на теперішнє чи майбутнє, не може отримати належного розгортання внаслідок того, що реальні знання про світ блокують у нашій свідомості потенційність такої уявної ситуації).

Зроблено висновок, що з позиції темпоральності форми плюсквамперфекта кон'юнктива є позачасовими й можуть виражати дію, що відбувається в момент мовлення, відбувалася (чи могла відбутися) раніше моменту мовлення або відбудеться після моменту мовлення, оскільки в зіставленні часу й способу переважає спосіб дієслова, а часовий характер вербальної форми відходить на другий план. В українській мові вираження майбутньої дії формами давноминулого часу не є поширеним явищем. У тих поодиноких випадках, коли така інтерпретація можлива, майбутня часова референція є контекстуально залежною.

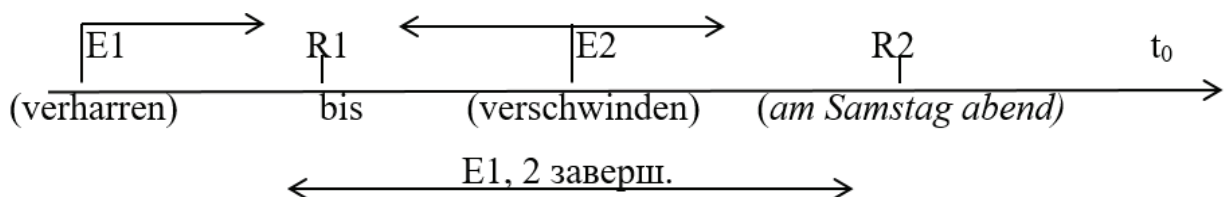

Рис. 1. Плюсквамперфект у значенні «післяминуле»

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андріїв О.Б. Функціонування плюсквамперфекта у німецькій і давноминулому часу в українській мовах : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17. Івано-Франківськ, 2016. 186 с. URL: http://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/dis_andriiv.pdf (дата звернення: 20.03.2021).
2. Барчук В.М. Граматична темпоральність: Інтервал. Час. Таксис : монографія. Івано-Франківськ : Сімик, 2011. 416 с.
3. Білодід І.К. Сучасна українська літературна мова : Морфологія. Київ : Наукова думка, 1969. 583 с.
4. Бондар О.І. Темпоральні відношення в сучасній українській літературній мові : Система засобів вираження. Одеса : Астропринт, 1996. 192 с.
5. Бондарко А.В. Вид и время русского глагола (значение и употребление). Москва : Просвещение, 1971. 238 с.
6. Молошная Т.Н. Плюсквамперфект в системе грамматических форм глагола в современных славянских языках. *Русистика. Славистика. Индоевропеистика* : сборник к 60-летию А.А. Зализняка. Москва, 1996. С. 564–573.
7. Попович Л. Граматичні та семантичні функції плюсквамперфекта в сучасній українській мові. Акцентологія. Етимологія. Семантика. До 75-річчя В.Г. Скляренка. Київ : Наукова думка, 2012. С. 653–672.
8. Сичинава Д.В. Типологія плюсквамперфекта. Славянський плюсквамперфект. Москва : АСТ-ПРЕСС КНИГА, 2013. 384 с.
9. Совгира А.Г. Дієслово. Німецько-українські мовні паралелі : (порівняльно-типологічна граматики). Київ : Вища школа, 1977. С. 149–168.
10. Шошитаішвили І.А. Функции и статус плюсквамперфекта в глагольной системе (в типологическом аспекте) : дисс. ... канд. філол. наук : 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание». Москва, 1998. 181 с.
11. Ten Cate A.P. Das Plusquamperfekt im Mahlstrom des Präteritumschwunds. *Linguistische Studien im europäischen Jahr der Sprachen*. Frankfurt am Main : Lang, 2004. S. 135–144.
12. Breuer Ch. Das deutsche Plusquamperfekt – absolut-relatives oder absolutes Tempus? *Deutsche Tempora der Vorvergangenheit*. Trier : WVT, 1996. S. 1–62.
13. Chaski C.E. The Future Pluperfect: Double Tenses in American English Auxiliaries. *American Speech*. 1995. Vol. 70. No. 1. P. 3–20.
14. Chinkarouk O. Le Plus-que-parfait dans la phrase complexe (coordination et juxtaposition) en ukrainien moderne. *Le Langage et l'Homme*. 1998. XXXIII, 1. P. 39–53.
15. Comrie B. Tense. Cambridge : CUP, 1985. 139 p.
16. Flämig W. Zur Funktion des Verbs. I. Tempus und Temporalität. *Deutsch als Fremdsprache*. 1964. № 4. S. 1–8.
17. Gelhaus H. Zum Tempussystem der deutschen Hochsprache. Der Begriff Tempus. Düsseldorf : Schwann, 1969. S. 5–22.
18. Grewendorf G. Zur Pragmatik der Tempora im Deutschen. *Deutsche Sprache*. 1982. № 3. S. 213–236.
19. Sommerfeldt K.-E., Starke G. Einführung in die Grammatik der deutschen Gegenwartssprache. 1988. 327 S.
20. Leirbukt O. "Nächstes Jahr wäre er 200 Jahre alt geworden": Über den Konjunktiv Plusquamperfekt in hypothetischen Bedingungsgefügen mit Zukunftsbezug. *Zeitschrift für Germanistische Linguistik*. 1991. № 19 (2). S. 158–193.
21. Steube A. Temporale Bedeutung im Deutschen. Berlin : Akademie-Verlag, 1980. 219 S.
22. Thieroff R. Perfect and Pluperfect in German. Tense and Aspect in Discourse. Berlin / New York : Mouton de Gruyter, 1994. P. 99–113.
23. Wunderlich D. Tempus und Zeitreferenz im Deutschen. München : Hueber, 1970. 358 S.

REFERENCES:

1. Andriiv O.B. Funktsionuvannya plyuskvamperfekta u nimetski i i davnomynulogo chasu v ukrainkii movakh. [Functioning of pluperfect in German and Ukrainian.] Cand. diss. Ivano-Frankivsk, 2016. Available at: http://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/dis_andriiv.pdf.
2. Barchuk V.M. (2011). Hramatychna temporalnist: Interval. Chas. Taksys: monohrafiia. [Grammatical temporality: Interval. Tense. Taxis]. Ivano-Frankivsk: Simyk, 416 s.
3. Bilodid I.K. (1969). Suchasna ukrainska literaturna mova: Morfolohiia. [Modern Ukrainian literary language: Morphology]. K.: Naukova dumka, 583 s.
4. Bondar O.I. (1996). Temporalni vidnoshennia v suchasni ukrainskii literaturnii movi : Systema zasobiv vyrazhennia. [Temporal relations in modern Ukrainian literary language: The system of means of expression]. Odesa.: Astroprynt, 192 s.
5. Bondarko A.V. (1971). Vyd y vremena russkoho hlahola (znachenye y upotreblenye). [Aspect and tense of the Russian verb (meaning and use)]. M.: Prosveshchenye, 238 s.
6. Moloshnaia T.N. (1996). Pluskvamperpekt v systeme hrammatycheskykh form hlahola v sovremennykh slavianskykh yazykakh. [Pluperfect in the system of grammatical forms of verbs in modern Slavic languages]. Rusystyka. Slavystyka. Yndoevropestyka: sbornik k 60-letyiu A.A. Zalyzniaka. M., S. 564–573.
7. Popovych L. (2012). Hramatychni ta semantychni funksii pluskvamperfekta v suchasni ukrainskii movi. [Grammatical and semantic functions of pluperfect in the modern Ukrainian language.] Aktsentolohiia. Etymolohiia. Sematyka. Do 75-richchia V.H. Skliarenka. K. : Naukova dumka, S. 653–672.
8. Sychynava D.V. (2013). Typolohiia pluskvamperfekta. Slavianskyi pluskvamperpekt. [Typology of pluperfect. Slavic pluperfect]. M. : AST-PRESS KNYHA, 384 s.
9. Sovhyra A.H. (1977). Diieslovo. Nimetsko-ukrainski movni paraleli : (porivnialno-typolohichna hramatyka). [Verb. German-Ukrainian language parallels: (comparative-typological grammar)]. K. : Vyscha shkola, S. 149–168.
10. Shoshytaishvily Y. (1998). Funktsyy y status pluskvamperfekta v hlaholnoi systeme (v typolohycheskom aspekto) [Functions and status of the pluperfect in the verb system (in the typological aspect)]: dys.... kand. fylol. nauk: spets. 10.02.20 "Srvnytelno-ystorycheskoe, typolohycheskoe y sopostavytelnoe yazykoznanie", M., 181 s.
11. Abraham P. Ten Cate. Das Plusquamperfekt im Mahlstrom des Präteritumschwunds. [] *Linguistische Studien im europäischen Jahr der Sprachen*. Frankfurt am Main: Lang, (2004). S. 135–144.

12. Breuer Ch. (1996). Das deutsche Plusquamperfekt – absolut-relatives oder absolutes Tempus? [The German pluperfect - absolute-relative or absolute tense?]. Deutsche Tempora der Vorvergangenheit. Trier: WVT, S. 1–62.
13. Chaski C. E. (1995). The Future Pluperfect: Double Tenses in American English Auxiliaries. American Speech. Vol. 70, No. 1. P. 3–20.
14. Chinkarouk O. (1998). Le Plus-que-parfait dans la phrase complexe (coordination et juxtaposition) en ukrainien moderne. [The pluperfect in the complete sentence (coordination and juxtaposition) in modern Ukrainian.] Le Langage et l'Homme, XXXIII, 1. P. 39–53.
15. Comrie B. (1985). Tense. Cambridge: CUP, 139 p.
16. Flämig W. (1964). Zur Funktion des Verbs. Tempus und Temporalität. [About the function of the verb. Tense and temporality]. Deutsch als Fremdsprache. № 4. S. 1–8.
17. Gelhaus H. (1969). Zum Tempussystem der deutschen Hochsprache. [To the tense system of the high German language]. Der Begriff Tempus. Düsseldorf: Schwann, S. 5–22.
18. Grewendorf G. (1982). Zur Pragmatik der Tempora im Deutschen. [To the pragmatics of tenses in German.]. Deutsche Sprache. № 3. S. 213–236.
19. Karl-Ernst Sommerfeldt, G. Starke. (1988). Einführung in die Grammatik der deutschen Gegenwartssprache. [Introduction to the grammar of contemporary German]. 327 S.
20. Leirbukt O. (1991). "Nächstes Jahr wäre er 200 Jahre alt geworden": Über den Konjunktiv Plusquamperfekt in hypothetischen Bedingungsgefügen mit Zukunftsbezug. [Next year he would have been 200 years old": About the subjunctive pluperfect in the hypothetical conditional structures with the future reference]. Zeitschrift für Germanistische Linguistik. № 19, (2). S. 158–193.
21. Steube A. (1980). Temporale Bedeutung im Deutschen. [Temporal meaning in German]. Berlin: Akademie-Verlag, 219 S.
22. Thieroff R. (1994). Perfect and Pluperfect in German. Tense and Aspect in Discourse, Berlin / New York: Mouton de Gruyter, P. 99–113.
23. Wunderlich D. (1970). Tempus und Zeitreferenz im Deutschen. [Tempus and tense reference in German] München: Hueber, 358 S.

*Стаття надійшла до редакції 11.04.21
The article was received 11 April 2021*

УДК 811.111'373'42

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2021-1-2>

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЕМОТИВНОЇ ЛЕКСИКИ В АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ (НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧОСТІ О. УАЛЬДА, ДЖ. СТЕЙНБЕКА, ДЖ. ГРИШЕМ ТА ІНШИХ)

Бобер Наталія Миколаївна,
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри германської філології
Інститут філології
Київського університету імені Бориса Грінченка
natashabober@gmail.com; n.bober@kubg.edu.ua
orcid.org/0000-0002-9639-0562

У статті досліджено концепт емоційності й зіставлено його з поняттям «експресивність». З'ясовано, що емоційність має комплексний характер і синтезує в собі якісні психологічні, літературні, лінгвістичні характеристики. Підсумовано, що доцільно застосовувати поняття емоційно-експресивна лексика (забарвлення) для вираження як причини формування емоції, так і наслідку, що виходить із неї. Наголошено на ще одній важливій частині в рамках емотивної лексики – оцінних висловлюваннях, які володіють певною іллокутивною силою, розраховані на досить конкретний перлокутивний ефект, а оцінка пропускається через людську емоційну сферу психіки. Схарактеризовано різні способи вираження емотивної лексики, а саму емотивну лексику поділено на п'ять основних груп: емотиви-номінативи, емотиви-соціативи, емотиви-експресиви, оказіональні емотиви, нейтральні емотиви.

До того ж у науковому дослідженні акцентовано на вигуках і фразеологізмах як на найефективнішому способі передачі всього спектру емоцій (виокремлено фраземи, які описують стан відчаю, смутку, незадоволення, обурення; фразеологічні одиниці, що характеризують радість). Описано роль різних частин мови й вказано на причино-наслідковий зв'язок з емотивністю. Зображено домінуючу роль синонімів і художніх троп під час передачі позитивного спектру емоцій. Розкрито особливість фразеологізмів, котрі є семантичними основами, центральними елементами макро- й мікротексту, й наведено приклади їх застосування для трансляції емоцій і відчуття в англomовному художньому дискурсі. Опрацьовано й структуровано фонетико-орфографічні ознаки емоційних елементів (багаторазове повторення звуків на письмі; розподіл звуків дефісом, вираження фразового наголосу шляхом застосування курсиву, заміни шрифту, підкреслення, застосування трикрапки). Вказано на взаємозв'язок частини твору з домінуючими способами передачі емоцій автором у художньому творі.

Ключові слова: експресія, фразема, емотиологія, афективи, семантична основа, іллокутивна сила, перлокутивний ефект, негативна конотація, оказіональний.

PECULIARITIES OF APPLICATION OF EMOTIONAL VOCABULARY IN ENGLISH ARTISTIC DISCOURSE (A CASE STUDY OF THE WORK OF O. WILD, J. STEINBECK, J. GRISHAM AND OTHERS)

Bober Nataliia Mykolaivna,
Candidate of Philological Sciences,
Senior Lecturer at the Department of Germanic Philology
Institute of Philology of Borys Grinchenko Kyiv University
natashabober@gmail.com; n.bober@kubg.edu.ua
orcid.org/0000-0002-9639-0562

The article explores the concept of emotionality and compares it with the concept of "expressiveness". It was found that emotionality is complex and it synthesizes qualitative psychological, literary and linguistic characteristics. It is concluded that it is expedient to use the concept of emotionally – expressive vocabulary (coloring) to express both the reason for the formation of emotion and the consequence that comes from it. Emphasis is placed on another important part of the emotional vocabulary – evaluative statements that have a certain illocutionary power, designed for a very specific perlocutionary effect, and evaluation is passed through the human emotional sphere of the psyche. Different ways of expressing emotional vocabulary are described, and the most emotional vocabulary is divided into five main groups: emotives – nominatives, emotives – associatives, emotives – expressives, occasional emotives, neutral emotives.

In addition, the research focuses on exclamations and phraseology, as the most effective way to convey the full range of emotions (highlighted phrases that describe the state of despair, sadness, dissatisfaction, indignation; phraseological

units that characterize joy). The role of different parts of speech is described and the cause-consequential connection with emotionality is indicated. The dominant role of synonyms and artistic paths in the transmission of a positive spectrum of emotions is reflected. The peculiarity of phraseological units, which are the semantic centers of macro- and microtext, is revealed and examples of their application for the translation of emotions and feelings from the English-language artistic discourse are given. Phonetic-orthographic features of emotional elements are processed and structured (repeated repetition of sounds in writing; distribution of sounds by hyphens, expression of phrasal stress by application of italics, replacement of font, underlining, use of a colon). The relationship between a part of the work and the author's dominant ways of conveying emotions in the work of art is indicated.

Key words: expression, phrasema, emotiologies, affectives, semantic basis, illocutionary force, perlocutionary effect, negative connotation, occasional.

1. Вступ

Зміна парадигми гуманітарних наук, що прослідковується в останні роки, суттєво тяжіє до антропоцентризму, функціоналізму, когнітивізму. Особливо це простежується в художній літературі, де ключова роль зводиться як до розмаїття взаємозв'язків людини з навколишнім світом, так і до відстежування та аналізу емоцій. Тривалий час поняття «емотивності» перебувало осторонь ґрунтовних досліджень, але переорієнтація поглядів представників наукової спільноти й усвідомлення того, що емотивна лексика є вагомим (і не менш специфічним) прошарком словникового фонду, привели до виокремлення емотиології, яка зосереджує увагу на способах вираження людських емоційних станів через призму мови.

Іншими словами, йдеться про синтез як мінімум трьох категорій (психологічної, мовної та літературної), які в комплексі дають змогу об'єктивно відстежувати способи застосування та передачі емотивної лексики в художньому дискурсі.

Згідно з аналізом досліджень і публікацій вітчизняних та іноземних вчених можна стверджувати: об'єктом наукового дослідження О. Бабенко виступає фразеосемантичне поле як окремий концепт шляхом зіставлення лінгвістичного й психолого-педагогічного аспектів (Бабенко, 2012); деталізує тематику експресивного словотворення А. Вежицька, окремим аспектом виділяючи випадки неконтрольованості, схильності до пасивності й фаталізму та їх прояву на комунікативному рівні (Вежицька, 1996); особлива увага І. Жох прикута до фразеологізмів як стилістично маркованих сполучень, покликаних передавати емоційну палітру людських відчуттів (Жох, 2012); дисертація О. Сарбаш присвячена виключно лінгвокогнітивному й лексикографічному аспекту позитивної емотивної лексики (Сарбаш, 2008); В. Чабаненко зводить свої дослідження способів застосування емотивної лексики до стилістичних особливостей (Чабаненко, 2002) та інших) дав

змогу підсумувати, що предметом їх наукових пошуків є більшою мірою онтологічні й гносеологічні характеристики концепту, в той час, як **новизна** обраної нами **теми** зумовлюється практичним аналізом використання емотивної лексики в англійськомовних художніх творах авторами ХХ ст.

Актуальність наукового дослідження зумовлена загальним інтересом наукової спільноти до лінгвістики емоцій як окремої проблематики й потребою в ширшому дослідженні специфіки застосування емотивної лексики відповідно до обраного стилю.

З цього випливає, що мета дослідження є амбівалентною, адже передбачає комплексний огляд як художніх, так і лексичних особливостей застосування емотивної лексики в англійськомовному художньому дискурсі. Виходячи із зазначеного, методологія дослідження містить зіставний і функціональний метод, метод лінгвістичного аналізу художнього тексту, інтроспекції.

2. Виклад основного матеріалу дослідження

Одним із найхарактерніших рис художнього стилю, що в тому числі має суттєвий вплив на цільову аудиторію (читача), слід вважати експресивність та емотивність лексичних одиниць або сполук. За своєю суттю саме художнє мовлення покликане реалізувати дві найважливіші функції – емотивну й естетичну. Стилійні категорії «емоційність» та «експресивність», як правило, перебувають у постійних точках перетину, досить часто сприймаються як синонімічні поняття. За нашою думкою, все ж існує потреба в їх диференціації, хоча вона буде умовною.

Так, у контексті аналізу позицій науковців щодо єдиного тлумачення експресії в лінгвістиці можна виокремити основи, на яких базуються їх трактування, зокрема властиві оцінно-характеристичні відтінки, що роблять мовлення виразним; смислове наповнення, комплементарне основному значенню слів і виразів, що інтенсифікує вираження суб'єктивного ставлення до предмета опису.

У лінгвістичних словниках дефініція «експресивності» представлена у світлі семантико-стилістичної ознаки мовної одиниці (Лінгвістический енциклопедический словарь, 1990: 391). З позиції українського мовознавця В. Чабаненко, яку ми повною мірою поділяємо, експресія – це не результат, а причина, «те, що породжується емоційністю, характерністю»; вона лише підсилює силу сказаного. Мало того, лексикограф вважає, що експресія не зводиться лише до емоційного й художнього плану вислову, а навпаки – акумулює в собі набагато ширший ореол, у тому числі семантичний, вольовий, нормативний, естетичний, ситуативний, соціально-оцінний та інші (Чабаненко, 2002: 6–7).

Емоційність – це якісна психологічна ознака конкретного суб'єкта, що транслюється в тому числі через комунікативний акт. Емоції поєднують у собі різні стани й реакції, де лише останні мають форму зовнішнього прояву. Досить цікавою, але не менш влучною є позиція А. Вежбицької, яка відзначає, що сама думка про емоційний концепт вже є емоційно маркованою (Вежбицкая, 1996: 337). Говорити про взаємозамінність вищевказаних категорій не доречно, проте відстежити й встановити чітке співвідношення – цілком реально. На підтвердження зазначеної позиції можна навести такий аргумент: кожна лексична одиниця, словосполучення, фразема, яка покликана виражати емоції у вербальній формі, є експресивною за своєю природою, проте не кожен мовний вираз передбачає емоційний фідбек. Виходячи із зазначеного, емоційність варто розглядати як певну частину експресивності, з чого й простежується логіка терміну «емоційно-експресивна лексика (забарвлення)».

Семантична основа мовного акту автоматично зумовлює формування його оцінки. Згідно з прагматичною концепцією оцінки значення пояснюється як комунікативна ціль окремого мовного акту. Сама ж теорія мовних актів зводиться до того, що всі англійські оцінні висловлювання доцільно виділяти в окрему групу в системі «експресивні», адже вони володіють певною ілюкутивною силою, розраховані на досить конкретний перлокутивний ефект, а оцінка пропущена через емоційну сферу психіки.

Не зважаючи на те, що емоції перебувають у полі зору когнітивної лінгвістики, вони залишаються психологічною категорією, в той час, як емотивність – мовною. Емотивне значення – це значення (семема), єдина струк-

тура якого містить сему емотивності тієї чи іншої категорії, тобто це значення, в якому виражено або визначено емотивний зміст (Жох, 2012: 150). Емотивна лексика інтегрує об'єктивне й суб'єктивне, образне й поняттєве, статичне й динамічне, універсальне й національно-специфічне. Останній елемент, до речі, лежить в основі вибору практичної частини дослідження – кращих зразків англійської художньої літератури, щоб окрім характеристики лексичних засобів передати колорит ментальності. Не зважаючи на те, що всі емоції ідентифікуються соціальними параметрами (за виключенням універсальних), все ж спостерігаються окремі, специфічні для тої чи іншої культури, внаслідок чого вони концептуалізуються та вербалізуються.

3. Лексичні емотивні засоби мови

У лінгвістиці прийнято окремо виділяти емотивні знаки на основі їх семіотичних характеристик: емотивні (ім притаманний символічно-індексальний характер) і параемотивні (мають виключно символічний характер). Параемотивні одиниці можуть трансформуватися в емотивні в тому випадку, коли значний вплив здійснює контекст. Трихотомія емотивної семантики диференціюється на емотивне значення, емотивний потенціал та емотивну конотацію. Сама ж емотивна лексика поділяється на п'ять основних груп:

– Емотиви-номінативи – лексеми, які називають емоції. Вони можуть бути репрезентовані прикметником (*bad, happy / unhappy, poor, horrific, awful, monotonous, ironic, lovely, pitiful, boring, interesting*); іменником (*disrepute, legend, envy, love, pity, hope, giant, sympathy*); прислівником (*definitely, hopefully, undoubtedly, desperately, frankly, sadly, unfortunately*); дієсловом (*weep, be interested, cry, hate, be ashamed of, be excited*);

– Емотиви-соціативи, до яких належать слова з прихованою семою емотивності. Як правило, емотивний відтінок значення можна визначити за допомогою компонентного аналізу або зіставляючи слова з його синонімами;

– Емотиви-експресиви, які мислять як слова, що виражають емоційну оцінку; до яких належать слова також із прихованою семою емоції. У такій категорії домінують лексичні одиниці: *tremendous, fantastic, colossal, great, complacent, nasty, brilliant, rub-bish, frustration*;

– Оказіональні емотиви, які є авторським витвором. Головною властивістю оказіональних емотивів є їхня одноразовість, тобто поняття вводиться в художній твір для того,

щоб вжити в лексиці твору лише один раз. Таким чином передається особливість ситуації, її максимальна точність, яку не можна висловити узагальненим словом. Згідно з нашими спостереженнями, найбільше «зловживають» (у позитивному контексті) таким інструментом автори жанру фентезі. До прикладу, в роботах про Гаррі Поттера Дж.К. Роулінг використовує значну кількість оказіональних слів, утворених шляхом запозичення з латинської мови: “*Levicorpus!*” – від латинських слів “*levo*” – полегшувати й “*corpus*” – тіло, тулуб. Значення цілого слова-заклинання полягає в тому, що тіло мага стане легким та інший чаклун із легкістю зможе переміщати опонента в повітрі. Ось ще один приклад:

“It’s *Amortentia!* It’s the most powerful love potion in the world!” said Hermione” (Rowling, 2014: 225). “*Amortentia*” своєю чергою містить у собі два корені: від латинського “*amor*” – любов і “*tentatio*” – спокуса.

Оказіоналізм “*muggle*” – звичайна людина – в контексті Гаррі Поттера означає людину, яка не володіє магічними властивостями. Це слово утворено від іменника “*mig*” – простак, простак, також морда, рило, створено за допомогою непродуктивного способу для стилістичного забарвлення в рамках контексту. У романі до таких людей досить зневажливо ставились, їх називали людьми-нечародіями;

– Нейтральні емотиви – емотивна конотація узуально не закріплена, але есплікується в складі диктеми (*calm, embarrassed, shy*).

З цього слідує, що емотивне значення доречно розглядати як цілісну емоційну гаму, що виникає як стимул (суб’єктивна сторона адресата) або реакція (з позиції адресанта). Аналіз значної частини матеріалу навів нас на думку, що таке значення особливо характерне для слів-афективів, де домівною є лексика, котра вказує на зневажливе ставлення, презирство й супроводжується оцінним компонентом (вигуки, лайка, вульгаризми). До прикладу, останнім стилістичним елементом не хетують багато англомовних авторів, тим самим посилюючи емоційність висловленого:

“*Maybe, my ass*” (Grisham, 1999: 120).

“*Who the hell knows?*” (Grisham, 1999: 87).

Перелік афективів суттєво розширюється й шляхом слів, які ідентифікують людину, що відчуває сумнів: *scorner, doubter, sceptic, denier, agnostic, pessimist, atheist*. Подібна ситуація складається з прикметниками / прислівниками для вираження «вагання, невпевненості», котрі несуть у собі негативно-емоційну конотацію: *corrupt, problematic, vague,*

sleazy, immoral, shady, disreputable, ambiguous (The President had rich *sleazy* friends who gave him money (Grisham J., 1999: 150). Своєю чергою повтор прислівників *really, potentially* також сприяє інтенсифікації емоції: в поєднанні з формою умовного *could* воно робить семантику більш розмитою та абстрактною, впливає на емоційну сторону психіки цільової аудиторії.

Художній англомовний дискурс наповнений такими словосполученнями для передачі позитивних (*flying high, pumped up*) і негативних (*fool’s paradise, be down in the dumps, grief-stricken, angry, bite someone’s head off, black mood, drive up the wall, afraid of your own shadow, petrified of, puzzle over, feel out of it, ambivalent about*) емоцій. Питома вага лексем і словосполучень для вираження емоційного стану, експресії припадає на негативні емоції.

Вигуки також є одним із найпоширеніших способів передачі різного роду емоції в найкоротший проміжок часу (*oh, nay, ugh, well, eh, ah, hmm, wow, ouch, pff, hush, aye*). З них вигуки *ah, oh* можуть нести в собі як позитивний, так і негативний підтекст:

– вказують на біль і жалобу, горе: “No red rose in all my garden!” he cried, and his beautiful eyes filled with tears. “*Ah, on what little things does happiness depend!..*” (Wilde, 2005: 4);

– позначають задоволення, радість, щастя: “How do you know?” said the Mathematical Master, «you have never seen one». “*Ah! but we have, in our dreams*”, answered the children; and the Mathematical Master frowned and looked very severe, for he did not approve of children dreaming” (Wilde, 2005: 3).

У мові кожного народу, на нашу думку, найяскравіше передавати емоційну палітру й характеризувати емоції людини здатні фразеологізми, котрі є семантичними центрами макро- й мікротексту. Семантичне поле в сучасному мовознавстві трактується як поєднання мовних одиниць, що мають спільний зміст, об’єднані функціонально, поняттєвою, предметною схожістю в рамках позначуваних явищ. До переліку основних властивостей семантичного поля ми відносимо:

- наявність кореляцій (семантичних відношень) між складовими елементами;
- властивий системний характер такого зв’язку (відношення);
- визначеність і спільний зв’язок лексичних одиниць;
- безперервність позначення в контексті смислового простору.

Не можемо оминати увагою той факт, що, досліджуючи фразеосемантичне поле емоцій в англійській мові, ми мали справу з випадками дифузності меж його підрозділами на макро- й мікрорівнях. Йдеться про ситуації, коли лексема або фразема одночасно слугувала членом як макрополя, так і мікрополя. Дифузність семантичних полів – спільний зв'язок і взаємопроникнення полів, що базується на наявності в структурі фразеологізмів інваріантних, експліцитних та імпліцитних компонентів (Бабенко, 2012: 141):

1) фраземи, які описують стан відчаю: “*at bay*” – «у відчайдушному стані», «в глухому куті»: “I am sorry”, he said, embarrassed, “No messages”. She stared at him; her face was dead white. She was like a beast *at bay* (Jackson, 1970: 90);

2) фразеологічні одиниці, що відбивають смуток: “*to be in low spirits*” – бути в поганому настрої: “Miss Style, you’re just *in low spirits*. Don’t take it to heart” (Sillitoe, 1998: 233);

3) фразеологічні одиниці, що характеризують радість: “*to be in high spirits*” – «бути в гарному настрої»; “*as pleased as Punch*” – «дуже задоволений», «радий»; “*in the seventh heaven*” – «на сьомому небі від радості»: “But the term came to an end at last. I was *in high spirits* when once more I got out of the train at Blackstable” (Murdoch, 1973: 97);

4) фразеологічні одиниці, що характеризують незадоволення, обурення: “*hot under the collar*” – «розсерджений», «обурений»: “I talked indiscreetly against aggressive christianizing methods got *hot under the collar*”.

Окремо варто наголосити на антонімах, що також використовуються для вираження категорії емотивності. Якщо ми звернемо увагу на вказаний приклад: Seymour thought it should be secret, but Nico disagreed, то побачимо, що слово *agree* за допомогою приставки *dis-* набуває негативного значення, тим самим транслюючи категоричність вибору й небажання героїні поступитися своєму чоловікові. Синоніми й художні тропи (епітети, метафора, персоніфікація, метонімія) домінують у випадку потреби передачі позитивних емоцій.

Окрім зазначеного, можна прослідкувати випадки, в яких лексеми зі своєю автономністю загалом не належать до емоційно-експресивних, проте, коли автор застосовує «ефект нагромадження», формується відчуття штучно синтезованої емоції, як у випадку з таким прикладом:

“*The motor roared up for a moment, the gears clicked in, and the great truck moved away, first*

gear, second gear, third gear, and then a high whining pick-up and fourth gear” (Steinbeck, 1939).

4. Фонетико-орфографічні ознаки емоційних елементів

Однією з основних особливостей вираження емоцій у художній літературі в порівнянні з комунікативним процесом є їх передача за допомогою фонетичних засобів. У такому випадку йдеться про пролонгацію як багаторазове повторення звуків на письмі.

Yeess, I just didn’t pay attention.

November really feels like Christmas time. When it is December and Christmas then there are *sooooo* many people in the shops running around to buy presents and Christmas advertisements are everywhere.

Характерно, що ці звуки також можуть розділятися дефісом:

Those... *mm-mm* seat covers have made him very wealthy.

Well, I have *a-a-a* very important mission.

Зі сторони автора й редакції також можуть застосовуватись такі засоби вираження фразового наголосу, як курсив, заміна шрифту, підкреслення; рідше – виділення іншим кольором, написання великими літерами. Дж. Стейнбек часто практикує у своїх творах застосування курсиву: “And you sin will try to rule over you, but *you will rule over it*” (Steinbeck, 2008: 55).

Відчай, розпач, непорозуміння та розгубленість, як правило, передають шляхом застосування трикрапки:

Lennie’s face broke into a delighted smile. “Why sure, George. I remember that... but... what’d we do then? I remember some girls come by and you says... you say”. (Steinbeck, 2000: 6).

“I... I”, Lennie thought. His face grew tight with thought. “I... ain’t gonna say nothin’. Jus’ gonna stan’ there”. (Steinbeck, 2000: 8).

Багаторазове застосування знаків оклику чи знаків питання характерне для сучасних авторів. В англійській художній літературі ХХ ст. (і більш ранніх зразків) це явище зустрічається набагато рідше. Водночас із власних спостережень наголосимо на наявності взаємозв’язку будови твору із цією методикою передачі емотивності: чим ближчий момент кульмінації твору або ж сама кульмінація – тим частіше письменник може вдаватися до таких засобів.

5. Висновки.

За результатами проведеного дослідження ми дійшли висновку про широкий спектр лексичних і фонетико-орфографічних засобів, що

служать для передачі емоцій у рамках англійського художнього твору. Зокрема, виокремлено вигук і фразеологізми як найбільш прийнятні способи для передачі позитивного чи негативного емоційного стану, де останні є семантичними центрами макро- й мікротексту. У кожній мові існують свої специфічні усталені вирази для передачі емоційного забарвлення, властиві лише цій мові, котрі не мають прямих відповідників. Разом із цим прокласифіковано емотивну лексику на п'ять основних груп. Не можна залишити осторонь фонетико-орфографічні ознаки емоційних елементів, що суттєво відрізняють художній дискурс від комунікативного акту, а разом із цим мають тенденції до змін у процесі еволюції. Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо в дослідженні особливостей перекладу емотивної лексики й перекладацьких технік, які забезпечують трансляцію та передачу змістового й емоційного наповнення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бабенко О.В. Фразеосемантичне поле емоцій в єдності лінгвістичного та психологопедагогічного аспектів : монографія. Київ : ТОВ «Наукове-виробниче підприємство «Інтерсервіс», 2012. 210 с.
2. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание. Москва : Русские словари, 1996. 416 с.
3. Жох І.П. Емотивні фразеологічні одиниці у статтях на різдвяну тематику газет "El país" і "El mundo". *Проблеми семантики слова, речення та тексту*. 2012. Вип. 28. С. 150–156.
4. Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В.Н. Ярцева. Москва : Советская энциклопедия, 1990. 685 с.
5. Сарбаш О.С. Семантика позитивної емотивної лексики: лінгвокогнітивний та лексикографічний аспекти (на матеріалі англійської, української та новогрецької мов) : дис. ... кан. філол. наук : 10.02.17. Донецьк, 2008. 231 с.
6. Чабаненко В.А. Стилїстика експресивних засобів української мови. Запоріжжя : ЗДУ, 2002. 351 с.
7. Grisham J. The Pelican Brief. New York : Island, 1999. 436 p.
8. Jackson Sh. The Lottery. New York : Lion Books, 1970. 240 p.
9. John Steinbeck's Of Mice and Men. 2000 URL: <http://giove.isti.cnr.it/demo/eread/Libri/sad/OfMice-AndMen.pdf> (access date: 30.03.2021).
10. Steinbeck J.E. East of Eden. 2008. URL: [http://englishonlineclub.com/pdf/John%20Steinbeck%20-%20East%20of%20Eden%20\[EnglishOnlineClub.com\].pdf](http://englishonlineclub.com/pdf/John%20Steinbeck%20-%20East%20of%20Eden%20[EnglishOnlineClub.com].pdf) (access date: 30.03.2021).
11. Steinbeck J. The Grapes of Wrath. 1939. URL: [http://englishonlineclub.com/pdf/John%20Steinbeck%20-%20Grapes%20of%20Wrath%20\[EnglishOnlineClub.com\].pdf](http://englishonlineclub.com/pdf/John%20Steinbeck%20-%20Grapes%20of%20Wrath%20[EnglishOnlineClub.com].pdf) (access date: 30.03.2021).
12. Murdoch I. The Black Prince. London : Chatto & Windus, 1973. 246 p.
13. Wilde O. The Happy Prince and other Tales. 2005. URL: <http://www.dominiopublico.gov.br/download/texto/gu000902.pdf> (access date: 30.03.2021).
14. Rowling J.K. Harry Potter and the Half-Blood Prince. London : Bloomsbury Publishing, 2014. 560 p.
15. Sillitoe A. Saturday Night and Sunday Morning. Harper Perennial, 1998. 240 p.

REFERENCES:

1. Babenko O.V. (2012) Phraseosemantic field of emotions in the unity of linguistic and psychological-pedagogical aspects: monograph. K. : LLC "Scientific and Production Enterprise" Interservice", 210 p. [in Ukrainian].
2. Vezhbitskaya A. (1996) Language. Culture. Cognition. M.: Russian dictionaries, 416 p. [in Russian].
3. Zhokh I.P. (2012) Emotional phraseological units in articles on Christmas issues of the newspapers "El país" and "El mundo". Problems of word, sentence and text semantics. Vol. 28. pp. 150–156 [in Ukrainian].
4. Linguistic encyclopedic dictionary. ch. ed. (1990) V.N. Yartsev. M. : Sovetskaya entsiklopediya, 685 p. [in Russian].
5. Sarbash O.S. (2008) Semantics of positive emotional vocabulary: linguocognitive and lexicographic aspects (based on English, Ukrainian and modern Greek). *dis. can. filol. Science*. Donetsk, 231 p.
6. Chabanenko V.A. (2002) Stylistics of expressive means of the Ukrainian language. Zaporozhye: ZSU, 351p.
7. Grisham J. The Pelican Brief. New York : Island, 1999. 436 p.
8. Jackson Sh. The Lottery. N. Y.: Lion Books, 1970. 240 p.
9. John Steinbeck's Of Mice and Men. (2000) URL: <http://giove.isti.cnr.it/demo/eread/Libri/sad/OfMice-AndMen.pdf> (access date: 30.03.2021).
10. John Ernst Steinbeck. East of Eden. (2008) URL: [http://englishonlineclub.com/pdf/John%20Steinbeck%20-%20East%20of%20Eden%20\[EnglishOnlineClub.com\].pdf](http://englishonlineclub.com/pdf/John%20Steinbeck%20-%20East%20of%20Eden%20[EnglishOnlineClub.com].pdf) (access date: 30.03.2021).
11. John Steinbeck. The Grapes of Wrath. (1939) URL: [http://englishonlineclub.com/pdf/John%20Steinbeck%20-%20Grapes%20of%20Wrath%20\[EnglishOnlineClub.com\].pdf](http://englishonlineclub.com/pdf/John%20Steinbeck%20-%20Grapes%20of%20Wrath%20[EnglishOnlineClub.com].pdf) (access date: 30.03.2021).
12. Murdoch I. The Black Prince. L. : Chatto & Windus, 1973. 246 p.
13. Oscar Wilde. The Happy Prince and other Tales. URL: <http://www.dominiopublico.gov.br/download/texto/gu000902.pdf>.
14. Rowling J.K. Harry Potter and the Half-Blood Prince. London: Bloomsbury Publishing, 2014. 560 p.
15. Sillitoe A. Saturday Night and Sunday Morning. Harper Perennial, 1998. 240 p.

*Стаття надійшла до редакції 13.04.2021.
The article was received 13 April 2021.*

УДК 811.111'373:2

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2021-1-3>

КОНВЕРСИВНІ ТА КОМПОЗИТНІ МОДЕЛІ ТВОРЕННЯ РЕЛІГІЙНОЇ ЛЕКСИКИ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Бойчук Мар'яна Ігорівна,

асистент кафедри англійської філології та методики навчання англійської мови

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

marianaboichuk91@gmail.com

orcid.org/0000-0001-5117-8712

У статті обґрунтовано поняття «конверсія», яке визначається як безафіксальний, дериваційний спосіб словотвору, за якого нове слово, що утворюється з іншої частини мови, не набуває зовнішньої словотвірної перебудови. Також у роботі проаналізовано поняття «словоскладання», охарактеризовано фонетичний складник композитів релігійної лексики та виділено структурну класифікацію з урахуванням структури композитів складених слів. З'ясовано, що серед пласту релігійної лексики конверсивні дериваційні зв'язки відбуваються між двома, трьома та більшою кількістю слів, та визначено основні способи спрямованості цього процесу. Виділяємо п'ять основних моделей конверсії лексичних одиниць релігійної сфери: Noun – Verb, яка своєю чергою поділяється на три категорії, Verb – Noun, Adjective – Noun, Noun – Adjective, Adjective – Verb. Також проаналізовано процес субстантивзації релігійної лексики як варіант конверсії. Під субстантивациєю розуміємо процес зміни парадигми твірного слова й частини мови. Аналіз релігійної лексики показує, що перехід відбувається від прикметників у іменники, прикметник набуває характерних ознак іменника. У статті представлено аналіз релігійної лексики на основі словника О.О. Азарова «Большой англо-русский словарь религиозной лексики», який дає змогу виокремити такі продуктивні моделі словоскладання релігійної лексики в англійській мові: Noun + Noun, Noun + Participle, Adjective + Noun, Noun + Preposition + Noun, Participle + Noun, Pronoun + Noun, Adjective + Participle. Ці моделі беруть найактивнішу участь у творенні релігійної лексики в англійській мові, оскільки налічують найбільшу кількість слів у своїй структурі. Композити релігійної лексики поділяються на власне складні та складнопохідні, структурна цілісність яких дозволяє відмежувати їх від словосполучень. Щодо компонентів складних слів, то головним елементом може бути як перша, так і друга частина. Відповідно до відносин між компонентами складні слова поділяються на ендоцентричний та екзоцентричний типи. Перший виражається складним словом, значення якого виводиться із суми значень компонентів композита, до останнього відносяться складні слова, значення яких не визначається жодним із його складових елементів. Серед пласту релігійної лексики англійської мови виокремлюємо такі ендоцентричні моделі: Adj + N = N, V + N = N, Part I + N = N, Ger + N = N, N + N = N та екзоцентричні моделі: Participle + N = Adj, N+Pro.=Adj, V+Prep.=N, Adv+Participle=Adj.

Ключові слова: словоскладання, ендоцентричні та екзоцентричні складні слова, субстантиваци́я, конверсія.

CONVERSION AND COMPOUND MODELS OF RELIGIOUS VOCABULARY FORMATION IN THE ENGLISH LANGUAGE

Boichuk Mariana Ihorivna,

Assistant at English Philology and Methods of Teaching English Department

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

marianaboichuk91@gmail.com

orcid.org/0000-0001-5117-8712

The article outlines the concept of “conversion”, which is defined as an affixless, derivational way of word formation, in which a new word formed from another part of the language does not acquire an external word-forming rearrangement. The concept of “word formation” has also been analyzed and the phonetic component of compounds of religious vocabulary characterized. The structural classification has been distinguished taking into account the structure of compoundings. It has been found that among the layer of religious vocabulary derivational connections of conversion occur between two, three or more words, and the main ways of direction of this process have been identified. Five main models of conversion of lexical units of the religious sphere have been determined, such as: Noun – Verb, which further is divided into three categories, Verb – Noun, Adjective – Noun, Noun – Adjective, Adjective – Verb. The process of substantivization of religious vocabulary as a variant of conversion has also been analyzed. Under substantivization we understand the process of changing the paradigm of the basic word and a part of speech. Analysis of religious vocabulary shows that the transition is from adjectives to nouns, the first acquires the characteristic features of the latter. The article presents an analysis of religious vocabulary based on the dictionary of O. O. Azarov “Comprehensive English-Russian dictionary of religious terminology”,

which allows to identify such productive models of word formation of religious vocabulary in English: Noun + Noun, Noun + Participle, Adjective + Noun, Noun + Preposition + Noun, Participle + Noun, Pronoun + Noun, Adjective + Participle. These models are most actively involved in the creation of religious vocabulary in English, as they have the largest number of words in their structure. Compounds of religious lexis are divided into root compounds and compound derivatives, the structural integrity of which allows to distinguish them from phrases. Considering the components of compound words, the main element can be both the first and second part. According to the relationship between the components, compounds are divided into endocentric and exocentric types. The first is expressed by a compound word, the meaning of which is derived from the sum of the meanings of the compound's components, the latter includes complex words, the meaning of which is not determined by any of its constituent elements. Among the layer of religious vocabulary of the English language we distinguish the following endocentric models: Adj + N = N, V + N = N, Part I + N = N, Ger + N = N, N + N = N and exocentric models: Participle + N = Adj, N+Pro.=Adj, V+Prep.=N, Adv+Participle=Adj.

Key words: compounding, endocentric and exocentric compound words, substantivization, conversion.

1. Вступ

Мова – це організм, який оновлюється, змінюється та функціонує як динамічна структура. Важливою умовою функціонування цього організму є наявність продуктивних способів словотворення. Цим і зумовлено **актуальність** дослідження, оскільки є необхідність визначити й обґрунтувати одні з основних словотвірних моделей творення релігійної лексики в англійській мові. Ю.А. Зацний зазначає, що словотворення – це поява нових за формою і змістом лексичних одиниць, в яких джерело деривації змінює свою морфологічну структуру тих чи інших формантів (Зацний, 2014). Конверсія та словоскладання є характерними способами словотворення в англійській мові у зв'язку з її аналітичним характером. С.М. Єнікєєва визначає конверсію як структурну трансформацію або семантичну модифікацію вже існуючої в мові лексичної одиниці, а словоскладання – формування абсолютно нового мовного знака (Єнікєєва, 2006). Наукова новизна полягає в недостатньому вивченні творення релігійної лексики за допомогою цих процесів. Тематична група релігійної лексики впродовж ХХ ст. перебувала під сильною дією екстралінгвальних чинників, насамперед суспільно-політичних катаклізмів, а нині переживає період відродження, повертаючись із пасивного словника до вільного функціонування. **Мета** дослідження полягає в актуалізації принципів моделювання конверсійних та композитних способів словотворення. Відповідно до мети поставлено **завдання**: охарактеризувати конверсію та словоскладання як продуктивні способи словотворення і створити моделі цих процесів для творення релігійної лексики в англійській мові. Для досягнення поставленої мети і завдань застосовано загальні (аналіз, синтез, індукція, дедукція) та спеціальні **методи**: метод класифікації та структурно-семантичного аналізу – для визначення способів творення лексичних

одиниць релігійної сфери та їхніх основних структурних типів; дескриптивний метод, що становить сукупність дослідницьких прийомів і дає змогу перейти від окремих спостережень до узагальнень та висновків.

2. Конверсійні моделі творення релігійної лексики

Конверсія (від лат. *Conversio* – зміна, перетворення) – засіб словотворення, за якого нове слово утворюється без зміни основної форми нового слова і без застосування словотвірних засобів (одиниць). Термін «конверсія» (*conversion*) вжив відомий дослідник англійської мови Д. Лі у своїй книзі «*Functional Change in Early English*» у 1891 р. (Lee, 1948: 4). Деякі дослідники виділяли терміни «нульова деривація» (оскільки цей спосіб словотвору схожий на перенесення слова в іншу морфологічну категорію з нульовим афіксом, що створює семантичну залежність одного слова від іншого), «функціональна зміна», «кореневе творення» та ін. Проте термін «конверсія» видався найбільш вдалим. Е. Карстерс-Макарті визначає конверсію «як процес, за допомогою якого лексема, що належить одному класу, може бути просто «перетворена» в інший, без будь-якої надмірно зміненої форми» (Carstairs-McCarthy, 2002: 48). Конверсія – це продуктивний спосіб збагатити лексичний пласт мови завдяки легкості процесу, оскільки характерною ознакою конверсії є те, що до неї відносяться широковживані слова з простою морфологічною структурою.

Розглянемо деякі групи прикладів конверсії релігійної лексики: А) an arch – to arch; an armour – to armour; an awe – to awe; a garb – to garb. Б) to asperger – an asperger; to associate – an associate; to attire – an attire; to curse – a curse. В) exempt – to exempt; incarnate – to incarnate. Г) ascetic – an ascetic; barbarian – a barbarian; poor – the poor; gentile – a gentile.

Із прикладів, наведених вище, простежуємо різні типи конверсії: іменник – дієслово

(група А), дієслово – іменник (група Б), прикметник – дієслово (група В), прикметник – іменник (група Г). Утворення іменника від прикметника – процес набагато складніший, ніж конвертування прикметника від іменника. Це пов'язано із суттєвими змінами семантичної структури прикметника, адже значення якості нелегко перетворити на значення предмета, проте випадки такої конверсії не поодинокі. Дери́ваційні зв'язки можуть відбуватися між двома, трьома та більшою кількістю слів:

– church(N) (is a building in which Christians worship) – church(V) (to bring to church for special services) – church(Adj) (of or connected with a church);

– profane(V) (to treat or use (something sacred) with irreverence) – profane(Adj) (having or indicating contempt, irreverence, or disrespect for a divinity or something sacred) – the profane(N);

– excommunicate(V) (to sentence (a member of the Church) to exclusion from the communion of believers and from the privileges and public prayers of the Church) – excommunicate (Adj) (having incurred such a sentence) – excommunicate (N) (an excommunicated person);

– cross(N) (symbol of Christianity) – cross(V) (make the sign of a cross as an act of devotion) – cross(Adj) (lying or placed across; transverse) – cross (Adv) (crosswise);

– fast(V) (you eat no food for a period of time, usually for either religious or medical reasons, or as a protest) – fast(N) (an act or period of fasting) – fast(Adj) (refrain from eating).

Однією із проблем, яку породжує конверсія, є проблема спрямованості. Ми просто припустили, але не показали, що в групі слів А у вищезазначених прикладах конверсії релігійної лексики саме дієслово походить від іменника, а не іменник походить від дієслова. Для даних у групі Б ми припустили протилежне, а саме, що дієслово є основним, а іменник похідним. Подібні припущення зроблено щодо даних у групах В та Г. Нижче обґрунтуємо ці припущення, навівши можливі способи визначення спрямованості конверсії.

Передусім поглянемо на історію мови та побачимо, яке слово було першим. Наприклад, більшість мовців, мабуть, сказали б, що дієслово to crowd, швидше за все, походить від іменника crowd. Однак згідно з CED, історично дієслово to crowd було першим. У давньоанглійській мові дієслово crūdan означало «натискати, поспішати, рухати» і вперше було зафіксовано у 950 р. н.е.

Похідні слова семантично складніші, ніж основи, від яких вони походять. Якщо один компонент пари можна проаналізувати як семантично більш складний або більш залежний від іншого компонента пари, тоді ми можемо стверджувати, що залежний компонент походить від іншої форми. Для кращого розуміння розглянемо наші чотири групи прикладів, що наведені вище. Значення дієслова to armour – «to equip or cover with armour», значення іменника a curse – «the act of cursing», значення дієслова to exempt – «to make something exempt» і значення іменника roog – «roog people». У всіх чотирьох випадках другий член пари семантично складніший, ніж перший член, і в своїй інтерпретації залежить від останнього.

Аналізуючи словник релігійної лексики О.О. Азарова (Азаров, 2004), можна виділити п'ять основних моделей конверсії:

1) N → V. Цю модель розділяємо на три категорії:

– іменники зі значенням «предмет», що утворюють дієслова зі значенням «використовувати цей предмет»: *brocade* (парча) – *brocade* (прикрашати парчою), *canopy* (балдахін) – *canopy* (покривати балдахіном), *chamber* (палата) – *chamber* (забезпечувати палатою, помістити в палату), *chime* (набір дзвонів) – *chime* (передзвонювати дзвониками), *chronicle* (літопис) – *chronicle* (записувати в літопис), *copy* (копія) – *copy* (копіювати), *crowd* (корона) – *crowd* (коронувати), *fable* (переказ) – *fable* (переказувати), *hymn* (гімн, релігійна пісня) – *hymn* (виражати похвалу, співаючи гімн), *scourge* (бато́г) – *scourge* (наказувати батогом), *spear* (спис) – *spear* (проколоти списом), *stake* (кіл) – *stake* (спалювати на багатті за віру);

– іменники, які зазначають «стан, дію», утворюють дієслова, які вказують на цей стан/дію: *censure* (зневага, осудження) – *censure* (богозневажати), *circuit* (округ) – *circuit* (обійти навколо), *counsel* (порада) – *counsel* (радити, давати пораду), *decease* (смерть) – *decease* (помирати), *distress* (страждання, біда, лихо) – *distress* (спричиняти горе, засмучувати), *laud* (хвала) – *laud* (возвеличувати), *favour* (прихильність) – *favour* (ставитись прихильно), *feast* (святкування) – *feast* (святкувати), *merit* (заслуга) – *merit* (заслужувати), *ransom* (спокутування) – *ransom* (спокутувати), *reverence* (шанування) – *reverence* (шанувати), *sin* (гріх) – *sin* (грішити);

– іменники, які вказують на особу, утворюють дієслова, пов'язані з цією особою:

disciple (наставник) – *disciple* (настановлювати, навчати), *fellowship* (братство) – *fellowship* (стати членом братства), *martyr* (мученик) – *martyr* (підаватись мученицькій смерті), *mentor* (наставник) – *mentor* (настановлювати), *minister* (пастор) – *minister* (проводити богослужіння), *sacrifice* (жертва) – *sacrifice* (жертвувати), *saint* (святий, праведник) – *saint* (вести праведне життя), *shepherd* (пастух) – *shepherd* (пасти овець).

2) **V → N**. Ця модель є значно слабшою, ніж **N → V**. Семантичні відносини в моделі **V → N** набагато простіші й менш різноманітні, ніж у моделі **N → V**. Найбільш численним є тип, в якому похідний іменник означає дію або випадок прояву того, що виражено дієсловом: *bow* (поклонятися) – *bow* (поклін), *chant* (оспівувати, співати) – *chant* (ніснеснівання), *ding* (дзвонити) – *ding* (дзвін), *interdict* (накласти інтердикт) – *interdict* (інтердикт), *lament* (горювати, оплакувати) – *lament* (скорбота), *praise* (вихвалити) – *praise* (хвала), *repose* (спочивати) – *repose* (упокій), *salute* (вітати) – *salute* (вітання).

Також виділяємо категорію, в якій похідні іменники вказують на результат: *recompense* (розплачуватись) – *recompense* (відплата), *reward* (винагороджувати) – *reward* (винагорода), *split* (розколювати) – *split* (розкол).

Простежуємо також й інші моделі конверсії з використанням прикметника.

3) **Adj → N**: *catholic* (католицький) – *catholic* (католик), *gilt* (позолочений) – *gilt* (позолота), *good* (добрий) – *good* (благо, добро), *heathen* (язичницький) – *heathen* (язичник), *monastic* (чернечий) – *monastic* (монах), *recreant* (віровідступницький) – *recreant* (віровідступник, зрадник), *reprobate* (безбожний) – *reprobate* (розпусник).

4) **N → Adj**. У цій моделі похідний прикметник виконує описову функцію, пов'язану з іменником: *Bible* (Біблія) – *bible* (біблійний), *bissextile* (рік, який має 366 днів) – *bissextile* (високосний), *calefactory* (опалювана кімната в монастирі) – *calefactory* (той, який зігриває), *cardinal* (кардинал) – *cardinal* (головний, фундаментальний), *christian* (християнин) – *christian* (християнський), *clairvoyant* (ясновидець) – *clairvoyant* (далекоглядний), *encaustic* (енкаустика) – *encaustic* (енкаустичний), *sovereign* (правитель) – *sovereign* (верховний, вищий).

5) **Adj → V**: *divine* (божественний, божий) – *divine* (пророкувати), *duplicate* (подвійний) – *duplicate* (служити дві служби

в один день), *incarnate* (уособлений) – *incarnate* (втілювати, уособлювати).

Деякі вчені розглядають субстантивізацію (перехід прикметників в іменники) як варіант конверсії. У проаналізованому словнику релігійної лексики виділяємо такі приклади цього процесу: *late-lamented* – *the late-lamented* (нокійник), *profane* – *the profane* (непосвячені), *reformed* – *the reformed* (протестанти), *religious* – *the religious* (віруючі), *righteous* – *the righteous* (праведники), *Sanctified* – *the sanctified* (освячені), *supernatural* – *the supernatural* (надприродність), *unforgettable* – *the unforgettable* (незабутні, про яких пам'ятаємо віки), *unknowable* – *the unknowable* (неосягнене, непізнане), *wicked* – *the wicked* (нечестиві, безбожні).

Г.Б. Антрушина, О.В. Афанасьєва та Н.М. Морозова стверджують, що не кожен випадок іменників-дієслів (дієслів і прикметників, прикметників і іменників та ін.) з однаковою морфемною формою є результатом конверсії. Налічується численна кількість пар (напр. *love* (n) – *love* (v), *drink* (n) – *drink* (v)), які виникли не за допомогою конверсії, але збігаються в результаті певних історичних процесів (упущення закінчення, спростування основи), оскільки до певного часу вони мали іншу форму (Антрушина, Афанасьєва, Морозова, 2018). Тому, аналізуючи лексичні одиниці англійської мови, слід звертати увагу не тільки на семантичну та морфологічну структуру слова, а ще й розглядати їх у діакронічному аспекті.

3. Композитні моделі творення релігійної лексики

Основоскладання – один із найпродуктивніших способів творення слів. Цей процес є поєднанням двох або більше основ із можливими подальшими змінами новоутвореного композита. Складне слово – композит – розглядається лінгвістами як «самостійна граматично і семантично єдина лексична величина, яка є частиною словникового запасу мови і в реченні може виступати в ролі головного чи другорядного члена речення» (Ortner, 1991: 96). У композиційні відносини можуть вступати між собою найрізноманітніші частини мови, якщо для створення якогось складного слова є логічне обґрунтування (Наконечна, 2016: 94). Складні слова характеризуються в мовленні своєю цілісністю. Під цілісністю розуміється нероздільність, неподільність, неможливість поділу на частини й розміщення між ними інших елементів (одиниць) мови.

Семантична цілісність складного слова ґрунтується на тому, що значення складного слова часто не є простою сумою значень його частин. Слово *Sunday* (*неділя*) – день, що названий на честь бога сонця, компоненти цього слова *sun* і *day* в дослівному перекладі означають сонця день, водночас у контексті словосполучення «*a rainy Sunday*» слово *Sunday* не видається суперечливим. Це ж стосується словосполучення «*Sunday school*», що означає недільна парафіяльна школа, а не просто школа, заняття в якій відбуваються лише в неділю.

Розглядаючи фонетичний складник складних слів, простежуємо, що більшість складних іменників релігійної сфери має наголос на першому складі: *bellman* [ˈbelmən], *breastplate* [ˈbrestpleɪt], *candlestick* [ˈkændəlstɪk], *chapelman* [ˈtʃæpəl mən], *choirmaster* [ˈkwaɪəˈmɑːstər], *churchyard* [ˈtʃɜːtʃɑːrd] та ін. Проте трапляються випадки, коли обидва компоненти зберігають свої наголоси, це може бути основний і другорядний або два основних наголоси: *bedehouse* [ˈbɪdˌhaʊs], *Christmastime* [ˈkrɪsməsˌtaɪm], *cross-bearer* [ˈkrɒsˌbeərər], *lampstand* [ˈlæmpˌstænd] *miracle-worker* [ˈmɪrəkəl ˈwɜːkər], *taperer-reader* [ˈteɪpər ˈriːdər], *loving-kindness* [ˈlʌvɪŋ ˈkaɪndnɪs], *demon-possessed* [ˈdiːmənˈpɒzəst] тощо.

Структурна цілісність складних слів також є показовою для відмежування їх від словосполучень. Елементи складного слова не можуть бути переставлені іншим чином і зберігати те ж значення, тоді як для вільних чи стійких словосполучень це цілком можливо. Наприклад, вільне словосполучення *a religious man* допускає варіанти *This is a religious man* або *This man is religious*. У першому випадку зв'язок є атрибутивним, у другому – предикативним, проте речення синонімічні. Для складного слова *a poppyhead* (*a carved ornament, esp one used on the top of the end of a pew or bench in Gothic church architecture*) такі зміни неможливі (CD). Складні слова є багатоаспектними одиницями. Вони можуть бути класифіковані за різними принципами й розглядатися з різних точок зору. Крім того, складні слова часто аналізуються за граматичними моделями, тісний зв'язок із граматикою (зокрема, із синтаксисом) підкреслюється під час розподілу всіх складних слів на синтаксичні та асинтаксичні. Л. Блумфілд відносить до перших такі складні слова, в яких порядок послідовності компонентів збігається з порядком слів у синтаксичних словоспо-

лученнях (*gravestone* – могильний камінь), до других – такі складні слова, в яких компоненти перебувають у комбінаціях, неможливих для синтаксису цієї мови (*manes worship* – боготворіння померлих) (Блумфілд, 1968: 253).

З урахуванням структури компонентів складних слів ми виділяємо таку структурну класифікацію:

а) складні слова, що складаються з простих основ (*headscarf* «платок», *hell-gate* «ворота пекла», *idol-god* «ідол, кумир, (язичницький) божок»); б) складні слова, в яких один із компонентів є похідною основою (*icon-painter* «іконописець», *miracle-worker* «чудотворець», *oath breaker* «клятвонорушник»); в) складні слова, один із компонентів яких – скорочення (*TV evangelist* «телевізійний проповідник»); г) складні слова, один із компонентів яких – складна основа (*high churchman* «прихильник Високої церкви») (рис. 1).

Рисунок 1. Складні слова відповідно до структури

З точки зору способів, за допомогою яких з'єднуються компоненти, І.В. Арнольд (Арнольд, 2012) виділяє такі типи складних слів:

– слова, утворені простим складанням компонентів (нейтральний тип) у певному порядку, в якому мотивуючі слова поєднуються за синтаксичними правилами англійської мови й відповідають порядку слів у вільних поєднаннях, побудованих за правилами синтаксису: *God-seeker*, *icon-painter*, *church-robber*;

– складні слова, компоненти яких з'єднані сполучним елементом – сполучними голосними -o-, -i- або сполучною приголосною -s- (морфологічний тип): *wandsman*, *synodsmān*, *iconomania*. Цей спосіб словоскладання був розвинений у давньоанглійській, але в сучасній мові зустрічається порівняно рідко: *handicraft*, *handiwork*, *tradesman*, *crowsfeet*, *Anglo-Saxon*;

– складні слова третього типу представляють собою відокремлені синтагми, що зберегли сполучні основи службових слів: *man of prayer*, *curate-in-charge*. Такий тип словоскладання називається синтаксичним.

Залежно від того, виведені чи невиведені значення і граматичні функції складного слова з його компонентів, виділяються *ендоцентричні та екзоцентричні* складні слова. Л. Баєр (Bauer 2003: 326) до ендоцентричних відносить складні слова, які складаються з головного та залежного слова (або декількох залежних), де значення семантично головного є гіпонімом значення всієї сполуки. Значення та граматичні функції ендоцентричних складних слів виводяться з їхніх компонентів. Наприклад, модель $Adj + N = N$ є ендоцентричною, оскільки за нею утворюються складні іменники, тобто частина мови, представлена другим компонентом (рисунок 2).

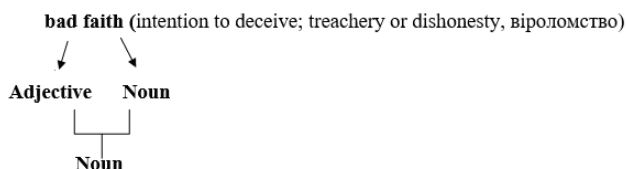

Рис. 2. Ендоцентрична модель

До ендоцентричних можна також можна віднести моделі, які ми виявили під час аналізу словника релігійної лексики: $V + N = N$, $Part I + N = N$, $Ger + N = N$, $N + N = N$. Приклади складних слів: *a store-house*, *a blessing boon*, *a hell-gate*.

До екзоцентричних складних слів відносяться слова, значення і граматичні функції яких не виводяться з їхніх компонентів. Л. Баєр (Bauer 2003: 42) стверджує, що екзоцентричні складні слова позначають те, що не є підкласом жодного з елементів у сполуці, тобто вони не є гіпонімами жодного зі своїх елементів. В екзоцентричних складних словах цікавим є те, що вони можуть використовувати неправильний маркер множини або суфікс множини -s у головному слові (O'Grady, 1996). Наприклад: *bottomless gulf* – первозданний хаос, значення *bottomless* – безмежний, *gulf* – залив, бухта, прірва. Модель $Participle + N = Adj$ є екзоцентричною, оскільки за нею утворюються складні прикметники, тобто частина мови, не представлена компонентами складного слова (рисунок 3).

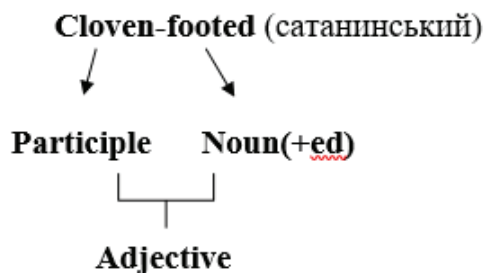

Рис. 3. Екзоцентрична модель

До екзоцентричних слід також віднести такі моделі, які ми виявили під час аналізу словника релігійної лексики: $N+Pro.=Adj$ (*evil one*), $V+Prep.=N$ (*outcome*), $Adv+Participle=Adj$ (*inlaid*).

Аналізуючи словник релігійної лексики в англійській мові, простежуємо класифікацію складних слів залежно від *типу основи*. Складні слова діляться на *власне складні та складнопохідні*. Складнопохідні слова (*angel-faced*, *dome-shaped*, *cross-shaped*) відрізняються від власне складних слів словотвірною основою, а також природою другого елемента. Двома частинами складного слова *angel-faced* є суфікс -ed зі значенням «having» і основа, утворена від вільного поєднання *angel face*, члени якого втрачають граматичну самостійність і скорочуються до одного компонента слова – його словотвірної основи. З іншого боку, подібні слова можна розглядати як псевдоскладні або як особливу групу похідних, оскільки вони формуються на базі вільного словосполучення, до якого приєднується суфікс.

Аналізуючи словник релігійної лексики О.О. Азарова, виокремлюємо такі продуктивні моделі словоскладання релігійної лексики в англійській мові: **Noun + Noun**: *abbeystead*, *alms(-)house*, *altarpiece*, *beadhouse*, *beggar-woman*, *bellman*, *Bible-clerk*, *bishopstool*, *bridechamber*, *candlelighter*, *chapelgoer*, *chapelman*, *churchyard*, *fortuneteller*, *goddaughter*, *gravestone*, *hymnwriter*, *loincloth*, *peacemaker*, *pewholder*, *poppyhead*, *schemamonk*, *synodsman*, *taperer-reader*, *tombstone*, *turtle-dove*, *vestryman*, *virgin-martyr*, *vowmaker*, *wandsman*, *well-doer*, *whoremonger*, *witchcraft*; **Noun + Participle**: *angel-faced*, *bell founding*, *Bible-centered*, *breadbreaking*, *camp-meeting*, *candle lighting*, *card-reading*, *cross-shaped*, *demon-possessed*, *faith healing*, *ghost-filled*, *God-fearing*, *God-given*, *God-hating*, *God-inspired*, *God-loving*, *God-pleasing*, *gold-filled*, *handreading*, *heaven-born*, *heaven-sent*, *icon-painting*, *life-giving*, *virgin-born*, *vow-breaking*, *wonder-working*; **Adjective + Noun**: *archaic character*, *bad faith*, *best man*, *Blue Monday*,

bottomless gulf, Bright Monday, canonical censure, clerical collar; daily bread, double-eagle, Old Belief, Old Catholics, righteous man, wrongdoer; Noun + Preposition + Noun: bells of gold, bird of peace, birds of the air, book of prayer, chapel of oblation, City of God, city of refuge, concert of prayer, confession of faith, curate-in-charge, man of prayer, works of mercy; Participle + Noun: blessing boon, boiling pitch, building of temples, burning charcoal, cheating device, christening dress, loving-kindness, preaching brethren, relieving officer; Pronoun + Noun: after-feast, after-life, after-world, all-chastity, all-faith, All-father, All-hallows, all-purity, all-seer; Adjective + Participle: dark sayings, evilwishing, long-suffering, right-believing, sweet-smelling.

4. Висновки

Дослідження засвідчило, що утворення релігійної лексики в англійській мові нерозривно пов'язано з процесом словотворення. Проведений аналіз дає змогу виокремити ті конверсивні та композитні моделі, які є найпродуктивнішими у творенні релігійної лексики. Конверсивна модель Noun → Verb номінує 35 лексичних одиниць релігійної тематики, а серед композитних моделей найпродуктивнішою є Noun + Noun, яка вміщує 172 лексичні одиниці. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в дослідженні інших способів творення релігійної лексики в англійській мові.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Азаров А.А. Большой англо-русский словарь религиозной лексики. Москва : Флинта: Наука, 2004. 808 с.
2. Антрушина Г.Б., Афанасьева О.В., Морозова Н.Н. Лексикология английского языка. English Lexicology : учебник и практикум. 8-е изд., перераб. и доп. Москва : Издательство Юрайт, 2018. 287 с.
3. Арнольд И.В. Лексикология современного английского языка. Москва : Флинта, 2012. 376 с.
4. Блумфилд Л. Язык : монография. Москва : Прогресс, 1968. 606 с.
5. Єнікєєва С. М. Скорочення слова як механізм формотворення та словотворення в сучасній англійській мові. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2006. № 27. С. 93–96.
6. Зацний Ю.А. Про деякі тенденції в словотвірних процесах сучасної англійської мови. *Нова філологія*. 2014. № 64. С. 162–170.
7. Ментинська І.Б., Наконечна Г.В. Структурно-словотвірні особливості сучасної української комп'ютерної термінології. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. «Проблеми української термінології». 2016. № 842. С. 86–91.
8. Bauer L. *Introducing Linguistic Morphology*. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2003 366 p.
9. Carstairs-McCarthy Andrew. *An Introduction to English Morphology: Words and Their Structure*. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2002. 160 p.
10. Collins Online English Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/> (дата звернення: 17.03.2021).
11. Lee D.W. *Functional Change in Early English* : Columbia University dissertation. Menasha, Wisc., 1948. 140 p.
12. O'Grady W. *Language acquisition without Universal Grammar: a general nativist proposal for L2 learning*. *Second Language Research. Psychology*. 1996. № 4 (12). P. 374–397.
13. Ortner L., Müller-Bollhagen E. *Deutsche Wortbildung: Typen und Tendenzen in der Gegenwartssprache. Substantivkomposita*. Berlin ; New York : de Gruyter, 1991. Hauptteil 4. 863 S.

REFERENCES:

1. Azarov A. A. (2004) *Azarov A. A. Bol'shoj anglo-russkij slovar' religioznoj leksiki [Comprehensive English-Russian dictionary of religious terminology]*. M.: Flinta: Nauka, 808 s.
2. Antrushina G. B., Afanas'eva O. V., Morozova N. N. (2018) *Leksikologija anglijskogo jazyka [English Lexicology] : uchebnik i praktikum 8-e izd., pererab. i dop.* Moskva : Izdatel'stvo Jurajt, 287 s.
3. Arnol'd I. V. (2012) *Leksikologija sovremennogo anglijskogo jazika [Lexicology of Modern English]*. Moskva : Flinta, 376 s.
4. Blumfeld L. (1968) *Jazyk [Language] : monografija*. M.: Progress, 606 s.
5. Zatsnyi, Yu. A. (2014). *Pro deiaki tendentsii v slovotvirnykh protsesakh suchasnoi anhliiskoi movy [On some trends in word-formation processes of contemporary English]*. *Nova filolohiia*, №64. S. 162–170
6. Yenikieieva S. M. *Skorochennia slova yak mekhanizm formotvorennia ta slovotvorennia v suchasni anhliiskii movi [Word abbreviation as a mechanism of lexis' form-modification and word-formation in Modern English]*. *Visn. Zhytomyr. derzh. un-tu im. I. Franka*. 2006. №27. S. 93–96
7. Mentynska I. B., Nakonechna H. V. *Struktorno-slovotvirni osoblyvosti suchasnoi ukrainskoi kompiuternoj terminolohii [Structural and word-forming features of modern Ukrainian computer terminology]*. *Visnyk Nats. un-tu «Lvivska politekhniky»*. «Problemy ukrainskoi terminolohii». 2016. №842. S. 86–91.
8. Bauer L. (2003) *Introducing Linguistic Morphology*. Edinburgh University Press, 366 p.
9. Carstairs-McCarthy Andrew. (2002) *An Introduction to English Morphology: Words and Their Structure*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 160 p.
10. Collins Online English Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/>.
11. Lee D. W. (1948) *Functional Change in Early English*: Columbia University dissertation. Menasha, Wisc., 140 p.
12. O'Grady W. (1996) *Language acquisition without Universal Grammar: a general nativist proposal for L2 learning*. *Second Language Research. Psychology*. № 4(12). P. 374–397.
13. Ortner L., Müller-Bollhagen E. (1991) *Deutsche Wortbildung: Typen und Tendenzen in der Gegenwartssprache. Substantivkomposita*. Berlin; New York : de Gruyter, Hauptteil 4, 863 S.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2021.
The article was received 14 April 2021.

UDC 811.111'27'373.6:17.02

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2021-1-4>

AUTOPOIESIS OF THE SYSTEM OF ETHICAL CATEGORIES IN THE ENGLISH LANGUAGE: LINGUOSYNERGETIC APPROACH

Veremchuk Eldar Oleksandrovych,
PhD,

Associate Professor at the Department of English Philology

Zaporizhzhia National University

eldar.veremchuk@gmail.com

orcid.org/0000-0003-2926-2090

The paper represents the results of ethical categories study on the material of the English language from the linguo-synergetic approach. The aim of the paper is to address the issue of self-organization of the system of English-language ethical categories in diachronical perspective. It also highlights the principles of autopoiesis of language systems, inventories the lexical verbalization means of the target ethical categories, reveals the etymological images that underpin ethical categories verbalizers, explains the cognitive connections among the categories in the process of self-organization. The employed methods include semantic analysis, which reveals the meaning of the analyzed words; etymological analysis, which unravels the inner form of the lexicalization units; cognitive reinterpretation, which explains the mental associative connections between the meanings; synergetic analysis, which explains the process of self-organization of the system of ethical categories. The paper draws a borderline between ethical categories and values and argues that ethical categories appeared as a result of generalizations when, for example, a good deed of recurring character was conceived as something good in general, or an obligation in a particular situation was generalized to an all-embracing duty etc. The synergetic properties of language systems are revealed and they include complex hierarchical organization, being open and dynamic, instability and non-linearity. The paper reveals the etymological images that underly the analyzed categories. The process of self-organization of the corpus of ethical categories consists in the fact that the most primordial moral category being reinterpreted gave birth to all other ones. The most primary cognitive trait is "whole" which underlies the category GOOD, while the antagonistic category EVIL is based on the cognitive feature "split", which proves the polar perception of these categories on the cognitive level in diachrony but not only on the level of current lexico-semantic variants. The autopoiesis of the system of linguoethical categories in the English language has a complex non-linear character, since the connections between the images, which underlie them are multifaced.

Key words: cognitive feature, diachrony, etymological image, non-linearity, self-organization.

АВТОПОЕЗИС СИСТЕМИ ЕТИЧНИХ КАТЕГОРІЙ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ: ЛІНГВОСИНЕРГЕТИЧНИЙ ПІДХІД

Веремчук Ельдар Олександрович,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри англійської філології

Запорізький національний університет

eldar.veremchuk@gmail.com

orcid.org/0000-0003-2926-2090

У статті представлені результати дослідження етичних категорій на матеріалі англійської мови з позицій лінгвосинергетичного підходу. Метою статті є викладення проблеми самоорганізації системи англійськомовних етичних категорій у діахронії. У роботі розглядаються принципи автопоезису мовних систем, здійснюється інвентаризація лексичних засобів вербалізації аналізованих етичних категорій, викладаються етимологічні образи, що покладені в основу вербалізаторів, пояснюються когнітивні зв'язки між категоріями в процесі самоорганізації. Застосовані методи містять семантичний аналіз, етимологічний аналіз, когнітивну інтерпретацію, синергетичний аналіз. У статті здійснено розмежування між етичними категоріями й етичними цінностями й зроблено висновок, що етичні категорії з'явилися в результаті узагальнень, коли, наприклад, повторення певного доброго вчинку стало осмислюватися як щось хороше в цілому або обов'язок у конкретній ситуації був узагальнений до всеосяжного обов'язку тощо. Схарактеризовано синергетичні властивості мовних систем, до яких належать складна ієрархічна організація, відкритість, динамічність, нерівноважність і нелінійність. Було визначено, що між цими параметрами існує кільцева залежність, зміна одного з них веде до зміни всіх інших. У статті розкриваються етимологічні образи, що покладені в основу аналізованих категорій. Викладено процес самоорганізації корпусу етичних категорій, який полягає в тому, що найбільш первинна етична категорія внаслідок когнітивного переосмислення стала основою для утворення інших, що цілком корелює

з принципом метафоричності людського мислення. Найбільш первинною когнітивною рисою є «цілісність», яку покладено в основу категорії ДОБРО, тоді як антагоністична категорія ЗЛО базується на когнітивній ознаці «розкол», що доводить полярне сприйняття цих категорій на когнітивному рівні в діахронії, а не лише на рівні сучасних лексико-семантичних варіантів. Автопоезис системи лінгвоетичних категорій в англійській мові має складний нелінійний характер, оскільки зв'язки між образами, які покладено в їх основи, є багатоплановими.

Ключові слова: діахронія, етимологічний образ, когнітивна риса, нелінійність, самоорганізація.

1. Introduction

The term *ethics* comes from Greek *ethik* meaning “*study of morals*”. It correlates with the term *morality* originating from Latin *moralis* “*proper behavior of a person in society*” (Vdovichenko, 2015: 34). Though these two terms have common etymology they are differentiated. Morality is considered to be the set of rules, which bear prescriptive character and tell what a person may do and what is forbidden. It is the object of research of ethics, which is a set of values that explain the rules of morality.

Ethics is a part of philosophy and is closely connected to axiology – the study of values. The difference lies in the fact that the object of axiology are any values: aesthetic, economic, pragmatic etc., while ethics focuses on moral values. Ethics is also highly related to moral branch of philosophy – deontology, which is study of moral obligation, that is the prescriptive rules that a person must follow.

In ancient times ethical issues were first tackled by Socrates, Plato and Aristotle. Later, ethical concepts became the object of research of many philosophers, anthropologists. Presently it also became the object of linguistic studies, since language is the main instrument that objectifies the world picture. Given that morality is an immanent feature of human consciousness one can argue that it is depicted in the language. Since concepts are objectified by means of lexical units, moral categories and concepts are not exception and they are also verbalized by language means.

For the time being different ethical concepts have got into the focus of linguistic researches, like JUSTICE (Vorcachev, 2011; Butova, 2013), DUTY (Mirzoeva, 2014), GOOD and EVIL (Mironova, 2011; Tseeva, 2012; Orlova, 2016), etc. It should be mentioned though, that different ethical concepts were treated in linguistics separately and up to the time being there are no works that describe them as a system, not to mention as a system with synergetic properties. Therefore, the **aim** of the paper is to reveal the synergetic autopoiesis properties of the English-language system of ethical categories. Given the aim, it is necessary to carry out the following **objectives**: to highlight the principles of autopoiesis of language systems; to inventorize the lexical

verbalization means of target ethical categories; to reveal the etymological images that underpin ethical categories verbalizers; to unravel the process of self-organization of the target categories.

The issue what ethical categories and values are most important is a complex one and it is extensively described in (Kinnier, 2000). Being limited by the framework of the given paper we suggest analyzing such ethical categories as GOOD / EVIL, JUSTICE, DUTY, RESPONSIBILITY, CONSCIENCE, which make up the **object** of research, while the **subject** is their autopoiesis in the system of English language. Accomplishment of the above-mentioned objectives required the following research methods: semantic analysis, etymological analysis, cognitive reinterpretation, synergetic analysis.

2. Appearance of ethical categories

It is a controversial issue whether real objects are prior to abstract generalizations about them or vice versa. This controversy is rooted back to the thesei / physei argument, which later on transformed into dispute between nominalism and realism, the latter with its moderate version – conceptualism.

A portion of information or a concept referring to any phenomenon of the outer world stored in the individual's mind is the result of its subjective refraction through the prism of abstraction, generalization, imagination (Bolsunovskaya, 2016) and according to our opinion categorization. We argue that ethical categories appeared as a result of generalizations when, for example, a good deed of recurring character was conceived as something good in general, or an obligation in a particular situation was generalized to an all-embracing duty. We posit that in this way there appeared a number of generalized mental images that bear very salient evaluative component and are used as mental templates in classification of the new phenomena and objects. Such type of templates are called categories, which comprise a number of intrinsic classificational features.

The empirical data obtained through experience of contact with the environment and with the other humans were subject to assessment in terms of desirable / undesirable, which stipulated human mind to elaborate concepts and categories bearing the highest level of abstraction. They

referred to the desired attainable state of matters in human life and its opposite. To put it in other words human conscience produced mental generalization of things based on evaluation in terms of desirable / undesirable. The desirable state of affairs is perceived as the one, which is craved for and therefore, it has the apparent purposefulness to be attained.

In philosophy this conception is known under the name *teleonomy* (*telos* (“end, purpose”) and *nomos* (“law”) which literally means “purpose-law”. The essence of teleonomy is revealed in (Curio, 1973). From moral perspective the efforts to build up and sustain the positive moral qualities can be called teleonomic process of self-organization of human society and therefore positive moral qualities can be called “teleonomic”. Since language depicts the environment in which it functions, self-organization of society and environment is depicted in the self-organization of the lingual world picture. Therefore, self-organization of human life in terms of morality is depicted in the language system in terms of self-organization of the linguoethical world picture. Under this term we understand the system of ethical categories objectified by a particular language. Self-organizing nature of linguoethical system can be revealed through the analysis of interconnection between the particular ethical categories.

The question what ethical values should be regarded as the most principle and universal is disputable. Based on the results of (Kinnier, 2000) and on the experience of our own investigation we suggest discussing the following ones: GOOD / EVIL, JUSTICE, DUTY, RESPONSIBILITY, CONSCIENCE.

3. Linguosynergetic principles

The principles of synergetics can be applied to systems that are complex hierarchically-organized open dynamic unbalanced and non-linear. Thereby the application of synergetic methodology to description and explanation of processes, which occur within a language system can be only on condition that language system meets all the above-mentioned parameters, which needs to be proven.

Complexity and hierarchical organization of a language go in a bundle, so they are treated together. Lingual system has multidimensional character as it consists out of a number of levels, that is phonemic, morphemic, lexical, derivational (often treated as functional sub-level), syntactical. Every next level comprises the previous one, which reveals the hierarchy principle. Therefore, changes on one level trigger changes

on the other ones, which is an integral feature of a complex interconnected system.

The openness of a language system means that it can never be considered totally complete and it can always admit something new and get rid of something useless. Therefore, in terms of synergetics there is a constant exchange of matter and energy between language system and extralingual environment. In the lingual system we discern energy and matter in the following way. Energy can be of two types: informational one – that is the semantic space of a language – the whole scope of meanings of its units; and the creative one – that is the intrinsic mechanisms of word derivation or word-building. Under matter we understand formal plane of language, the constituents of which are morphemes and phonemes if we speak about graphic or acoustic aspect respectively.

It is commonly known that language normally accomplishes two main functions – that is of cognition and communication. They are the two paramount activities that never cease in human life. Therefore, language together with human consciousness create a metasystem – “environment – consciousness – language”. Consciousness comes first as it is considered to be prior to language and they both create a single consciousness / language system. Their interconnection is traced from the fact that the latter cannot exist without the former, as it is a part of it, while the former cannot dispense with the latter. This view correlates with the ideas of linguistic relativity, elaborated by E. Sapir and B. Worph. For this reason, the language system is oriented at satisfying cognitive and communicative requirements of its users. And from the synergetic perspective energy-matter flow in the language goes on in the following way as described below.

A new object, phenomenon, its property or a process from the objective reality (environmental matter) gets into the focus of cognition inducing the appearance of a mental image in the consciousness of the speaker (new environmental energy). If this mental image (idea or concept) becomes communicatively relevant (needs to be verbalized) the balance between communicative demand and verbalizing potential of the language is broken. Since every system strives to achieve homeostasis, the language system tries to organize itself in order to attain such equilibrium. So, the new mental image penetrates into the informational space of the language system (a portion of environmental energy) and triggers the creation of new lexical unit (new language matter) with the new meaning (language infor-

mational energy) by means of word-formation (lingual creative energy).

In this way, the state of language system synchronizes with the demands to it and the balance is retained. Such constant flow of matter and energy stipulates permanently dynamic state of the system because in reality, there occur many coinages of new lexemes for verbalization of new senses at a time, since the process of cognition and communication is a very complex one and in fact, it never ends. In this respect, language is not a balanced system, as it has been viewed for a long time within the framework of traditional linguistics, but a non-balanced network system. Each of the synchronous profiles of a language does not fully correspond to the communicative need but only craves for this. Language system is constantly adjusting its scope of means to the demands of speakers, which impels its everlasting development.

Such evolution has a non-linear character. By this, we mean that the “line” of language development cannot be 100% predicted, as language is not a set of constant constituents but rather a multidimensional complex of relations with many variables, so at any time there can be any vector of evolution. (One can draw a parallel with the uncertainty principle in physics offered by W. Heisenberg in 1927). The new meaning may be developed in the semantic neologism formed by means of semantic derivation or anchored to the lexical neologism. Also, the neologism may retain its meaning and get into the sphere of common use or it may lose its actuality

and disappear. Regarding the abovementioned facts language proves to be a synergetic system prone to autopoiesis.

4. Autopoiesis of ethical categories from the linguistic perspective

Prior to the analysis of the peculiarities of autopoiesis of the ethical categories in the English language it is necessary to reveal the diachronically prior cognitive traits lexicalized by their etymons, which is possible through etymological analysis. The table given below represents the results of such analysis based on the data, retrieved from (Etymology Dictionary).

The process of self-organization of the corpus of ethical categories consists in the fact that the most primordial moral category being reinterpreted gave birth to all other ones. The primordial awareness that something *whole* is *good* and can be achieved triggered the appearance of category JUSTICE, which implies the condition when the state of affairs was *whole* (good) for particular beneficiaries like person itself, group or the whole society either in a particular case or generally in the long run. The *good state* was taken subconsciously for granted and was thought of as the one that a person deserves or does not deserve if he misbehaves (doesn't do things that lead to *wholeness*). Realization that the perfect state of “*wholeness*” can be achieved, further lead to the formation of the category DUTY, under which was understood the required actions to be taken to restore good state. People, who were granted rights to perform *justice* felt that they need to look up to the expectations

Table 1

Diachronically primary cognitive features of basic ethical categories

Ethical category	verbalizer	Etymon with the meaning	Cognitive feature
GOOD	good	Gōda – “to unite, to be associated; suitable”	“united”, “suitable”, “desired”
EVIL	evil	Yfele – “anything that causes injury, morally or physically”	“split”
	bad	Bædlin – “effeminate man, hermaphrodite, pederast” Bædan – “to defile”	“unnatural homosexual relations”, “physical defiling”
	disease	Desaise – “lack, want”	“split”
	corruption	Corrupere – “to destroy; spoil, break”	“split”, “broken”
JUSTICE	justice	iustus “upright, righteous, perfect, complete”	“united”, “vertical”, “straight”
DUTY	duty	Debere – “keep something away from someone”	“owned”
RESPONSIBILITY	responsibility	Responsabilis – “promise in return”	“promised”
CONSCIENCE	conscience	Conscientem – “to be (mutually) aware”	“shared awareness”

of the society that is to do their *duty* to restore *justice*.

Performing the duty in return to the power allocated upon people by society was actually the “*response*” of that people to the members of society, which underlay the appearance of the category RESPONSIBILITY. To be able to tell *good* from *bad* meant to be able to estimate what is good or what is bad according to the criteria *shared* by someone else rather than subjective ones. They can be shared either by other members of society which gave the proof of judgement or by God (see etymology of *responsibility*), who is the most plausible confirmation. This state got its actualization in language by the appearance of the category CONSCIENCE.

Analysis of the verbalizers of the antagonistic category EVIL proved that its main classifier is the opposite to “*being whole*” – that is “*being split*”. The derived classifier appeared as the result of generalization of concrete instances of bad that occurred in society, that is unnatural homosexual relations (classifier “*physical defiling*”) or *corruption* and *disease*.

The interconnection between ethical categories has non-linear character which fully confirms the synergetic properties of this system (see figure 1).

5. Conclusions

The autopoiesis of the system of linguoethical categories in the English language has a complex non-linear character, since the connections between the images, which underlie them are

multifaced. The most primordial ethical category GOOD has cognitive feature “whole”, metaphorical reinterpretation of which yielded the lingual images that underpin the other categories like JUSTICE, DUTY, RESPONSIBILITY and CONSCIENCE. The non-linearity of self-organization process consists in the fact that along with the cognitive reinterpretation of the dominant feature “whole”, derived cognitive features of other categories were further metaphorically reinterpreted establishing the complex network of connections. The antagonistic category EVIL has the opposite cognitive etymological feature – “split”, which confirms the hypothesis that the antagonistic ethical categories have opposite underlying images on the etymological layer in diachronic perspective, not only on the synchronic level, which is apparent and taken for granted by the speakers. The **perspective** of further research can be analysis of cognitive interpretation mechanisms, involved in the process of self-organization.

BIBLIOGRAPHY:

1. Бутова А.А., Крячко В.Б. Концепт «справедливость» в русской и английской лингвокультурах. *Альманах современной науки и образования*. Тамбов : Грамота, 2013. № 7 (74). С. 23–25.
2. Вдовиченко Н.В. Вербалізація морально-етичних концептів в українській мовній картині світу : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Одеса, 2015. 24 с.
3. Воркачев С.Г. Справедливость в английской лексикографии: имя концепта. *Актуальные проблемы филологии и педагогической лингвистики*. Москва,

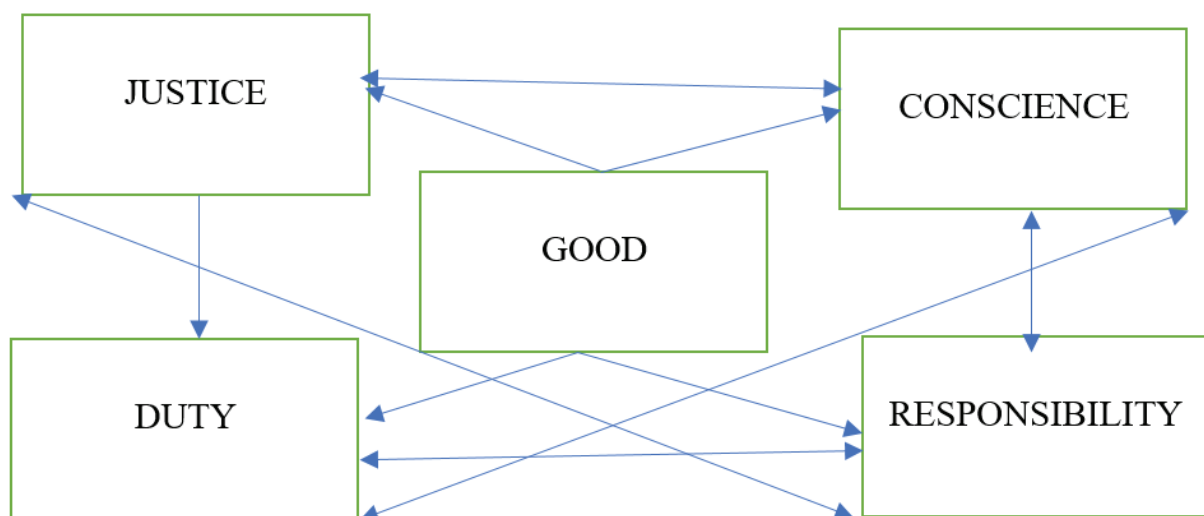

Figure 1. Non-linear model of ethical categories self-organization

2011. № 13. С. 35–41. <https://cyberleninka.ru/article/n/spravedlivost-v-angliyskoy-leksikografii-imya-kontseptu> (дата звернення: 20.03.2021).
4. Миронова О.А. Реализация концептов GOOD и EVIL в английском языке на материале произведений авторов Высокого Фэнтези : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Санкт-Петербург, 2011. 19 с.
 5. Мирзоева Л.Ю. К проблеме культурных импликаций в переводе: концепт «долг» в русском и в английском языке. *GISAP : Philological sciences*. London, 2014. № 3. С. 39–41. URL: <http://gisap.eu/ru/node/34497> (дата звернення: 20.03.2021).
 6. Орлова Т.Г., Никулина Е.Ф. Выражение добра и зла в английских и русских пословицах как отражение менталитета английского и русского народов. *Вестник Российского университета дружбы народов. Теория языка. Семантика. Семастика*. Москва, 2016, С. 101–106. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vyrazhenie-dobra-i-zla-v-angliyskih-i-russkih-poslovitsah-kak-otrazhenie-mentaliteta-angliyskogo-i-russkogo-narodov> (дата звернення: 20.03.2021).
 7. Цеева З.А. Концепты «Добро», «Зло» как ценности, отраженные в нормах поведения адыгов и британцев. *Теория и практика общественного развития*. Москва, 2012. № 4. С. 399–401. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kontsepty-dobro-zlo-kak-tsennosti-otrazhennyye-v-normah-povedeniya-adygov-i-britantsev> (дата звернення: 20.03.2021).
 8. Kinnier R., Kernes J. A Short List of Universal Moral Values. *Counseling and Values*. New York, 2000. Vol. 45. Is. 1. P. 4–16. DOI: 10.1002/j.2161-007X.2000.tb00178.x (дата звернення: 20.03.2021).
 9. Bolsunovskaya L.M., Kuprieva I.A., Gamzatova S.I. Basic Principles of the Activity and Synergetic Approach as a Means of Interdisciplinary Research. *SHS Web of Conferences*. Tomsk, 2016. Vol. 28. P. 1–4. DOI: 10.1051/shsconf/20162801015 (дата звернення: 20.03.2021).
 10. Curio E. Towards a methodology of teleonomy. *Experientia*. Basel, 1973. Vol. 29. P. 1045–1058.
 11. Etymology Dictionary Online. URL: <https://www.etymonline.com/> (дата звернення: 20.03.2021).
 - [Concept Justice in Russian and English linguocultures]. Almanac of modern science and education. Tambov, Nr 7 (74), pp. 23–25 [in Russian].
 3. Curio, E. (1973). Towards a methodology of Teleonomy. *Experientia* 29, pp. 1045-1180.
 4. Kinnier, R., Kernes, J. (2000). A Short List of Universal Moral Values. *Counseling and Values*. 45. DOI: 10.1002/j.2161-007X.2000.tb00178.x.
 5. Mironova, O.A. (2011). Realizaciya konceptov GOOD i EVIL v angliyskom yazyke na materiale proizvedenij avtorov Vysokogo Fentezi. [Realization of GOOD and EVIL concepts in English based on the works of authors of High Fantasy.] St. Petersburg [in Russian].
 6. Mirzoeva, L.Y. (2014). K probleme kulturnyh implikacij v perevode: koncept "dolg" v russkom i v angliyskom yazyke [To the problem of cultural implications in translation: the concept of "duty" in Russian and in English]. *GISAP. Philological sciences*. London, pp. 36-41. URL: <http://gisap.eu/ru/node/34497> [in Russian].
 7. Orlova, T.G., Nikulina, E.F. (2016). Vyrazhenie dobra i zla v angliyskih i russkih poslovicah kak otrazhenie mentaliteta angliyskogo i russkogo narodov. [The expression of good and evil in English and Russian proverbs as a reflection of the mentality of the English and Russian peoples]. *Vestnik RUDN. Moscow*, Nr 2, pp. 101–106 URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vyrazhenie-dobra-i-zla-v-angliyskih-i-russkih-poslovitsah-kak-otrazhenie-mentaliteta-angliyskogo-i-russkogo-narodov> [in Russian].
 8. Tseeva, Z.A. (2012). Kontsepty "Dobro", "Zlo" kak cennosti, otzrazhennyye v normah povedeniya adygov i britancev. [The concepts of "Good", "Evil" as values reflected in the norms of behavior of Circassians and British]. *Theory and practice of social development*. Moscow, Nr 4, pp. 399–401 URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kontsepty-dobro-zlo-kak-tsennosti-otrazhennyye-v-normah-povedeniya-adygov-i-britantsev> [in Russian].
 9. Vdovichenko, N.V. (2015). Verbalizatsiia moralno-etychnykh kontseptiv v ukrainskii movnii kartyni svitu. [Verbalization of ethical concepts in the Ukrainian language picture of the world]. Odessa [in Ukrainian].
 10. Vorcachev, S.G. (2011). Spravedlivost v anglijskoj leksikografii: imya koncepta. [Justice in English Lexicography: The Name of the Concept]. *Actual problems of philology and pedagogical linguistics*. Moscow, Nr 13, pp. 35–41 URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/spravedlivost-v-angliyskoy-leksikografii-imya-kontseptu> [in Russian].
 11. Etymology Dictionary Online. URL: <https://www.etymonline.com/>.

REFERENCES:

1. Bolsunovskaya, L.M., Kuprieva I.A., Gamzatova S.I. (2016). Basic Principles of the Activity and Synergetic Approach as a Means of Interdisciplinary Research *SHS Web of Conference*. 28. Tomsk: Polytechn University. DOI: 10.1051/shsconf/20162801015.
2. Butova, A.A., Kryachko V.B. (2013). Concept "spravedlivost" v russkoj i anglijskoj lingvokulturah.

Стаття надійшла до редакції 06.04.2021.
The article was received 6 April 2021.

УДК 811.112.2'373.7

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2021-1-5>

ВИКОРИСТАННЯ МОВНИХ КОРПУСІВ ДЛЯ ВЕРИФІКАЦІЇ СЕМАНТИКИ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ

Гордій Оксана Мирославівна,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри філології та перекладу

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

hordiioksana@ukr.net

orcid.org/0000-0003-0063-521X

У статті розглядається потенціал корпусної лінгвістики як емпіричного методу сучасних лінгвістичних досліджень, викладаються його переваги для фразеологічних студій і окреслюються можливості використання Інтернету як лінгвістичного корпусу.

У комп'ютерно опосередкованій комунікації спостерігається своєрідне поєднання ознак усного й писемного мовлення, яке пояснюється специфічними параметрами каналу й засобу комунікації (електронна форма існування тексту, гіпертекст, мультимедійність, інтерактивність, синхронність, варіативність кількості й експліцитності комунікативів). Функціонування в асинхронній Інтернет-комунікації комунікативно-експресивної фразеології визначається як один із конституентів цього медіолекту. Фразеологічні одиниці такого типу розглядаються як функціональне поле фразеологічних експресивів і комунікативів.

Багатий ілюстративний матеріал дозволив виявити широкі й часто мовнокреативне вживання досліджуваних фразеологічних одиниць, у тому числі одиниць із вираженою національно-культурною специфікою, в сучасному німецькомовному медіапросторі. Ці одиниці не лише втілюють спільні для такої лінгвістичної фонівості знання, але й з огляду на специфіку їхнього значення та емоційно-експресивне забарвлення передають спільний «фонівий» гумор, виражають спільність емоційно-оцінного світосприйняття.

Для емпіричної корпусної перевірки було обрано фразеологічну одиницю *Jetzt schlägt's dreizehn!* у лексикографічних джерелах в основі семантичних і перекладних еквівалентів лежать асоціації як із «надмірністю», так і з небезпекою (символьна складова частина) з очевидним негативним емоційно-оцінним семантичним компонентом (обурення).

У ході дослідження проаналізовано 40 контекстів вживання одиниць в статтях онлайн-засобів масової інформації. Лексикографічно кодифіковане значення «щось переходить усі межі, викликає обурення» було виявлено лише в 13 випадках, у 10 з яких прослідковується подвійна актуалізація значення фразеологізму (експлікація числа тринадцять). Число тринадцять асоціювалося із «забобонним» тлумаченням його як небезпечного ще в 5 інших контекстах, проте всупереч цьому анонсувалася приємна новина. У більшості проаналізованих корпусних прикладів (22) вживання *Jetzt schlägt's dreizehn!* виявилось неочікуваним: число тринадцять поєднується з розповіддю чи анонсуванням позитивної події без експлікації його символічного тлумачення, фразеологічна одиниця набуває значення «неймовірно стає можливим; настав вирішальний момент».

Аналіз 40 контекстів вживання *Jetzt schlägt's dreizehn!* у повідомленнях на форумах підтвердили нехарактерність мовнокреативного вжитку фразеологічних експресивів і комунікативів в асинхронній комунікації в порівнянні з текстами професійних журналістів. У 35 повідомленнях ця одиниця вжита у своєму лексикографічно кодифікованому значенні. У 5 випадках *Jetzt schlägt's dreizehn!* передає радість, приємну несподіванку й набуває значення «неймовірно стає можливим; настав вирішальний момент».

Аргументується можливість застосування такого методу у фразеографічних проєктах.

Ключові слова: корпусна лінгвістика, Інтернет-комунікація, форум, онлайн-ЗМІ, фразеологічні експресиви й комунікативи, подвійна актуалізація значення.

USE OF LANGUAGE CORPORA FOR VERIFICATION OF SEMANTICS OF PHRASEOLOGICAL UNITS

Hordii Oksana Myroslavivna,

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Philology and Translation

Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

hordiioksana@ukr.net

orcid.org/0000-0003-0063-521X

The article considers the potential of corpus linguistics as an empirical method of modern linguistic research, highlights its advantages for phraseological studies and outlines the possibilities of using the Internet as a linguistic corpus.

Computer-mediated communication demonstrates a peculiar combination of features of oral and written speech, which is explained by specific parameters of the channel and means of communication (electronic text, hypertext, multimedia, interactivity, simultaneousness, variability in the number and explicitness of communicators). The functioning of communicative and expressive phraseology in asynchronous Internet communication is defined as one of the constituents of this mediolect. Phraseological units of this type are considered as a functional field of phraseological expressives and communicatives.

The rich illustrative material revealed the wide and often linguistically creative use of the studied phraseological units, including units with pronounced national and cultural specifics, in the modern German-language media space. These units not only embody the background knowledge common to this linguistic community, but also, given the specifics of their meaning and emotional and expressive color, convey a common "background" humor, express the commonality of emotional and evaluative worldview.

The phraseological unit *Jetzt schlägt's dreizehn!* was chosen for the empirical corpus check. In lexicographic sources, semantic and translational equivalents are based on associations with both "extremity" and danger (symbolic component) with an obvious negative emotional and evaluative semantic component (indignation).

The study analyzed 40 contexts of using this unit in online media articles. The lexicographically codified meaning of something transcends all boundaries, causing outrage was found only in 13 cases, in 10 of which there is a double actualization of the idiom meaning (explication of the number thirteen). The number thirteen was associated with a "superstitious" interpretation of it as dangerous in 5 other contexts, but in spite of this, good news was announced. In most of the analyzed case examples (22) the use of *Jetzt schlägt's dreizehn!* turned out to be unexpected: the number thirteen is combined with the announcement of a positive event without explication of its symbolic interpretation. The phraseological unit acquires the meaning something incredible becomes possible; the decisive moment has come.

Analysis of 40 usage contexts of *Jetzt schlägt's dreizehn!* in the messages on the forums confirmed the uncharacteristic creative language use of phraseological expressives and communicatives in asynchronous communication in comparison with the texts of professional journalists. In 35 messages, this unit is used in its lexicographically codified meaning. In 5 cases *Jetzt schlägt's dreizehn!* conveys joy, a pleasant surprise and acquires the meaning something incredible becomes possible; the decisive moment has come.

The possibility of applying this method in phraseographic projects is argued.

Key words: corpus linguistics, Internet-communication, forum, online media, communicative and expressive formulas, ambiguity of idioms.

1. Вступ

Використання великих мовних корпусів дозволяє нині розв'язати багато прикладних завдань. Корпусно-лінгвістичні дослідження емпіричні й індуктивні, адже вони ґрунтуються на автентичних текстах і відбивають «природну» комунікацію великої кількості членів мовної спільноти. Традиційний збір емпіричних фразеологічних даних завжди був трудомістким процесом, тому сучасна корпусна лінгвістика стала для фразеології незамінним методом. Остапович (2008 р.) вважає, що корпусний аналіз повинен використовуватися в студіях із лінгвокультурології, адже зроблені на основі масивних текстових корпусів висновки про переважання в мовному світогляді народу певних концептуальних метафор чи аксіологічних установок будуть ймовірнішими від даних, почерпнутих із «музейних експонатів» словників чи фольклорних збірок. Використання належного алгоритму робить можливим застосування корпусної методики також для досліджень із лінгвістичної варіантології, адже й у цій сфері неприпустимою є некритична рецепція застарілих лексикографічних відомостей. Одним із перших вдалих проєктів такого роду стала праця колективу авторів над словником варіантів німецької мови (*Variantenwörterbuch des Deutschen*). Новаторством було власне вико-

ристання Інтернету й пошукових систем як мовного корпусу (Bickel, 2006).

Корпусний метод нині загалом досить широко затребуваний у фразеографічній практиці. Зокрема, проводяться статистично значущі розвідки, які дозволяють визначити широко вживані одиниці й таким чином окреслити так звані фразеологічний чи пареміологічний мінімум, і дослідження, спрямовані на встановлення коректної семантизації мовних одиниць (Diemer, 2008; Dräger / Juska-Bacher, 2010). Вивченню семантики ідіом присвячена стаття Stathi (2006 р.). Дослідниця аналізує контексти вживання ідіоми *ins Gras beißen* і доходить висновку, що корпусний аналіз розглядає значення лексичних і фразеологічних одиниць як значення у *вжитку*. Для фразеологічних одиниць характерна семантична «гнучкість», яка полегшує чи взагалі робить можливим їхнє включення в нові контексти.

Уточнення лексикографічних відомостей забезпечують корпусні дослідження частотності вживання мовних одиниць. Для перекладацької практики важливо, щоб такі дослідження проводились також щодо мови перекладу. Очевидно, що ці відомості повинні використовуватись перекладачами, адже свіdomо неадекватним буде, наприклад, переклад німецького фразеологізму, який вийшов

чи виходить з ужитку, українським фразеологічним новотвором.

2. Розділ 1

У Глобальній мережі доступні в електронному вигляді тексти різних жанрових форматів (матеріали газет, журналів, порталів новин, численних форумів, блогів тощо), й лінгвісти, зокрема вчені-фразеологи, вже довгий час використовують Інтернет як вигідне й практично безмежне джерело емпіричних даних. Протягом останніх двох десятиліть у такому напрямі ведеться активна робота, розробляються різноманітні методи й прийоми дослідження (мультимедійних) Інтернет-текстів (Ptashnyk, 2010).

Щодо письмової комунікації в Інтернеті вже стало аксіомою твердження дослідників про тенденцію взаємодії усного й писемного мовлення. Щипицина (Щипицина, 2010: 18) зазначає, що своєрідне поєднання ознак усного й писемного мовлення в комп'ютерно опосередкованій комунікації пояснюється специфічними параметрами каналу й засобу комунікації: електронна форма існування тексту, гіпертекстуальність, мультимедійність, інтерактивність, синхронність, варіативність кількості й експліцитності комунікантів. Завдяки цьому утворюється особливий медійний варіант мови, який виявляє специфічні фонетико-графічні, лексичні й граматичні ознаки, а також зміни в семантичній і синтаксичній організації тексту в порівнянні з традиційним (друкованим) текстом. Щодо особливостей лексичного рівня в німецькомовній онлайн-комунікації, дослідниця відзначає передусім широке вживання розмовної лексики й діалектизмів, скорочень, акронімів, розмовних часток, вигуків, формул привітання та прощання та дейктичних слів.

Гіпотезою нашого дослідження було те, що цей перелік може бути доповнений вживанням комунікативно-експресивної фразеології німецької мови – стійких фразеологізованих речень на зразок (*Ach*), *du kriegst die Tür nicht zu! Da könnte ja jeder kommen! Was kostet die Welt? Nicht / niemals ärgern, nur wundern! Es ist / wird (die) höchste Eisenbahn! Nicht schlecht, Herr Specht!* Новизною стало представлення цих стійких одиниць як єдиного функціонального поля фразеологічних експресивів і комунікативів – окремих висловлювань, синтаксично оформлених у вигляді речень, закріплених узуально в мовній спільноті для вираження інтенцій, оцінок та емоцій мовця, які характеризуються вживаністю, відтворюваністю, відносною стійкістю, комплекс-

ним значенням і виконують комунікативну й часто експресивну функцію.

Ми провели аналіз функціонування фразеологічних експресивів і комунікативів сучасної німецької мови в Інтернет-дискурсі. Текстовий корпус представлений різноманітними матеріалами німецькомовного Інтернет-простору, отриманими за допомогою пошукової системи *Google*. Для аналізу фразеологічних експресивів і комунікативів у публіцистичних текстах використовувались матеріали сайтів онлайн-видань та онлайн-версій популярних німецьких національних і регіональних видань, а також їхніх інтерактивних додатків для зворотного зв'язку із читачами. Аналіз функціонування цих одиниць в асинхронній комунікації здійснювався на матеріалах німецькомовних форумів різноманітного тематичного спрямування. Вплив мультимедійних можливостей Інтернет-комунікації на вживання фразеологічних експресивів і комунікативів розглядається головним чином на матеріалах сайтів *www.youtube.com* (відеоінформація) та *www.fotocommunity.de* (фото й інші зображення).

Крім опису власне дискурсивних характеристик предмету дослідження був проведений аналіз частотності функціонування фразеологічних експресивів і комунікативів сучасної німецької мови в Інтернет-текстах. Отримані результати дозволили виділити групи одиниць із нульовою, низькою, середньою та високою частотою вживання та були верифіковані за допомогою експерименту з опитування респондентів – носіїв мови (Гордій, 2014).

3. Розділ 2

Розгляд фразеологічних експресивів і комунікативів з опором на історичні, економічні й культурні фактори розвитку німецького народу дозволив виділити значний шар одиниць із національно-культурним конотативним компонентом значення, які втілюють не лише спільні для цієї лінгвоспільноти фонові знання, але й з огляду на специфіку їхнього значення та емоційно-експресивне забарвлення передають спільний «фоновий» гумор, виражають спільність емоційно-оцінного світосприйняття. До одиниць із національно-культурним семантичним компонентом було зараховано також фразеологізми з літературним (у широкому розумінні) підґрунтям і символічною складовою частиною. Надзвичайно багатий ілюстративний матеріал дозволив виявити широке й часто мовнокреативне вживання досліджуваних фразеологічних одиниць, у тому числі одиниць із вира-

женою національно-культурною специфікою, в сучасному медіапросторі. Висновок про їхню релевантність для актуальної свідомості носіїв німецької лінгвостільноти зроблено не лише на основі публіцистичних текстів, але й на матеріалах численних форумів і спільнот. Пересічні користувачі активно вживають ці одиниці, обігрують їх у своїх повідомленнях, а також цікавляться їхнім походженням.

Для емпіричної корпусної перевірки нами був обраний фразеологічний експресив *Jetzt schlägt's dreizehn!* Ми припускали наявність у внутрішній формі цієї одиниці асоціацій як із «надмірністю», так і з небезпекою (символьна складова частина). В опрацьованих лексикографічних джерелах в основу семантичних і перекладних еквівалентів покладено власне першу асоціацію з очевидним негативним емоційно-оцінним семантичним компонентом (обурення): *Jetzt schlägt's (aber) dreizehn!* – ugs. *Das geht zu weit, jetzt ist aber Schluss damit. Die Wendung geht davon aus, dass eine Uhr höchstens zwölfmal schlagen kann, dreizehn Schläge also über das Normale hinausgehen* (Dudenredaktion 2002: 172); розм. фам. *Ce вже занадто! Далі нікуди! Дійшли до краю!* (Гаврись, Пророченко, 1981: 155). Проте з огляду на наявність у німецькій культурі символічного значення числа *тринадцять* як небезпечного, доречним видається припущення також асоціації цієї фразеологічної одиниці із загрозливою, небезпечною ситуацією, пор. також: *Jetzt schlägt's (schlägt die Glocke) aber dreizehn – das ist ganz ungewöhnlich, unerhört!* Але годинник не б'є тринадцять разів. Це число як найбільш небезпечне повинно натякати, що щось не в порядку і *der Teufel seine Hand im Spiel haben muss* (Röhrich, 1994: 178).

У ході дослідження ми проаналізували 40 контекстів вживання одиниці в статтях онлайн-ЗМІ. Проте лише в 13 випадках було виявлено безпосереднє лексикографічно кодифіковане значення *щось переходить усі межі, викликає обурення*. Наприклад, темою статті *“Jetzt reicht's den Griechen aber!”* у *Deutsche Welle*, в якій вжито цей фразеологізм, є фінансово-економічна криза в Греції (1). У статті *“100 Stellen fehlen. Personalnot im Klinikum”* у *Westfalen-Blatt* анонсується акція протесту персоналу лікарні м. Гютерсло, яка пройде під гаслом *Jetzt schlägt's dreizehn!*, оскільки працівники незадоволені необхідністю виконувати велику кількість понаднормових годин (2). Водночас у 10 випадках прослідковується подвійна актуалізація значення фра-

зеологізму, адже експлікується також число *тринадцять*. Інколи власне воно дає поштовх до обрання цієї одиниці для заголовка до відповідної публікації, тобто підтверджується давно усталене в лінгвістиці твердження про особливі текстотвірні потенції фразеологізмів, їхню роль у формуванні когерентності й когезії тексту (Burger et al., 1982: 90) та загалом мовнокреативну забарвленість мас-медійного дискурсу (Sabban, 2007). Наприклад, у статті *“Noch ein Bäckereibetrieb in Lintorf: Jetzt schlägt's 13”* у *Westdeutsche Zeitung* описується невдоволення мешканців і власників пекарень невеликого німецького містечка запланованим відкриттям ще однієї – тринадцятої – пекарні (3). У статті *“Analyse zum Bischof von Limburg. Die Akte Franz-Peter Tebartz-van Elst”* у *Rheinische Post*, де також вжито цю фразеологічну одиницю, йдеться про акцію протесту проти завищених витрат на будівництво резиденції єпископа м. Лімбург, в рамках якої за допомогою комп'ютерних технологій годинник на дзвіниці о 12-й годині пробив 13 разів (4).

У 5 інших контекстах також експлікувалось число *тринадцять*, воно асоціювалося із «забобонним» тлумаченням його як небезпечного, проте всупереч цьому анонсувалась позитивна / приємна новина. Наприклад, стаття в *Augsburger Allgemeine*, в якій йдеться про «весільний ярмарок», що мав відбуватися в м. Аугсбург у січні 2013 р., починається словами: *“Jetzt schlägt's dreizehn! Denn wer 2013 heiratet, macht sich das Jahr zu einem Glücksjahr. Alles andere wäre purer Aberglaube <...>”* (5). Публікація *“Es geht auch ohne Tattoo”* у *Berliner Morgenpost* після перемоги в одному з поєдинків переможного для Німеччини чемпіонату світу з футболу 2014 р. розповідає про 13-го номера збірної Томаса Мюлера, який до того ж народився 13-го числа (13 вересня 1989 р.) та вперше взяв участь у грі чемпіонату світу 13 червня 2010 р. (6).

Однак у більшості проаналізованих корпусних прикладів (22 із 40) подвійна актуалізація значення фразеологічного експресива *Jetzt schlägt's dreizehn!* виявилась неочікуваною: число *тринадцять* поєднується тут із розповіддю чи анонсуванням якоїсь позитивної події без експлікації його «забобонного» тлумачення. Тобто фразеологічна одиниця набуває значення *неймовірно стає можливим; настав вирішальний момент*. У статті *“Jetzt schlägt's 13 – Tina Maze hat nach Kombi-Gold noch lange nicht genug”* в *OÖNachrichten*

розповідається про 13 медаль відомої гірськолижниці (7), а в “*Lohr. Jetzt schlägt's 13!*” у *Main Post* анонсується 13-й загальноміський забіг (8).

Для аналізу функціонування цієї фразеологічної одиниці в асинхронній комунікації було сформовано вибірку із 40 контекстів вживання *Jetzt schlägt's dreizehn!* у повідомленнях на форумах і коментарях читачів на сайтах онлайн-видань. Отримані результати підтвердили нехарактерність мовнокреативного вжитку фразеологічних експресивів і комунікативів в асинхронній комунікації в порівнянні з текстами професійних журналістів. Подвійна актуалізація значення була виявлена тільки в одному повідомленні, де користувач висловив невдоволення зламанням настінного годинника, який о 10-й показував 6-у годину, а пробивав взагалі 13 разів (9).

У більшості випадків (34 повідомлення) ця одиниця вжита у своєму лексикографічно кодифікованому значенні, тобто передає незадоволення (обурення) мовця з приводу якоїсь (нестерпної) ситуації, в тому числі неприємної несподіванки, без експлікації числа *тринадцять*, наприклад, у коментарях до публікацій про все більше зубожіння населення (10) чи про недосконалу роботу судової системи (11); на форумах у повідомленнях про зламання монітора (12), несподіваний рахунок на велику суму (13) та інше. Водночас у 6 випадках виражається побоювання / страх мовця, тобто описана ситуація розглядається як небезпечна, зокрема в коментарі про шкідливу звичку (паління) подруги автора повідомлення (14).

Водночас у 5 випадках фразеологічна одиниця *Jetzt schlägt's dreizehn!* передає радість, приємну несподіванку, тобто ця одиниця, як і в матеріалах журналістів, набуває значення *неймовірне стає можливим; настав вирішальний момент*. Наприклад, одному з користувачів саме під час написання повідомлення про зламання машини зателефонували з автомаїстерні й розв'язали всі формальності зі страховкою (15).

4. Висновки

Таким чином, проведений корпусний аналіз підтвердив наше припущення про релевантність для синхронного вжитку фразеологічної одиниці *Jetzt schlägt's dreizehn!* її вмотивованості як поняттям «надмірності», так і символічним значенням числа *тринадцять*. Несподіваним виявився результат щодо досить частого вживання цієї одиниці для вираження приємної

несподіванки, адже таке значення не фіксується жодним із розглянутих лексикографічних джерел. Тому ми вважаємо перспективним проведення на основі великих текстових корпусів функціонально-контекстуального аналізу фразеологічних одиниць різних типів із метою їхньої коректної семантизації та виявлення типових ситуацій вживання.

Інтернет-дискурс як гігантський текстовий корпус, що фіксує серед іншого тексти (квазі-) синхронного, тобто концептуально усного мовлення, може розглядатися як плацдарм для різнопланових прикладних досліджень мовних одиниць різних рівнів.

ІЛЮСТРАТИВНИЙ МАТЕРІАЛ:

1. Deutsche Welle. URL: <http://www.dw.de/jetzt-reichs-den-griechen-aber-06012014/a-17344222> (дата звернення: 31.03.2021).
2. Westfalen-Blatt. URL: <http://www.westfalen-blatt.de/OWL/Lokales/Kreis-Guetersloh/Guetersloh/1972737-100-Stellen-fehlen-Personalnot-im-Klinikum> (дата звернення: 31.03.2021).
3. Westdeutsche Zeitung. URL: <http://www.wz-newsline.de/lokales/kreis-mettmann/ratingen/noch-ein-baekereibetrieb-in-lintorf-jetzt-schlaegt-s-13-1.1589958> (дата звернення: 31.03.2021).
4. Rheinische Post. URL: <http://www.rp-online.de/panorama/ausland/die-akte-franz-peter-tebartz-van-elst-aid-1.3743390> (дата звернення: 31.03.2021).
5. Augsburg Allgemeine. URL: <http://www.augsburger-allgemeine.de/augsburg/Hochzeitsmesse-zeigt-neue-Trends-id23395616.html> (дата звернення: 31.03.2021).
6. Berliner Morgenpost. URL: <http://www.morgenpost.de/printarchiv/sport/article129637994/Es-geht-auch-ohne-Tattoo.html> (дата звернення: 31.03.2021).
7. OÖNachrichten. URL: <http://www.nachrichten.at/sport/wintersport/ski-wm/Jetzt-schlaegt-s-13-Tina-Maze-hat-nach-Kombi-Gold-noch-lange-nicht-genug;art134896,1644619> (дата звернення: 31.03.2021).
8. Main Post. URL: <http://www.mainpost.de/regional/main-spessart/Jetzt-schlaegts-13;art768,8717974> (дата звернення: 31.03.2021).
9. DGC Uhrenforum. URL: <https://forum.dg-chrono.de/viewtopic.php?f=15&t=3762> (дата звернення: 31.03.2021).
10. Junge Freiheit. URL: <https://jungefreiheit.de/wirtschaft/2014/immer-mehr-deutschen-droht-altersarmut> (дата звернення: 31.03.2021).
11. Tageszeitung online. URL: <http://www.tageszeitung.it/2015/03/27/staranwalt-fuer-chiku> (дата звернення: 31.03.2021).
12. dforum.de. URL: <http://www.dforum.net/archive/index.php/t-586871.html> (дата звернення: 31.03.2021).
13. Blogspot. URL: http://familie-ramming-baut.blogspot.com/2013_05_01_archive.html (дата звернення: 31.03.2021).
14. Meinbezirk.at. URL: <http://www.meinbezirk.at/wolfsberg/wirtschaft/den-trafikanten-reicht-es-und-uns-auch-d300841.html> (дата звернення: 31.03.2021).

15. Motor-Talk. URL: <http://www.motor-talk.de/forum/lack-am-kotfluegel-hire-und-hili-loest-sich-ab-hilfe-t2631089.htm?page=3> (дата звернення: 31.03.2021).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гавриш В.І., Пророченко О.П. Німецько-український фразеологічний словник. Київ : Рад. школа, 1981. Т. 1. 416 с.
2. Гордій О.М. Частотність вживання фразеологічних експресивів і комунікативів німецької мови в Інтернет-дискурсі. *Studia methodologica*. Тернопіль : Редакційно-видавничий відділ ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. Випуск 36. С. 86–93.
3. Остапович О.Я. Корпусний аналіз текстових електронних масивів у вивченні фразеології іноземних мов. Методологічні принципи, практична аплікація, межі й застереження. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки ; Філологічні науки*. 2008. № 5. С. 391–399.
4. Щипицина Л.Ю. Комплексная лингвистическая характеристика компьютерно-опосредованной коммуникации (на материале немецкого языка) : дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.04. Архангельск, 2010. 459 с.
5. Bickel H. Das Internet als linguistisches Korpus. *Linguistik online* 28. 2006. № 3. URL: <https://bop.unibe.ch/linguistik-online/article/view/612/1053> (дата звернення: 14.01.2021).
6. Burger H., Häcki Buhofer A., Sialm A. Handbuch der Phraseologie. Berlin ; New York : Walter de Gruyter, 1982. 433 S.
7. Diemer S. Das Internet als Korpus? : Aktuelle Fragen und Methoden der Korpuslinguistik. *Saarland Working Papers in Linguistics* 2. 2008. S. 29–57.
8. Dräger M., Juska-Bacher B. Online-Datenerhebungen im Dienste der Phraseographie. *Korpora, Web und Datenbanken : computergestützte Methoden in der modernen Phraseologie und Lexikographie* / S. Ptashnyk (Hrsg.). Baltmannsweiler : Schneider Verlag Hohengehren, 2010. S. 165–179.
9. Dudenredaktion (Hrsg.). Redewendungen und sprichwörtliche Redensarten: Wörterbuch der deutschen Idiomatik. Mannheim etc. : Dudenverlag, 2002. Bd.11. 955 S.
10. Korpora, Web und Datenbanken : computergestützte Methoden in der modernen Phraseologie und Lexikographie / S. Ptashnyk (Hrsg.). Baltmannsweiler : Schneider Verlag Hohengehren, 2010. 267 S.
11. Röhrich L. Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten. Freiburg; Basel; Wien : Herder, 1994. 1834 S.
12. Sabban A. Textbildende Potenzen von Phrasemen. *Phraseologie : Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung* / H. Burger et al. (Hrsg.). Berlin ; New York : Mouton de Gruyter, 2007. 1. Halbbd. S. 237–253.
13. Stathi K. Korpusbasierte Analyse der Semantik von Idiomen. *Linguistik online* 27. 2006. № 2. URL: <https://bop.unibe.ch/linguistik-online/article/view/744/1268> (дата звернення: 14.01.2021).

REFERENCES:

1. Havrys', V.I., Prorochenko, O.P. (1981). Nimeczko-ukrayinskyj frazeologichnyj slovnyk [German-Ukrainian phraseological dictionary]. Kyiv: Rad. shkola, P. 1. 416 p.
2. Hordii, O.M. (2014). Chastotnist vzhyvannia frazeolohichnykh ekspresyviv i komunikatyviv nimetskoj movy v Internet-dyskursi [Usage frequency of German phraseological expressive and communicative formulas in Internet discourse]. *Studia methodologica*. Ternopil : Redaktsiino-vydavnychiy viddil TNPU im. V. Hnatiuka, Vyp. 36. pp. 86–93.
3. Ostapovych, O.Ya. (2008). Korpusnyi analiz tekstovykh elektronnykh masyviv u vyvchenni frazeolohii inozemnykh mov. Metodolohichni pryntsyipy, praktychna aplikatsiia, mezhi y zasterezhennia [Corpus analysis of electronic text arrays in the study of phraseology of foreign languages. Methodological principles, practical application, limits and reservations]. *Naukovyi visnyk Volynskoho natsionalnogo universytetu imeni Lesi Ukrainky ; Filolohichni nauky*. № 5. pp. 391–399.
4. Shchipitsina, L.Yu. (2010). *Kompleksnaya lingvisticheskaya kharakteristika kompyuternoposredovannoy kommunikatsii (na materiale nemetskogo yazyka)*. Diss. doktora filol. nauk [Comprehensive linguistic characteristics of computer-mediated communication (with reference to German). Dr. philol. sci. diss.]. Arkhangelsk, 459 p.
5. Bickel H. (2006). Das Internet als linguistisches Korpus. *Linguistik online* 28. № 3. URL: <https://bop.unibe.ch/linguistik-online/article/view/612/1053> (date of access: 14.01.2021).
6. Burger H., Häcki Buhofer A., Sialm A. (1982). Handbuch der Phraseologie. Berlin ; New York : Walter de Gruyter. 433 S.
7. Diemer S. (2008). Das Internet als Korpus? : Aktuelle Fragen und Methoden der Korpuslinguistik. *Saarland Working Papers in Linguistics* 2. pp. 29–57.
8. Dräger M., Juska-Bacher B. (2010). Online-Datenerhebungen im Dienste der Phraseographie. *Korpora, Web und Datenbanken : computergestützte Methoden in der modernen Phraseologie und Lexikographie* / S. Ptashnyk (Hrsg.). Baltmannsweiler : Schneider Verlag Hohengehren, S. 165–179.
9. Dudenredaktion (Hrsg.). (2002). Redewendungen und sprichwörtliche Redensarten: Wörterbuch der deutschen Idiomatik. Mannheim etc.: Dudenverlag. Bd.11, 955 S.
10. Ptashnyk S. (Hrsg.) (2010) Korpora, Web und Datenbanken : computergestützte Methoden in der modernen Phraseologie und Lexikographie. Baltmannsweiler : Schneider Verlag Hohengehren, 267 S.
11. Röhrich L. (1994). Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten. Freiburg; Basel; Wien : Herder, 1834 S.
12. Sabban A. (2007). Textbildende Potenzen von Phrasemen. *Phraseologie : Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung* / H. Burger et al. (Hrsg.). Berlin ; New York : Mouton de Gruyter, 1. Halbbd. S. 237–253.
13. Stathi K. (2006). Korpusbasierte Analyse der Semantik von Idiomen. *Linguistik online* 27. № 2. URL: <https://bop.unibe.ch/linguistik-online/article/view/744/1268> (date of access: 14.01.2021).

Стаття надійшла до редакції 07.04.2021.
The article was received 7 April 2021.

УДК 811.112.2'367

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2021-1-6>

СИНТАКСИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАПЕРЕЧНОГО КЛІТИКА *NICHT* У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Городілова Тетяна Миколаївна,
аспірантка кафедри германської філології,
викладач кафедри германської філології
Київський університет імені Бориса Грінченка
t.horodilova@kubg.edu.ua
orcid.org/0000-0002-3500-9430

У статті викладено основні підходи до аналізу реченнєвого заперечення в сучасній німецькій мові. Представлено явище повного й часткового реченнєвого заперечення, увагу зосереджено на граматичному змісті заперечення. У статті проаналізовано заперечення як синтаксичну категорію щодо її змісту, її граматичного оформлення. У традиційних мовознавчих студіях заперечення схарактеризовано як вираження ненаявних відношень у межах мовних елементів. У германістиці відсутній консенсус стосовно концепції заперечення та засобів його реалізації. Теоретичний синтаксис має справу з абсолютним і подвійним запереченням. Типологію заперечних елементів у німецькій мові розглянуто не досить через їх неоднорідність у класифікації. Це спричиняє непрозорість у трактуванні заперечних конструкцій, що призводить до неоднозначних результатів та ускладнює зарахування мовних одиниць до відповідної категорії. Теоретична граматики класифікує граматичні засоби вираження заперечення відповідно до класів слів. У німецькій мові загальну модель реченнєвого заперечення представлено клітиком *nicht* у препозиції або постпозиції щодо дієслова. Традиційно категорія заперечення розглядається в термінах об'єму й фокусу заперечення, коли реалізується семантична функція негації, а заперечення постає як форма модифікації дійсності. Також у граматичних студіях із німецької мови розрізняють повне й часткове заперечення. У німецькій мові граматичне заперечення пов'язано з рамковою структурою речення. У роботі окреслено граматичне оформлення та функціонування речень із повним і частковим запереченням у німецькій мові, наголошено на їх відмінностях. Проаналізовано позицію конститuentів заперечного речення та їхній вплив на сферу заперечення. Визначено критерії виокремлення спеціального заперечення залежно від позиції елементів речення в рамковій конструкції. Також у статті здійснено аналіз синтаксичної дистрибуції клітика *nicht* щодо повного й часткового заперечення в моделях вербальних репрезентацій заперечення та пролістровано їх неоднорідність.

Ключові слова: категорія заперечення, клітик, повне заперечення, часткове заперечення, об'єм заперечення, фокус заперечення, синтаксична дистрибуція.

SYNTACTIC IMPLEMENTATION OF THE NEGATIVE CLITIC *NICHT* IN THE MODERN GERMAN LANGUAGE

Horodilova Tetiana Mykolaivna,
Postgraduate Student at the Department of Germanic Philology,
Lecturer at the Department of Germanic Philology
Borys Grinchenko Kyiv University
t.horodilova@kubg.edu.ua
orcid.org/0000-0002-3500-9430

The article focuses on the main approaches to the analysis of sentence negation in the modern German language. The phenomenon of full and partial sentence negation has been presented. The special attention is focused on the grammatical meaning of negation. In traditional studies negation is characterized as an expression of non-existing relationships within lingual elements, or when an affirmative sentence is denied by a speaker as an incorrect one. In Germanic grammar studies there is no consensus as to the concept of negation as well as means for its implementation. Theoretical syntax deals with an absolute and double negation. The typology of neg-elements in the German language is not sufficiently highlighted due to their heterogeneity in classification. It causes opacity in the treatment of negative constructions, resulting in ambiguous outcome, and complicates the assignment of the lingual units to the appropriate category. In theoretical grammar the grammatical negation is classified according to word classes. In German a general pattern of sentence negation is represented by the clitic "nicht" in the pre-position and the post-position in relation to the verb. Traditionally negation is regarded in terms of volume of negation and the focus of negation, when the semantic function of negation has been implemented. Also grammatical studies of the German language distinguish between full negation, when the whole sentence is denied, and partial negation, which refers to certain parts of the sentence. Thereby for the grammatical negation

in the German sentence the regulated order of subject and verb plays an important role. Regarding the above mentioned the article outlines the criteria for distinguishing the full and the partial negation depending on position of sentence elements in the frame construction. The position of constituents in the negative sentence and its influence on the scopus of negation has been analyzed. The analysis of syntactic distribution of clitic "nicht" in relation to full and partial negation in the models of verbal representation has been outlined.

Key words: category of negation, clitic, full negation, partial negation, volume of negation, focus of negation, syntactical distribution.

1. Вступ

Заперечення як явище мовної онтології є лінгвальною універсалією, яка впродовж тривалого часу викликає посилені інтереси учених, що працюють на різних ділянках гуманітарного знання. У германських студіях ця категорія неодноразово викладалася. Однак нерозв'язаною залишається низка питань щодо характеру відношень між елементами заперечних конструкцій. Наразі не досить розглянутою є типологія засобів, за допомогою яких у німецькій мові реалізується категорія заперечення. Це зумовлено множинністю цих лінгвальних одиниць, що ускладнює можливість їх віднесення до відповідної категорії. **Мета** статті полягає у викладенні реченнєвих засобів реалізації категорії заперечення в сучасній німецькій мові. Для реалізації мети буде виконано такі **завдання**: визначити зміст категорії заперечення в загальнолінгвістичних термінах; окреслити стандартну модель заперечення в сучасній німецькій мові; схарактеризувати функціональний статус заперечних конструкцій. **Предмет** нашої розвідки складають структурні й функціональні особливості заперечних конструкцій у парадигмі сучасного німецького дієслова. **Об'єктом** дослідження є заперечне речення в сучасній німецькій мові. Для досягнення поставленої мети застосовано комплекс **методів**, зумовлених метою, завданнями й специфікою аналізу сучасного німецького писемного мовлення. Описовий метод надав змогу виокремити наявні в сучасному німецькому синтаксисі граматичні засоби вираження заперечення. Прийом зіставлення допоміг виділити ознаки, на основі яких здійснено класифікацію мовних структур як таких, що є репрезентантами категорії заперечення. Метод лексико-граматичного аналізу дозволив встановити синтаксичні функції мовних одиниць на позначення заперечення та, відповідно, синтезувати смислові значення заперечних речень.

2. Категорія заперечення в мові

Категорія заперечення та граматичні засоби її вираження викладалася в працях як вітчизняних, так і зарубіжних германістів. Згідно з класичною граматичною традицією запе-

речення як універсальне граматичне явище розроблене в працях радянських лінгвістів М. Гухман (Гухман, 1983), В. Жирмунського (Жирмунский, 1976), Ю. Жлуктенка (Жлуктенко, 1977), О. Москальської (Москальская, 2004), М. Стеблін-Каменського (Стеблин-Каменский, 1974; 2003), В. Ярцевої (Ярцева, 1981), В. Адмоні (Адмони, 1986). Досвід мовознавчих студій показує, що таку категорію досліджено в граматичному (О. Москальська (Москальская, 2004)), логіко-граматичному (В. Бондаренко (Бондаренко, 1983), Є. Шендельс (Шендельс, 1969; 1982)), модальному (В. Адмоні (Адмони, 1986), О. Єсперсен (Есперсен, 1958), В. Шмідт (Schmidt, 1976)) аспектах. У зарубіжній лінгвістиці проблеми, пов'язані з питаннями сучасного теоретичного синтаксису німецької мови й реалізацією заперечення в німецькому реченні, представлено в працях G. Helbig, J. Buscha (Helbig, Buscha, 2005), H. Blühdorn (Blühdorn, 2012), B. Delbrück (Delbrück, 1893), P. Eisenberg (Eisenberg, 2006), H. Elsen (Elsen, 2011), S. Müller (Müller, 1999), V. Ferreira (Ferreira, 2003), U. Engel (Engel, 2004), H.-W. Eroms (Eroms, 2000), B. Strecker (Strecker, 2007) та інших, які здійснили вагомий внесок у дослідження явища німецького заперечення в синхронії.

Категорія заперечення є фундаментальною предметною областю лінгвістики. Традиційне сучасне мовознавство характеризує заперечення як вираження ненаявного між елементами мовлення зв'язку за допомогою лексичних, синтаксичних та інших мовних засобів (Ахманова, 1969: 302). У теоретичній граматиці заведено оперувати поняттями абсолютного (англ. absolute negation) і подвійного (англ. negative concord) заперечення, наприклад:

- (1) *Nein, er bleibt nicht* (абсолютне заперечення);
- (2) *Vin нічого не зробив* (подвійне заперечення);
- (3) *Er hat nichts gemacht* (абсолютне заперечення).

У германських студіях відсутня єдина думка щодо самого терміну «заперечення». Поряд із *negation* для реалізації заперечення

існують нім. *Negierung* (заперечення) та нім. *Verneinung* (заперечення). У більшості праць, присвячених викладеній проблемі, ці терміни використовують як синоніми (Hentschel, 2010: 196). Деякі дослідники розмежовують термінологію в реченнєвих реалізаціях категорії заперечення залежно від функції, яку виконує засіб негачії. Так, Г. Хельбіг і Й. Буша розмежовують терміни *Negation* і *Negierung*, визначаючи перший як морфолого-синтаксичний засіб вираження заперечення, а другий – як комунікативний засіб вираження заборони, опору тощо (Helbig, Buscha, 2005).

Згідно з У. Енхель, *Negation* і *Verneinung* перебувають у відношеннях «більшого-меншого», а саме *Negation* як вербальний сигнал заперечення може заперечувати зміст цілого речення, тоді як *Verneinung* завжди є лише частиною заперечного висловлення (Engel, 2004: 785). Х. Ельзен послугується терміном *Negation* і розглядає заперечення не як окрему частину мови, а як групу слів, які належать до різних частин мови та консолідують семантику заперечення, небуття тощо (Elsen, 2011: 296).

Спроби науковців дійти спільного знаменника у визначенні явища негачії є свідченням незникної уваги до засобів реалізації категорії заперечення в німецькій мові. Це вказує на складнощі у вивченні заперечних конструкцій, адже неоднорідність трактування термінології спричиняє непрозорість теоретичного й емпіричного трактування заперечення, внаслідок якого існує ймовірність отримання суперечливого результату дослідження.

Німецька мова послугується широким арсеналом засобів вираження заперечення. Морфологічно це заперечні клітики на зразок *nicht*, *nichts*, *nie*, *niemals*, *nirgends*, *nirgendwohin*, *nirgendwoher*, *keinesfalls*, *keineswegs*, *nein*, *weder...noch*, лише *niemand* і *keiner / kein* можна провідміняти. У традиційній граматиці німецької мови засоби вираження заперечення поділено відповідно до лексико-граматичних класів слів. Це заперечна частка *nicht*, прислівники *nie(mals)*, *nirgends*, *keineswegs*, *nimmer(mehr)*, заперечні займенники *niemand* і *nichts* і неозначений артикль *kein-*, субстантивованій займенник *keiner*, сполучник *weder...noch*, модальні слова, еквіваленти речення тощо. Зазначимо, що поділ на класи не є уніфікованим (Duden, 2009; Hentschel, 1998; Helbig, Buscha, 2005):

- (4) Ich habe kein Buch.
- (5) Ich habe keine Zeit.
- (6) Ich habe nicht gelesen.

(7) Ich habe niemanden gesehen.

Поза межами речення заперечення реалізується за допомогою заперечного слова-відповіді *nein*.

В. Адмоні виокремив заперечення в самостійну частину мови, хоча й зазначав, що заперечні слова є неоднорідними морфологічно та синтаксично (Адмони, 1986: 157–158). Вирішального значення набуває семантика цих лексичних одиниць. На погляд О. Москальської, заперечення в контексті парадигми форм речення посилює протиставлення стверджувальних і заперечних висловлень, які натомість реалізуються шляхом протиставлення артиклів *ein – kein*, займенників *etwa – nichts*, *jemand – niemand*, прислівників *jemals – nie*, *niemals*, *immer – nimmer*, сполучників *sowohl ... als auch – weder ... noch* чи модальних слів *ja – nein*. Дослідниця запропонувала термін «категорія стверджувального й заперечного висловлення» (Москальская, 2004: 35, 2004: 115, 2004: 243–249). Згідно з Г. Хельбіг, заперечення вербалізовано прислівниками, модальними словами, артиклями, еквівалентами речень, часток тощо (Helbig, Buscha, 2005). Натомість Г. Штікель вважає заперечення не стільки синтаксичною категорією, тобто класом форм, який відрізняється своїм розміщенням у структурі речення, скільки семантичною категорією того, що треба передати (Stickel, 1970: 1). Йдеться про заперечні судження (Definitionen ex negativo), в яких певне висловлення є запереченням іншого. Х. Вайнріх розглядав заперечення як бінарну опозицію між твердженням і запереченням (Zuspruch та Einspruch), в результаті якої очікування реципієнта або справджуються, або зникають. Кожне заперечення існує відповідно до очікування та заперечує його. Так, у момент такої «зупинки очікування» в мовній грі все стає відкритим для нових значень і нових тверджень (Weinrich, 1993: 863).

3. Вербальна реалізація заперечення в сучасній німецькій мові

У німецькій мові існує загальна модель реченнєвого заперечення з клітиком *nicht* (Duden, 2009: 590; Weinrich, 1993: 866):

- (8) Meine Mutter kommt heute nicht.
- (9) Es regnet nicht.

Так, заперечення змінює стверджувальний порядок слів на заперечний:

(10) Ist er gestern angekommen? – Nein, er ist gestern nicht angekommen.

П. Айзенберг класифікує заперечний клітик *nicht* як модальний прислівник. На

його погляд, *nicht* та інші засоби є гетерогенними, вони варіюються від прислівників *nicht, niemals, nirgends* до заперечного слова *nein*, неозначеного артикля *kein*, префіксів *un-, ver-* або до слів, що виконують функцію так званих носіїв заперечення лише за умови їх розміщення поряд із відповідними словами на зразок *ohne vs. mit, zweifeln vs. glauben* чи *missfallen vs. gefallen* (Eisenberg, 2006: 222–223). Також незрозумілим залишається питання, чи можна в такому випадку вважати заперечення семантично однорідним. У реченнях (11) *Karl schläft* та (12) *Karl schläft nicht* представлено найпростішу семантичну модель заперечення. Речення (11) є запереченням речення (12), якщо (11) і (12) містять різні значення істинності. У такому разі співвідношення є симетричним. Обидва речення одночасно заперечуються та не заперечуються, і кожне речення є запереченням будь-якого іншого.

Розглянемо заперечне речення з урахуванням двох явищ – об'єму заперечення (Skopus der Negation) і фокусу заперечення (Fokus der Negation) (Duden, 2009: 907). Речення (13) *Beate kommt nicht ins Kino*, яке означає *Es ist nicht der Fall, dass Beate ins Kino kommt* містить клітик *nicht*. З наведеного речення зрозуміло, що заперечний клітик впливає на зміст усього речення. Об'єм заперечення можна визначити за допомогою тесту перефразування, а саме шляхом трансформації речення в конструкцію на зразок *Es ist nicht der Fall, dass...* (укр. *Це не так, що...; це неправда, що...*) (Duden, 2009: 905). Відповідно, об'єм заперечення відповідає підрядному реченню зі сполучником *dass*. Розглянемо просте речення з дієсловом у минулому часі з клітиком *nicht* у препозиції до неособової форми дієслова:

(14) Anna hat das Buch nicht gelesen. – Es ist nicht der Fall, dass Anna das Buch gelesen hat (Duden, 2009: 907).

У прикладі (14) об'єм заперечення охоплює речення повністю, тому йдеться про повне заперечення (англ. absolute negation). Натомість у поширеному реченні не всі елементи охоплені запереченням. Розглянемо таку конструкцію, ускладнену лише прислівником *leider* (укр. *на жаль, шкода*):

(15) Anna hat das Buch leider nicht gelesen. – Es ist nicht der Fall, dass Anna das Buch leider gelesen hat (Duden, 2009: 907).

(16) Anna hat das Buch leider nicht gelesen. – Es ist leider nicht der Fall, dass Anna das Buch gelesen hat (Duden, 2009: 907).

У такій моделі речення модифікувальний прислівник *leider* не входить до об'єму заперечення.

На погляд С. Прьолль, терміни Fokus (фокус заперечення) та Skopus (сфера дії, об'єм заперечення) використовують непослідовно, не прозоро (Pröll, 2011: 1–2), адже об'єм заперечення в основному містить все речення, тоді як повне й часткове заперечення розмежовують лише за їхньою спрямованістю на конституенти речення.

Значимо, що заперечені речення є реакцією адресата мовленнєвої інтеракції на певне висловлення продуцента з метою виправити його твердження чи певне очікування. Як правило, в центрі уваги перебуває лише частина твердження. Аранжування граматичного заперечення передбачає зміну всього речення або його частини. Отже, йдеться про фокус заперечення, який може відповідати його об'єму або ж охоплювати більшу чи меншу його частину.

У простому реченні заперечення (англ. sentence negation) реалізується за допомогою заперечного клітика *nicht* у препозиції або постпозиції щодо дієслова:

(17) *Er liest nicht* (укр. *Він не читає*)

Subjekt + finite Verbform + Klitik nicht

(18) *Er hat es nicht gelesen* (укр. *Він це не прочитав*)

Subjekt + finite Verbform + Klitik nicht + non-finite Verbform (Partizip II)

У теоретичній граматиці німецької мови розрізняють поняття «повне заперечення» (Satznegation), коли заперечується ціле речення, та «часткове заперечення» (Sondernegation), якому належать лише окремі складники речення. Для позначення часткового (спеціального) заперечення використовують терміни Sondernegation, Satzgliednegation, partielle Negation, Konstituentennegation, Fokusnegation, Kontrast-Negation, Wortnegation, Teilnegation (Duden, 2009; Eisenberg, 2006; Engel, 2004; Glück, 2000; Helbig, Buscha, 2005):

(19) *Der Zug fährt heute nicht*. (повне заперечення: Сьогодні потяг не їде)

(20) *Der Zug fährt heute nicht pünktlich* = *Der Zug fährt, aber nicht pünktlich* (спеціальне заперечення: *Потяг їде, але невчасно*) (Duden, 2009), (Eisenberg, 2006), (Helbig, Buscha, 2005).

Для повного заперечення вживають також термін Negationsangabe (Pozlewicz et al., 2013: 46).

Х. Вайнріх відрізняв просте заперечення (einfache Negation) від окремого, спеціального

заперечення (spezifische Negation) (Weinrich, 1993:866). Просте заперечення вживають у конструкціях, в яких заперечний клітик *nicht* не містить вказівок на те, яка саме частина речення заперечується. У такому разі контекст або ситуація діагностують, що саме заперечується.

За В.М. Бондаренко, розрізнення повного й часткового заперечення має виключно формальний характер, оскільки основою такого поділу є позиційно-синтаксичний критерій, а саме розміщення заперечного клітика *nicht* у препозиції до дієслова чи іншого члена речення. Незважаючи на те, що повне заперечення функціонує на рівні речення та є компонентом його структурної схеми, тоді як неповне заперечення є запереченням недієслівного конституента, він функціонує на рівні слова й не належить до структурної схеми речення (Бондаренко, 1983: 144).

За Х. Вайнріх, повне заперечення (Satznegation) має рамкову структуру (Verbalkammernegation), яку утворюють Verb finit + Partizip II/I або Verb finit + Infinitiv. У реченні з рамковою структурою клітик *nicht* розміщують у препозиції до нефінітного дієслова або перед рематичним доповненням нефінітного дієслова (Weinrich, 1993: 867):

(21) Der Staatsanwalt hat den Zeugen nicht verhört.

(22) Der Anwalt hat den Angeklagten nicht überzeugend verteidigt.

(23) Der Richter hatte nicht mit dieser überraschenden Beweislage gerechnet.

У (21) клітик *nicht* розміщено в препозиції до другого елемента складної дієслівної форми, в іншому прикладі (22) – перед прикметником *überzeugend*, у реченні (23) клітик *nicht* передує всьому рематичному ряду. У разі особової дієслівної форми, яка в межах рамки залишає місце відокремлюваної частини присудка вільним, позиція *nicht* визначається шляхом утворення рамкової конструкції в минулому (Perfekt) чи майбутньому (Futur) часі. У такому разі застосовують зазначене вище правило: (24) *Der Richter verteidigt den Zeugen nicht* трансформуємо у (25) *Der Richter hat den Zeugen nicht verteidigt* (Weinrich, 1993:868). Матеріал показує, що позиційно конституенти заперечної конструкції не зазнають змін, а клітик *nicht* розміщений у межах рамкової структури, розширюючи сферу впливу заперечення (Skopus).

Синтаксична організація заперечного речення впливає на його семантику, тому варто чітко розрізняти речення з повною негациєю та зі спеціальною:

(26) Nicht alle Studenten waren verheiratet.

(27) Alle Studenten waren nicht verheiratet (Helbig, Buscha, 2005: 548).

Як показує матеріал дослідження, в реченнях (26) та (27) різниця між повним запереченням і спеціальним запереченням реалізується через різну позицію клітика *nicht*. У реченні (26) реалізовано спеціальне заперечення, сфокусоване на займеннику: лише близько 90% студентів одружені; тоді як в реченні (27) представлено повне заперечення: існує стовідсоткова впевненість, що всі студенти були неодружені. Розглянемо речення:

(28) Nicht Helga liest den Spiegel.

(29) Helga liest den Spiegel nicht heute (Eisenberg, 2006: 224).

У (28) акцент заперечення сфокусовано на *Helga*, у (29) – на *heute*. В обох випадках передбачена альтернатива може бути реалізована за допомогою контрастного сполучника *sondern* (у значенні «а»): *nicht Helga, sondern Renate* (не Хельга, а Рената), *nicht heute, sondern übermorgen* (не сьогодні, а післязавтра). Така сфокусованість демонструє введення суперечності, контрасту.

Х. Вайнріх розглядав це явище в термінах простого й контрастного заперечення:

(30) Das Gericht hat dem Antrag der Verteidigung nicht stattgegeben => Das Gericht hat nicht dem Antrag der Verteidigung stattgegeben, sondern (oder: wohl aber) dem des Staatsanwalts.

(31) Der Angeklagte wollte den Pflichtverteidiger nicht anhören => Der Angeklagte wollte nicht den Pflichtverteidiger anhören, sondern nur einen Verteidiger seiner Wahl (Weinrich, 1993: 868).

Просте заперечення розміщено в препозиції до нефінітного дієслова, тоді як у контрастному запереченні клітик *nicht* розміщений у безпосередній препозиції до конституента речення, який заперечується.

На наш погляд, має сенс брати до уваги характер відношень у різних типах заперечення – повному (Satznegation) і частковому (Sondernegation). У частковому запереченні область фокусування зазвичай охоплює лише частину об'єму заперечення:

(32) *Otto hat glücklicherweise nicht die Schere in den Müll geworfen (sondern nur Papierfetzen)* (Duden, 2009: 908–909).

Тоді як у випадку повного заперечення дієслова разом з іншими частинами мови перебувають у фокусі носія заперечення:

(33) *Otto hat glücklicherweise nicht die Schere in den Müll geworfen (sondern den Schrauben-*

zieher in die Schublade gelegt) (Duden, 2009: 908–909).

4. Висновки

Отже, аналіз способів реалізації заперечення в сучасній німецькій мові дає змогу дійти висновку, що альтернативні концепції категорії заперечення не досить викладають найважливіші її аспекти. Проаналізовані моделі вербальних репрезентацій досліджуваної категорії є неоднорідними як у морфолого-синтаксичному, так і в семантичному плані. Недоліком синхронних досліджень є те, що вони ґрунтуються на самостійно структурованих реченнях без урахування позірною контексту. Доцільним було б проаналізувати автентичний матеріал, дібраний із текстів, що належать до відповідних функціональних стилів. Відсутність єдиної термінологічної бази також ускладнює наявний поділ засобів репрезентації заперечних речень або окремих їх елементів. Перспективним вбачаємо здійснення комплексного діахронного дослідження становлення та розвитку граматичних засобів вираження заперечення в німецькій мові трьох періодів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Адмони В.Г. Теоретическая грамматика немецкого языка: Строй современного немецкого языка. Москва : Просвещение, 1986. 336 с.
2. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. Москва : Советская энциклопедия, 1969. 606 с.
3. Бондаренко В.Н. Отрицание как логико-грамматическая категория. Москва : Наука, 1983. 210 с.
4. Гулыга Е.В., Шендельс Е.И. Грамматико-лексические поля в современном немецком языке. Москва : Просвещение, 1969. 184 с.
5. Гухман М.М., Семенюк Н.Н. История немецкого литературного языка IX–XV вв. Москва : Наука, 1983. 200 с.
6. Есперсен О. Философия грамматики. Москва : Издательство ИНОСТРАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ, 1958. 400 с.
7. Жирмунский В.М. Общее и германское языкознание. Ленинград : Наука, 1976. 695 с.
8. Жлуктенко Ю.О. Німецько-українські мовні паралелі. Київ : Вища школа, 1977. 263 с.
9. Москальская О.И. Теоретическая грамматика современного немецкого языка : учебник для студентов высших учебных заведений. Москва : Академия, 2004. 352 с.
10. Стеблин-Каменский М.И. Спорное в языкознании. Ленинград : Издательство Ленинградского университета, 1974. 144 с.
11. Стеблин-Каменский М.И. Труды по филологии. Санкт-Петербург : Филологический факультет СПбГУ, 2003. 928 с.
12. Ярцева В.Н. Большой энциклопедический словарь. Языкознание. Москва : Советская Энциклопедия, 1989. 683 с.
13. Ярцева В.Н. Контрастивная грамматика. Москва : Наука, 1981. 111 с.
14. Шендельс Е.И. Практическая грамматика немецкого языка. Москва : Высшая школа, 1982. 400 с.
15. Blühdorn H. Negation im Deutschen. Syntax, Informationsstruktur, Semantik. Tübingen : Narr, 2012. 482 S.
16. Delbrück B. Vergleichende Syntax der indogermanischen Sprachen. Erster Teil. Strassburg: Karl J. Trübner, 1893. 795 S. <https://archive.org/details/vergleichendesy01-delbgoog/page/n7/mode/2up> (дата звернення: 18.03.2021).
17. Duden. Die Grammatik. Herausgegeben von den Dudenredaktion. Mannheim-Wien-Zürich : Dudenverlag, 2009. 1352 S.
18. Eisenberg P. Grundriss der deutschen Grammatik. Bd. 2 : Der Satz. 3., durchgesehene Auflage. Stuttgart, Weimer : Metzler, 2006. 535 S.
19. Elsen H. Grundzüge der Morphologie des Deutschen. Berlin – Boston : Walter de Gruyter GmbH and Co., 2011. 326 S.
20. Engel U. Deutsche Grammatik – Neubearbeitung. München : Iudicium, 2004. 889 S.
21. Eroms H.-W. Syntax der deutschen Sprache. Berlin – New York : de Gruyter, 2000. 521 S.
22. Ferreira V. Einführung in die Sprachwissenschaft: Grundkurs. Apoio : Fundação para a Ciência e Tecnologia, 2003. 92 S.
23. Glück H. Metzler Lexikon Sprache (Deutsch). Stuttgart : J.B. Metzler, 2000. 484 S.
24. Helbig G., Buscha J. Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht. Berlin : Langenscheidt, 2005. 654 S.
25. Hentschel E. Negation und Interrogation. Studien zur Universität ihrer Funktionen. Tübingen: Niemeyer, 1998. 250 S.
26. Hentschel E. Deutsche Grammatik. Berlin – New York : De Gruyter, 2010. 404 S.
27. Hoffmann L. Sprachwissenschaft. Ein Reader. Berlin – New York : De Gruyter, 2010. 951 S.
28. Müller S. Deutsche Syntax deklarativ: Head-Driven Phrase Structure Grammar für das Deutsche, 1999. 486 S.
29. Pröll S. Interaktion von Negation- und Abtönungspartikeln: Serialisierung, Fokus und Skopus / Sonderausdruck aus Sprachwissenschaft. Band 36. Heft 4. 2011. Heidelberg : Universitätsverlag WINTER, 2011. 30 S.
30. Schmidt W. Grundfragen der deutschen Grammatik: eine Einführung in die funktionale Sprachlehre. Berlin : VEB Volk und Wissen, 1976. 323 S.
31. Stichel G. Untersuchungen zur Negation im heutigen Deutsch. Braunschweig : Friedr. Vieweg + Sohn GmbH, 1970. 242 S.
32. Strecker B. Negationspartikel. In: Ludger Hoffmann (Hrsg.): Handbuch der deutschen Wortarten. Berlin – New York : de Gruyter, 2007. S. 555–576. DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110217087.555> (дата звернення: 18.03.2021).
33. Syntax des Deutschen im Abriss / Agnieszka Pozlewicz, Justyna Duch-Adamczyk, Christoph Schatte. Poznan, 2013. 103 S.
34. Weinrich H. Textgrammatik der deutschen Sprache / unter Mitarbeit von Maria Thurmair, Eva Breindl, Eva-Maria

Willkop. Mannheim – Leipzig – Wien – Zurich : Dudenverlag, 1993. 1117 S.

REFERENCES:

1. Admoni, V.G. (1986). Teoreticheskaya grammatika nemetskogo yazyka: Stroy sovremennogo nemetskogo yazyka [Theoretical grammar of the German language: The structure of the modern German language]. M.: Prosveschenie. 336 p.
2. Ahmanova, O.S. (1969). Slovar lingvisticheskikh terminov [Dictionary of linguistic terms]. M.: Sovetskaya entsiklopediya. 606 p.
3. Bondarenko, V.N. (1983). Otritsanie kak logiko-grammaticheskaya kategoriya [Negation as a logical-grammatical category]. M.: Nauka. 210 p.
4. Gulyga Ye.V., Shendels Ye.I. (1969). Grammatikoleksicheskie polya v sovremennom nemetskom yazyke [Grammatical lexical fields in the modern German language]. M.: Prosveshchenie. 184 p.
5. Gukhman M.M., Semenyuk N.N. (1983). Istoriya nemetskogo literaturnogo yazyka IX–XV vv. [History of the literary German language IX–XV]. M.: Nauka. 200 p.
6. Yespersen O. (1958). Filosofiya grammatiki [The philosophy of grammar]. M.: Izdatelstvo INOSTRANNOY LITYERATURY. 400 p.
7. Zhirmunskiy V.M. (1976). Obshchee i germanskoe yazykoznanie [General and Germanic linguistics]. L.: Nauka. 695 p.
8. Zhluktenko Yu.O. (1977). Nimetsko-ukrainski movni paraleli [German-Ukrainian language parallels]. K.: Vyshcha shkola. 263 p.
9. Moskalskaya, O.I. (2004). Teoreticheskaya grammatika sovremennogo nemetskogo yazyka [Theoretical grammar of the modern German language]. M.: Akademiya. 352 p.
10. Steblin-Kamenskiy M.I. (1974). Spornoe v yazykoznanii [Argumental issues in linguistics]. L.: Izdatelstvo Leningradskogo universiteta. 144 p.
11. Steblin-Kamenskiy M.I. (2003). Trudy po filologii [Works on philology]. SPb.: Filologicheskii fakultet SPbGU. 928 p.
12. Yartseva, V.N. (1989). Bolshoy entsiklopedicheskiy slovar. Yazykoznanie [Big Encyclopedic Dictionary. Linguistics]. M.: Sovetskaya Entsiklopediya. 683 p.
13. Yartseva V.N. (1981). Kontrastivnaya grammatika [Contrastive grammar]. M.: Nauka. 111 p.
14. Shendels Ye.I. (1982). Prakticheskaya grammatika nemetskogo yazyka [Practical grammar of the German language]. M.: Vysshaya shkola. 400 p.
15. Blühdorn, H. (2012). Negation im Deutschen. Syntax, Informationsstruktur, Semantik. Tübingen: Narr. 482 S.
16. Delbrück, B. (1893). Vergleichende Syntax der indogermanischen Sprachen. Erster Teil. Strassburg: Karl J. Trübner. 795 S. <https://archive.org/details/vergleichendesy01delbgoog/page/n77mode/2up>.
17. Duden. Die Grammatik. (2009). Mannheim-Wien-Zürich: Dudenverlag, 1352 S.
18. Eisenberg, P. (2006). Grundriss der deutschen Grammatik. Bd. 2: Der Satz. 3., durchgesehene Auflage. Stuttgart, Weimer: Metzler. 535 S.
19. Elsen, H. (2011). Grundzüge der Morphologie des Deutschen. Berlin-Boston: Walter de Gruyter GmbH and Co. 326 S.
20. Engel, U. (2004). Deutsche Grammatik – Neubearbeitung. München: Iudicium. 889 S.
21. Eroms, H.-W. (2000). Syntax der deutschen Sprache. Berlin – New York: de Gruyter. 521 S.
22. Ferreira, V. (2003). Einführung in die Sprachwissenschaft: Grundkurs. Apoio: Fundação para a Ciência e Tecnologia. 92 S.
23. Glück, H. (2000). Metzler Lexikon Sprache (Deutsch). Stuttgart: J.B. Metzler, 484 S.
24. Helbig, G., & Buscha, J. (2005). Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht. Berlin: Langenscheidt. 654 S.
25. Hentschel, E. (1998). Negation und Interrogation. Studien zur Universität ihrer Funktionen. Tübingen: Niemeyer. 250 S.
26. Hentschel, E. (2010). Deutsche Grammatik. Berlin – New York: De Gruyter. 404 S.
27. Hoffmann, L. (2010). Sprachwissenschaft. Ein Reader. Berlin – New York: De Gruyter. 951 S.
28. Müller, S. (1999). Deutsche Syntax deklarativ: Head-Driven Phrase Structure Grammar für das Deutsche. 486 S.
29. Pröll, S. (2011). Interaktion von Negation- und Abtönungspartikeln: Serialisierung, Fokus und Skopus/Sonderausdruck aus Sprachwissenschaft. Band 36. Heft 4. Heidelberg: Universitätsverlag WINTER. 30 S.
30. Schmidt, W. (1976). Grundfragen der deutschen Grammatik: eine Einführung in die funktionale Sprachlehre. Berlin: VEB Volk und Wissen. 323 S.
31. Stickel, G. (1970). Untersuchungen zur Negation im heutigen Deutsch. Braunschweig: Friedr. Vieweg + Sohn GmbH. 242 S.
32. Strecker, B. (2007). Negationspartikel. In: Ludger Hoffmann (Hrsg.): Handbuch der deutschen Wortarten. Berlin – New York: de Gruyter. S. 555-576 <https://doi.org/10.1515/9783110217087.555>
33. Syntax des Deutschen im Abriss. (2013). Poznan. 103 S.
34. Weinrich, H. (1993). Textgrammatik der deutschen Sprache. Mannheim – Leipzig – Wien – Zurich: Dudenverlag. 1117 S.

Стаття надійшла до редакції 06.04.2021.

The article was received 6 April 2021.

УДК 808.51/53:316.46.058.5(73)(045)
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2021-1-7>

РИТОРИЧНІ ПРИЙОМИ У ПОЛІТИЧНИХ ПРОМОВАХ АМЕРИКАНСЬКИХ ЛІДЕРІВ ЯК ЗАСОБИ МАНІПУЛЯЦІЇ СУСПІЛЬНОЮ СВІДОМІСТЮ ГРОМАДЯН

Долинський Євген Володимирович,
доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри германської філології та перекладознавства
Хмельницький національний університет
dolynskiy@ukr.net
orcid.org/0000-0003-4074-4648

Розширення мовних контактів, глобалізація та інтернаціоналізація суспільних відносин, впровадження сучасних інформаційних технологій спонукають до всебічного дослідження сучасної англомовної комунікації. Політична діяльність завжди відігравала особливу роль у житті суспільства. Політичний дискурс – це явище, з яким люди стикаються щодня. Боротьба за владу є основною темою та рушійним мотивом цієї сфери спілкування. Політична комунікація, орієнтована на викладення тих чи інших політичних подій, пропаганду ідей, установок, цінностей, володіє емоційним та інтелектуальним впливом на свідомість громадян. Важливу роль у визначенні іміджу країни відіграє спосіб презентації політичними лідерами держави. За допомогою виступів політики мають можливість звернутися як до міжнародної спільноти, так і до громадян своєї країни. Прямий контакт з аудиторією зумовлює вибір лексичних, синтаксичних і фонетичних засобів в оформленні промови. Політичні промови мають три основні функції: функцію спілкування, функцію повідомлення та функцію впливу. Теоретики американського ораторського мистецтва вказують на необхідність оратора сконцентруватися на тому, щоб його промова була складена, враховуючи реакцію аудиторії, яку він намагається викликати. Велика увага в теорії американського ораторського мистецтва приділяється композиційній побудові ораторської промови. Одним із жанрів політичного дискурсу є політична промова. Президентська політична промова – це усний політичний текст, який проголошується президентом перед масовою аудиторією, ставить нарізлі завдання в тій чи іншій сфері громадського життя, дає рекомендації щодо здійснення поставлених завдань. Вона виконує функції переконання, агітації, вітання, має завчасно створений сценарій, який залежить від комунікативної ситуації. Побудова політичної промови засновується на принципі аргументації (вступ, основна частина, завершальна частина), що полегшує сприйняття промови аудиторією. На основі аналізу текстів політичних промов можна змодельувати інтереси, вподобання, типові реакції політичного лідера, його уявлення про друзів і ворогів. Матеріалом дослідження слугували тексти політичних промов двох американських президентів – Джона Кеннеді, Рональда Рейгана – й кандидата в президенти Гілларі Клінтон. Проаналізовані промови мають різну тематику: інавгураційні звернення президентів, коментарі під час воєнних дій і дипломатичні (що виголошувалися під час візитів). У статті викладено поняття політичного дискурсу; визначено й описано основні типи політичних промов; виявлено лінгвостилістичні особливості й засоби вираження політичних промов Джона Кеннеді, Рональда Рейгана, Гілларі Клінтон.

Ключові слова: англомовний дискурс, політичні промови, лінгвостилістичний аспект, перекладацький аспект, риторичні прийоми.

RHETORICAL DEVICES IN THE AMERICAN LEADERS' POLITICAL SPEECHES AS THE MANIPULATION WAYS OF THE CITIZENS' PUBLIC CONSCIOUSNESS

Dolynskiy levgen Volodymyrovych,
Doctor of Pedagogy, Associate Professor,
Professor at the Department of German Philology and Translation Studies
Khmelnytskyi National University
dolynskiy@ukr.net
orcid.org/0000-0003-4074-4648

Increasing of language contacts, globalization and internationalization of public relations, expansion of modern information technologies encourage a comprehensive study of modern English communication. Political activity has always played a special role in society. An important role in determining the country's international image is played by its presentation by the country's political leaders. With the help of speeches, politicians have the opportunity to address both the international community and the citizens of their country. Direct contact with the audience determines the choice of lexical, syntactic and phonetic means in the design of speech. Political speeches have three main functions: the communication function, the announcement function and the influence function. American oratory theorists point to the need for the speaker to

concentrate on composing his speech, taking into account the audience reaction what he is trying to provoke. Much attention in the American oratory theory is paid to the speech compositional construction. One of the political discourse genres is political speech. Presidential political speech is an oral political text, which is proclaimed by the president to a mass audience, sets urgent tasks in a particular sphere of public life, and gives recommendations for the implementation of tasks. It performs the functions of persuasion, agitation, congratulations, has a pre-created script, which depends on the communicative situation. The construction of a political speech is based on the principle of argumentation (introduction, main part, final part), which facilitates the speech audience perception. The study was based on the political speeches texts of two American presidents – John F. Kennedy, Ronald Reagan and presidential candidate Hillary Clinton. The analyzed speeches have different topics: inaugural addresses of presidents, comments during hostilities and diplomatic (delivered during visits). The article highlights the concept of political discourse; it's identified and described the main types of political speeches; revealed the linguistic and stylistic features and expression means of John F. Kennedy's; Ronald Reagan; Hillary Clinton political speeches.

Key words: English discourse, political speeches, linguistic and stylistic aspect, translation aspect, rhetorical devices.

1. Вступ

Нові напрями лінгвістики, спрямовані на вивчення мови в її функціональному аспекті, зосереджують увагу на явищах соціальної дійсності, які раніше розглядалися в межах інших наук. Інтерес лінгвістів до політичних явищ зумовлений тим, що мова використовується з метою впливу на свідомість широких мас, створення іміджу політика та його індивідуального стилю як мовної особистості. Політична промова є важливим засобом спілкування політика як зі своїми виборцями, так і зі світовою спільнотою.

Актуальність і наукова новизна дослідження зумовлена необхідністю вивчення мовних засобів, які використовуються для реалізації комунікативних тактик і стратегій впливу на масову свідомість із метою забезпечення максимальної ефективності комунікації, а також вивчення особливостей вербальної поведінки політичних діячів. У роботі описується лінгвістичний аналіз політичних промов американських політиків, що дає можливість розкрити прагматичний і стилістичний потенціали англійської мови. *Метою статті* є дослідження лінгвостилістичних засобів впливу американського політичного дискурсу на масову свідомість за допомогою політичних промов. *Матеріалом дослідження* є тексти політичних промов президентів США Джона Кеннеді, Рональда Рейгана й кандидата в президенти США Гіллари Клінтон на різних передвиборчих заходах, зустрічах, інтерв'ю.

2. Політичний дискурс як об'єкт лінгвістичного дослідження

Політичний дискурс є відбитою формою існування певної культури, продуктом сучасної епохи, що зумовлює необхідність його всебічного дослідження. Знання особливостей політичного дискурсу дуже важливе для створення якісного перекладу англійського тексту.

Дискурс є складним і суперечливим терміном у сучасній лінгвістиці. Цей термін

позначає вищу реальність мови – дискурсивну діяльність (Борботько, 1981). У тлумаченні терміну «дискурс» існують різні тенденції: в науковій літературі простежується двояка оцінка цього феномена – «дискурс як структура» й «дискурс як процес». З одного боку, в ряді робіт дискурс визначається як «Система комунікації», «Об'єктивно наявна вербально-знакова побудова» й інше. З іншого боку, дискурсом називають (іноді ті ж дослідники) «динамічний процес використання мови як інструменту спілкування»; «мислетворчий процес, що відтворює і формує комплексні лінгвістичні структури» (Борботько, 1981); «Невербалізована мислетворча діяльність, що розуміється як сукупність процесу й результату» й інше.

Деякі лінгвісти (В. Комісаров (Комиссаров, 1990), В. Красних (Красных, 2002)) розуміють дискурс як мовну поведінку, як процес здійснення мовних намірів мовця та інтерпретації їх слухачами в конкретній мовній ситуації, тобто на перший план висувається комунікативна функція мови.

Дослідження різних аспектів політичного дискурсу у вітчизняному мовознавстві описано в працях Ф. Бацевича (Бацевич, 2004), А. Белової (Белова, 2002), Л. Нагорної (Нагорна, 2012), О. Фоменко (Фоменко, 1998).

Політичний дискурс може бути визначений як сукупність усіх мовленнєвих актів у політичних дискусіях, а також правил публічної політики, які оформилися згідно з наявними традиціями й отримали перевірку досвідом. Політичний дискурс реалізується в усній і писемній формах. До усної форми політичного дискурсу можна віднести публічні виступи політиків, їхні виступи на радіо, телебаченні, інтерв'ю, пресконференції, парламентські дебати, теле- й радіо новини (Фоменко, 2013: 9).

Спеціалізована техніка переконання в політичному дискурсі – пропаганда (спосіб маніпуляції масовою свідомістю за допо-

могою мови). Основною відмінністю політичного дискурсу від інших є його очевидно виражена апеляція до ціннісної системи, яка існує в суспільстві. Ціннісна спрямованість зумовлює широке використання лексичних одиниць з оцінним значенням, що в основному позначають систему політичних цінностей (*freedom, democracy, choice, equality тощо*). Метою аргументації в політичному дискурсі є часткова корекція ціннісної системи адресата. Переконавання здійснюється через протиставлення, тому використовується велика кількість антонімічних за значенням одиниць (Белова, 1997: 153–154).

Оскільки «жанри вивчаються з урахуванням даних аналізу дискурсу й фактично збігаються з підвидами дискурсу» (Белова, 2002: 11–14), то в політичному дискурсі можна виділити такі жанри: 1) політична промова; 2) інтерв'ю; 3) пресконференція; 4) політичні дебати; 5) теле- й радіо новини; 6) договори, протоколи, угоди; 7) рубрики політичних новин у пресі; 8) політичні плакати й листівки.

3. Типи й комунікативні риси політичних промов

Політична промова належить до інформативно-переконувального типу політичних текстів. Виокремлення різновидів політичної промови стає можливим завдяки таким факторам: 1) місце реалізації промови; 2) тематичний зміст текстів; 3) аудиторія, на яку спрямована промова (Гулей, 2004).

Побудова політичної промови відбувається за схемою (вступ, основна частина, завершальна частина), що засновується на принципі аргументації, який полегшує сприйняття промови аудиторією. Можна виділити такі типи політичних промов: 1) *передвиборча промова* – виголошується з метою балотування перед виборами; 2) *парламентська промова* – виголошується американськими президентами в Конгресі США; 3) *інавгураційна промова* – виступ під час вступу на посаду голови держави; 5) *дипломатична промова* – проголошується під час офіційних зустрічей президентів із представниками інших країн, під час офіційних візитів; 6) *коментар під час воєнних дій* – часто допомагає зберігати імідж політика, який володіє ситуацією під час воєнних дій (Белова, 1997: 161–164).

Дуже важливим завданням під час складання промови є вдалий добір словесних засобів вираження думки з метою якомога яскравіше й влучніше подати аудиторії проблему, про яку йдеться в промові.

4. Лінгвостилістичні особливості засобів вираження політичних промов

З метою маніпуляції свідомістю широких мас населення в політичних промовах використовують різноманітні риторичні прийоми, що характеризуються використанням емоційно-експресивної лексики, оцінних виразів, метафор, епітетів, антитези, а також паралельних конструкцій, які виконують основну функцію політичного дискурсу впливу.

Гіперболізацію застосовують для відвернення уваги від наявних реальних проблем або, навпаки, надання їм більшої ваги. Вона може використовуватися для того, щоб викликати резонанс у суспільстві, загострити сприйняття подій, які матимуть негативні наслідки для політичної еліти країни. В інших випадках перебільшуються конкретні дані, що наводяться в повідомленні (Дмитрук, 2006: 9).

Nor has mankind survived the tests and trials of thousands of years to surrender everything – Including its existence – now (Kennedy, 1962: 11).

Just another 1 or 2 points can mean tens of thousands of jobs (R. Reagan) (Conley, 2017: 303). У наведених прикладах гіперболи *thousands of years* і *tens of thousands of jobs* підсилюють значення великої кількості.

Now it's clear tonight that the stakes in this election have never been higher. And the rhetoric we're hearing on the other side has never been lower (Clinton, 2016).

У наведеному прикладі кандидат у президенти Гіллари Клінтон використовує прикметники в порівняльному ступені (*higher, lower*), посилюючи їх з граматичного боку докраною формою дієслова, а також негативним прислівником *never*, що додають висловлюванню деяку гіперболізацію, яка характерна для мовлення жінок.

Соціально-політичні *евфемізми* використовуються як інструмент впливу на громадську думку й створення позитивного враження чи оцінки суспільних, соціальних, політичних явищ, що досягається за допомогою використання позитивної або абстрактної лексики. Основне призначення політичної евфемії (політичних евфемізмів) – це приховування справжньої суті соціальної проблеми, прикрашання дійсності, маніпулювання свідомістю людини за допомогою політичного дискурсу. Політично коректні еквіваленти слів пом'якшують негативні асоціації під час їх сприйняття.

This net reduction in tax liabilities of \$10 billion will increase the purchasing power of American families and business enterprises in every

tax bracket, with greatest increase going to our **low-income consumers** (Kennedy, 1963: 12–13).

Low-income families face steep tax barriers that make hard lives even harder (R. Reagan) (Conley, 2017: 334).

<...> to urge increased aid from other **fortunate nations to the less fortunate**, to seek tax laws which do not favour investment in other **industrialized nations or tax havens**, and to urge coordination of allied fiscal and monetary policies so as to discourage large and disturbing capital movements (J. Kennedy) (Congressional Record, 1962: 66).

У політичному дискурсі найменше відхилення від мовної норми й норм етикету сприймається негативно, тому Гілларі Клінтон намагається бути коректною у своїх висловах і підбирати максимально нейтральні лексичні одиниці, говорячи про такі делікатні питання, як протистояння з Китаєм і Росією (*against competitors like Russia and China*). Слово *competitors* у такому контексті виступає як евфемізм і допомагає згладити гострі кути в умовах необхідності згадати про наявну проблему.

Велика кількість евфемізмів у політичному дискурсі США зосереджується на військовій тематиці. Негативне сприйняття військових дій послаблюється з використанням позитивних лексичних одиниць, що спрямовані на прикриття антигуманної політики держави (*friendly fire, protective reaction, pacification*).

У сучасному англomовному політичному дискурсі США використовуються евфемізми, спрямовані на прикриття антигуманної політики держави, агресивних військових дій: *limited air strike (bombing)*. Наприклад, у часи війни з Іраком термін «війна» в промовах президента називався «*антитерористичні дії*» або «миротворча місія», що позначаються евфемізмами *war on terrorism, campaign against world terror*. Офіційна ж назва війни в Іраку – *Operation Iraqi Freedom*. Під поняттям визволення Іраку приховується бажання окупувати країну й заволодіти її нафтовими ресурсами (Євтушенко, 2015).

Іншою тактикою використання евфемізмів Р. Рейгана, що належать до військово-політичної сфери, є введення слів із широкою семантикою (*strategic nuclear weapon, tactical nuclear weapon*).

Strategic Defense Initiative reduces the risk of war and the threat of nuclear weapons to all mankind (R. Reagan) (Kalb, Gerhard, Woolly John, 2007: 929).

For many years both the Soviet Union and the United States, recognizing this fact, have

deployed strategic nuclear weapons with great care, never upsetting the precarious status quo which insured that these weapons would not be used in the absence of some vital challenge (Kennedy, 1961).

Дуже поширеними в промовах президентів і політичних діячів США є паралельні конструкції, які використовуються з метою розподібнення певних явищ, наприклад:

My fellow citizens of the world: ask not what America will do for you, but what together we can do for the freedom of man (Kennedy, 1961).

God bless you and God bless America (R. Reagan) (Conley, 2017: 385).

Говорячи про проблеми середнього класу, ексдержсекретар Гілларі Клінтон застосовує паралельні конструкції з використанням анафори:

How many start-ups and small businesses open and thrive <...> How many young people go to college without drowning in debt <...> How many people find a good job <...> How many families get ahead and stay ahead. I did not learn this from politics. I learned it from my own family (Clinton, 2016).

Серед паралельних конструкцій можна виокремити *антитезу* (протиставлення, контраст):

And so, my fellow Americans: ask not what your country can do for you – ask what you can do for your country (Kennedy, 1961).

All of us need to be reminded that the Federal Government did not create the States; the States created the Federal Government (Reagan, 1981).

This is not a women's issue. It's a family issue. Just like raising the minimum wage is a family issue. Declining marriage rates is a family issue. Helping more people with an addiction or a mental health problem get help is a family issue (Clinton, 2016).

У наведеному уривку можна також відзначити антитезу (*women's issue – family issue*). І хоча ці лексеми семантично не є антонімами, в такому контексті вони протиставлені один одному.

<...> *how important it is that we do stay ahead of those who wish to do us great harm, without panic, without paranoia but with resolve* (Clinton, 2016).

В останньому уривку також можна відзначити використання *антитезу* (*with, without*). Це один з улюблених прийомів колишньої першої леді США. Використання антитези в агітаційному дискурсі Гілларі Клінтон можна пояснити тим, що вона хоче, аби її сприймали

серйозно, виглядати офіційно й професійно. Як зазначає Гілларі Клінтон, у такому серйозному питанні, як боротьба з тероризмом, навіть жінці-політику доводиться поводитися жорстко й безкомпромісно:

"We can't contain ISIS. We must defeat ISIS" (Clinton, 2016).

У такому висловлюванні ми бачимо подвійну антитезу (*can't – must, contain – defeat*), яка показує рішучість і непохитність кандидата в президенти.

За дослідженням С. Гіршберга, гасла політиків здаються правдивими, якщо вони постійно повторюються (Hirshberg, 1999; 514). Для посилення своєї думки, категоричності висловлювання та зосередження уваги адресата на ключовому слові в промовах використовуються лексичні повтори й однакові граматичні форми:

Let both sides explore what problems unite us instead of belaboring those problems which divide us. Let both sides, for the first time, formulate serious and precise proposals for the inspection and control of arms – and bring the absolute power to destroy other nations under the absolute control of all nations. Let both sides seek to invoke the wonders of science instead of its terror (Kennedy, 1961).

Just three words. We the people. Those are the kids on Christmas Day looking out from a frozen sentry post on the 38th Parallel in Korea, <...>. We the people. Those are the warm-hearted whose numbers we can't begin to count who'll begin the day with a little prayer for hostages they will never know <...>. We the people. They're farmers on tough times, but who never stop feeding a hungry world. We the people. Starting the third century of a dream and standing up to some cynic who's trying to tell us we're not going to get any better (Reagan, 1987).

Одним із найпоширеніших риторичних прийомів у проаналізованих промовах є алітерація – повтор однорідних приголосних звуків:

Finally, whether you are citizens of America or citizens of the world, ask of us the same high standards of strength and sacrifice which we ask of you (Kennedy, 1961).

It is time to check and reverse the growth of government which shows signs of having grown beyond the consent of the governed (Reagan, 1981).

It is no coincidence that our present troubles parallel and are proportionate to the intervention and intrusion in our lives that result from unnecessary and excessive growth of government (Reagan, 1981).

У наведених прикладах алітерація використовується з метою зосередження уваги адресата на таких ключових словах, як *strength, sacrifice, USA (the land we love), God (His blessing and His help), government*.

У промовах Джона Кеннеді й Рональда Рейгана домінують риторичні запитання, які використовуються з метою вираження різноманітних модальних відтінків значення (сумнів, виклик, іронія тощо) й емоційного забарвлення промови. Президенти Джон Кеннеді й Рональд Рейган використовують емотивні риторичні запитання, які спрямовані на збудження певних емоцій в адресата, й директивні риторичні запитання, що апелюють до адресата, спонукаючи його до виконання дії:

Can we forge against these enemies a grand and global alliance, North and South, East and West, that can assure a more fruitful life for all mankind? Will you join in that historic effort? (Kennedy, 1961) – Емотивне риторичне запитання, яке спрямоване на зміну емоційного стану в адресата.

Why, then, should we think that collectively, as a nation, we are not bound by that same limitation? (Reagan, 1981) – Риторичне запитання-негація, яке емоційно підсилює логічні тези мовця.

To those who say this violates a woman's right to control of her own body – can they deny that now medical evidence confirms the unborn child is a living human being entitled to life, liberty, and the pursuit of happiness? (Kennedy, 1963) – Директивне риторичне запитання докору.

У політичному дискурсі Гілларі Клінтон риторичні запитання також відіграють важливу роль. Подібний прийом допомагає їй встановити контакт з публікою та привернути увагу:

Do I think it will be easy? Of course not (Clinton, 2016).

Отже, важливим завданням під час складання промови є вдалий добір словесних засобів вираження думки з метою якомога яскравіше й влучніше подати аудиторії проблему, про яку йдеться в промові. Проведений аналіз політичних промов президентів США Джона Кеннеді й Рональда Рейгана, держсекретаря Гілларі Клінтон свідчить, що імідж оратора в англійському соціумі значною мірою залежить від правильного й влучного вибору мовних засобів і риторичних прийомів.

5. Висновки

Підсумовуючи, треба зазначити, що головними риторичними прийомами сучасного політичного дискурсу США залишаються

використання методів контрасту, протиставлення, повтори, виділення ключових понять, метафоризація, створення позитивної чи негативної оцінної перспективи власної діяльності чи діяльності опонентів. У промовах президентів поширеними є паралельні конструкції, які використовуються з метою розподібнення певних явищ. Для посилення своєї думки, категоричності висловлювання та зосередження уваги адресата на ключовому слові в промовах використовуються повтори. У промовах Джона Кеннеді й Рональда Рейгана домінують емотивні й директивні риторичні запитання, які використовуються з метою вираження різноманітних модальних відтінків значення. Для передвиборчого дискурсу Гіллари Клінтон характерно вживання емоційно забарвленої лексики як з негативними, так і позитивними відтінками значень.

Подальших розвідок потребує використання політичних ярликів як засобів ораторської майстерності політиків для досягнення популярності, створення позитивного іміджу й просування політичних ідей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Академія, 2004. 342 с.
2. Белова А.Д. Лингвистические аспекты аргументации : монография. Киев : Ун-т им. Тараса Шевченко, ИИА «Астрея», 1997. 310 с.
3. Белова А.Д. Поняття «стиль», «жанр», «дискурс», «текст» у сучасній лінгвістиці. *Іноземна філологія*. Київ : КНУ імені Т. Шевченка, 2002. Вип. 32. С. 11–14.
4. Борботько В.Г. Элементы теории дискурса : учебное пособие. Грозный : Чечено-Ингуш. гос. ун-т., 1981. 113 с.
5. Гулей М.Д. Лексико-граматичні особливості та композиційна структура французької політичної промови (на матеріалі виступів Шарля де Голля і Жака Ширака) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.05. Київ : К. нац. лінгв. ун-т., 2004. 19 с.
6. Дмитрук О.В. Маніпулятивні стратегії в сучасній англійській комунікації (на матеріалі текстів друкованих та Інтернет-видань 2000–2005 років) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 «Германські мови». Київ, 2006. 19 с.
7. Євтушенко Н.О. Евфемізація сучасного англійського політичного дискурсу США. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія : Політологія*. 2014. Т. 228. Вип. 216. С. 92–95.
8. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) : Учебник для институтов и факультетов иностранных языков. Москва : Высшая школа, 1990. 253 с.
9. Красных В.В. Этнопсихолінгвістика и лингвокультуро-логія : Курс лекцій. Москва : ИТДГК «Гнозис», 2002. 284 с.
10. Нагорна Л.П. Історична пам'ять: теорії, дискурси, рефлексії. Київ : ІПІЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2012. 328 с.
11. Фоменко О.С. Лінгвістичний аналіз сучасного політичного дискурсу США (90-ті роки XX століття) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 ; КНУ ім. Тараса Шевченка. Київ, 1998. 18 с.
12. Clinton H. Counterterrorism speech at Stanford. 2016. URL: <https://sanfrancisco.cbslocal.com/2016/03/22/hillary-clinton-to-give-counterterrorism-speech-at-stanford-wednesday/> (date of access: 20.01.2021).
13. Clinton H. Presidential Candidate Hillary Clinton Super Tuesday Election Night Speech. 2016. URL: <http://www.c-span.org/video/?405773-1/hillary-clinton-super-tuesday-election-night-speech> (date of access: 01.02.2021).
14. Congressional Record (Bound Edition) Proceedings and Debates of the 87th congress second session. *Washington: US Government printing office*. Volume 108. Part 1. January 10, 1962, to February 1, 1962. P. 66 (date of access: 04.02.2021).
15. Conley R.S. Historical Dictionary of the Reagan-Bush Era. *Rowman & Littlefield Publishers*. Second edition. 2017. P. 385.
16. Hillary Clinton Accuses Donald Trump Of “Mainstreaming” A Hate Movement. 2016. URL: http://www.realclearpolitics.com/video/2016/08/25/full_ (date of access: 30.01.2021).
17. Hirshberg St. Analyzing the Rhetoric of Nixon’s “Checker’s Speech”. *Reflexions on Language*. New York : Oxford University Press., 1999. P. 512–519.
18. Kalb D., Gerhard P., Woolly John T. State of the Union: Presidential Rhetoric from Woodrow Wilson to George W. Bush. *Washington: CQ Press*. 2007. P. 929.
19. Kennedy J.F. Annual Message to the Congress on the State of the Union. *Online by Gerhard Peters and John T. Woolley, The American Presidency Project*. 1963. URL: <https://www.presidency.ucsb.edu/node/237129> (date of access: 08.01.2021).
20. Kennedy J.F. Inaugural Address of President John F. Kennedy. Washington : D.C. January 20, 1961. URL: <https://www.jfklibrary.org/archives/other-resources/john-f-kennedy-speeches/inaugural-address-19610120> (date of access: 09.01.2021).
21. Kennedy J.F. Public Papers of the Presidents of the United States, John F. Kennedy, 1962, January 1 to December 31, 1962 Hardcover – January 1, 1963. *Washington : D.C.: United States Government Printing Office; First Edition*. 1963. P. 12–13.
22. Reagan R. Address Before a Joint Session of Congress on the State of the Union. January 27, 1987. URL: <https://www.reaganlibrary.gov/research/speeches/012787a> (date of access: 03.02.2021).
23. Reagan R. First Inaugural Address. Tuesday, January 20, 1981. URL: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/reagan1.asp (date of access: 10.01.2021).

REFERENCES:

1. Batsevych F.S. (2004) *Osnovy komunikatyvnoi linhvistyky : pidruchnyk* [Basics of communicative linguistics: [textbook]]. Kyiv: Akademiia, 2004. 342 p. [in Ukrainian].
2. Belova A.D. (1997) *Lingvisticheskie aspekty argumentatsii: [monografiya]* [Linguistic aspects of argumentation: [monograph]]. Kiev. un-t im. Tarasa Shevchenko, IIA “Astreya”. 310 p. [in Russian].

3. Bielova A.D. (2002) Poniattia "styl", "zhanr", "dyskurs", "tekst" u suchasni linhvistytsi [The concept of "style", "genre", "discourse", "text" in modern linguistics]. *Inozemna filolohiia*. Kyiv: KNU imeni T. Shevchenka, Vyp. 32. P. 11–14. [in Ukrainian].
4. Borbotko V.G. (1981) Elementyi teorii diskursa : ucheb. Posobie [Elements of discourse theory: a textbook]. Groznyy: Checheno-Ingush. gos. un-t. 113 p. [in Russian].
5. Hulei M.D. (2004) Leksyko-hramatychni osoblyvosti ta kompozytsiina struktura frantsuzkoi politychnoi promovy (na materialy vystupiv Sharlia de Hollia i Zhaka Shyraka) [Lexical and grammatical features and compositional structure of French political speech (based on speeches by Charles de Gaulle and Jacques Chirac)] : Avtoref. dys... kand. filol. nauk : 10.02.05. Kyiv: K. nats. linhv. un-t. 19 p. [in Ukrainian].
6. Dmytruk O.V. (2006) Manipuliatyvni stratehii v suchasni anhlomovni komunikatsii (na materialy tekstiv drukovanykh ta Internet-vydan 2000-2005 rokiv) [Manipulative strategies in modern English communication (based on the texts of printed and Internet publications of 2000-2005)] : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk : spets. 10.02.04 "Hermanski movy". Kyiv. 19 p. [in Ukrainian].
7. Yevtushenko N.O. (2014) Evfemizatsiia suchasnoho anhlomovnoho politychnoho dyskursu SShA [Euphemism of modern English-language political discourse in the United States]. *Naukovi pratsi [Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu "Kyievo-Mohylianska akademiia"]*. Seriya : Politolohiia. T. 228, Vyp. 216. P. 92-95. [in Ukrainian].
8. Komissarov V.N. (1990) Teoriya perevoda (lingvisticheskie aspekty) [Translation theory (linguistic aspects)]. Ucheb. dlya in-tov i fak. inostr. yaz. M.: Vyssh. shk. 253 p. [in Russian].
9. Krasnyih V.V. (2002) Etnopsiholingvistika i lingvokulturologiya: Kurs lektsiy [Ethnopsycholinguistics and linguocultural studies: Course of lectures]. M.: ITDGK "Gnozis". 284 p. [in Russian].
10. Nahorna L.P. (2012) Istorychna pamiat: teorii, dyskursy, refleksii [Historical memory: theories, discourses, reflections]. Instytut politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy. Kyiv: IPIEND im. I. F. Kurasa. 328 p. [in Ukrainian].
11. Fomenko O.S. (1998) Linhvistychnyi analiz suchasnoho politychnoho dyskursu SShA (90-ti roky XX stolittia) [Linguistic Analysis of Contemporary US Political Discourse (1990s)]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.04. KNU im. Tarasa Shevchenka. Kyiv. 18 p. [in Ukrainian].
12. Clinton H. (2016) Counterterrorism speech at Stanford. URL: <https://sanfrancisco.cbslocal.com/2016/03/22/hillary-clinton-to-give-counterterrorism-speech-at-stanford-wednesday/> (date of access: 20.01.2021).
13. Clinton H. (2016) Presidential Candidate Hillary Clinton Super Tuesday Election Night Speech. URL: <http://www.c-span.org/video/?405773-1/hillary-clinton-super-tuesday-election-night-speech> (date of access: 01.02.2021).
14. Clinton H. (2016) Accuses Donald Trump Of "Mainstreaming" A Hate Movement. URL: http://www.realclearpolitics.com/video/2016/08/25/full_ (date of access: 30.01.2021).
15. Congressional Record (1962) (Bound Edition) Proceedings and Debates of the 87th congress second session. *Washington: US Government printing office*. Volume 108 – Part 1. January 10, 1962, to February 1, 1962. P. 66 (date of access: 04.02.2021).
16. Conley R. S. (2017) Historical Dictionary of the Reagan-Bush Era. *Rowman & Littlefield Publishers*; Second edition. P. 385.
17. Hirshberg St. (1999) Analyzing the Rhetoric of Nixon's "Checker's Speech". *Reflexions on Language*. NY: Oxford University Press. pp. 512–519.
18. Kalb D., Gerhard P., Woolly John T. (2007) State of the Union: Presidential Rhetoric from Woodrow Wilson to George W. Bush. *Washington: CQ Press*. P. 929.
19. Kennedy J.F. (1963) Annual Message to the Congress on the State of the Union. *Online by Gerhard Peters and John T. Woolley, The American Presidency Project*. URL: <https://www.presidency.ucsb.edu/node/237129> (date of access: 08.01.2021).
20. Kennedy J.F. (1961) Inaugural Address of President John F. Kennedy. Washington, D.C. January 20. URL: <https://www.jfklibrary.org/archives/other-resources/john-f-kennedy-speeches/inaugural-address-19610120> (date of access: 09.01.2021).
21. Kennedy J.F. (1963) Public Papers of the Presidents of the United States, John F. Kennedy, 1962, January 1 to December 31, 1962 Hardcover – January 1, 1963. *Washington, D.C.: United States Government Printing Office; First Edition*. P. 12-13.
22. Reagan R. (1987) Address Before a Joint Session of Congress on the State of the Union (January 27). URL: <https://www.reaganlibrary.gov/research/speeches/012787a> (date of access: 03.02.2021).
23. Reagan R. (1981) First Inaugural Address (Tuesday, January 20). URL: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/reagan1.asp (date of access: 10.01.2021).

Стаття надійшла до редакції 02.04.2021.
The article was received 2 April 2021.

УДК 811.111'367.625'373.611

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2021-1-8>

АНГЛІЙСЬКІ ПРЕФІКСАЛЬНІ ДІЄСЛОВА: СЕМАНТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА КОГНІТИВНІ МЕХАНІЗМИ

Дудок Анна Романівна,
аспірантка кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів
Львівський національний університет імені Івана Франка
annadudok1995@ukr.net
orcid.org/0000-0002-6906-0672

У статті проаналізовано феномен семантичних трансформацій і когнітивних механізмів творення смислів англійських префіксальних дієслів на матеріалі англійських тлумачних словників. Зазначено, що сучасні англійські префіксальні дієслова виявляють продуктивний семантичний потенціал творення смислів, отже, є ефективним засобом номінації, вербалізованим способом мислення та відбиття мовної картини світу. З'ясовано вплив досліджуваних явищ на асоціативне сприйняття реципієнтів і розкрито особливості експресивно-емоційного потенціалу префіксального смислотворення, їх імпліцитного наповнення. Стверджується, що в процесі семантичних трансформацій префіксального дієслова актуалізуються нові численні смисли, відкриваються нові глибинні семантичні пласти, що наповнюють префіксальне дієслово неординарним змістом. Виявлено, що існує узагальнене, стрижневе значення префіксального дієслова (інваріант, спільне для всіх), а інші – його варіанти, тобто численні змінні смисли. У статті акцентується на тому, що в практичному застосуванні як деривативний і когнітивно-семантичний механізм метафора й метонімія виконують роль спрощення, економії та виділення узагальненого інваріантного значення англійського префіксального дієслова. Семантичні трансформації в метафорі й метонімії, що входять до складу префіксальних дієслів, трактуються як когнітивний механізм, що формує нові смисли на основі асоціативних імплікацій. Висунуто ідею, що, передуючи основі, префікс не зливається в єдиний фонетико-морфологічний комплекс із формоутворювальними флексіями, а має своє автономне (інваріантне) значення з притаманною йому смислотвірною парадигмою. У статті розкрито нові значення префіксальних дієслів та їх смислів, що виникли в результаті семантичної трансформації чи переосмислення наявних номінацій. Доведено, що сутність процесу метафоризації, метонімізації англійських префіксальних дієслів полягає в зміні первинного значення слова шляхом включення до його семантики нових диференційних сем, які модифікують смисли. Зроблено висновок, що префіксальна деривація дієслова зберігає та передає те саме семантичне навантаження що й загальноживана лексика, адже префікс завжди включає слово чи термін у певну матрицю схеми, тому його семантичне навантаження конкретне й чітке.

Ключові слова: префіксальні дієслова, семантичні трансформації, когнітивні механізми, значення, метафора й метонімія, лексико-семантичне навантаження, експресивно-емоційний потенціал.

ENGLISH PREFIXAL VERBS: SEMANTIC TRANSFORMATIONS AND COGNITIVE MECHANISMS

Dudok Anna Romanyvna,
Postgraduate Student at the Department of Foreign Languages for the Humanities
Ivan Franko National University of Lviv
annadudok1995@ukr.net
orcid.org/0000-0002-6906-0672

The article analyzes the phenomenon of semantic transformations and cognitive mechanisms of creating English prefixal verbs' meanings on the material of English explanatory dictionaries. It is noted that modern English prefixal verbs show a productive semantic potential for the creation of meanings, and therefore are an effective means of nomination, a verbalized way of thinking and reflecting the linguistic picture of the world. The influence of the studied phenomena on the associative perception of recipients has been clarified and the peculiarities of the expressive emotional potential of prefixal meaning-making, their implicit filling revealed. It is claimed that in the process of semantic transformations of the prefix verb new numerous senses are actualized, new deep semantic layers are opened, which fill the prefix verb with extraordinary meaning. It is revealed that there is a generalized, core meaning of the prefix verb (invariant, common to all), and others are its variants, id. est. numerous variable senses. The article emphasizes that in practical application, as a derivative and cognitive-semantic mechanism, metaphor and metonymy play the role of simplifying, saving and highlighting the generalized invariant meaning of the English prefix verb. Semantic transformations in metaphor and metonymy, which are part of prefixal verbs, are interpreted as a cognitive mechanism that forms new senses on the basis of associative implications. The idea is put forward that before the basis, the prefix does not merge into a single phonetic-morphological

complex with formative inflections, but has its own autonomous (invariant) meaning with its inherent meaning-making paradigm. The article reveals new meanings of prefixal verbs and their senses, which arose as a result of semantic transformation or rethinking of existing nominations. It is proved that the essence of the process of metaphorization, metonymization of English prefixal verbs is to change the primary meaning of the word by including in its semantics new differential semes that modify senses. It is concluded that the prefix derivation of a verb preserves and transmits the same semantic load as common vocabulary, because the prefix always includes a word or term in a certain matrix of the scheme, so its semantic load is specific and clear.

Key words: prefixal verbs, semantic transformations, cognitive mechanisms, meanings, metaphor and metonymy, lexical-semantic load, expressive-emotional potential.

1. Вступ

Актуальність обраної теми пояснюється постійними семантичними змінами в загальноживаній і фаховій лексиці, тому виникає потреба в їх дослідженні й детальному аналізі засобів їх утворення. Об'єктом дослідження є префіксальні дієслова сучасної англійської мови, а його предметом – внутрішні семантичні трансформації та когнітивні механізми префіксальних дієслів. Пізнання навколишньої дійсності та його закріплення в людській свідомості реалізується через конкретні мовні ознаки, тобто зображені в голові людини образи речей та уявлення про них. Номінація об'єктів навколишньої дійсності є ніщо інше, як мовне закріплення поняттєвих ознак, що відбивають властивості предметів.

Вивченням англійських префіксальних дієслів в аспекті їх семантичних трансформацій і когнітивних механізмів творення займалися такі дослідники: О.А. Гапченко, В.В. Левицький, Г. Фреге й інші. Ретельному дослідженню питань дієслівного префіксального смислотворення присвятили свої наукові праці Н.Д. Арутюнова, О.М. Кринець, Д.А. Леонтьев та інші. Детальний аналіз феномена дієслівного словотворення як деривативного й когнітивно-семантичного механізмів здійснили на матеріалі германських мов такі дослідники: В.І. Пушкар, В.Н. Телія, G. Lakoff.

Проте комплексне завдання розкриття дериваційного й смислотвірального потенціалу префіксальних дієслів сучасної англійської мови, визначення їх термінотворчості за незмінності семантики самого префікса, виявлення їх глибинної семантики, встановлення багатозначності й омонімізації префіксальних дієслів ще не були предметом окремого дослідження.

Центральним поняттям, що має стосунок до функціонування знакових систем, є значення, поруч з яким часто вживається термін смисл, поширений як у загальноживаній лексиці, так і в спеціальних текстах. У процесі семантичних трансформацій префіксального дієслова актуалізуються нові численні

смисли, відкриваються нові глибинні семантичні пласти, що наповнюють префіксальне дієслово неординарним змістом.

Методологічну основу статті складають принципи системності, єдності форми й змісту. Основними **методами** дослідження префіксальних дієслів є спосіб словотворення в структурному й семантичному вимірах, компонентний аналіз та аналіз словникових дефініцій. Ключовим у статті є метод *значення – смисл*, який дозволив розмежувати декілька різнопланових компонентів інваріантного значення префіксального дієслова в системі мови й змінного компонента (смислу) в мовленні. Розкриття чинників породження різних смислів префіксального дієслова відбувається через узагальнену природу префікса й дієслова, їх творче поєднання в процесі мислення. Можливість утворення різних кількісно-якісних комбінацій одних сем і нейтралізація інших збільшує смислотвірну потужність префіксального дієслова.

Мета статті – виявити семантичні трансформації та когнітивні механізми категорій значення та смислу префіксальних дієслів сучасної англійської мови в загальноживаних і фахових словосполученнях, розкрити їх смислотвірний, дериваційний потенціал творення.

Матеріалом дослідження слугували префіксальні дієслова сучасної англійської мови, відібрані з авторитетних тлумачних словників, що відбивають їх смислотвірний потенціал у загальноживаній і фаховій лексиці.

2. Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження

Математичний логік Г. Фреге у своїй відомій праці «Смисл і денотат» вважає, що смислом є те, що відбиває спосіб представлення позначеного таким знаком (Фреге, 1977). Так, на класичних прикладах «ранкова зоря» та «вечірня зоря» вказується на один і той самий астрономічний об'єкт, але в різний часовий проміжок. Дійсно, до певного часу люди не знали, що йдеться про одне й те саме небесне тіло, планету Венеру, тому

й вкладали в ці терміни різний зміст: зірка, яка з'являється вранці, й зірка, яка з'являється ввечері.

Наведений приклад дає підстави стверджувати, що константність (інваріантність) значення слова є до певної міри ілюзорною, що можна помітити, звернувшись до будь-якого тлумачного або білінгвістичного словника, де одне слово розкривається через різні значення або смислові відтінки залежно від ситуації чи контексту. З приводу проблеми багатозначності слова в лексикології та галузевому термінознавстві висловлюються різні думки, зокрема, що між окремими значеннями багатозначного слова-терміна існують ієрархічні зв'язки узагальненого, спільного інваріанта в площині мови й диференційних змінних смислів у площині мовлення (Дудок, 2009).

Водночас відомо, що в пам'яті носія мови не можуть бути дискретно зафіксовані всі варіанти значень із його словникового запасу. Тобто тут стверджуємо, що існує якесь загальне, стрижневе значення слова (інваріант, спільне для усіх), а інші суть його варіанти, тобто його численні смисли слова. Дериваційні й семантичні процеси як основа смислотворення префіксальних дієслів не можуть оминати таких понять, як метафори́зація та метонімі́зація, що слугують ключовим способом утворення нових концептів, смислів із використанням знаків, які вже наявні в конкретній семіотичній системі (Телия, 1988).

Намагаючись збагнути смислотвірну сутність продуктивного й дериваційного процесу метафори, дослідити її природу й когнітивний механізм, вчені висловлюють різні думки стосовно того, чи є метафора, що лежить в її основі, порівнянням, аналогією, тотожністю чи подібністю (Арутюнова, 1990). Зокрема, на думку Дж. Лакоффа й М. Джонсона, метафора – це факт мислення, що концептуалізує нашу картину світу, а не тільки лінгвістичний феномен. Вони стверджують, що метафора проникає в повсякденне життя, причому не тільки в мову, а й у мислення та дію. Наша повсякденна поняттєва система за своєю сутністю метафорична (Lakoff, 1980).

Те, що константність значення є досить ілюзорною, можна помітити, звернувшись до будь-якого тлумачного або білінгвістичного словника, де одне значення слова розкривається через різні його смислові відтінки залежно від мовної ситуації чи спеціального контексту, скажімо:

– *to at-test – to affirm to be correct, true esp. by oath or signature. e.g – The witness*

attested the truth of the evidence. – 1. свідчити, засвідчувати; 2. приводити до присяги;

– *to ac-cede – to give one's agreement or adherence, assent; yield (with to); 1. вступати на посаду; 2. приєднуватися до думки тощо; 3. погоджуватися з чимось e.g. – Queen Elizabeth II acceded to the throne in 1952 (Halsey, 1986).*

3. Роль метафори й метонімії у формуванні префіксальних дієслів

Доцільно зазначити, що роль метафори й метонімії, які беруть активну участь у семантичних трансформаціях і когнітивних механізмах префіксальних дієслів як дериваційного компонента й процесу смислотворення, суттєва. Скажімо, метонімія дозволяє не тільки розуміти, загальний чи спеціальний текст, але й виявити глибші зв'язки між префіксальними дієсловами. Як стверджують дослідники, метонімія як троп, заснований на асоціації, за суміжністю полягає в тому, що замість назви одного предмета вживається назва іншого, пов'язаного з першим постійним (Тараненко, 2004).

Наявність метонімії посилює стилістичний ефект у семантичних трансформаціях префіксальних дієслів, полягає в зміщенні фокусу уваги на численні їх смислові прирощення. Актуалізуючи нові смислові нюанси, мовець визначає найважливіше, об'єктивує, вербалізує його й використовує у своїх комунікативних цілях. Вважаємо, окрім того, що в практичному застосуванні як деривативний і когнітивно-семантичний механізм метонімія постає як спосіб спрощення, економії та виокремлення узагальненого інваріантного значення англійського префіксального дієслова.

На наш погляд, аналіз семантичних трансформацій у метафорі й метонімії, що входять до складу префіксальних дієслів, трактується як когнітивний механізм, що утворює нові смисли на основі асоціативних імплікацій. Тут поділяємо слушну думку, що метафора як колекція смислів не лише репрезентує найпродуктивніший спосіб словотворення, а й найактуальніший щодо породження смислів, адже метафора як одна з фундаментальних форм людського мислення є результатом прориву смислів із потаємних глибин людської свідомості в навколишню дійсність (Black, 1979).

У підтвердження зазначеного вище наведемо низку прикладів:

– *dis-abuse – 1. to free from false or mistaken idea; – виводити з омани, звільняти*

від ілюзій; *to dis-abuse people of their superstitions* – звільняти людей від забобонів; 2. *to disabuse one's mind* – викинути з голови, перестати думати (про щось – of);

– *ex-posed* – 1. *to place in contact with or to leave open to the action or influence of e.g. The child has never been exposed to the measles* – показувати, виставляти (напоказ, на продаж); 2. *To bare to (something) as danger, ridicule, or criticism; e.g. He exposed himself to the taunts of the crowd*; 3. *To make known; disclose to expose a plot* – розкрити змову; *to expose a crime* – розкрити злочин тощо;

– *ill-use* – 1. *To treat badly, cruelly, or unfairly; abuse* – погано (жорстоко, несправедливо) поводитися; 2. *неправильно (невміло) використовувати, псувати*. III – *treat* – *to treat badly or cruelly* (Halsey, 1986).

У процесі аналізу фактологічного матеріалу виявлено шляхи метафоричних перенесень у семантиці англійських префіксальних дієслів. Можемо стверджувати, що використання метафори й метонімії у фаховому мовленні й повсякденному спілкуванні пояснюється тією важливою роллю, яку вони відіграють у когніції та комунікації носіїв мови. На наш погляд, метафоричний, метонімічний процес, таким чином, полягає в розумовому сприйнятті одного концептуального явища через інше, оскільки стилістичні тропи як мовний факт є категорією мислення та процесом розширення значень і формування смислів, вони є когнітивним способом творення механізму префіксальних дієслів.

З усіх наявних, можливих значень слова мовець обирає те, що робить осмисленим ціле текстове, ситуативне повідомлення. Проте тут ми потрапляємо на своєрідне замкнуте коло: для того, щоб зрозуміти смисл окремого слова, потрібно зрозуміти смисл цілого виразу чи тексту, але смисл виразу й тексту сам базується на розумінні смислу окремих слів (Левицький, 1971). Отримана суперечність відома як проблема *герменевтичного кола*, як взаємозумовленість розуміння елементів якоїсь ситуації загальним усвідомленням цієї ситуації та навпаки; оскільки й саме загальне усвідомлення визначається з'ясуванням його компонентів, і мова тут не стільки в багатозначності окремих слів, а насамперед у неоднозначності тлумачення тексту як цілого. Адже в будь-якому тексті можна знайти як прямий, так і прихований алегоричний смисл, як-от:

– *A-light* – *to step down from; get off* – *сходити з автобуса тощо* – *The passengers*

a-lighted from the plane – *пасажири вийшли з літака*. *To alight on one's lure* – *кльоннути, підматти на гачок*;

– *As-cribe* – *to attribute (something) as to a cause or source* – *присписувати комусь, чомусь як причину чогось* – *They as-cribed the forest fire to carelessness* – *Вони пояснили (присписали) пожежу в лісі через недбальство*;

– *Ap-peace* – *to bring to a state of peace or quite; calm* – *втихомирювати, заспокоювати* – *To appease his parents he agreed to go to the school part time*. – *Щоб заспокоїти своїх батьків він частково погодився ходити в школу* (Patridge, 1984).

Отже, намагаючись дати відповіді на запитання, чи має текст, слово одне або кілька можливих значень, відповідь постає одна. Текст чи слово має одне значення, але кілька чи багато смислів. Префіксальна деривація дієслова зберігає та передає те саме семантичне навантаження, що й загальноживана лексика, адже префікс завжди включає слово чи термін у певну матрицю схеми, тому його семантичне навантаження конкретне й чітке.

Отже, під префіксом розуміємо ту частину слова (морфему), яка у своєму розвитку набула відповідного абстрактного значення та ставиться перед словотвірною основою, наповнюючи її та змінюючи семантичне й когнітивне значення. Слушною є думка дослідників, які відносять префіксацію до синтаксичного способу словотвору, а не до деривації, тому що префікси не відносять утворені слова до нової частини мови, оскільки вони як словотвірні форманти зазвичай більш самостійні у фонетичному, морфологічному й семантичному аспектах у порівнянні із суфіксами (Пушкар, 1998). Наведене вище твердження можемо пояснити таким чином:

– по-перше, передуючи основі, префікс не зливається в єдиний фонетико-морфологічний комплекс із формоутворювальними флексіями, а має своє автономне (інваріантне) значення з притаманною йому смислотвірною парадигмою, наведемо приклади:

– *en-close* – *to put into, to cover or surround with* – *обгороджувати, вкладати у щось* – *The store en-closed an itemized bill with her purchases* – *Магазин включив вартість покупок на його рахунок*;

– *en-dow* – *забезпечувати постійним прибутком, робити пожертвування, обдаровувати* – *a person endowed with many talents* – *людина наділена багатьма талантами*; *to give money or property to as a source of permanent income; e.g. The new church was*

endowed by several parishioners – Нова церква отримала пожертвування кількох парафіян (Patridge, 1984);

– по-друге, префікси виникають зазвичай із самостійних слів (найчастіше зі службових частин мови), тому значення виробляє основу, з якою поєднується префікс, певною мірою зберігається, тобто не зливається зі значенням самого префікса загалом:

– *dis – approve (of) – to have or express an unfavourable opinion – не схвалювати, ставитися негативно, відкидати; e.g. – We dis-approved of their unethical actions – Ми не схвалювали їхніх не етичних дій, вчинків (Halsey, 1986).*

За нашими спостереженнями, існує також і аналогія словотвірних значень префіксів, що також зближує їх як різновид словотворення, а отже, й невичерпного процесу смислотворення. Поділяємо думку дослідників, що дієслівна префіксація сучасної англійської мови має більш лексичний, когнітивно наповнений характер у порівнянні з іншими європейськими мовами, де префікси здатні виконувати також і певні граматичні функції (Гапченко, 2016). Тож, основна їх функція – словотвірна й смислотвірна: утворюючи нові дієслова, вони змінюють лексично-семантичне значення основ, з якими поєднуються, як-от:

– *out – line – external, outside, or outward thorough; complete – накреслити контури, описати в загальних рисах – to outline a policy – намітити основні риси політики; e.g. – Skyscrapers were outlined against the sky – Хмародери височили (вимальовувались контурами на фоні неба); – out-weigh – переважати – e.g. The advantage of the new system outweighs the disadvantages – Вигода нової системи переважає недоліки (Halsey, 1986).*

4. Семантичні трансформації та когнітивні механізми префіксальних дієслів

Опис семантичних трансформацій і когнітивних механізмів префіксальних дієслів англійської мови передбачає виявлення смислотвірного потенціалу найпоширеніших префіксальних моделей та їх семантичного навантаження. Адже лексико-семантичне навантаження префікса зазвичай не змінює граматичного характеру слова загалом. Префіксальне дієслівне смислотворення внаслідок поєднання інваріантного значення загальноновживаного слова зі спеціальним диференційним поняттям фахового терміна набуває однозначного термінологіч-

ного смислу в межах певної терміносистеми (Goursky, 1975).

У процесі аналізу фактологічного матеріалу з префіксальних дієслів виокремлюємо префікси, вживання яких як словотвірних елементів найяскравіше характеризують закономірності й лексико-семантичні особливості дієслівно-префіксального словотворення сучасної англійської мови. Це префікси *be-, de-, dis-, mis-, over-, re-, un-, under-, up-*. Серед цих префіксів виділяємо групу синонімічних префіксів *de-, dis-, mis-, un-*, які надають утвореним дієсловом значення дії, зворотної або протилежної значенню мотивувальної основи. Щодо синонімії, то цікавий той факт, що негативні префікси *de-, dis-, mis* можуть зближуватися в значенні, перетворюючись на синоніми, які стають абсолютними (*deforest – disforest*). Щодо антонімів, то вони завжди однозначні та ясні, адже висловлюють протиставленість повніше, ніж кореневі антоніми, як-от: *to like – to dislike, to appear – to disappear; to understand – to misunderstand*). Мало того, для афіксальних антонімів немає потреби мати в такому контексті слово, значення якого своєю протиставленістю створює антонімічну пару.

Аналізований емпіричний матеріал дає підстави стверджувати, що традиційні дієслівні префікси широко репрезентовані в процесах творення неологізмів сучасної англійської дієслівної лексики, серед яких високопродуктивні такі: *anti-, be-, contra-, de-, exo-, extra-, hydro-, inter-, mini-, out-, thermo-, ultra-, un-* та інші. Як бачимо, нові префікси чи новий зміст «старих» також еволюціонують, поповнюючи наявний фонд префіксальних дієслів.

Отже, префікси *de-, dis-, mis-, un-* є активним засобом у дієслівному словотворенні сучасної англійської мови. Ці морфеми цікаві не тільки з боку тієї ролі, яку вони відіграють у вербальному значенні, але й тому, що є системою афіксів, які об'єднують негативну семантику й здатність брати участь в утворенні афіксальних антонімів.

На сучасному етапі розвитку лінгвістичної думки дослідження зосереджуються навколо кількох стрижневих питань, пов'язаних із пізнавальною сутністю, функціями й стилістичними можливостями метафори й метонімії в експлікації семантичних трансформацій і когнітивних механізмів префіксальних дієслів. Поступальний рух людського пізнання все більше стимулює інтерес дослідників до метафори й метонімії як способів наукового осягнення природної дійсності

й психологічних чинників творення нових смислів (Леонтьев, 2019). Наведімо низку прикладів:

– *Con-veal – to put or keep out of sight – ховати, приховувати, затаювати – to conceal the truth from smb. – приховувати правду від когось e.g. – She concealed the displeasure – Вона приховала невдоволення;*

– *Con-fine – to keep within limits; restrict – обмежувати, тримати зачиненим – to be confined to bed – бути прикутим до ліжка (через хворобу); e.g. – He was confined the prison for six years – Він отримав шість років позбавлення волі; Please confine your discussion to that particular book – Будь ласка, обмежимося обговоренням саме цієї книжки;*

– *Com-prehand – розуміти, збагнути, охоплювати – the report comprehended all the facts – протокол містив усі факти; to grasp mentally; understand fully. – осягнути розумом; e.g. – The topic he was assigned com-prehended all of the mayor political developments of 1968 – Тема, яку він виніс на обговорення, охоплювала головний політичний розвиток 1968 року (Patridge, 1984).*

5. Творення нових значень і смислів префіксальних дієслів

Як бачимо, у зв'язку з активним розвитком сучасного загальноживаного лексичного фонду й галузевого термінознавства виникає нагальна потреба аналізу мовних явищ, пов'язаних із когнітивними механізмами смислотворення. Особливо важливим є розкриття нових значень префіксальних дієслів та їх смислів, що виникли через семантичну трансформацію чи переосмислення наявних номінацій, як-от:

– *miss-place – to put or locate in a wrong place – поставити (покласти) не на те місце, говорити (робити) не до речі – e.g. The absent-minded clerk was always misplacing files – Розгублений клерк завжди клав папки не на місце;*

– *mis-use – wrong or improper use – неправильно вживати, зловживати; to misuse of confidence – зловживати довір'ям – e.g. Who misuses a dog would misuse a child – Хто погано ставиться до собаки, той погано ставитиметься до дитини (Tennyson, 1884) (Patridge, 1984).*

Таким чином, як було зазначено вище, сутність процесу метафоризації, метонімізації англійських префіксальних дієслів полягає в зміні первинного значення слова шляхом включення до його семантики нових диференційних сем, які модифікують смисли. Вторинне значення може відрізнитися від первинного не лише

семним складом, а й місцем семи-мотиватора в структурі значення префіксального дієслова. Сема-мотиватор, чи узагальнена сема, що є головною ідеєю, основою метафори, в структурі первинного й вторинного значень може займати різне місце (Крimeць, 2010). У результаті семантичних трансформацій сема-мотиватор, яка є ядерною (інваріантною) в структурі первинного значення, може стати диференційною або імпліцитною.

6. Висновки

Отже, за смислом префіксального дієслова прихована онтологія функціонування його загального значення. Смисл з'являється тоді, коли значення втрачає статус квазіоб'єкта, що функціонує сам по собі. Значення та смисл, таким чином, розділені не в плані онтології, а в плані гнозису, що проявляється в діалектиці суб'єктивного й об'єктивного в функціонуванні змісту префіксального дієслова.

Стилістичні фігури, метафора й метонімія як чинники творення та розвитку англійських префіксальних дієслів спричиняють появу, по-перше, нових утворень, по-друге, нових смислів вже наявних одиниць. Виявлені факти дають підстави стверджувати, що межі між різними прошарками дієслівної лексики рухливі, завдяки чому вона поповнюється новими смисловими одиницями відповідно до розвитку її галузей і потреби в найменуванні нових спеціальних понять. Стилістичні тропи метафора й метонімія є окремим випадком функціонування когнітивних механізмів, концептуальної деривації, які сприяють утворенню нових імпліцитних смислів.

Таким чином, когнітивно-семантичний підхід зумовлює актуальність вивчення метафори як мисленнєвого й смислотвірального механізмів. Важливість такого підходу полягає в тому, що інтеграція семантичних трансформацій і когнітивних механізмів уможливує розгляд метафори як універсального мовного феномену усвідомлення світу, який дозволяє здійснювати концептуалізацію нового онтологічного явища за аналогією зі сформованою системою понять.

Отже, доходимо висновку, що метафори й метонімії в складі префіксальних дієслів мають потужний когнітивний і дериваційний потенціал, великий вплив на когніцію людини й породжують численність і варіативність смислів. Перспективним напрямом подальших розвідок може бути дослідження процесу смислопородження в площині психолінгвістики й нейролінгвістики, а також когнітивного термінознавства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Арутюнова Н.Д. Метафора. *Лингвистический энциклопедический словарь*. Москва : Сов. энциклопедия, 1990. С. 5–32.
2. Гапченко О.А. Когнітивні аспекти метонімії. *Українське мовознавство*. 2016. Вип. 1. С. 53–65.
3. Дудок Р.І. Проблема значення та смислу терміна в гуманітарних науках : монографія. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. 358 с.
4. Кривець О.М. Метафора й метонімія як чинники творення й розвитку української технічної термінології. *Вісник нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2010. № 675. С. 23–27.
5. Левицкий В.В. Экспериментальные данные к проблеме смысловой структуры слова. Москва : Наука, 1971. С. 151–167.
6. Леонтьев Д.А. Психология смысла, природа, строение, и динамика смысловой реальности. Москва : Смысл, 2019. 582с.
7. Пушкар В.І. Архітектоніка твірних та похідних основ англійських префіксальних дієслів. *Вісник Харківського університету*. Харків : Константа, 1998. № 406. С. 164–169.
8. Тараненко О.О. Метонімія. *Українська мова: енциклопедія*. Київ, 2004. С. 339–342.
9. Телия В.Н. Метафора как модель смыслопроизводства и ее экспрессивно-оценочная функция. *Метафора в языке и тексте*. Москва : Наука, 1988. С. 26–51.
10. Фреге Г. Смысл и денотат. *Семиотика и информатика*. 1977. Вып. 8. С. 181–210.
11. Black M. More about metaphor. *Metaphor and thought*. Cambridge etc., 1979. P. 181–210.
12. Goursky S. The Idiomatic Heart of the English language. L'viv : Svit, 1975. 179 p.
13. Lakoff G. *Metaphors We Live By*. Chicago, 1980. 242 p.
14. Patridge E. A dictionary of Slang and Unconventional English. New York : Barton's, 1984. 1400 p.
15. Scribner Dictionary / William D. Halsey, Editorial Director. Glencoe, Mission Hills, California, 1986. 1158 p.
2. Нарченко О. (2016). Kohnityvni aspekty metonimii [Cognitive aspects of metonymy]. *Zhurnal Ukrainske movoznavstvo*. Vyp. 1, pp. 53–65.
3. Dudok R.I. (2009). Problema znachennia ta smyslu termina v humanitarnykh naukakh [The problem of meaning and sense in the term for humanities]: Monohrafiia Lviv, Vydavnychiy tsentr LNU imeni Ivana Franka, 358 p.
4. Krymets O. (2010). Metafora y metonimiia yak chynnyky tvorennia y rozvytku ukrainskoi tekhnichnoi terminolohii [Metaphor and metonymy as factors of creation and development of Ukrainian technical terminology]. *Visnyk nats. un-tu "Lvivska politekhnika"*. Seriia "Problemy ukrainskoi terminolohii". № 675.
5. Levytskyi V.V. (1971). Eksperymentalnye dannye k probleme smyslovoi struktury slova [Experimental data on the problem of word structure], *Semanticheskaia struktura slova – M. Nauka*, pp. 151–167.
6. Leontev D.A. (2019). Psykholohiia smysla, pryroda, stroyeniye, y dynamyka smuslovoi realnosti. [Psychology of meaning, nature, structure, and dynamics of meaningful reality]. 4-e yzd. yspr. y dop. – M: Smysl, 582 p.
7. Pushkar V.I. (1998). Arkhitektonika tvirnykh ta pokhidnykh osnov anhlislykykh prefiksalnykh diiesliv. [Architectonics of creative and derivative bases of English prefixal verbs]. *Problemy movy, movlenniyevoi diialnosti ta vykladannia inozemnykh mov*. *Visnyk Kharkivskoho universytetu*. Kharkiv: Konstanta, № 406, pp. 164–169.
8. Taranenko O. (2004). O. Metonimiia [Metonymy]. *Ukrainska mova: entsyklopediia – K.*, pp. 339–342.
9. Telyia V.N. (1988). Metafora kak model smysloproyzvodstva y yeyo ekspressyvno-otsenochnaia funktsiia. [Metaphor as a model of meaning production and its expressive-evaluative function]. *Metafora v yazyke y tekste*. – M.: Nauka, pp. 26–51.
10. Frege H. (1977). Smysl i denotat. [Meaning and denotation]. *Semyotyka i informatyka – Vyp. 8*, pp. 181–210.
11. Black M. More about metaphor. *Metaphor and thought*. Cambridge etc., 1979. P. 181–210.
12. Goursky S. *The Idiomatic Heart of the English language*. L'viv: Svit, 1975. 179 p.
13. Lakoff G. *Metaphors We Live By*. Chicago, 1980. 242 p.
14. Patridge E. *A dictionary of Slang and Unconventional English*. New York: Barton's, 1984. 1400 p.
15. Scribner Dictionary / William D. Halsey, Editorial Director. Glencoe, Mission Hills, California, 1986. 1158 p.

REFERENCES:

1. Arutiunova N.D. (2016). Metafora. [Metaphor]. *Lynhvystrycheskyi entsyklopedycheskyi slovar*. Moskva Sov.: Entsyklopedyia, pp. 5–32.

Стаття надійшла до редакції 13.04.2021.
The article was received 13 April 2021.

УДК 811.111'373.612.2'373.7

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2021-1-9>

РОЛЬ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ КОНСТИТУЕНТІВ У ПОПОВНЕННІ ТЕРМІНОСИСТЕМИ «МОБІЛЬНИЙ ЗВ'ЯЗОК»

Дудок Христина Романівна,
аспірантка кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів
Львівський національний університет імені Івана Франка
holidays1997@ukr.net
orcid.org/0000-0003-3250-090X

У статті проаналізовано роль фразеологічних конститuentів у процесі поповнення терміносистеми мобільний зв'язок. Зазначено, що фразеологізми мають набагато більше інформації в порівнянні з окремим словом та їх слід вивчати й враховувати в різних аспектах: когнітивному, лінгвокультурологічному, функціональному тощо. Стверджується, що когнітивно фразеологічні одиниці як конститuentи мовної системи використовуються носіями мови для опису смислових процесів і станів. Доведено, що глибинна семантична природа фразеологізмів полягає в тому, що під впливом соціально-побутових, політичних та інших суспільних явищ деякі конститuentи у фаховій мові із часом набувають додаткового, ситуативного смислу, тобто нового смислового наповнення сталим висловом надає спеціальний текстовий форматив. Висунуто припущення, що семантичну структуру фразеологічного компонента у фаховому мовленні формує сукупність його семантичних елементів, що знаходяться між собою в тісних кореляціях. Розвинуто думку, що складові частини фразеологічної семантики своєю чергою розчленовуються на семантичні компоненти, семантичні ознаки, що виступають не тільки як конститuentи основних семантичних складових частин фразеологізму, але і як тісна сполучна ланка між ними. Таким чином, такі характерні риси фразеологічних конститuentів, як внутрішня форма, мотивованість, образність, ідіоматичність і стійкість уможливають здатність фразеологізмів до семантичної трансформації. Аргументовано, що фахова мова мобільного зв'язку наповнена фразеологічними конститuentами, в яких значення цілого сполучення не точне, а іноді й зовсім не виводиться із суми складових компонентів або домінує над значенням складових частин. Зроблено висновок, що фразеологізми є одним із невичерпних джерел багатства й виразності мовлення, які живлять фахову підмову мобільного зв'язку, надають їй художнього звучання, наповнюють компонентами лексичної та синтаксичної витонченості й завершеності. Підсумовано, що фразеологічний конститuent є продуктивним семантико-стилістичним засобом, так само як і метафора, метонімія, які використовуються в різних сферах мови, зокрема терміносистеми мобільного зв'язку.

Ключові слова: фразеологічні значення, внутрішня форма, значення, смисли, концепт, ідіоматичність, метафора, метонімія.

THE ROLE OF PHRASEOLOGICAL CONSTITUENTS IN REPLENISHING THE TERMINOSYSTEM "MOBILE COMMUNICATION"

Dudok Khrystyna Romanyvna,
Postgraduate Student at the Department of Foreign Languages for the Humanities
Ivan Franko National University of Lviv
holidays1997@ukr.net
orcid.org/0000-0003-3250-090X

The article analyzes the role of phraseological constituents in the process of replenishment in the mobile communication terminology. It is noted that phraseological units carry much more information than a single word and should be studied and taken into account in various aspects: cognitive, linguistic and cultural, functional, etc. It is argued that cognitive phraseological units as constituents of the language system are used by native speakers to describe semantic processes and states. It is proved that the deep semantic nature of phraseology has been emerged under the influence of socio-domestic, political and other social phenomena. Some constituents in the professional language through time acquire additional, situational meaning, i.e. new semantic content of constant expressions giving it a special text format. It is suggested that the semantic structure of the phraseological component in professional speech is formed by a set of its semantic elements, which are closely correlated with each other. It is stressed that the components of phraseological semantics, in turn, are divided into semantic components, semantic features that act not only as constituents of the main semantic components of phraseology, but also as a close link between them. Thus, such characteristic features of phraseological constituents as internal form, motivation, imagery, idiomaticity and stability, enable the phraseological units to create semantic transformation. It is argued that the professional language of mobile communication is filled with phraseological constituents, in which the value of the whole combination is not accurate, and sometimes not deduced from the sum

of its components, or dominates the value of its components. It is concluded that phraseology is one of the inexhaustible sources of richness and expressiveness of speech, which nourishes the professional subtext of mobile communication, gives it an artistic sounding, filled with components of lexical and syntactic sophistication and completeness. We may sum up that the phraseological constituent is a productive semantic and stylistic means, so metaphor and metonymy are used in various spheres of language, the terminology of mobile communication in particular.

Key words: phraseological constituents, internal form, meanings, senses, concept, idiomaticity, metaphor, metonymy.

1. Вступ

Фразеологізми формують важливий пласт загальнонавчальної лексики й фахової мови, в тому числі й терміносистеми мобільний зв'язок, збагачуючи й наповнюючи її новим семантичним змістом. Вони передають найтонші смислові відтінки думок і почуттів, найрізноманітніше емоційно-експресивне забарвлення мовлення, надають йому виразності й колориту.

Дослідження фразеологічних конститuentів, їх семантичного наповнення охоплюють функціонально-семантичний аспект фразеології, аналіз природи й особливостей семантичних зв'язків мовних одиниць, які забезпечують існування найважливішої комунікативної функції мови.

Дослідження англійської термінології мобільного зв'язку ґрунтується на сучасних теоретико-методологічних засадах, випрацьованих науковцями, які вивчають проблеми теорії терміна: Ю.А. Зацний, М.Ф. Алефіренко, В.В. Віноградов, В.Г. Гак та інші, а також галузевих терміносистем, як-от термінологія програмування, англомова термінологія штучного інтелекту тощо. Наукові пошуки в цій галузі активно ведуться такими дослідниками терміна мобільного зв'язку, як Н.В. Лазебна, Н.В. Любчук, Н.М. Шанський та інші. Проте досі не здійснено системного аналізу фразеологічних конститuentів англійської терміносистеми мобільного зв'язку.

Широко розповсюджена в минулому точка зору на фразеологізми як на семантично монолітні утворення, в яких значення окремих компонентів повністю розчинені й перетворені в єдине й неподільне значення цілого, поступається місцем більш диференційованому підходу, за якого робляться спроби розглянути з різних позицій характер і фактори семантичної значущості окремих компонентів фразеологічних одиниць.

Інтенсивний розвиток фразеології характеризується широким колом проблем, які досліджуються на матеріалі германських, романських і слов'янських мов. Актуальність окресленого дослідження зумовлене неабияким інтересом і неоднозначною оцінкою фразеології серед науковців, багатством, різноманіттям, експресивністю англійських фра-

зеологізмів, їхнім широким використанням у загальнонавчальній і фаховій мові.

Мета статті полягає в дослідженні структури внутрішньої організації когнітивно-фразеологічних конститuentів, виявленні їхнього узагальненого (інваріантного) компонента й диференційного смислу, встановленні зв'язку з іншими фразеологічними одиницями. Зазначена мета підтверджується тим фактом, що вивчення фразеологічних одиниць у спеціальній мові мобільного зв'язку необхідне для повного розуміння специфіки функціонування фахової мови й комунікації спеціалістів.

Матеріалом дослідження слугували фразеологічні конститuentи, відібрані зі спеціальних англо-англійських тлумачних словників шляхом аналізу описових дефініцій, куди входять фразеологізми, а також виявлення їх семантично-структурного й контекстуального наповнення та варіативного смислотворення.

2. Методика дослідження термінотворення сфери мобільного зв'язку

Методика охоплює структурний та описовий методи, в межах яких проведено словотвірний, дефінітивний, семантичний аналіз терміноодиниць. Методи дослідження ґрунтуються на принципах системного підходу до аналізу мовних явищ і понять, що базуються на структурному методі, компонентному аналізі, словникових дефініціях тощо. Застосування методики «значення – смисл» має на меті відмежувати стабільні інваріантні компоненти в системі мови від змінних екстралінгвістичних понять, які позначаються інваріантним значенням у кожному одиницю актуалізації. Основними методологічними критеріями дослідження сучасної англійської термінології мобільного зв'язку є з'ясування в слова-терміна одного узагальненого значення (інваріанта), яке співвідноситься з різними об'єктами реальної дійсності й реалізується в мовленні через процеси смислотворення.

3. Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження

Фразеологічне багатство англійської фахової мови постійно привертало й при-

вертає увагу як українських, так і зарубіжних дослідників. Інтенсивний розвиток фразеології характеризується широким діапазоном проблем, які досліджуються на матеріалі германських, романських і слов'янських мов. Актуальність окресленої наукової розвідки зумовлена неабияким інтересом і неоднозначною оцінкою фразеології серед науковців, багатством, різноманіттям, експресивністю англійських фразеологічних конститuentів, їхнім широким використанням у спеціальних текстах.

Численні дослідження в галузі фразеології виокремлюють її як лінгвістичну дисципліну, об'єктом якої є сталі конституенти, зокрема в когнітивній парадигмі фразеологізм розуміють як мікротекст, структурування якого відбувається під час інтерпретації його семантичної інформації носієм мови в просторі культурного знання (Селіванова, 2004). Теоретико-практичні основи фразеології є предметом розгляду мовознавців, проте базові семантичні категорії фразеологічних конститuentів, якими є значення та смисли, ще не досить викладені в науковій літературі, а отже, досі залишаються актуальними й потребують окремого аналізу.

Безперечно, що за останні десятиріччя англійська фразеологія суттєво збагатилася монографіями, дисертаційними дослідженнями, науковими працями. Проте натепер у лінгвістиці немає чіткого загальноприйнятого визначення фразеологізму. Так, за визначенням В.В. Віноградова, фразеологічна одиниця – це сполука, яка не утворюється в процесі мовлення, а відтворюється за традицією (Віноградов, 1997). Класифікацію фразеологічних одиниць надалі розвинув професор Н.М. Шанський, назвавши їх «фразеологічні вирази» як стійкі у своєму вживанні й складі фразеологічні звороти, що семантично подільні й цілком складаються зі слів із вільним номінативним значенням. На думку вченого, вони використовуються як готові мовні одиниці з певною семантикою та постійним лексичним складом і мають єдину особливість – відтворюваність (Шанський, 1998).

Ми дотримуємося думки, що фразеологічні конституенти – це звороти, що мають буквально значення компонентів, та їх численні смислові природження, які експлікують у фахових текстах, зокрема терміносистеми мобільного зв'язку, вторинні значення, як-от: *better untaught than ill taught – краще бути неграмотним, ніж неправильно навченим;*

live and learn – вік живи, вік вчися; easier said than done – легше сказати, ніж зробити; many men, many minds – скільки голів, стільки й розумів; nothing is impossible to a willing heart – хто хоче, той досягне (Pfaffenberger, 2006).

На думку дослідників, фразеологічними одиницями слід називати стійкі словосполучення, що сприймаються як одне ціле, як єдиний вислів або мовний зворот, неподільний на окремі частини без втрати його значення (Телия, 1996). Заслужує на увагу й інше визначення – «це стійкі сполучення двох і більше слів, що утворюють семантичну цілість і відтворюються в процесі мовлення як готові словесні формули» (Кунин, 1998).

На наше переконання, використання фразеологізмів у фаховій мові не тільки увиразнює, а й надає їй нового семантичного наповнення та забарвлення. Безперечно, що досі ще не має остаточних варіантів розв'язання параметрів фразеологічних конститuentів, пов'язаних із повною палітрою семантичного вираження. Варто зазначити, що корпус фразеологічних конститuentів англійської фахової мови мобільного зв'язку дуже численний і різноманітний, тому важко охопити всі їх семантичні нюанси, скажімо: *Siliconia, n. – оцепедок IT-індустрії на мані світу: Silicon Valley is a model many other places would like to copy. "A friend once designed a map of the U.S. called "the Siliconia of the United States", all the regions wanting to capture the magic and imagination [of] Silicon Valley" (Downing, 2009).*

Інші дослідники стверджують, що фразеологічні єдності – це теж стійкі словосполучення, семантично неподільні й цілісні значення (Алефіренко, 1987). Проте схилиємось до думки, що у фразеологічних єдностях цілісне значення може бути вмотивованим, тобто є результатом впливу узагальненого, абстрагованого значення та його варіативних смислів.

Таким чином, фразеологічні єдності, як і зрощення, теж семантично неподільні й виражають цілісне значення, але на відміну від фразеологічних зрощень вони мають умотивоване значення. За нашими спостереженнями, у своєму компонентному складі фразеологічні єдності містять інваріантний компонент, який сприяє мотивації значення фразеологізму загалом. Таке розуміння є суттєвим у викладенні теоретичних питань фразеології, розкритті когнітивного механізму творення фразеологічного конститuentу, кореляції семантики цілого вислову до значень

слів компонентів, що його формують, як-от: *techno-creep*, п. – *поступове впровадження комп'ютерів і мобільних технологій у певну сферу діяльності: e.g – So, how can our relationships guard against what you call “techno creep” – this constant digital connectivity and multitasking that is such a part of everyday life (Weik, 2000).*

Фразеологічні єдності частково зближуються з фразеологічними зрощеннями своєю метафоричністю та образністю. Однак, як вважають дослідники, у фразеологічних єдностях образність є зрозумілою вживанням сучасної мови на відміну від фразеологічних зрощень, де зміст розкривається лише діахронічно (Любчук, 2000).

Вважаємо, що для повного розуміння фразеологічного конституента слід сприймати його структурні частини саме у вторинному значенні, для прикладу: *“to make a mountain out of a molehill” – робити з мухи слона, тобто занадто перебільшувати що-небудь, яке розкривається лише в тому випадку, якщо слово “mountain” розглядати у значенні «щось величезне», а слово “molehill” – «щось незначне, маленьке».*

Наведемо характерні ознаки фразеологічних компонентів, як-от: збереження значення окремих сполук – *to put a spoke in smb's wheel*; можливість збігу з наявними компонентами: *to be narrow in the shoulders, to throw dust into smb's eyes, to burn bridges, to burn one's fingers*; емоційно-експресивна забарвленість – *to paint the devil blacker than he is*; неможливість заміни одних сполук іншими – *to hold one's cards close to one's chest*; (Pfaffenberger, 2006).

Дослідження фразеологічних конституентів у площині їх семантики, функціонального аспекту у фаховому мовленні передбачає вивчення внутрішньої природи й характеру семантичних відношень, які забезпечують існування найважливішої функції мови – комунікативної. Широко розповсюджена в минулому точка зору на фразеологізми як на семантично монолітні утворення, в яких значення окремих компонентів повністю розчинені й перетворені в єдине й неподільне значення цілого, поступається місцем більш диференційованому підходу, де робляться спроби розглянути з різних позицій характер і фактори семантичної значущості окремих компонентів фразеологічних одиниць (Гак, 1998).

На наш погляд, семантичну структуру фразеологічного компонента фахового мовлення

утворює сукупність його семантичних елементів, що знаходяться між собою в тісних кореляціях. Насамперед варто відзначити зв'язки прямого протиставлення, які екстраполюються в семантиці фразеологічних одиниць між їх основними семантичними компонентами, а саме: а) різними окремими значеннями полісемічної фразеологічної одиниці; б) різними аспектами кожного окремого значення, в тому числі й конотативно-прагматичного, що містить додаткові, комунікативно-значущі соціальні й індивідуальні характеристики; в) різними планами протиставлення в семантиці основної маси фразеологічних одиниць – між фразеологічним значенням і структурно-компонентним значенням комплексу (Кунин, 1998). Зазначені вище складові частини фразеологічної семантики своєю чергою розчленовуються на семантичні компоненти, семантичні ознаки, що виступають не тільки як конституенти основних семантичних складових частин фразеологізму, але і як сполучна ланка між ними. Зміст фразеологізмів має складнішу й різносторонню організацію, ніж, скажімо, зміст слів. Особливу проблему аналізу фразеологічних конституентів складає розгляд формально-семантичної структури фразеологічних одиниць, тобто дослідження кореляції їх структури плану змісту в парадигматиці мови й структури плану висловлення в синтагматиці мовлення.

Як вважають мовознавці, семантична характеристика лексичних компонентів фразеологізму, їх роль у загальному значенні фразеологічної одиниці перебуває в тісному зв'язку з проблемою семантичної монолітності й розчленування фразеологізму (Любчук, 2000). Тут йдеться про різні способи розподілу елементів семантики фразеологізму за його лексичними компонентами, тобто про ступінь так званої семантичної злитості / нерозкладності й протиставленого їй семантичного розчленування фразеологізму, як-от: *a bosom friend – нерозлучний друг, Adam's apple – Адамове яблуко, a pitched battle – запекла сутичка, a Sisyphian labor – Сизифова праця, rack one's brains – сушити голову (посилено згадувати, думати)* (Downing, 2009).

Аналіз емпіричного матеріалу дає підстави стверджувати, що в основі фразеологічної семантики перебуває не лише вихідний, первинний образ, а й вторинний, що віддзеркалює специфічне ставлення лінгвокультурної спільноти до предметно-поняттєвої ситуації у фаховій мові. Такі характерні риси

фразеологічних конститuentів, як внутрішня форма, мотивованість, образність, ідіоматичність і стійкість пояснюють здатність фразеологізмів до семантичної трансформації, яка є дієвим засобом прагматичного впливу на реципієнта (Селіванова, 2004). До іншого типу в сучасній англійській терміносистемі мобільного зв'язку відносимо стійкі звороти, до складу яких входять слова з фразеологічно пов'язаним і вільним значенням, як-от приклад такого акроніму: *BYOD (bring your own devices) – ситуація, коли офісний працівник використовує на роботі свої власні портативні пристрої (планшет, ноутбук, мобільний телефон тощо): e.g. – The bring your own device (BYOD) policy has become commonplace in many companies, where workers are allowed to use their personal smartphones and tablets on the company network (Weik, 2000).*

Отже, як стверджують дослідники, фразеологізми, що використовуються у фаховій мові, частково відбивають сутність явища, яке позначають, тобто трансформуються та пристосовуються до нового змісту (Алефіренко, 1987). Наприклад: *to burn bridges – спалювати мости; to spill the beans – видати секрет; to throw mud at smb. – поливати брудом когось; to paint the devil blacker than he is – згушувати фарби; to be narrow in the shoulders – не розуміти жартів; to throw dust into smb's eyes – заговорювати зуби тощо (Weik, 2000).*

Так, відома фразеологічна одиниця *birds of a feather «одного поля ягода»*, яка часто використовується у фаховій мові, зокрема мобільного зв'язку, трансформує своє семантичне значення в складі неофрази *birds of a feather meeting (BOF meeting) «зустріч під час конференції або торгової виставки для обміну досвідом чи інформацією фахівців, котрі працюють в одній галузі»*.

Висловлюємо припущення, що фахова мова мобільного зв'язку має сполуки слів, в яких значення цілого сполучення не точне, а іноді й зовсім не виводиться із суми складових компонентів цього сполучення або домінує над значенням складових частин. Власне, такі сполуки називаємо фразеологічними конститuentами. Однією з найхарактерніших рис поєднань фразеологізмів є семантична єдність цілого поєднання та стійкість розташування складових компонентів. Сполучення фразеологізмів, що входить у лексичний фонд фахової мови, є її надбанням і використовуються як вже готові одиниці, скажімо: *Amazon, v. – 1) досягати значних успіхів у веденні Інтернет-бізнесу: e.g. Ana-*

lysts said HomeAdvisor Technologies will contribute to the “Webification” or “Amazoning” of the real-estate trade; 2) шукати найкращі пропозиції або замовляти товари на сайті Інтернет-компанії Amazon: e.g. The answer is to be found in a best-selling book that was Amazoned to me by my friend Marv Meyerson this week (Downing, 2009).

Аналізуючи феномен фразеологічного компонента й враховуючи його семантичні параметри, образність, можемо порівняти його з таким стилістичним прийомом, як метафора й метонімія, сформованим у ході соціальної практики людини відповідно до її потреб як продукту природного розвитку мови. Наведімо приклад ще одного акроніма: *GOOD job (Get-Out-Of-Debt job) – високооплачувана робота, на яку влаштовуються, щоб розрахуватися з боргами, а потім швидко звільнитися: e.g. The costs of going to school add up quickly and for many people, even though getting a college degree does eventually pay off, it may take a few years of working before they finally land a G.O.O.D. (Get Out Of Debt) job with a livable salary (Blanton, 2002).*

Логічно обґрунтованою є думка О. Куніна, що фразеологічні одиниці або ідіоми – це окремо сформовані одиниці мови з повністю або частково переосмисленими значеннями, а саме: «<...> фразеологізми – високо інформативні одиниці мови; <...> одна з мовних універсалій, тому що не існує мов, які б не мали фразеологізмів». Вчений справедливо стверджує у своїх працях, що «фразеологія – це скарбниця мови» й фразеологізми в мові є її багатством, які не лише допомагають зробити мову виразною та емоційною, але й відбивають її побут і культуру (Виноградов, 1977).

Для прикладу, фразеологізми, в основі яких вживаються загальноживані слова, часто зустрічаються у фаховій мові мобільних технологій, як-от: фразеологічні одиниці, пов'язані зі звуками (*to face the music; actions speak louder than words – тримати відповідь; зустрічати критику, не здригнувшись*), фразеологічні одиниці, в основі яких вживаються міфологічні, біблійні, або історичні події та персоналії (*as mad as a hatter – божевільний; той, що остаточно з'їхав із глузду; yes-man – підтакувач*), фразеологізми, в основі яких слова, пов'язані з кольором (*to get the blues – місця собі не знаходити / сумувати, a red herring across the track – помилковий слід*), фразеологічні одиниці, в основі яких є назви предметів по догляду за частинами тіла, одягу (*fine feathers make the bird;*

blue bonnet – синій берет (шотландець); *a bad hat* – шапрай; нікчемна людина, недолуга; *not to see a step beyond one's nose* – далі свого носа нічого не бачити), фразеологічні одиниці, до складу яких входять назви харчових продуктів (*good egg* – молодчина, відмінна штука; *not to know chalk from cheese* – ні бе, ні ме, ні кукурику, не знати / тямити etc.) (Weik, 2000).

На наше переконання, глибинна семантична природа фразеологізмів полягає в тому, що під впливом соціально-побутових, політичних та інших суспільних явищ деякі конститuentи у фаховій мові із часом набувають додаткового, ситуативного смислу, тобто нового смислового наповнення сталим висловам надає новий текстовий форматив, мало того, своє первинне значення вислів може втратити повністю, як-от: *eat what you kill* – система компенсації, що передбачає фінансову винагороду, пропорційну докладеним зусиллям: e.g. *Many firms, particularly in the US, now operate on an "eat what you kill" basis, where partners are compensated based on the clients they bring in and the work they bill* (Downing, 2009).

Отже, фразеологічні конститuentи у вторинній номінації, з одного боку, тісно семантично пов'язані між собою, що дає можливість трактувати їх як окремі самостійні одиниці мови в тлумачних словниках; з іншого боку, фразеологізми не є еквівалентами слів, оскільки не мають повного оформлення. Зважаючи саме на таку їх властивість, фразеологічні конститuentи тісно пов'язані з таким явищем у мові, як метафора й метонімія. Таке порівняння можна здійснити на підставі того, що метафора, метонімія та фразеологізми утворилися за допомогою одного способу – вторинної лексичної номінації, де метафора й фразеологічна одиниця є продуктивними стилістичними прийомми.

Таким чином, зміст понять «фразеологічна одиниця» та «метафора», трактуємо так: фразеологічна одиниця та метафора – різновиди вторинної лексичної номінації, які на підставі двох понять утворюють значення за загальною ознакою, виникнення якої зароджується у свідомості людини й зумовлюється єдністю процесів. Отже, фразеологічний конститuent є продуктивним семантико-стилістичним засобом, так само як і метафора, метонімія, які використовуються в різних сферах мови, зокрема в терміносистемі мобільного зв'язку.

4. Висновки

Оскільки термінологія мобільного зв'язку перебуває в епіцентрі соціальної уваги, то в загальнономовному просторі сучасної ан-

лійської мови натрапляємо на значну кількість фразеологізмів, які своїм походженням сягають наук мобільних технологій. Серед них є як такі, що давно увійшли до термінового фонду, так і ті, що перебувають на шляху фразеологізації. З огляду на вищезазначені наукові підходи до вивчення фахових мов, доходимо висновку, що сучасна лінгвістика фахових мов характеризується поліпарадигмальністю, тобто використанням надбань різних наукових концепцій у проведенні лінгвістичних досліджень фразеологізмів у фаховій мові. Тут запрошується логічний висновок, що головна особливість вживання фразеологізмів у фаховій мові полягає в підході до цього явища, яке існує для досягнення розуміння між усіма фахівцями певної галузі знання чи професійної діяльності.

У фаховій комунікації, зокрема мобільного зв'язку, в якій, на перший погляд, не передбачена наявність емоційної лексики, саме семантика вторинної фразеології стає основним інструментом імпліцитної концептуалізації емоцій. Проте структурно-семантична цілісність таких двох і багатослівних фразеологічних конститuentів і регулярна відтворюваність у фаховому контексті дозволяють віднести їх до класу стійких словосполук у спеціальній комунікації.

Нам вбачається, що перспективними напрямками подальшого дослідження є семантичний та експресивно-стилістичний потенціал фразеологізмів у фахових текстах, питання семантичної класифікації англійських фразеологізмів, подальше вивчення трансформацій фразеологізмів у публіцистичному тексті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алефіренко М.Ф. Теоретичні питання фразеології. Харків : Вища школа, 1987. 133 с.
2. Виноградов В.В., Об основных типах фразеологических единиц в русском языке. Москва : Наука, 1977. С. 140–161.
3. Гак В.Г. Метафора: универсальное и специальное. Москва : Наука, 1988. С. 11–26.
4. Зацний Ю.А. Развитие словарного состава современной английской лексики в 80-е – 90-е годы XX столетия : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.04, Київ, 1999. 409 с.
5. Кунин А.В., Англо-русский фразеологический словарь / Лит. ред. М.Д. Литвинова. 5-е изд., исправл. Москва : Живой язык, 1998. 944 с.
6. Лазебна Н.В. Структурно-семантичні і функціональні особливості комп'ютерної термінології у сучасній англійській мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2013. 212 с.
7. Любчук Н.В. Еквівалентність фразеологізмів з етнокультурним компонентом. *Мовні і концептуальні*

картини світу: збірник наукових праць. Київ, 2000. 224 с.

8. Селіванова О.О., Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти). Черкаси : Брама, 2004. 276 с.
9. Телия В.Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. Москва : Школа «Языки русской культуры», 1996. 288 с.
10. Шанский Н.М. Фразеология современного русского языка. Москва : Специальная литература, 1998. 270 с.
11. Blanton A. Microsoft Computer Dictionary. 5-th. ed. Microsoft Press, 2002. 638 p.
12. Downing D. Dictionary of Computer and Internet Terms. 10-th ed. Melody Mauldin Covington, 2009. 554 p.
13. Pfaffenberger B. Webster's new World Dictionary of Computer. 10 ed. Indiana : Wiley Publishing Inc., 2006. 387 p.
14. Weik M. Computer Science and Communications Dictionary. Springer, 2000. 2006 p.

REFERENCES:

1. Alefirenko M.F. (1987). Teoretychni pytannja frazeologhiji [Theoretical questions of phraseology]. Kharkiv: Vyshha shkola, 133 p.
2. Vynogradov V.V. (1977). Ob osnovnykh typakh frazeologhicheskikh edynyc v russkom jazyke [About the main types of phraseological units in Russian]. Moskva: Nauka, pp. 140–161.
3. Ghak V.Gh. (1988). Metafora: unyversalnoe y special'noe [Metaphor: universal and specials]. Moskva: Nauka, pp. 11–26.
4. Zacznyj Ju.A. (1999). Rozvytok slovnykovogho skladu suchasnoji anghlijskoi movy v 80-ti – 90-ti roky XX stolittja: dys. ... doktora filol. nauk: 10.02.04 [Development of the vocabulary wordstock of modern English language in the 80s – 90s of the 20th century: dis. ... doctor philol. Sciences: 10.02.04]. Kyiv:

Kyivskij universytet im. Tarasa Shevchenka. – K., 409 p.

5. Kunyn A.V. (1998). Anghlo-russkij frazeologhicheskij slovar [English-Russian phraseological dictionary]. lyt. red. M.D. Lytvynova. – 5-e yzd., yspravl. – M.: Zhyvoj jazyk, 944 p.
6. Lazebna N.V. (2013). Strukturno-semantichni i funkcionajni osoblyvosti komp'juternoji terminologhiji u suchasnij anghlijskij movi; dys. ... kand. filol. nauk 10.02.04 [Structural-semantic and functional features of computer terminology in modern English; dis. ... cand. Philology. Sciences 10.02.04]. Zaporizhzhja: 212 p.
7. Ljubchuk N.V. (2000). Ekvivalentnostj frazeologhizmiv z etnokuljturnym komponentom [Equivalence of phraseology with ethnocultural component]. Kyjiv., 2000. 224 p.
8. Selivanova O.O. (2004). Narysy z ukrajinskoji frazeologhiji (psykhokognityvnyj ta etnokuljturnyj aspekty): Monografija [Essays on Ukrainian phraseology (psychocognitive and ethnocultural aspects): Monograph]. Cherkasy: BraMa, 2004. – 276 p.
9. Telyja V. N. (1996). Russkaja frazeolyghyja. Semantycheskij, praghmatychej y lynghvokuljtuologhicheskij aspekty [Russian phraseology. Semantic, pragmatic and linguocultural aspects]. Moskva: Shkola "Jazyky ruskoj kuljture", 288 p.
10. Shanskij N.M. (1998). Frazeologhija sovremennogho russkogho jazuka [Phraseology of the modern Russian language].: Spetsyal'naja lyteratura.
11. Blanton A. Microsoft Computer Dictionary. 5-th. ed. Microsoft Press, 2002. 638 p.
12. Downing D. Dictionary of Computer and Internet Terms. 10-th ed. Melody Mauldin Covington, 2009. 554 p.
13. Pfaffenberger B. Webster's new World Dictionary of Computer. 10 ed. Indiana : Wiley Publishing Inc., 2006. 387 p.
14. Weik M. Computer Science and Communications Dictionary. Springer, 2000. 2006 p.

*Стаття надійшла до редакції 12.04.2021.
The article was received 12 April 2021.*

УДК 811.11-112

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2021-1-10>

ДИРЕКТИВНІ МОВЛЕННЄВІ АКТИ В ДАВНЬОАНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Зізінська Анна Петрівна,

асистент кафедри романо-германської філології та перекладу

Білоцерківський національний аграрний університет

a.zizinska@gmail.com

orcid.org/0000-0002-0918-3961

Стаття присвячується дослідженню мовленнєвих актів в англійській мові давньоанглійського періоду (7–11 ст.). Наша розвідка зосереджується на одному з видів мовленнєвих актів – директивах. Ілюстративним матеріалом слугували літературні пам'ятки давньоанглійської мови, найдавніші з яких датуються 7 століттям.

Нами були досліджені й виділені основні типи директивів, які були найбільш вживаними в зазначений період. Взявши за основу попередні розвідки й проаналізувавши джерела ілюстративного матеріалу, нам вдалося прослідкувати особливості використання директивів у давньоанглійській мові й зробити порівняльний аналіз.

Діахронічний аналіз дозволив визначити, що накази є найбільш вживаним типом директивних мовленнєвих актів. Вони виявилися діахронічно стійкими й зберегли односкладову структуру ще із часів давньоанглійського періоду. Саме тому наше дослідження зосереджується на цьому періоді, оскільки важливо дослідити зародження та утворення директивів, які в подальшому своєму розвитку стали невіддільною частиною імперативів. Граматикалізація, що відбулась із директивами й наказовими реченнями загалом, мала переважно прагматичний і морфологічний характер. Вони були пов'язані з розвитком наказового способу й мовою загалом.

Застосування електронних корпусів допомогло визначити частоту вживання певного директивного маркера в пам'ятках літератури. У статті аналізуються чотири основні типи директивів: *ic bidde*, *þu scealt / ge sculon*, *uton*, *neodþearf / þearf*. Перформативні директиви належали до найбільш вживаних і поширених у письмових пам'ятках літератури досліджуваного періоду. У давньоанглійській мові типовою моделлю було директивне дієслово в першій особі однини чи множини + додаток. Часто додавалось підрядне речення з вказаною дією, яку мовець вимагав виконати.

Наше дослідження дозволило нам встановити, що вибір директивів залежав (у більшості випадків) від «загрози (не загрози) обличчю». Натомість особливості їх вживання мали іншу мету. Таким чином, перформативи вживались для підкреслення дії мовленнєвого акту й забезпечення виконання певної дії. Інші види директивів використовувались для наголошення на терміновості й необхідності виконання того чи іншого акту й уточнення адресата. Нами було встановлено, що зазначені вище директиви вживались переважно в релігійних текстах.

Ключові слова: імператив, діахронія, історична прагматика, прохання, наказ.

DIRECTIVE SPEECH ACTS IN OLD ENGLISH LANGUAGE

Zizinska Anna Petrivna,

Assistant at the Department of Romance and Germanic Languages and Translation

Bila Tserkva National Agrarian University

a.zizinska@gmail.com

orcid.org/0000-0002-0918-3961

The article is aimed to investigate speech acts in the Old English language (7–11 centuries). Our study focuses on one of the types of speech acts – directives. Literary monuments of the Old English language, the oldest of which date back to the 7th century, served as illustrative material.

We have studied and identified the main types of directives that were most manifested in the language of the above mentioned period. Based on previous researches, and analyzing the sources of illustrative material, we were able to trace back the peculiarities of the directives usage in the Old English language, and to make a comparative analysis.

The diachronic analysis revealed that orders were the most commonly used type of directive speech acts. They proved to be the most diachronically stable and have retained a one-part structure since the Old English period. That is why our research focuses on this period, as it is important to investigate the origin and formation of directives, which in its further development became an important part of the imperatives. The grammaticalization of directives and imperative sentences in general was mainly pragmatic and morphological. It was connected to the development of the imperative mood and language in general.

The usage of electronic corpora has helped us to determine the frequency of manifestation of a particular directive marker in literary monuments. The article analyzes four main types of directives: *ic bidde*, *sceu scealt / ge sculon*, *uton*, *neodþearf / þearf*. Performative directives were among the most widely used and widespread in the written literature

of the period under study. In Old English, the typical model of a directive speech act was: a directive verb in the first person singular or plural + object. A subordinate clause with a request was often added with the specified action that the speaker required to perform.

Our study allowed us to establish that the choice of directives depended (in most cases) on face threat. Instead, the peculiarities of their manifestation had a different purpose. Thus, performatives were used to emphasize the effect of the speech act and to ensure the performance of a certain action. Other types of directives were used to emphasize the urgency and necessity of the implementation of a particular act, and to clarify to whom it applies. We found that the above mentioned directives were used mainly in religious texts.

Key words: imperative, diachrony, historical pragmatics, request, order.

1. Вступ

Директивні мовленнєві акти в історії англійської мови підіймають низку питань і проблем, які неможливо охопити виключно синхронічним аналізом. Мовленнєві акти прохання, наказів та інші розглядаються науковцями як приклади актів «загрози обличчю» (*face-threatening acts*). У соціумі й під час комунікації їх часто вважають загрозою для «негативного обличчя» (*negative face*) адресата, тобто втручання у свободу дій і нав'язування, що загрожує бажанню комуніканта бути незалежним (Brown and Levinson, 1987). Так, наприклад, чіткі випадки директивів у вигляді запитань важко знайти до початку 16 століття. Те ж стосується й інших непрямих директивів (Kohnen, 2004). Однак більш очевидні й прямі прояви директивів, які нині вважались б недоречними й неввічливими, були досить поширеними й часто зустрічались в ранні періоди англійської мови. Звідси постає питання про норми мовленнєвих актів і рівень лінгвістичної ввічливості в період минулих століть. Чи дійсно люди в ранні періоди англійської мови були грубими й неввічливими, чи, можливо, просто існувала інша манера поведінки, та якими взагалі були умови нормальної, дружньої комунікації?

Наша розвідка фокусується на давньоанглійському періоді й дослідженні, наскільки вибір певного директивного мовленнєвого акту залежав від ввічливості й «обличчя» в Англо-Саксонській Англії. У статті ми аналізуємо чотири прояви директивів: директивні перформативи (за основу взято дослідження Т. Когнена, 2000 р.), конструкції з займенником другої особи та *scealt / sculon*, конструкції з *uton* плюс інфінітив (сучасне *let's* з інфінітивом) і безособові конструкції з (*neod*) *þearf* («необхідно комусь щось»). З боку сучасної англійської мови ці 4 типи директивів мають різні прояви ввічливості й «обличчя».

Метою нашої розвідки є аналіз директивних мовленнєвих актів в історії англійської мови. Завданням є дослідити мовленнєві акти в давньоанглійському періоді, розгля-

нути найбільш вживані типи директивів у цей період і проаналізувати їх особливості.

Методологія та методи дослідження. В історичній прагматичній діахронічній дослідженні мовленнєвих актів стикається з багатьма серйозними проблемами в методології розвідок. Одним з основних недоліків є те, що складно відновити способи вираження певного мовленнєвого акту в історії мови. Нами було обрано саме ці чотири директиви, оскільки вони показують різновид вживання мовленнєвих актів в давньоанглійській мові, стосуючись як «загрози обличчя», так і ввічливості.

Для такого виду розвідки вчені використовують два види досліджень – метод суцільної вибірки й використання корпусів. У своїй роботі ми використали бази таких корпусів, як *Dictionary of Old English Corpus* та *Helsinki Corpus*. Застосування саме такого способу дослідження доречне, оскільки ми працювали з конкретними директивними маркерами, що спрощує та пришвидшує добір ілюстративного матеріалу для аналізу.

2. Аналіз останніх досліджень і публікацій

За останні роки історична прагматика стала невіддільною частиною досліджень з історичної лінгвістики. Разом із тим збільшується число розвідок мовленнєвих актів у діахронії (I. Taavitsainen (2007 р.), A. Jucker (2007 р.), T. Kohnen (2004 р., 2007 р.), J. Culpeper, E. Samino (2000 р.), I. Milfull (2004 р.), D. Archer (2005 р.), U. Busse (2002 р.) та інші).

Т. Когнен досліджував розвиток стратегій ввічливості в історії англійської мови, а саме прояви директивів. У своїх останніх роботах він аналізує способи передачі мовленнєвих актів і стратегій «збереження обличчя» (*face-saving strategies*) (Kohnen, 2007).

Дж. Кулпепер і Д. Арчер досліджують реквестиви в ролі непрямих мовленнєвих актів та особливості їх вживання в ранньоанглійський період. У своїх роботах, спираючись на дослідження Дж. Серля (1975 р.), вони обговорюють залежність мовленнєвого

акту від контексту й застосування максимів Грайса. У ході їх дослідження з'ясовується, що важко встановити зв'язок між ввічливістю та непрямими мовленнєвими актами (Culpeper and Archer, 2008).

У. Буссе аналізує директиви й реквестиви в діахронічному розрізі. Він розглядає ці мовленнєві акти в контексті дискурсу, беручи до уваги їх іллокутивну, а саме маніпулятивну, силу. Особлива увага присвячується поняттю ввічливості в період дослідження (Busse, 2002).

Однією з важливих проблем діахронічного прагмалінгвістичного аналізу директивів є вибір класифікації мовленнєвих актів. У мовознавстві існує кілька типологій мовленнєвих актів. Так, класифікація Дж. Серля містить такі п'ять типів, базуючись на критеріях іллокутивної мети: директиви (спонукання до невербальної дії та спонукання до вербальної реакції), асертиви, комісиви, декларативи, експресиви (Searl, 1976). Класифікація Дж. Ліча складається з директива, асертива, комісива, експресива й рогатива. Він не виділяє декларатив в окремий тип мовленнєвих актів (Leech, 1983). До директивів відносять мовленнєві акти, які спрямовані на спробу мовця вплинути на адресата, змусивши його виконувати ту чи іншу дію (Searle 1969: 66).

3. Типи директивів у давньоанглійській мові

Проаналізувавши матеріал давньоанглійських корпусів (*Dictionary of Old English Corpus, Helsinki Corpus*), ми побачили, що одним із найпоширеніших типів директивних мовленнєвих актів у досліджуваній період були перформативні директиви. Типова модель складалась із директивного дієслова (в 1 особі однини чи множини), додатку (зазвичай вказував на адресата) та дії, яку мовець вимагає виконати (представлене підрядним реченням зі сполучником *þæt*).

(1) *Ic bidde þe þæt ðu læte huru ðe ðin lif deorge...* (*Ælfric's Catholic Homilies, 63*)

«Я прошу тебе назавжди залишити своє войовниче життя...»

Одним важливим результатом дослідження директивів давньоанглійської мови є те, що ці конструкції можна знайти в багатьох різновидах тексту й що вони, мабуть, набагато частіше зустрічаються в досліджуваній період, ніж у сучасній англійській мові.

У давньоанглійській мові дієслово *biddan* (*bid, ask* – просити, благати) в цих директивах вживається перформативно. Кажучи *Ic bidde eow / þe* («я прошу / благаю тебе»), спікер

виконує мовленнєвий акт прохання, впливаючи таким чином на адресата.

(2) *Leofan menn, ic bidde eow, þæt ge gebylðelice hlystan þæs, ðe ic nu eow secgan wylle.* (*Wulfstan, 9*)

«Дорогий чоловіче, я прошу тебе вислухати терпляче того, хто хоче з тобою поговорити»

Загалом в корпусі давньоанглійської мови ми знайшли 317 випадків вживання *ic bidde* в пам'ятках літератури досліджуваного періоду.

Ще одним видом директивних мовленнєвих актів були конструкції *þu scealt / ge sculon* (*you shall / should*). Вони склались із займенника в другій особі й дієслова *scealt / sculon*. Цей тип директивів є менш поширеним і налічував в корпусі DOEC (*Dictionary of Old English Corpus*) 185 прикладів *þu scealt* та 24 приклади *ge sculon*. Загалом це релігійні тексти, вірші й Біблія.

(3) *Nu þu scealt greotan, tearas geotan, þa hwile tima sy and tid wopes; nu is halwende þæt man her wepe and dædbote do drihtne to willan.* (*The Anglo-Saxon Minor Poems, 21*)

«Зараз ти плач, нехай ллються твої сльози, час тебе зцілить, Господь чує плач людський і допоможе»

(4) *Fordon swa swa ge ær his synfullan gode onfengon, swa ge sculon dælneomende beon his wiita.* (*Bede, 430*)

«Так, як Господь прийняв його гріхи, так і ти маєш прийняти його покарання»

Приклади з *þu scealt* переважно належать до філософських текстів і віршів, в той час, як *ge sculon* зустрічаються в релігійних текстах, проповідях і Біблії. Так, у випадках з *þu scealt* це в більшості ситуації, де мовець є у вищому положенні, наприклад, коли Бог звертається до людини, чи святий до демона, чи автор дає якісь особливі вказівки читачеві.

(5) *Ge sculon huslian þa cild, þonne hi gefullode beoð, and hy man bere to mæssan, þæt hyg beon gehuslode ealle þa seofon dagas, þa hwile þe hig unþwogene beoð.* (*Ælfric's Second Old English Letter for Wulfstan, 19*)

«Ти маєш причастити свою дитину, коли буде єпископ і люди на месі, всі мають причаститись 7 днів, тоді воно очиститься»

У вище зазначених прикладах, мовець чітко висловлює директив, закликаючи мовця зробити ту чи іншу дію. Загальна кількість випадків *scealt* в *Helsinki Corpus* складає 92 слова у 25 текстах, *sculon* – 84 у 25 текстах.

Наступним типом директивних мовленнєвих актів, притаманних давньоанглій-

ському періоду, які ми виділили в ході нашого дослідження та які варто розглянути, – це конструкції з *uton* (сучасне англійське *let's*).

Дослідивши *Dictionary of Old English Corpus (DOEC)* і давньоанглійський розділ в *Helsinki Corpus*, ми з'ясували, що цей тип директивів зустрічається в текстах частіше, ніж попередній. Таким чином, у *DOEC* ми отримали такі результати: *uton* – 628 прикладів вживання, *wuton* – 24. В *Helsinki Corpus*:
uton – 418 прикладів у 82 текстах;
utan – 102 прикладів у 38 текстах;
witon – 59 прикладів у 26 текстах;
wutun – 2 приклади у 2 текстах.

Більшість із цих прикладів зустрічається в релігійних текстах. У текстах, які переважно є релігійним вченням, зазначені вище директиви вживаються в молитвах, звертаннях до Бога, а також мирян, яким даються свого роду вказівки, як вести життя відповідно до християнської релігії та інше.

(6) *Uton feallan to ðære rode, and þone ælmihtigan biddan þæt he us ahredde wið þone modigan feond þe us afyllan wile. (Ælfric's Lives of Saints, 17)*

«Схилимося біля хреста й попросимо Всевишнього захистити нас від спокуси й лукавства наших ворогів»

(7) *Uton habban anrædne geleafan & fæstræde gebanc to urum Drihtne. (The Homilies of Wulfstan, 87)*

«Маймо непохитну віру й чистий розум до нашого Всевишнього»

В інших типах текстів, особливо віршованих і законотворчих, *uton*-конструкції переважно були проханнями любити Бога, дотримуватись миру, молитися до Бога, прагнути потрапити до раю та інше. Ці прохання зазвичай розташовувались або в кінці розділу, або в кінці тексту.

(8) & *utan ænne cynehlaford holdlice healdan & lif & land samod ealle werian, swa wel swa we betst magan, & God ealmihtigne inwerdre heortan fultumes biddan. (Laws (Eleventh Century, p. 246)*

«<...> давайте ж віддано підтримувати нашого єдиного короля та разом захищати наші життя та землю, а також молимося від усього нашого серця, як ніколи, нашому Всевишньому Богу про допомогу»

У ході нашого дослідження ми знайшли всього кілька не релігійних текстів із не церковним контекстом (*Beowulf, Boethius*).

(9) *Swepað sudlice: Wuton cunnian, hwænne hine god læte swa swa gumeleasne; þonne we hine forgripen and his geara ehtan; syþþan he*

ne hæbbe helpend ænne. (The Paris Psalter and the Meters of Boethius, 70.10)

«Тоді сказали: почекаймо, коли Господь його не пильнуватиме, тоді ми його схопимо й будемо судити, оскільки немає кому йому допомогти»

(10) *Uton nu efstan oðre side, seon ond secean searogimma / gebræc, wundur under wealle; (Beowulf, 2387–2388, 95)*

«Поспішаймо зараз, щоб вдруге вирушити на пошуки дорогоцінних каменів і походити по печері»

З вище зазначених прикладів видно, що *wuton / uton* – конструкції вживаються лише як просто директивні маркери, а не як вид звертання в реквестивному мовленнєвому акті. У творі *Beowulf* нами було знайдено лише 3 приклади з вищезазначеними директивами, які вживаються не в релігійному контексті. Вони не мають конкретного адресата, отже, не можуть розглядатись і належати до стратегій ввічливості (*polite strategies*).

Варто додати, що в порівнянні зі *scealt / sculon*, директиви з *uton* є більш яскраво вираженими та більш ввічливими. Оскільки перші мають германське походження та вживались часто в такому ж контексті, можна зробити висновок, що непрямі мовленнєві акти були не притаманними для не релігійних текстів германського походження.

Четвертий директив, який ми проаналізували, складається з комбінації слів *neodþearf / þearf* плюс займенник першої чи другої особи. У перекладі на сучасну мову ця конструкція означала *to need, to be in need etc.*, тобто «потребувати». Ці директиви часто вказували якийсь моральний обов'язок, потребу чи зобов'язання та часто вживались у давньоанглійських проповідях.

(11) *Forðon us is micel neodþearf, men ða leofestan, þæt we biddan þa heofoncundan gesamnunga þæt hi us eac þingion to ðam ælmihtigan Drihtne. (Eleven Old English Rogationtide Homilies, 142)*

«І тому нам дуже необхідно, шановні, благати святе зібрання, щоб вони заступились за нас перед Всевишнім»

(12) *Us is þonne swyðe mycel neodþearf on æghwilce tide þæt we habban mid us soðe sibbe and soðe eadmodnysse and þæt we geearnian mid urum hlutrum gebedum... (HomS 35 (Tristr 4), 9)*

«Нам дуже потрібен той час справжнього миру й покірності, й ми заслужили його своїми щирими молитвами»

З прикладів одразу видно, що директивність цієї конструкції пом'якшена необ-

хідністю виконання певної дії, а адресати й мовці залучені до виконання цієї дії. Звідси можна говорити про те, що *neodþearf*-конструкції, вживаючись у релігійному контексті, містили в собі аспект ввічливості.

4. Висновки

Аналіз пам'яток літератури давньоанглійського періоду дозволив нам дослідити вживання директивних мовленнєвих актів і розглянути особливості їх вживання. Беручи за основу попередні дослідження директивів (Kohnen, 2000), нами було виявлено найбільш вживані типи директивів у писемних пам'ятках давньоанглійського періоду. Добір матеріалу за допомогою корпусів дозволив дослідити явище директивів і частоту їх вживання. Аналіз показав, що такі директиви, як *neodþearf*, *uton*, *scealt / sculon*, *ic bidde* використовувались протягом давньоанглійського періоду як у віршованих творах, так і в прозових текстах. Однак головний висновок нашого дослідження стосується не лише частоти вживання вищезазначених директивів, а й дискурсу, в якому вони були поширені. Так, наприклад, ці конструкції можна знайти в релігійних і не в релігійних текстах, про що свідчать дані з двох корпусів (*Dictionary of Old English Corpus*, *Helsinki Corpus*). Дослідження дозволяє зробити висновок, що ті конструкції, які вживались у релігійних текстах, можна пов'язувати зі стратегіями ввічливості, тобто релігійний дискурс пом'якшував директивні конструкції та додавав елемент ввічливості. Говорячи про тексти не релігійного походження, яких було менше в досліджуваних нами корпусах, то вони показують основну структуру германського суспільства, де прослідковується пряма директивність досліджуваних конструкцій. Таким чином, Англо-Саксонські директиви в не релігійних текстах належать до прямих директивів (наказів) і не можуть вважатись ввічливими.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Dawn A. Questions and Answers in the English Courtroom (1640–1760). *Pragmatics & Beyond New Series 135*. Amsterdam / Philadelphia : John Benjamins, 2005. 374 p.
2. Brown P., Levinson S.C. *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge University Press, 1987. 358 p.
3. Busse U. Changing politeness strategies in English request: A diachronic investigation. *Studies in English Historical Linguistics and Philology: A Festschrift for Akio Oizumi* / Jacek Fisiak (ed). Frankfurt/Main : Peter Lang., 2002. P. 17–35.
4. Culpeper J., Dawn A. Requests and directness in Early Modern English trial proceedings and play texts. *Speech Acts in the History Of English* / Jucker, Andreas H. and Irma Taavitsanien (eds.). Amsterdam / Philadelphia : John Benjamins, 2008. P. 45–84.

5. Culpeper, Jonathan, and Elena Samino. Constructing witches and spells: Speech acts and activity types in Early Modern England. *Journal of Historical Pragmatics*. Vol. 1.1, 2000. P. 97–116.
6. Dictionary of Old English Corpus (DOEC). University of Toronto. <https://tapor.library.utoronto.ca/doecorpus/> (дата звернення: 15.03.2021).
7. Kohnen Th. "Let me bee so bold to request you to tell me": Constructions with "let me" in the history of English directives. *Journal of Historical Pragmatics*. Vol. 5:1. 2004. P. 159–173.
8. Kohnen Th.. Linguistic Politeness in Anglo-Saxon England? A study of Old English address terms. *Journal of Historical Pragmatics*. Vol. 9.1. 2008. P. 140–158.
9. Kohnen Th. Text types and methodology of diachronic speech analysis. *Methods in Historical Pragmatics / Taavitsainen Irma, Fitzmaurice Susan* (eds.). Berlin – New-York : Mouton de Gruyter, 2007. P. 139–166.
10. Leech G.N. *Principles of Pragmatics*. London : Longman, 1983. 246 p.
11. Milfull Inge B. Advice. Performative expression in Middle Scots. *Anglistentag 2003. Proceedings. Trier: Wissenschaftlicher Verlag*, 2004. P. 57–70.
12. Searl John R. Classification of illocutionary acts. *Language in Society* 5. 1976. P. 1–24.
13. Searl John R. *Speech Acts*. Cambridge University Press, 1969. 214 p.
14. Taavitsainen Irma, Jucker Andreas H. Speech act verbs and speech acts in the history of English. *Methods in Historical Pragmatics / Taavitsainen Irma, Fitzmaurice Susan* (eds.). Berlin – New-York : Mouton de Gruyter, 2007. P. 107–138.
15. The Helsinki Corpus of English Texts. <https://helsinki.corpus.arts.gla.ac.uk/display.py?fs=100&what=corpus> (дата звернення: 01.03.2021).

REFERENCES:

1. Archer, Dawn. 2005. Questions and Answers in the English Courtroom (1640–1760) (*Pragmatics & Beyond New Series 135*). Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins.
2. Brown, P. and Levinson, S.C. *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge University Press, 1987.
3. Busse, Ulrich. 2002. Changing politeness strategies in English request: A diachronic investigation. In: Jacek Fisiak (ed). *Studies in English Historical Linguistics and Philology: A Festschrift for Akio Oizumi*. Frankfurt/Main: Peter Lang. pp. 17–35.
4. Culpeper, Jonathan and Dawn Archer. 2008. *Requests and directness in Early Modern English trial proceedings and play texts*. In: Jucker, Andreas H. and Irma Taavitsanien (eds.). *Speech Acts in the History Of English*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins.
5. Culpeper, Jonathan, and Elena Samino. 2000. Constructing witches and spells: Speech acts and activity types in Early Modern England. *Journal of Historical Pragmatics* 1.1, pp. 97–116
6. Dictionary of Old English Corpus (DOEC). University of Toronto. <https://tapor.library.utoronto.ca/doecorpus/>.
7. Kohnen, Thomas. 2004a. "Let mee bee so bold to request you to tell me": Constructions with "let me" in the history of English directives. *Journal of Historical Pragmatics* 5: 1, pp. 159–173.

8. Kohnen, Thomas. 2007. Text types and methodology of diachronic speech analysis. In: Taavitsainen Irma, Fitzmaurice Susan (eds.). *Methods in Historical Pragmatics*. Berlin-New-York: Mouton de Gruyter. pp. 139–166.
9. Kohnen, Thomas. 2008. Linguistic Politeness in Anglo-Saxon England? A study of Old English address terms. *Journal of Historical Pragmatics* 9.1, pp. 140–158.
10. Leech G.N. *Principles of Pragmatics*. — London: Longman, 1983. — 246 p.
11. Milfull, Inge B. 2004. Advice. Performative expression in Middle Scots. *Anglistentag 2003. Proceedings*. Trier: *Wissenschaftlicher Verlag*, pp. 57–70.
12. Searl, John R. 1969. *Speech Acts*. Cambridge University Press.
13. Searl, John R. 1976. Classification of illocutionary acts. *Language in Society* 5, pp. 1–24.
14. Taavitsainen, Irma, Jucker, Andreas H. 2007. Speech act verbs and speech acts in the history of English. In: Taavitsainen Irma, Fitzmaurice Susan (eds.). *Methods in Historical Pragmatics*. Berlin-New-York: Mouton deGruyter. pp. 107–138.
15. The Helsinki Corpus of English Texts. <https://helsinki.corpus.arts.gla.ac.uk/display.py?fs=100&what=corpus>.

*Стаття надійшла до редакції 22.03.2021.
The article was received 22 March 2021.*

УДК 811.111:1

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2021-1-11>

ЛІНГВОФІЛОСОФСЬКЕ ПІДҐРУНТЯ КОНТЕКСТУАЛЬНОСТІ У ВИВЧЕННІ ОКАЗІОНАЛЬНИХ МОВЛЕННЄВИХ ОДИНИЦЬ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)

Казимір Ірина Сергіївна,
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри англійської мови
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
kazymir.iryana@kpnpu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-0230-4281

Польова Світлана Володимирівна,
старший викладач кафедри англійської мови
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
svepol@hotmail.com
orcid.org/0000-0001-7014-6679

Заведено вважати, що мова є одним із домінуючих компонентів у філософській ідеології. Реферована стаття покликана розкрити лінгвофілософські підвалини поняття «контекстуальність» і «контекст» у процесі дослідження okazionalnykh movlennivnykh odynitsiv na materialі anghliyskoyi movy v umovakh interdisciplinarnogo holizmu. Mizhdisciplinarnist' vyklykayetsya vidсутністю unifikovanoї metodiki do doslidzhennya kontekstualnykh sinonimiv yak globalnykh fenomeniv na materialі anghliyskoyi movy. U rozvidci doslidzhuyutsya leksichni odynitsi na materialі suchasnogo gazetnogo й художнього diskursiv. Eksplykuyetsya termin «контекстуальність» з operyamy na suchasni rozvidki lingvofilosofii. Pid chas vivchennya kontekstualnykh sinonimiv karakterizuyetsya rol' lingvofilosofskogo znannya ta okreslyuyutsya perspektivi podalshogo doslidzhennya v rozrizi lingvosinergetiki. Metodologichne pidgruntia mistity poednannya zagalnykh (analiz, sintez, indukciya, dedukciya) ta lingvistichnykh (komponentnyi, logichnyi) metodiv. Epistemologichne traktuvannya «контекстуалізм» zvoditysya do toho, sho kontekst gruntuyetsya na chistomu dosvidi й apriornnykh strukturah. Z pozicii antropologii «контекстуальності» spriyayut kognitivnyi, povedinkoviy (bivevioristichnyi) ta emociyniy komponenti. U mezhakh Ostins'kogo movnogo pragmatizmu propnyetsya vivchennya movlennivnykh fenomeniv – kontekstualnykh sinonimiv. Viznacheno, sho osnovnymi peredumovami kontekstualnosti є gotovi scenariyi ta shablony pevnoyi movnoyi spilnoti. U zapropnovanій statті z'yasovano, sho kontekstualni sinonimi, utvorenі avtors'kimi intenciyami, pritamanni radше художньому stilю, v той час, yak situativni sinonimi na materialі anghlomovnoyi periodiki utvoryuyutsya na kolektivnykh uяvlenнях чи fonovnykh lingvokulturnykh znannya. Vyklyadeno osnovni gipotezi britans'koyi ta amerikans'koyi shkoly sho do rozuminnya ponyattya «контекст». Obidvi shkoly oriєntuvались na «kulturniy komponent». Obgruntovano той fakt, sho kontekstualni sinonimi є aktivizatorami pragmatichnogo efektu u vyglyadi movnoyi gri. Proanalizovani teoretichni dzhерела svідchayt pro те, sho vidmova vid strukturnogo logoцентризму na korist' dinamichnosti й movnoyi neodnoznachnosti stae peredumovoyu vivchennya movlennivnykh fenomeniv u rusli lingvosinergetiki.

Ключові слова: контекстуальність, контекст, культурний компонент, прагматизм, мовна гра.

LINGUOPHILOSOPHICAL BASIS OF CONTEXTUALITY IN THE STUDY OF OCCASIONAL SPEECH UNITS (ON THE MATERIAL OF THE ENGLISH LANGUAGE)

Kazymir Iryna Sergiivna,
Candidate of Philological Sciences,
Senior Lecturer at the Department of the English Language
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohiienko National University
kazymir.iryana@kpnpu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-0230-4281

Poliova Svitlana Volodymyrivna,
Senior Lecturer at the Department of the English Language
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University
svepol@hotmail.com
orcid.org/0000-0001-7014-6679

Language is commonly believed to be one of the dominant components in the philosophical ideology. The given article is aimed at revealing the linguistic and philosophical foundations of “contextuality” and “context” under the study of occasional speech units on the material of the English language from the standpoint of interdisciplinary holism. Interdisciplinarity is caused by the lack of a unified methodology for the study of contextual synonyms as global phenomena in newspaper and artistic discourses in the contemporary English.

Lexical units on the basis of modern newspaper and artistic discourses are studied. “Contextuality” with a reference to modern explorations of linguistic philosophy is explicated. The study of contextual synonyms characterizes the role of linguistic and philosophical knowledge and outlines the prospects for further research in terms of linguosynergetics. The methodological basis contains a combination of general (analysis, synthesis, induction, deduction) and linguistic (componential, logical) methods. The epistemological interpretation of “contextualism” explains the fact that the context is based on pure experience and a priori structures. From the standpoint of anthropology, “contextuality” is composed of three components, which include a cognitive, behavioral and emotional components.

There has been made an attempt to study contextual synonyms within the framework of Austin’s language pragmatism. It has been determined that the main prerequisites for contextuality are ready-made scripts and templates of a certain language community. The proposed article confines that the contextual synonyms are formed by the author’s intentions in the artistic style, while the situational synonyms on the material of the English periodicals are formed on the basis of collective beliefs or background knowledge. The main hypotheses of the British and American schools to understanding the concept of “context” are highlighted. Both schools singled the “cultural component” out. It has been substantiated that contextual synonyms activate the pragmatic effect in terms of a language game. The analyzed theoretical sources indicate that the rejection of structural logocentrism in favor of dynamism and linguistic ambiguity becomes a prerequisite for the study of speech phenomena in the realm of linguosynergetics.

Key words: contextuality, context, cultural component, language game, pragmatism.

1. Вступ

Прикметною для першої чверті ХХ століття є думка вчених (Філософський енциклопедичний словник, 2002: 690; Рассел, 1999; Філософський енциклопедичний словник, 2002: 402, Філософський енциклопедичний словник, 2002: 742; Філософський енциклопедичний словник, 2002: 270) про те, що саме мову слід вважати головним об’єктом філософії як науки, в той час, як аналіз уживання мовних знаків є способом розв’язання багатьох філософських проблем (Селіванова, 2006: 310). Так, на постнеокласичному етапі розвитку науки й суспільства дедалі активніше ставляться питання про загальність і міждисциплінарність наукової думки. В умовах постмодерну відбувається процес поєднання різноманітностей для досягнення цілісності в епістемології. Цей підхід на противагу класичному чи неокласичному має значні переваги, особливо коли йдеться про мовний саморозвиток окремого феномену сукупної системи.

Послугуючись концепцією ученого О. Огуя про трихотомію, вважаємо, що доцільним способом досягнення об’єктивних даних є звернення до принципу «*інтердисциплінарної голістичності*» (Oguy, Ivasiuk, 2009). З оперттям на принципи множинності, багатовекторності й глобального синтезу про-

понуємо досліджувати лінгвофілософські підвалини таких феноменів, як контекст, контекстуальність і контекстуальні мовленнєві одиниці.

Натепер існує низка ґрунтовних і поодиноких досліджень у векторі проблеми частиномовної контекстуальної синоніміки (Басок, 2006; Суддя, 2014; Семак, 2021; Путятіна, 2016). Чимало робіт присвячено контекстуальним факторам у дискурсі (Ковальчук, 2018; Колшанський, 1980). Утім, немає чітко усталеного, інтердисциплінарно методологічного принципу до дослідження контекстуальних синонімів як глобальних феноменів на матеріалі англійської мови в аспекті їх функціонування в художньому дискурсі.

Мета реферованої статті покликана розглянути питання контекстуальності, контексту й контекстуальних синонімів в умовах лінгвофілософського знання. Поставлена мета передбачає розв’язання таких **завдань**: визначити категорійно-поняттєвий апарат дослідження; експлікувати терміни «контекстуальність» і «контекст» на основі сучасних розвідок лінгвофілософії; схарактеризувати роль лінгвофілософського знання під час вивчення контекстуальних синонімів; спрогнозувати межі подальшого дослідження. У ході дослідження імплементується поєднання загальних **методів**, а саме: спостере-

ження, аналізу й синтезу, індукції та дедукції, метод лінгвістичного опису. Для визначення семного складу лексем послуговуємося семантичним аналізом; для встановлення змін у семантиці використовуємо логічний аналіз.

2. Контекстуальність у межах епістемології

Термін «контекстуалізм» на тепер не має чіткого визначення, тому, звертаючись до науки епістемології, він з'являється лише як «базисна метафора» й потребує прагматичного розуміння істини (Касавін, 2008: 225). Поняття «контекст» стало досить непростим завданням для класичної епістемології, в котрій до ХХ століття під егідою епістемологічного фундаменталізму містились такі основи абсолютного знання, як інтелектуальна інтуїція, відчуття, апріорні структури, чистий досвід і мовне спостереження. Однак, за заувагами вчених-філософів, ця методологія зазнала краху, як і наступна (теорія епістемологічного виключення наук).

Згодом, коли філософсько-епістемологічна «стерильність» втрачала свої позиції, на арену істинного розуміння цієї проблеми з'явилась ідеологія міждисциплінарної програми контекстуалізму. З позиції науки філософії, мова містить незліченну кількість контекстів. Так, значення слова є певним «конгломератом» слабо пов'язаних між собою смислових компонентів. Ставиться запитання, як вберегти ідентичність значення, якщо слово є полісемантичним? Або ж де знаходиться межа редукціонізму в контекстуальному поясненні? Полеміка наведених вище запитань ще не знаходить своєї чіткої відповіді.

3. Контекстуальність під егідою антропології

Вчені-філософи пропонують розглядати контекст із позицій соціальної антропології, де прослідковуються намагання локалізувати конкретні феномени в аспекті широкого компаративного контексту. Соціальна антропологія звертається до:

- оточення (*setting*);
- середовищної поведінки у вигляді жестів, поглядів і міміки (*behavioral environment*);
- мовного контексту (*language as a context*);
- екстраситуативного контексту (*extra-situational context*).

Таким чином, розуміння контексту з позицій соціальної антропології зобразимо у вигляді трьох компонентів-факторів:

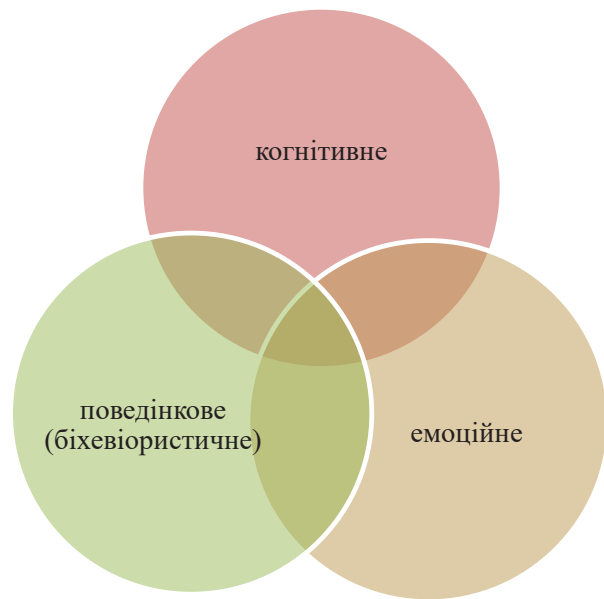

Рис. 1. Фактори впливу на контекст

І. Красавін у своїй методологічній програмі контекстуалізму зазначає, що соціальна антропологія у своїх уявленнях про контекст спирається на давні традиції британської школи контекстуалізму (Малиновський, 2005). Ці ідеї простежуються у В. Гумбольдта й Ф. Соссюра (Гумбольдт, 1986; Філософський енциклопедичний словник, 2002: 135–136, 594). Існує думка, що правильне розуміння слів впливає з людського досвіду в тих аспектах реальності, до котрих належать ці слова, або інакше – в «контексті ситуації» (Малиновський, 2005).

Зазначається, що за межами «контекстної ситуації» знаходиться «культурний контекст». Це поняття криється в ідеології Сепіра й Уорфа (Carroll, 1956). Учені наголошують на значущості виокремлення «культурного компонента» з опертям на ґрунтовніші знання для передачі когнітивної та позамовної інформації. Так, мова як елемент *human* культури є первинною складовою частиною розуміння реальності (Теоретические основы культурологии).

Обидві традиції є взаємодоповнювальними. Британська школа акцентувала свої погляди на ситуативній формі мовної діяльності, в той час, як американська школа виокремлювала культурне підґрунтя розуміння контексту.

Незліченна кількість життєвих ситуацій фактично унеможлиблює створення уніфікованого алгоритму дій щодо визначення об'єктивних факторів контексту. Учені-філософи пропонують будувати типологічне

визначення терміну «контекст» із залученням форми мовного й соціального проявів (Касавин, 2005). Так, І. Касавін висловлює думку, що філософське (наближене до істини) поняття «контекст» успішно отримує своє формулювання не стільки інтеграцією лінгвістичних, антропологічних чи психологічних знань, а лише шляхом свого контекстуального визначення в царині таких понять, як *текст, дискурс, знання, культура, соціальність* (Касавин, 2005).

4. Прагматичний напрям у лінгвофілософії

Лінгвофілософські ідеї як невіддільні підвалини вивчення мовознавчих аспектів у 60-70-ті роки ХХ століття характеризуються неабиякою тенденцією до несприйняття структурної лінгвістики й логічної семантики (Бацевич, 2011; Касавин, 2005; Фох, 2006). Це пояснюється низкою досліджень із позицій мовного динамізму й практичної діяльності людей в інтенціональному вимірі. Формування прагматичного напрямку в лінгвофілософії (Остін, 1986; Вітгенштейн, 2002: 93–94; Серль, 1975; Малькольм, 2021; Фох, 2006) здебільшого акцентувалось на вивченні фактичних реалій природної мови. Учений-філософ Б. Нурієв у своїх розвідках досліджує лінгвістичний переворот в англійській філософії, послуговуючись працями Дж. Остіна (Філософський енциклопедичний словник, 2002: 458) та Л. Вітгенштейна (Філософський енциклопедичний словник, 2002: 93–94). Дослідник наголошує на важливості понять мовного знаку й мовної природи (Нурієв, 2014: 27). Ключовою ідеєю Остінського (Остін, 1962) мовного прагматизму є розподіл слів, словосполучень і висловів на дві групи: *constatives* (фактичні) й *performatives* (ситуативні, контекстуальні) (Нурієв, 2014: 28). Варто звернути увагу на дослідження Л. Вітгенштейна, де простежується поняття *мовної гри* (Бацевич, 2011: 120–121; Філософський енциклопедичний словник, 2002: 399).

Дослідники нерідко пов'язують мовну гру з шахами, під час якої, як відомо, дещо складно спланувати конфігурацію ходів, які можуть бути вкрай непередбачуваними. Ідея такої гри полягає в тому, що кожен крок може впливати й змінювати наступні. Мовленнєві одиниці, в котрих спостерігається відсутність лексикографічної фіксації, є потужними активаторами прагматизму як явища. Так, ігрову ситуативність ми можемо пов'язати з включенням у мовленнєвий потік ситуативних мовних феноменів – *контекстуальних сино-*

німів. Взявши за основу лінгвофілософське знання, основними передумовами контекстуальних синонімів є: фонові знання про світ, сценарії, фрейми, які зберігаються в пам'яті окремої соціальної групи, лінгвокультури, що впродовж життя пережила певну кількість метаморфоз; авторська прагматика.

На матеріалі сучасної британської періодики, а саме статті Наталії Моріс, зустрічаємо випадки контекстуальної синонімії, яка виникає унаслідок колективних знань, як-от: *White influencers began plumping their lips, baking their skin, braiding their hair, even undergoing invasive surgical procedures to create curves where none existed. In the 1930s and 1940s, there were groups warning about the dangers of “race crossing”; there were calls for mixed people to be sterilised; we were denigrated as deviant, stupid, contaminated, undesirable* (Guardian, Thu 8 Apr 2021, 09.00 BST).

Утім, у реченні також функціонують контекстуальні синоніми-ад'єктиви: *deviant, stupid, contaminated, undesirable*, вживання котрих спричинене бажанням авторки емоційно змалювати небажаних людей у суспільстві. Поза контекстом наведені лексеми не є контекстуальними.

У наведеному нижче прикладі авторка використовує ряд контекстуальних синонімів (далі – КС), актуалізуючи лексему *mixed people*:

This “trend” had an impact on mixed women – at least those of us with Black and white heritage – as we found that our features became covetable and desirable, just as long as they were wrapped in the palatable package that comes with proximity to whiteness <...> And that is why it's impossible to see the rise of mixed beauty ideals as a positive thing, because at its heart sits an unsettling insistence on white superiority. <...> In the research for my book, Mixed / Other, I interviewed more than 50 mixed Britons of all ages, with different ethnic makeups, from all over the country. <...> For people like Jeanette, with Cameroonian and Filipino heritage, these assumptions of “inherent mixed beauty” don't apply. She doesn't fit the blueprint <...>. This trend continues. Hashtags such as #MixedBeauty and #MixedBabies have millions of posts on Instagram. (Guardian, Thu 8 Apr 2021, 09.00 BST). Контекстуальні синоніми виражені особовими займенниками (*they, other*), ад'єктивами (*mixed, covetable, desirable, black and white*) та іменними групами (*MixedBeauty, MixedBabies, mixed women*), які характеризують людей змішаної

національності. Дистантно розташовані КС охоплюються макроконтекстом – *a mixed woman i* мікроконтекстом (*mixed, inherent mixed beauty, covetable, desirable, black and white, MixedBeauty, MixedBabies*). Перелічені іменні групи контекстуальної синонімії (*MixedBeauty, MixedBabies, mixed women, inherent mixed beauty, Black and white heritage*) містять один денотат і можуть взаємозамінюватись.

На матеріалі художнього дискурсу авторська прагматика простежується чіткіше, як-от у прикладах:

Through the crack in the curtains I could see the outside world, blanketed in white, still and beautiful. Inside it was warm and silent, only the odd tick and hiss of the central heating to interrupt my thoughts (Moyes, 2012: 102);

“Your previous employer says you are a “warm, chatty and life-enhancing presence” (Moyes, 2012: 28).

Buds burst from brown branches, perennials forcing their way tentatively through the dark, claggy soil” (Moyes, 2012: 117).

Наведені приклади контекстуальних синонімів вказують на те, що авторка використовує кольори: *білий* – для створення додаткової позитивної асоціації в читача, *темний* – для негативної. Це приводить до розширення семантичної структури речення, наділяючи водночас об’єкти реальності новими символами.

Послугуючись лінгвофілософським знанням, пропонуємо розглядати контекстуальність мовленнєвих феноменів із позиції культури, соціальності, пережитого досвіду чи сукупної системи інтересів тієї чи тієї індивідуальної свідомості. У рамках прагматичного принципу пропонуємо досліджувати функціонування оказіональних мовних феноменів на матеріалі художнього, науково-публіцистичного й газетного дискурсів. Важливо простежити механізми контекстуальності на матеріалі різних дискурсів.

5. Висновки

Дослідження вказує на те, що філософське підґрунтя контекстуальної семантики криється в мовному прагматизмі, який так яскраво розвинувся в Англії в середині минулого століття та який ставив під сумнів принцип структурного логоцентризму внаслідок прийняття мовного динамізму, семантичної неоднозначності й гнучкості тих чи тих мовних феноменів. Це стає не лише передумовою становлення мовної-динамічної непередбачуваності, а й перспективою у вивченні контек-

стуальних мовленнєвих феноменів із позицій лінгвосинергетики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Басок В. Контекстуальна синонімія: семантико-стилістичний та прагматичний аспекти (на матеріалі іменників сучасної німецької мови) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2006. 20 с.
2. Бацевич Ф. Філософія мови. Київ : Академія, 2011. 240 с.
3. Гумбольдт В. Язык и философия культуры. Москва : Прогресс, 1985. 452 с.
4. Казимір І. Номінативні потенції оказіональних мовних одиниць в сучасній англійській мові. *Нова філологія*. 2020. Вип. 79. С. 26–31.
5. Касавин І. Контекстуалізм как методологическая программа. URL: http://www.intelros.ru/subject/figures/kasavin-ilya-teodorovich/11755-kontekstualizm-kak-metodologicheskaya-programma.html#_ftn21 (дата звернення: 02.04.2021).
6. Ковальчук Л. Контекст та контекстуальність у сучасному англійському художньому дискурсі : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2018. 23 с.
7. Колшанский Г. Контекстная семантика. Москва : Наука. 1980. 149 с.
8. Малиновский Б. Научная теория культуры. Москва : ОГИ. 2005. 184 с.
9. Нуриев Б. Лингвистический поворот в английской философии языка: Л. Витгенштейн, Дж. Остин. *Дискусия*. 2014. Вып. 6 (47). С. 27–32.
10. Путятин Е. О признаках языковой и контекстуальной синонимии в современном английском языке. *Вестник Сургутского государственного педагогического университета. Языкознание*. 2016. № 4. С. 148–151. URL: <https://cyberleninka.ru/journal/n/vestnik-surgutskogo-gosudarstvennogo-pedagogicheskogo-universiteta?i=1048893> (дата звернення: 02.04.2021).
11. Рассел Б. Исследования значения и истины. Москва : Идея-Пресс. Дом интеллектуальной книги, 1999. 400 с.
12. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
13. Семак Л. Лексична синоніміка в сучасній українській жіночій прозі (функціонально-семантичний аспект) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Дніпро, 2021. 23 с.
14. Суддя А. Функціонування контекстуальних синонімів-прикметників у німецькомовному художньому дискурсі : когнітивний та прагматистичний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2014. 20 с.
15. Теоретические основы лингвокультурологии. URL: http://gramota.ru/book/ritorika/4_1.html (дата звернення: 02.04.2021).
16. Філософський енциклопедичний словник / упоряд. В. Шинкарук та ін. Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. 742 с.
17. Austin J. How to do things with words. London: Clarendon Press, 1962. 168 p.
18. Carrol J. Language, thought, and reality: selected writings of Benjamin Lee Whorf. Cambridge : Technology Press of Massachusetts Institute of Technology, 1956. 278 p.

19. Fox E. Constructing a Pragmatic Science of Learning and Instruction with Functional Contextualism. *Educational Technology Research and Development*. 2006. No. 54 (1). P. 5–36. URL: <http://www.jstor.org/stable/30220452> (дата звернення: 02.04.2021).
20. Norman Malcolm. American Philosopher. *Encyclopaedia Britannica*. 2021. URL: <https://www.britannica.com/biography/Norman-Malcolm> (дата звернення: 02.04.2021).
21. Moyes J. *Me Before you*. London : Penguin Books, 2012. 499 p.
22. OGuy O., Ivasiuk O. Theory for linguistic practice epistemologically regarded. *Integration in Teaching Foreign Languages: Theoretical and Applied Aspects: International Conference Program and Abstracts*. L'viv : Publ. center of the I. Franko National University, 2009. P. 42–43.
23. Rassel B. *Issledovaniya znacheniya i istinyi (An Inquiry into Meaning and Truth)*. Moskva : Ideya-Press. Dom intellektualnoy knigi, 1999. 400 p.
24. Searle J. The logical Status of Fictional Discourse. *New Literary History*. 1975. № 6 (2). P. 32–319.
11. Kolshanskiy, G (1980). *Kontekstnaya semantika (Contextual Semantics)* Moskva: Nauka, 149 p.
12. Malinovskii, B. (2005). *Nauchnaya teoriia kultury (A Scientific Theory of Culture)*. Moskva: OGI. 184 p.
13. Norman Malcolm (2021). American Philosopher. *Encyclopaedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/biography/Norman-Malcolm>.
14. Nuriiev, B. (2014). *Lingvisticheskiy perevorot v angliiskoi filosofii iazyka (Linguistic Turn in the English Philosophy of Language: J. Austen and L. Wittgenstein)* *Diskussiia*. № 6 (47). pp. 27–32.
15. Ostin, Dzh. (1986). *Slovo kak deistviye (A Word as an action)*
16. Putyatina, E. (2016). O priznakah yazykovoy i kontekstualnoy sinonimii v sovremennom angliyskom yazyike (On the features of linguistic and contextual synonymy in modern English). *Vestnik Surgutskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta. Yazykoznanie*. № 4, pp. 148–151. URL: <https://cyberleninka.ru/journal/n/vestnik-surgutskogo-gosudarstvennogo-pedagogicheskogo-universiteta?i=1048893>.
17. Rassel, B. (1999). *Issledovaniya znacheniya i istinyi (An Inquiry into Meaning and Truth)*. Moskva: Ideya-Press. Dom intellektualnoy knigi, 400 p.
18. Searle, J. (1975). The logical Status of Fictional Discourse. *New Literary History*. № 6(2). pp. 32–319.
19. Semak, L. (2021). *Leksychna Sinonimika v suchasni ukrainskii zhinochii prozi (funktsionalno-semantichnyi aspekt) [Lexical Synonymy in Modern Ukrainian Female Prose (functional and semantic aspect)]* (Avtoreferat dysertatsii kandydata filolohichnykh nauk). Dnipro.
20. Selivanova, O. (2006). *Suchasna linhvistyka : terminolohichna entsyklopediia (Contemporary Linguistics: terminological encyclopedia)*. Poltava: Dovkillia-K, 716 p.
21. Suddia, A.M. (2014). *Funktsionuvannya kontekstualnikh sinonimiv-prikmetnikiv u nimetskomovnomu khudozhnomu diskursi: kognitivniy ta pragmatylichnyi aspekti [Functioning of contextual synonyms-adjectives in the German-language artistic discourse: cognitive and pragmatylichnyi aspekti]* (Avtoreferat dysertatsii kandydata filolohichnykh nauk). Zaporizhzhia.
22. *Teoreticheskie osnovy lingvokulturologii (Theoretical Basis of Linguoculture)*. URL: http://gramota.ru/book/ritorika/4_1.html.
23. Moyes, J. (2012). *Me Before you*. London: Penguin Books. 499 p.
24. OGuy O., Ivasiuk O. (2009). Theory for linguistic practice epistemologically regarded. *Integration in Teaching Foreign Languages: Theoretical and Applied Aspects: International Conference Program and Abstracts*. L'viv: Publ. center of the I. Franko National University. pp. 42–43.

REFERENCES:

1. Austin J. (1962). *How to do things with words*. London: Clarendon Press. 168 p.
2. Basok, V. (2006) *Kontekstualna sinonimii: semantiko-stylistichnyi ta pragmatylichnyi aspekti [Contextual Synonymy: Semantic, stylistic and pragmatic aspects]*. (Avtoreferat dysertatsii kandydata filolohichnykh nauk). Kyiv.
3. Batsevych, F. (2011) *Filosofiiia movy (Philosophy of Language)*. Kyiv: Akademiia, 240 p.
4. Carrol, J. (1956). *Language, thought, and reality: selected writings of Benjamin Lee Whorf*. Cambridge: Technology Press of Massachusetts Institute of Technology. 278 p.
5. Fox, E. (2006). Constructing a Pragmatic Science of Learning and Instruction with Functional Contextualism. *Educational Technology Research and Development*, 54(1), 5–36. Retrieved from: <http://www.jstor.org/stable/30220452>.
6. Gumboldt, V (1985). *Iazyk i filosofiiia kultury (Language and Philosophy of Culture)*. Moskva: Progress, 452 p.
7. Shynkaruk, V. (Ed.). (2002) *Philosophical encyclopedia*. Kyiv: Abrys.
8. Kazymir, I. (2020) *Nominatyvni potentsii okazionalnykh movnykh odynyts v suchasni anhliskii movi (Nominative potentialities of occasional linguistic units in modern English)* *Nova Filologiiia*. № 79. pp. 26–31.
9. Kasavin, I. (2005) *Kontekstualizm kak metodologicheskaya programma (Contextuality as a methodological program)*. URL: http://www.intelros.ru/subject/figures/kasavin-ilya-teodorovich/11755-kontekstualizm-kak-metodologicheskaya-programma.html#_ftn21.
10. Kovalchuk, L. (2018). *Kontekst ta kontekstualnist u suchasnomu anhlomovnomu khudozhnomu diskursi (Context and Contextuality in Modern English Fictional Discourse)* (Avtoreferat dysertatsii kandydata filolohichnykh nauk). Zaporizhzhia.

Стаття надійшла до редакції 04.04.2021.
The article was received 04 April 2021.

UDC 821.111-2.09«16»
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2021-1-12>

APPROACHES TO STUDYING ENGLISH RESTORATION DRAMA

Marina Olena Volodymyrivna,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of English Oral and Written Speech Practice
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
marinaolenav@gmail.com
orcid.org/0000-0001-6296-2609

This study applied cognitive-pragmatic, literary criticism and theory of theatre approaches to summarize findings on the dramatic discourse of English Restoration. In this article, I set out the main points of Stuart Restoration ideology, summarize findings on the predominant concepts of that time, substantiate that the institution of theatre became a leading ideological instrument during the English Restoration, and single out its two main functions: entertainment and dissemination of absolutist ideology. In this paper, the subject matter and dramatis personae of Restoration drama have been characterized. The paper focuses on generalizing the research results of comparative studies of Restoration and Elizabethan drama which concern their scope, genres, and morality. The conclusions reached in the studies that reported on borrowings in repertoire from native, French and Spanish sources at the beginning of Restoration and the influence of English and continental writers have been synthesized. Further investigation of English Restoration drama revealed an unprecedented genre variety and combination which demonstrated signs of development in different directions during the 1660s. In this article, I state that the existing studies have reported on active behaviour of Restoration audiences during the performances, describe usual patterns of their behavior, and make conclusions as to the direct influence of such behavior on the processes of drama production and perception. The existing research has demonstrated weak points in some key areas, such as Restoration audiences' composition. Despite the fact that scholars point to various sources of information as to the theatre-goers' personalities in the seventeenth century, there is still no consensus of opinions on this issue. Although Restoration drama research demonstrably improved over the 20th and 21st centuries, further research on Elizabethan and Restoration drama cognitive construals of the world, comparative analysis of original plays and adaptations, literary genres origin and development, interactional patterns of viewers and characters of Restoration drama is recommended.

Key words: English Restoration theatre, dramatic discourse, play, ideology.

ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ РЕСТАВРАЦІЇ

Маріна Олена Володимирівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри практики англійського усного і писемного мовлення
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
marinaolenav@gmail.com
orcid.org/0000-0001-6296-2609

У статті наведено узагальнення результатів наукових досліджень, присвячених дискурсу часів англійської Реставрації, з позицій когнітивно-прагматичного, літературного й театрального підходів. У дослідженні окреслено основні положення ідеології Реставрації Стюартів, узагальнено знахідки наукових досліджень, присвячених вивченню основних концептів того часу, обґрунтовано, що інститут театру став провідним ідеологічним інструментом за часів англійської Реставрації, та виділено дві основні його функції: розваги й розповсюдження ідеології абсолютизму. У роботі описано тематику й схарактеризовано персонажів драматичних творів часів англійської Реставрації. Наукова розвідка фокусується на узагальненні результатів наукових досліджень, присвячених порівнянню масштабів охоплення тематики, жанрів і моралі драматичних творів часів англійської Реставрації та драматургії часів королеви Єлизавети Тюдор. У дослідженні також синтезуються знахідки наукових розвідок, присвячених запозиченням у репертуарі з англійських, французьких та іспанських джерел на початку епохи англійської Реставрації, а також впливу власне англійських та європейських авторів. Подальше вивчення драматургії часів англійської Реставрації демонструє безпрецедентне розмаїття та поєднання жанрів, що демонструють ознаки розвитку в різних напрямках у 1660 роки. У статті стверджується, що наукові дослідження повідомляють про активну поведінку глядачів на виставах часів англійської Реставрації та робиться висновок про те, що така поведінка безпосередньо вплинула на процеси створення та сприйняття драматичних творів. Наявні дослідження демонструють прогалини в основних сферах, таких як контингент глядацької аудиторії вистав часів англійської Реставрації. Не зважаючи на той факт, що вчені вказують на різні джерела інформації щодо складу театральної глядацької аудиторії в сімнадцятому столітті, досі не існує

одності поглядів на це питання. Хоча дослідження драматургії часів англійської Реставрації значно покращилися у XX і XXI століттях, рекомендовано вивчення концептуальної картини світу в драматичних творах часів англійської Реставрації та королеви Єлизавети, порівняльний аналіз оригінальних п'єс та адаптацій, виникнення та розвитку літературних жанрів, моделі взаємодії глядачів і персонажів у п'єсах часів англійської Реставрації.

Ключові слова: театр часів англійської Реставрації, драматичний дискурс, п'єса, ідеологія.

1. Introduction

Restoration of monarchy in Britain took place in 1660. It marked the return of Charles II as king after an eighteen-year Puritan rule. The young king strived to reestablish his power through cultural forms such as the Fine Arts. Charles II “would seek to establish himself as an ‘absolute’ monarch if afforded the opportunity, and that his court would serve as the engine of that process” (Walkling, 2001: 226). Therefore, “the advent of Charles II to the throne meant the restoration of drama, as well as of monarchy” (Nettleton, 2017: 30).

The very term Restoration literature is often referred to as the literature of “those who belonged, or aspired to belong, to the restored court culture of Charles II’s reign – the “mob of gentlemen who wrote with ease”, as Alexander Pope later put it” (Mullan et al., 2020). However, writers of noble birth were not the only authors creating drama, rather, during Restoration they started to compete for publicity with professional men-of-letters (Dharwadker, 1997).

When theatre activity was renewed, D’Avenant and Killigrew, received a permission to run theatre business (Nettleton, 2017). Langhans (2000) notes, that the two managers were responsible for the design of theatre-houses, audiences admission and repertoire. They were allowed to mount pre-Restoration dramatic production of their choice and select new plays to stage.

The changes Restoration theatre underwent embraced: authorship, repertoire, plots, character identities, and audiences.

In this article, I see Restoration drama as representative of a discourse of a society in transition from one political and social order to another during which time cultural institutions reconstructed their discourses to correspond to the changing political, social and cultural conditions, and, having regained power over human mind, become not only disseminators, but also shapers of the new ideology. Therefore, in this paper, I *aim* to summarize the most significant, in my point of view, results of the research work on Restoration drama through studying the aspects of dramatic production which underwent crucial changes during English Restoration and outline perspectives for future linguistic studies. In this article, I follow cognitive-pragmatic (Schmid,

2012; Shevchenko, 2019), literary criticism (Hume 1972; Scouten 1980; Zimbardo, 1998) and theory of theatre (Esslin 1987; Langhans 2000; Styan 1986; Summers 1934) approaches.

I start with the description of Stuart Restoration ideology and spirits that dominated in Restoration playhouses, characterize the conceptual system of English Restoration and mention typical characters and plots of the plays. Following this further, I characterize Restoration theatre repertoire, expound on foreign influences on the English drama of the seventeenth century, cite the existing genres and trace their development in the 1660s. Furthermore, I mention Restoration audiences and their role in the playhouse in the way it influenced dramatic discourse construction and perception. Finally, I draw some tentative conclusions and offer my vision of perspective linguistic analysis that may contribute to better understanding of the dramatic discourse of the seventeenth century.

2. “Who was in the prompt-box?”: Ideological background for Restoration drama

Many researchers of the seventeenth century literature (Canfield, 2000; Dharwadker, 1997; González-Treviño, 2013; Grant, Kay, & Kerrigan, 2011; Rose 2011; Zimbardo 1998) were unanimous in acknowledging the fact that Charles II was a patron of arts and an influencer, whose royal ideology found its wide dissemination in the dramatic production of the time. The king’s interest in and impact on the arts was wittily and laconically summarized by Scouten (1980: 6).

English dramatists would never again enjoy as strong a royal patron as the Merry Monarch had been. It is true that his successor, James II, sponsored the drama, but he was out of office in three years, and William and Mary were not devotees of the theatre. Queen Anne would protect the players because of traditional Stuart support of the stage, but she took little interest in it. The Brunswick Georges preferred opera. For whom then would the dramatists write?

I side with Love (1980: 39) who supposes that royal aristocratic patrons might have exercised a direct influence on management, casting, and repertoire. Similar views were expressed by Canfield (2000) in the preface to his book on Restoration tragedy, where the scholar explains his

choice with a brief but comprehensive answer: “Because, taken together with Restoration comedy, it constitutes a record of the negotiation of ruling-class ideology through a major cultural institution or state apparatus, the theater”. On addition, Love (1980: i) writing about Restoration theatre audiences mentions not only domination by the court, but also attendant moral corruption.

Quite predictably, the king who spent much time in asperities during the Interregnum longed to recompense it with lavish entertainment and simultaneously establish his absolute power. Hence, Restoration theatre performed two main functions – entertainment and ideological influence (Arena, 2017; Summers, 1934).

Following this further it is important to mention that on the one hand, the king found strong support among his courtiers many of whom were professional playwrights and helped disseminate the new ideas in their literary works and, on the other hand, regarded them with favour (Arena 2017; Dharwadker, 1997). The court intended to enjoy to the full all the pleasures available to it. So, both the White Hall and the stage were filled with stories of numerous sexual affairs, cuckoldry, gulling and flirt (Styan, 1986). Restoration plays as a reflection of the fashions of the day featured stereotypical characters, both male (rakes, fops, deceived husbands, witty lovers) and female (cast mistresses, deceived wives, whores, witty heroines). Besides, the dramatis personae included blocking parents, who interfered with young lovers’ happiness, smart servants and gay couples (Canfield, 1997; Corman, 2000; Gill, 2000). Another important fact about Restoration drama is that its topics managed to remain stable for about forty years (Styan, 1986). Gill (2000: 196) cites an example of a typical Restoration drama plot:

In general, comedies of manners introduce an amiable rake-hero, disclose his past or present sexual intrigues, and then bring on a heroine who wins his heart with her beauty, wit, and verve, and his hand with her breeding, money, and honesty. Obstacles appear to this happy merger of course, usually in the form of obdurate parents or inconvenient pre-engagements. The clever machinations and remarkable contrivances devised by the rake-hero to remove these obstacles comprise the principal dramatic action, interrupted and complicated by one or two farcical subplots that either assist or complement the rake’s progress. The comedies end in the promise of a witty marriage between the rich young beauty and the heretofore reso-

lutely single rake-hero, a marriage of intellectual equals whose guarded admissions to one another seem to suggest genuine affection.

Thus, among the most frequently cited trends popularized in the dramatic discourse of English Restoration (but by no means limited by them) were hedonism, libertinism and reestablishment of royal authority (Canfield 1997; Cavaillè 2012; Corman 2000; Fisk 2005; Schneider 1971; Tindemans 2012; Vanhaesebrouck & Dehert 2012; Webster 2005; Zimbardo 1998).

The instruments applied in studying Restoration drama differ in scale and variety. I argue, that the dramatic discourse of the seventeenth century was largely influenced by Stuart Restoration ideology which, by and large, reflected the spirits and moods of the day, therefore, I consider it necessary to start with the existing research on the ethos of Restoration comedy and single out the predominant concepts in the cognitive construal of the world during English Restoration. In this respect, it is important to mention Schneider’s (1971: 17) method which aims “to find the ethical common denominators in the plays” in order “to count the frequency of occurrence of a fixed set of characteristics in 1127 characters”. In the book dedicated to the ethos of Restoration comedy, Schneider (1971) singles out such concepts as: GENEROSITY; LIBERALITY vs AVARICE; COURAGE vs COWARDICE; PLAIN-DEALING vs DOUBLE-DEALING; LOVE vs SELF-LOVE. While Zimbardo (1998: p.3) sees Restoration discourse as one formed by two simultaneous processes – “a deconstructive discourse designed to dismantle medieval/Renaissance codes <...> and a zero point constructive discourse” and singles out such “discursive centers” as TRADE, SCIENCE, and EMPIRE. I argue that the concepts singled out by Zimbardo (1998) found reflection in late Restoration drama when Britain expanded its colonies abroad. Although the majority of scholars single out several predominant concepts of the epoch, there are also studies dedicated to a single concept, such as, for example, LIBERTINISM (Webster, 2005).

3. Approaches to studying English Restoration drama

3.1. Elizabethan and Restoration drama: similarities and differences

Some literary historians study Restoration drama in comparison with Elizabethan dramatic production (Corman 2000; Dobrée, 1924; Krutch 1924; Nettleton, 2017). In particular, Nettleton (2017) in the book “English Drama of the Restoration and Eighteenth Century” dedicates an entire chapter to contrasts between Res-

toration and Elizabethan dramatic paradigms. The scholar calls Elizabethan drama “spontaneous and original”, while Restoration drama, in his point of view, is “artificial and imitative”. Nettleton (2017) believes, that the major difference between the two kinds of drama lie in the conditions of their presentation. Also, the scholar notes that Restoration drama is: 1) “local”, showing the events that happen in London, while Elizabethan drama is “national”; 2) characterized by a tendency to separate genres of comedy and tragedy, while Elizabethans preferred blending the two genres; 3) immoral (ibid.). Similar ideas were offered by Krutch (1924) in the book “Comedy and Consciousness after the Restoration”. The scholar notes that “there is a good deal of faith in human nature in the Elizabethan drama, especially in its earlier period, but after the Restoration such faith is almost dead” (Krutch, 1924: 2), the scholar also mentions London as the scene of action and emphasizes immorality of Restoration plays – the points also supported by Corman (2000: 59), who writes that such plays “invariably, if not imperceptibly, reinforce the values of the town” of the seventeenth century.

Another research in this field: “Restoration Comedy 1660-720” (1924) by Dobrée provides readers with some unravelling. The scholar explains immorality and debauchery by the fact that at the time of rapid political and social changes no one could foretell what tomorrow would bring and therefore the English people demonstrated great curiosity and a desire to experiment. Therefore, in Dobrée’s (1924) opinion, bawdry was merely “an attempt to be frank and honest”. The study also stresses the difference between the dramatis personae in both epochs: Elizabethan plays replete with ordinary, rough and bed-mannered personalities, while Restoration plays can boast of representatives of upper-middle class as characters (Dobrée, 1924; Hume, 1972).

Explicit expression of sympathy in favour of a wrong-doer (provided he is witty, clever, and capable of deceiving his rivals) is also an inherent part and specific feature of Restoration drama that has been marked by Dobrée (1924), Krutch (1924), Nettleton (2017), and Webster (2005).

3.2. What did the playbill feature? The repertoire of Restoration playhouse

When theatre activity was renewed the main problem that theatre managers faced was what repertoire had to be restored, and moreover, what kind of new plays had to be written to hit the tastes of the audiences.

First of all, it is essential to note that Elizabethan plays were mounted again. However, in the majority of cases, these were not revivals, but rather adaptations. So were a number of new plays (Dobson, 2000).

King Charles II spend much time in exile in France, therefore it seems only natural that playhouses of English Restoration felt the influence of the French dramatic tradition brought from France by the courtiers and the king himself. In particular, Arena (2017: 61) mentions that the French influence was brought from exile by the aristocracy in the form of manners, ideas and “an alternative culture in which the young Cavaliers were cynical and Epicurean”. In addition, Hayden and Worden (2019) note that Charles II purposely sent his courtiers to France to study French staging conditions. To cater for the noble tastes, managers and playwrights filled Restoration plays with the French language, plots and character types.

Although Dobrée (1924), Hume (1972), and Nettleton (2017) acknowledge French influence on Restoration drama their interpretations differ in some degree. Namely, Hume (1972: 381) notes that in seventeenth century comedies “we find an astonishing number of adaptations, especially from Molière”. The scholar specifies Molière’s influence: “plots and characters are lifted from Molière’s plays and made to serve very different ends” (Hume, 1972: 383). While Nettleton (2017: 35) before describing the French influence first and foremost warns his readers not to regard Restoration drama as “an essentially foreign product”. The scholar stresses the impact of the French dramatic theory on the development of English drama after Restoration and marks the influence of Jonson and Molière on comedy development, while, tragedy, in the scholar’s opinion, borrowed lavishly from Corneille and Racine. However, the scholar notes that at the same time tragi-comedies by Beaumont and Fletcher also appealed to the audiences. Nettleton (2017: 47) ranks the French influence on Restoration drama higher than the Spanish one and states that French plays, dramatic theory and romance affected English playwrights so much that Restoration drama was for a while considered to be “an essentially Gallicized product”, however, in the author’s opinion, their influence was grossly exaggerated. Therefore, Nettleton (2017: 48) makes a conclusion that the dramatic production of English Restoration is “the resultant of English and Continental forces”.

Dobrée (1924: 51) also acknowledges the French influence but unlike Hume (1972)

and Nettleton (2017) calls it “negligible”. The scholar focuses rather on the differences between French and English comedies of that time and notes that when Restoration playwrights borrowed French plots they “transformed them beyond recognition” and believes that taking a plot and borrowing subject matter could not constitute influence (Dobrée, 1924: 50). With unhidden national pride the author calls Restoration comedies “glories of our literature, gems of our theatrical inheritance” emphasizing their superior qualities (ibid.: 171).

The French were not the only nation that influenced the dramatic production of English Restoration. The Spanish influence also took place. In particular, Hume (1972: 369) singles out the appearance of Spanish romance in Restoration playhouses and cites Sir Samuel Tuke’s “The Adventures of Five Hours” as an example: it has “a complex intrigue plot, set in Spain and involving Spanish cavaliers; utter moral propriety – everyone’s honor is *very* important, and ladies are chaste beyond any possibility of reproach”. In addition, Nettleton (2017: 46) also marks the Spanish influence which manifests itself in the proclivity of Restoration drama for the comedy of intrigue. In his book “English drama of the Restoration and eighteenth century (1642-1780)” Nettleton (2017: 45–46) mentions Calderon and Antonio Coello among the influencers and singles out authors who conveyed the Spanish spirit in their dramatic production. Among them the scholar names Wycherley, Mrs. Behn, Crowne, Steele, Cibber, and Mrs. Centilivre. No matter how persuasive the scholar’s arguments in favour of Spanish borrowings may sound, the author calls them “a slender thread of Spanish weave in the texture of later English drama” and renders the indebtedness to Spanish sources “neither considerable, nor potent” (ibid.: 47).

All in all, the dramatic production of English Restoration is characterized by simultaneous functioning of a great number of genres and their combinations. Canfield (2000: xi–xii) singles out: “heroic romance, tragicomic romance, romantic tragedy, political tragedy, personal tragedy, and tragical satire, both corrective and absurdist.” Analyzing the ideological component of Restoration tragicomedy, Canfield (2000: xii) makes a conclusion that it represents “a reaffirmation of feudal aristocratic virtues”.

Hume (1972), however, not only enumerates the genres, but mainly focuses on their development throughout Restoration. Thus, the scholar discriminates between a low “city” comedy (that

has an English setting) and a serious intrigue comedy, both of which had developed in different directions by 1665:

Serious comedy appears both inflated into pure heroic, and also (despite its strong new Spanish admixture) lightened with humor, as in *The Carnival* and *Flora’s Vagaries*. (Tragedy as such really appears only in Porter’s *The Villain* [October 1662], a rousing and popular exercise in Jacobean blood and thunder.) The “London” or city comedy shows at least three distinct strands: romantic plots similar to those in the lighter Spanish mode, gulling plots, and plain low farce (Hume, 1972: 373).

Tracing the development of the genres, Hume (1972: 375–385) says, that at the end of the decade Dryden and Orrery continue working with the heroic mode; low comedy set in London is gaining more popularity; pseudo-Spanish intrigue comedy is still in fashion, but becomes less serious; there appear several dramatic works that combine “two plots on sharply different levels” – double-plot tragicomedies. In “Diversity and Development in Restoration Comedy 1660–1679” Hume (1972: 376) explains the phenomenon of a double-plot play. In the scholar’s opinion, it combines “a quasi-heroic story with the sort of witty lovers plot which becomes a major feature of the “wit” comedies of the 1670s”.

Thus, although in variant degrees, English Restoration drama was formed under the influences of both native and foreign forces.

3.3. From a conception of audiences to an assessment of dramatic production

Many researchers of Restoration drama and theatre historians mention bad behavior of Restoration audiences and draw a parallel between this phenomenon and the plots and characters the viewers eventually saw on the stage, in other words, move from a conception of the viewers to an assessment of the English Restoration drama. As Neagle (1989: 15) puts it: “Assumptions about an audience lead to conclusions about plays which result in generalizations about a culture”. Scholars (Love, 1980; Neagle, 1989; Roach, 2000; Styan, 1987; Summers, 1934; Webster, 2005) mention active behavior of Restoration viewers, their habits to explicitly express emotions, likes or dislikes for the performance, to shout, walk in the aisles, converse, sit on the stage, and even, make love and fight duels. No matter how disrespectful such behavior may seem to a contemporary theatre-goer, Roach (2000) argues that exactly such patterns of behavior created a sense of intimacy in the relations between Restoration viewers

and audiences. Besides, the scholar states, that play-texts contain records of such intimacy in the form of asides, soliloquies, and addressing the public directly in epilogues and prologues. The above mentioned ways of addressing the audiences directly provided the viewers with “the privilege of being present at scenes expressive of vulnerability” (ibid., 2000: 25). In this paper, I argue, that the intimacy of relations between Restoration audiences and characters on the stage resulted into an enhanced perception of drama in the seventeenth century.

However, numerous arguments as to the composition of the audience in Restoration playhouses have not been resolved yet. The main issue – what to consider a reliable source of such information – still remains unresolved. Love (1980: 29) notes that studies of Restoration plays *dramatis personae*, who are invariably represented by ladies and gentlemen, confirm that “the middle classes were never a predominant party in the audience” and argues that prologues and epilogues for Restoration plays may serve as reliable sources of such information. The scholar quotes Dryden’s “*Marriage A-la-Mode*”. Namely, in the epilogue to the play Dryden mentions three elements that composed the audiences: the town, the city, and the court (ibid.: 31). Love also refers to Pepys’s diary, which provided an insight into Restoration theatre world and states that the audiences who attended the revived performances were “either persons of public distinction or personal acquaintances of the recorder” (ibid.: p.30). All in all, Love (1980: 39) makes a conclusion that undoubtedly the upper classes became “an influential party among the audience”. Thus, the scholar mentions three sources of information as to the audiences’ composition: *dramatis personae*, contemporaries’ diaries and prologues and epilogues.

Neagle (1989), however, explicitly excludes lower classes from the audiences’ composition, at least at the beginning of English Restoration, stating that “the theatre-going public was reduced to Charles II, his court, some officials and idlers who surrounded him” and explains it with the fact of operation of only two playhouses in the capital. In addition, Neagle (1989: 6) remarks that at the beginning citizens avoided the revived performances. The scholar writes that “the audience was courtly, the plays reflect courtly concerns and practices. Because the audience was libertine and hedonistic, the plays reflect this prevailing philosophy”. Also, the scholar notes that the Court Wits made up a considerable part of the audiences. In addition, many of them were

playwrights who often created characters based on their own and their friends’ adventures (Dharwadker, 1997; Webster, 2005).

Dissolute behavior inside the playhouse reflected the social spirit of libertinism which was in vogue at the beginning of English Restoration and which inevitably found reflection in its dramatic production. Moreover, such an interactive and turbulent mode of behavior of Restoration audiences had a direct impact on dramatic discourse construction and perception.

4. Conclusions

The three approaches (cognitive-pragmatic, literary criticism and theory of theatre) applied in studies of Restoration drama revealed its specific features. Being both an instrument and shaper of ideology, Restoration theatre produced a discourse that unprecedentedly blurred the difference between reality and fiction; its concepts being a reflection of imperialistic ambitions of royal absolutism. The changes the dramatic production of the seventeenth century underwent concerned ideology, repertoire, subject matter, genre variety, and viewership. In the period when social, political and cultural institutions and role models were unstable, the English drama borrowed lavishly from both its own and continental heritages. Studies of Restoration theatre repertoire in comparison with Elizabethan dramatic production revealed their major differences that lie in their scope, genres, morality, and characters. I argue, that Elizabethan drama was produced in the times when the political power was more or less stable and allowed its people to think and speak about more moral and elevated things, think deeper and see farther. While Restoration drama revealed its viewers’ concerns about local, domestic issues which required recapitulation in connection with the change of the ideological paradigm. Hence instability of role models, extensive experimentation with genres, shifting of values, approval of immorality as a probable outlet for feelings reserved for 18 years of Puritan Interregnum, active involvement of the audiences in production and perception of drama as a common effort to produce a national product of its own value.

I argue, however, that deeper understanding of the dramatic discourse of English Restoration requires studies of the following issues that, in my opinion, represent perspectives for future linguistic research: comparison of cognitive constructs of Elizabethan and Restoration drama (to find major differences and similarities in ideology, e.g. to either trace Restoration drama development from Elizabethan tradition or prove

its unique origin); comparison of original plays and adaptations (to find the amount and degree of borrowings; to single out the aspects that were altered as well as reasons for and results of such alterations); each individual dramatic genre origin and peculiar development during Restoration as well as ratio of genre combination in Restoration plays (both within the scope of the epoch and literary heritage of an individual author); degree of audience participation in generating ideas, plots and character identities for Restoration plays.

Hopefully, further studies of the dramatic discourse of English Restoration may prove my findings and help better understand the process of discourse construction in the period under discussion.

BIBLIOGRAPHY:

1. Arena F.T. Masking the drama: A space for revolution in Aphra Behn's "The Rover" and "The Feign'd Courtezans". Bern : Peter Lang, 2017. 184 p.
2. Canfield D.J. Heroes and States. On the ideology of Restoration Tragedy. Lexington, KY : University Press of Kentucky, 2000. 249 p.
3. Canfield D.J. Tricksters and estates: On the ideology of Restoration comedy. Lexington, KY : University Press of Kentucky, 1997. 328 p.
4. Cavallè J.P. Libertine and libertinism: Polemic uses of the terms in sixteenth- and seventeenth-century English and Scottish literature. *Journal for Early Modern Cultural Studies*. Vol. 12. № 2. 2012. P. 12–36. URL: <https://www.jstor.org/stable/23242162>. DOI: 10.1353/jem.2012.0010 (дата звернення: 05.08.2019).
5. Corman B. Comedy. *The Cambridge Companion to English Restoration Theatre* / D.P. Fisk (Ed.). Cambridge, 2000. P. 52–69.
6. Corman B. Restoration Studies and the New Historicism: The Case of Aphra Behn. *The Restoration Mind* / W.G. Marshall (Ed.). University of Delaware Press, 1997. P. 252–271.
7. Dharwadker A. Class, Authorship, and the Social Intertexture of Genre in Restoration Theater. *Studies in English Literature, Restoration and Eighteenth Century 1500–1900*. 1997. Vol. 37. № 3. P. 461–482.
8. Dobrée B. Restoration Comedy 1660–1720. Oxford : Clarendon Press, 1924. 188 p.
9. Dobson M. Adaptations and Revivals. *The Cambridge Companion to English Restoration Theatre* / D.P. Fisk (Ed.). Cambridge, 2000. P. 40–51.
10. Esslin M. The field of drama: How the signs of drama create meaning on stage and screen. New York : Methuen, 1987. 192 p.
11. Four Restoration libertine plays / D.P. Fisk (Ed.). 4th ed. Oxford : Oxford University Press, 2005. 414 p.
12. Gill P. Gender, sexuality, and marriage. *The Cambridge Companion to English Restoration Theatre* / D.P. Fisk (Ed.). Cambridge, 2000. P. 191–208.
13. González-Treviño A.E. "Kings and their crowns": Signs of monarchy and the spectacle of new world otherness in heroic drama and public pageantry. *Studies in Eighteenth-Century Culture*. 2013. Vol. 42. P. 103–121. DOI: 10.1353/sec.2013.0003 (дата звернення: 05.08.2020).
14. Grant R.G., Kay A., Kerrigan M. History of Britain & Ireland: The definitive visual guide. London : DK Publishing, 2011. 400 p.
15. Aphra Behn's "Emperor of the moon" and its French source "Arlequin, Empereur dans la Lune" / J.A. Hayden, D.J. Worden (Eds.). Cambridge, United Kingdom : Modern Humanities Research Association, 2019. 176 p. DOI: 10.2307/j.ctvhrcz77 (дата звернення: 05.08.2020).
16. Hume R.D. Diversity and Development in Restoration Comedy 1660-1679. *Eighteenth-Century Studies*. 1972. Vol. 5. № 3. P. 365–397.
17. Krutch J.W. Comedy and conscience after the Restoration. New York : Columbia University Press, 1924. 300 p.
18. Langhans E.A. The theatre. *The Cambridge Companion to English Restoration Theatre* / D.P. Fisk (Ed.). Cambridge, 2000. P. 1–18.
19. Love H. Who Were the Restoration Audience? *The Yearbook of English Studies*. 1980. Vol. 10. Literature and Its Audience. I Special Number. P. 21–44.
20. Mullan J., Beadle R., Davies H.A. Shrimpton N. 2020. English Literature. *Encyclopædia Britannica*. URL: <https://britannica.com/art/English-literature> (дата звернення: 07.08.2020).
21. Neagle R.C. The Restoration theater world and the plays of William Wycherley : Unpublished doctoral dissertation. Loyola University of Chicago, 1989. 273 p.
22. Nettleton G.H. English drama of the Restoration and eighteenth century (1642–1780). New York : The Macmillan Company. (Classic Reprint) Forgotten Books, 2017. 386 p.
23. Roach J. The performance. *The Cambridge Companion to English Restoration Theatre* / D.P. Fisk (Ed.). Cambridge, 2000. P. 19–39.
24. Rose J. Godly Kingship in Restoration England: The Politics of The Royal Supremacy, 1660–1688. New York : Cambridge University Press, 2011. 332 p.
25. Schmid H.-J. Generalizing the apparently ungeneralizable. Basic ingredients of a cognitive-pragmatic approach to the construal of meaning-in-context. Vol. 4: Cognitive pragmatics. Handbooks of pragmatics / H.-J. Schmid (ed.). Berlin : Mouton de Gruyter, 2012. 664 p.
26. Schneider B.N. The ethos of Restoration comedy. Champaign, IL : University of Illinois Press, 1971, 201 p.
27. Scouten A.H. Restoration and 18th century drama. New York : St Martin's Press, 1980. 160 p.
28. Shevchenko, I. Introduction. Enactive meaning-making in the discourse of theatre and film. *Cognition, Communication, Discourse*. 2019. Vol. 19. P. 15–19. DOI: 10.26565/2218-2926-2019-19-01 (дата звернення: 05.08.2020).
29. Styan J.L. Restoration Comedy in Performance. Cambridge : Cambridge University Press, 1986. 287 p.
30. Summers M. The Restoration theatre. London : K. Paul, Tench, Trubner & Co, 1934. 420 p.
31. Tindemans K. Nature, desire, and the law: On libertinism and early modern legal theory. *Journal for Early Modern Cultural Studies*. 2012. Vol. 12. № 2. P. 133–145. URL: <https://www.jstor.org/stable/23242168>. DOI:10.1353/jem.2012.0009 (дата звернення: 05.08.2020).

32. Vanhaesebrouck K., Dehert P. Introduction: Libertine bodies or the politics of Baroque corporeality. *Journal for Early Modern Cultural Studies*. 2012. Vol. 12. № 2. P. 1–11. URL: <https://www.jstor.org/stable/23242161>. DOI:10.1353/jem.2012.0008 (дата звернення: 08.08.2020).
33. Walkling A.R. Court Culture and 'Absolutism' in Restoration England. *The Court Historian*. 2001. Vol. 6. № 3. P. 225–233. DOI: 10.1179/cou.2001.6.3.003 (дата звернення: 05.08.2020).
34. Webster J.W. Performing libertinism in Charles II's court: Politics, drama, sexuality. New York : Palgrave Macmillan, 2005. 260 p.
35. Zimbaro R.A. At zero point: Discourse, culture, and satire in Restoration England. Lexington, KY : University Press of Kentucky, 1998. 208 p.
14. Grant, R.G., Kay, A., & Kerrigan, M. (2011). *History of Britain & Ireland: The definitive visual guide*. London, U.K.: DK Publishing. 400 p.
15. Hayden, J.A., & Worden, D.J. (Eds.). (2019). *Aphra Behn's "Emperor of the moon" and its French source "Arlequin, Empereur dans la lune"*. Cambridge, United Kingdom: Modern Humanities Research Association. 176 p. DOI: 10.2307/j.ctvhrcz77.
16. Hume, R.D. (1972). Diversity and Development in Restoration Comedy 1660-1679. *Eighteenth-Century Studies*, 5(3), pp. 365–397.
17. Krutch, J.W. (1924). *Comedy and conscience after the Restoration*. New York, NY: Columbia University Press. 300 p.
18. Langhans, E.A. (2000). *The theatre*. In D. P. Fisk (Ed.) *The Cambridge Companion to English Restoration Theatre*. (pp. 1–18). Cambridge: Cambridge University Press.
19. Love, H. (1980). Who Were the Restoration Audience? *The Yearbook of English Studies*, Vol. 10, Literature and Its Audience, I Special Number, pp. 21–44.
20. Mullan J., Beadle R. & Davies H.A. Shrimpton N. 2020. English Literature. Encyclopædia Britannica. URL: <https://britannica.com/art/English-literature>.
21. Neagle, R.C. (1989). *The Restoration theater world and the plays of William Wycherley*. Unpublished doctoral dissertation. Loyola University of Chicago. 273 p.
22. Nettleton, G.H. (2017). *English drama of the Restoration and eighteenth century (1642–1780)*. New York, NY: The Macmillan Company. (Classic Reprint) Forgotten Books. 386 p.
23. Roach, J. (2000). *The performance*. In: D. P. Fisk, ed. 2000. *The Cambridge Companion to English Restoration Theatre*. Cambridge: Cambridge University Press. pp. 19–39.
24. Rose, J. (2011). *Godly Kingship in Restoration England: The Politics of The Royal Supremacy, 1660–1688*. New York: Cambridge University Press. 332 p.
25. Schmid, H.-J. (2012). Generalizing the apparently ungeneralizable. Basic ingredients of a cognitive-pragmatic approach to the construal of meaning-in-context. Vol. 4: *Cognitive pragmatics. Handbooks of pragmatics*. Schmid, H.-J. (ed.). Berlin: Mouton de Gruyter. 664 p.
26. Schneider, B.N. (1971). *The ethos of Restoration comedy*. Champaign, IL: University of Illinois Press. 201 p.
27. Scouten, A.H. (1980). *Restoration and 18th century drama*. N.Y.: St Martin's Press. 160 p.
28. Shevchenko, I. (2019). Introduction. Enactive meaning-making in the discourse of theatre and film. *Cognition, Communication, Discourse*, 19. pp. 15–19. DOI: 10.26565/2218-2926-2019-19-01.
29. Styan, J.L. (1986). *Restoration Comedy in Performance*. Cambridge: Cambridge University Press. 287 p.
30. Summers, M. (1934). *The Restoration theatre*. England, London: K. Paul, Tench, Trubner & Co. 420 p.
31. Tindemans, K. (2012). Nature, desire, and the law: On libertinism and early modern legal theory. *Journal for Early Modern Cultural Studies*, 12(2), pp. 133–145. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/23242168>. DOI: 10.1353/jem.2012.0009.
32. Vanhaesebrouck, K., & Dehert, P. (2012). Introduction: Libertine bodies or the politics of Baroque corporeality.

REFERENCES:

1. Arena, F.T. (2017). *Masking the drama: A space for revolution in Aphra Behn's "The Rover" and "The Feign'd Courtizans"*. Bern: Peter Lang. 184 p.
2. Canfield, D.J. (2000). *Heroes and States. On the ideology of Restoration Tragedy*. Lexington, KY: University Press of Kentucky. 249 p.
3. Canfield, D.J. (1997). *Tricksters and estates: On the ideology of Restoration comedy*. Lexington, KY: University Press of Kentucky. 328 p.
4. Cavallè, J.P. (2012). Libertine and libertinism: Polemic uses of the terms in sixteenth- and seventeenth-century English and Scottish literature. *Journal for Early Modern Cultural Studies*, 12 (2), pp. 12–36. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/23242162>. DOI: 10.1353/jem.2012.0010.
5. Corman, B. (2000). *Comedy*. In D.P. Fisk (Ed.) *The Cambridge Companion to English Restoration Theatre*. (pp. 52-69). Cambridge: Cambridge University Press.
6. Corman, B. (1997). *Restoration Studies and the New Historicism: The Case of Aphra Behn*. In W. G. Marshall (Ed.) *The Restoration Mind*. University of Delaware Press. pp. 252–271.
7. Dharwadker, A. (1997). Class, Authorship, and the Social Intertexture of Genre in Restoration Theater. *Studies in English Literature, Restoration and Eighteenth Century 1500-1900*, 37(3), pp. 461–482.
8. Dobrée, B. (1924). *Restoration Comedy 1660-1720*. Oxford: Clarendon Press. 188 p.
9. Dobson, M. (2000). *Adaptations and Revivals*. In D. P. Fisk (Ed.) *The Cambridge Companion to English Restoration Theatre*. (pp. 40–51). Cambridge: Cambridge University Press.
10. Esslin, M. (1987). *The field of drama: How the signs of drama create meaning on stage and screen*. Methuen. New York, NY. 192 p.
11. Fisk, D.P. (Ed.). (2005). *Four Restoration libertine plays (4th ed.)*. Oxford, England: Oxford University Press. 414 p.
12. Gill, P. (2000). Gender, sexuality, and marriage. // *The Cambridge Companion to English Restoration Theatre*. Ed. by D. P. Fisk. 2000. pp. 191–208.
13. González-Treviño, A.E. (2013). "Kings and their crowns": Signs of monarchy and the spectacle of new world otherness in heroic drama and public pageantry. *Studies in Eighteenth-Century Culture*, 42, pp. 103–121. DOI:10.1353/sec.2013.0003.

- Journal for Early Modern Cultural Studies*, 12(2), pp. 1–11. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/23242161>. DOI: 10.1353/jem.2012.0008.
33. Walkling, A.R. (2001). Court Culture and 'Absolutism' in Restoration England. *The Court Historian*, 6(3), pp. 225–233. DOI: 10.1179/cou.2001.6.3.003.
34. Webster, J.W. (2005). *Performing libertinism in Charles II's court: Politics, drama, sexuality*. New York, NY: Palgrave Macmillan. 260 p.
35. Zimbardo, R.A. (1998). *At zero point: Discourse, culture, and satire in Restoration England*. Lexington, KY: University Press of Kentucky. 208 p.

*Стаття надійшла до редакції 03.02.2021.
The article was received 3 April 2021.*

UDC 811.111'42:32:316.46.058.5
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2021-1-13>

LEXICO-GRAMMATICAL TRICKS IN MANIPULATIVE POLITICAL DISCOURSE

Prihodko Ganna Illivna,
Doctor of o Philological Sciences, Professor,
Professor at the Department of English Philology
Zaporizhzhia National University
anna.prihodko.55@gmail.com
orcid.org/0000-0001-6220-5333

Political discourse defined by linguists as persuasive discourse effectively employs the ability of language to communicate and give shape to reality. Socrates and Aristotle were well aware of the power of language to distort perception and influence behavior, and thus be a tool, or weapon, for achieving the speaker's goals. Based on principles worked out by Classical rhetoricians modern rhetoric is revived on a new basis synthesizing theoretical data of pragmatics, psycholinguistics and communication theory. As a result, the emphasis is laid not upon sharing knowledge but rather upon forming the opinion. Language of politics nowadays tends to be ambiguous, indefinite and vague. Political discourse provides contexts in which the speaker doesn't mean exactly what the words literally mean. That is, the speaker's denotation differs from the semantic meaning. Political discourse defined by linguists as persuasive discourse effectively employs the gift of language to communicate and give profile to reality. Politicians use a wide range of language means to manipulate the electorate: euphemisms, jargon, gobbledegook, inflated language, simplified or overcomplicated syntax. Politics seems to be the realm of doublespeak which is presented as a heterogeneous phenomenon providing cloudy vagueness of political language. The influence on addressee's perception is conveyed due to manipulative potential of language. The enormous power is in the meaning of the words, what they mean to the human being who hears them. Far more than simple communication, truth, falsehood and the infinite shades between them, words have the power to manipulate other people's thinking and behavior. On grammatical level one of the characteristic traits of political discourse (especially political slogans) is the use of verbless sentences. Verbless sentences in the English language may be viewed in the context of nominalization trend. It must be noted that verbless sentences in the analytical English language break all grammatical norms. Hence designed to mislead, Doublespeak is presented as a heterogeneous phenomenon providing cloudy vagueness of political language.

Key words: *political discourse, doublespeak, euphemisms, simplified or overcomplicated syntax, verbless sentences, nominalization.*

ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ПРИЙОМИ В МАНІПУЛЯТИВНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Приходько Ганна Іллівна,
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри англійської філології
Запорізький національний університет
anna.prihodko.55@gmail.com
orcid.org/0000-0001-6220-5333

Політичний дискурс, визначений мовознавцями як дискурс переконання, ефективно використовує здатність мови спілкуватися та формувати уявлення про реальність. Сократ та Аристотель добре усвідомлювали силу мови спотворювати сприйняття та впливати на поведінку, а отже, бути інструментом чи зброєю для досягнення цілей мовця. На основі принципів, вироблених класичними риториками, сучасна риторика відроджується на новій основі, синтезуючи теоретичні дані прагматики, психолінгвістики та теорії комунікації. Як результат, акцент робиться не на обміні знаннями, а на формуванні відповідної думки та поглядів. Мова політики в наш час має тенденцію бути неоднозначною, невизначеною та розмитою. Політичний дискурс вводить контексти, в яких оратор не має на увазі саме те, що буквально означають слова. Тобто денотат мовця відрізняється від семантичного значення. Політичний дискурс, визначений лінгвістами як персуазивний, ефективно застосовує дар мови спілкуватися та впливати на свідомість слухачів. Політики використовують широкий спектр мовних засобів для маніпулювання електоратом: евфемізми, жаргонізми, спрощений або ускладнений синтаксис. Політика здається цариною подвійної мови, яка подається як різномірне явище, що забезпечує невизначеність мови політики. Вплив на сприйняття адресата передається завдяки маніпулятивному потенціалу мови. Велике значення має семантика слів, те, що вони означають для людини, яка їх чує. Слова на позначення правди, брехні мають силу маніпулювати мисленням та поведінкою інших людей. На граматичному рівні однією з характерних рис політичного дискурсу (особливо політичних гасел) є використання бездієслівних речень. Бездієслівні речення

в англійській мові можна розглядати в контексті тенденції номіналізації. Слід зазначити, що бездієслівні речення в аналітичній англійській мові порушують усі граматичні норми. Отже, розроблена для введення в оману, подвійна мова представлена як неоднорідне явище, що забезпечує невизначеність мови політики.

Ключові слова: політичний дискурс, евфемізми, спрощений і ускладнений синтаксис, бездієслівні речення, номіналізація.

1. Introduction

Language is a guide and channel to social reality and it effectively conditions all our thinking about social problems and processes. Hence, it is a tool, one of many human tools, with which we have developed society and built civilization. However, like any other instrument, language can be abused, used not to communicate but to confuse, not to elucidate but to obscure, not to lead but mislead. "Speech is granted to people to conceal their thoughts" is a well-known announcement attributed to Charles Maurice Talleyrand. In reality these words are evidently confirmed by a broad range of professions (journalists, brokers, lawyers, doctors, diplomats and politicians), the representatives of which due to diverse pragmatic factors have to resort to indirect, implicit meanings.

Language of politics nowadays tends to be ambiguous, indefinite and vague. Political discourse provides contexts in which the speaker doesn't mean exactly what the words literally mean. That is, the speaker's denotation differs from the semantic meaning. Political discourse defined by linguists as persuasive discourse (Lakoff, 1982: 27) effectively employs the gift of language to communicate and give profile to reality. As a conceptual design used to organize our thoughts language shapes our reactions to people, events, and ideas.

The beginning of anthropocentric paradigm is accompanied by the careful attention of linguists to the study of meaning interpretation, the examination of what people mean by their utterances in a particular context and how the context influences what is said, as well as how listeners make inferences about what is said in order to arrive at an interpretation of the speaker's planned meaning. These subjects that the linguists are concerned with promote efficient interaction in the process of communication.

Present-day studies of the effective interaction strategies originate from the rhetoric of ancient Greece, the so-called art of persuasion resting upon the principles of logical reasoning. Based on principles worked out by Classical rhetoricians modern rhetoric is revived on a new basis synthesizing theoretical data of pragmatics, psycholinguistics and communication theory. As a result, the emphasis is laid not upon sharing

knowledge but rather upon forming the opinion. The influence on addressee's perception is conveyed due to manipulative potential of language.

2. Lexical means of manipulation in political discourse

This enormous power is in the meaning of the words, what they mean to the human being who hears them. Far more than simple communication, truth, falsehood and the infinite shades between them, words have the power to manipulate other people's thinking and behavior.

In addition, the choice of language means is always motivated and never arbitrary (Blakar, 1979: 145). Yet, people in the majority of cases do not conceive of politicians' statements as being at variance with their purported meaning and assume their accounts as being obvious truth (Fowler, 1991: 126). Thereby politicians intend for the addressees to be affected in a certain way that they can benefit from while the addressee perceives the suggested interpretation of the situation as the only possible one.

Nowadays the intention not to lose face, win social support from addressees and control the situation in the process of communication leads to wide use of the manipulative potential of language. Socrates and Aristotle were well aware of the power of language to distort perception and influence behavior, and thus be a tool, or weapon, for achieving the speaker's objectives.

As a result, uncertainty and evasiveness have become an essential part of politicians' communicative behaviour. Politics seems to be the realm of Doublespeak, language which is at variance with its real or its purported meaning.

The word Doublespeak combines the meanings of Newspeak (the official language and the means of control in the world of George Orwell's novel "1984") and doublethink ("the power of holding two contradictory beliefs in one's mind simultaneously, and accepting both of them") (Orwell, 2011).

As William Lutz points out, "Doublespeak is language which pretends to communicate but really does not. It is language which makes the bad seem good, something negative appear positive, something unpleasant appear attractive, or at least tolerable. It is language which

avoids or shifts responsibility; language which is at variance with its real and its purported meaning; language which conceals or prevents thought. Doublespeak is language which does not extend thought but limits it" (Lutz, 1990: 5).

George Orwell's novel warning about the alarming consequences failed to eradicate doublespeak that is flourishing and penetrating into all spheres of life. We view advertisements for *previously distinguished cars* (not used cars), for *genuine imitation leather*, or *real counterfeit diamonds*. There are no slums or ghettos just *the inner city* or *sub-standard housing* where *the disadvantaged* or *economically nonaffluent* live. Nonprofit organizations don't make a profit, they have *negative deficits* or they *experience revenue excesses*. Even robbery can be magically transformed with doublespeak, as a bank in Texas did when it declared a robbery of an ATM to be *an authorized transaction*. There is no more dying in the world of doublespeak. Now it is qualified as *terminal living*.

Hence doublespeak has become an adapted form of communication seemingly highlighting many aspects but in fact misleading them. Verbal tricks lessen and "eliminate" all that is considered to be socially incorrect. Politicians use a wide range of language means to manipulate and influence the electorate.

Designed to misinform, doublespeak is somewhat heterogeneous phenomenon that complicates the procedure of its comprehensive classification. Its most thorough classification is presented by William Lutz who singles out the following forms of doublespeak:

1) Euphemism that serves as an alternative to a dispreferred expression, used in order to avoid possible loss of face: either one's own face or, through giving offence, that of the audience, or of some third party (Keith, 2007: 3). When, according to W. Lutz, a euphemism is used out of concern for a social or cultural taboo, it is not doublespeak. For example, we express grief that someone has *passed away* because we do not want to say to a grieving person, "I'm sorry your father is dead". The euphemism *passed away* functions here not just to protect the feelings of another person but also to communicate our concern over that person's feelings during a period of mourning. In the same way rules of politeness prescribe to give preference to such euphemisms as *heavily built*, *big boned*, *classic proportion*, *maturer figure* rather than mentioning the actual degree of a person's obesity. In this case euphemisms help to avoid negative emotions in interaction.

However, when the speaker intends to mislead or deceive and make the course of events beneficial for oneself, a euphemism becomes doublespeak. For example, the U.S. State Department decided in 1984 that in its annual reports it would no longer use the word *killing*. Instead, it used the phrase *unlawful or arbitrary deprivation of life*. Thus, the State Department avoids discussing the embarrassing situation of the government sanctioned killings in countries that are supported by the United States. Notably war is called *incident*, invasion turns into *rescue mission* or *peace-keeping action*, civilian casualties – *collateral damage*.

It is worthy to mention that the use of such euphemisms is not restricted to the language of politics. They are widely used in everyday life – *negative patient care outcome* (= death of a patient in a hospital), *water landing* (= airplane crash in the sea) to name just a few. However, genuine euphemism doesn't mislead but must call up the word it stands for (Galperin, 1981: 175). Whereas, this use of language constitutes doublespeak as it's designed to alter perception of reality and cover up the unpleasant.

2) Jargon is the specialized language of a professional or social group of people designed for exclusive use of the group members that distinguishes them from the outsiders. It serves as effective means of communication within a group but appears to be incomprehensible for the outsiders. For example, lawyers speak of an *involuntary conversion of property* when discussing the loss or *destruction of property through theft, accident, or condemnation*. A legitimate use of language among lawyers it becomes doublespeak if used intentionally among people who are not familiar with legal jargon.

3) Gobbledygook or bureaucratese is realized by piling on words and is aimed at overwhelming the audience with words, the bigger the better. For example, when Alan Greenspan was chairman of the President's Council of Economic Advisors, he made this statement when testifying before a Senate committee: *It is a tricky problem to find the particular calibration in timing that would be appropriate to stem the acceleration in risk premiums created by falling incomes without prematurely aborting the decline in the inflation-generated risk premiums*. Perhaps there is some meaning beneath all those words, but it would take some time to search it out. This seems to be language that pretends to communicate but does not.

4) Inflated language designed to make the ordinary seem extraordinary, to make

everyday things seem impressive; to give an air of importance to people, situations, or things that would not normally be considered important. With this kind of language, car mechanics become *automotive internists*, elevator operators become *members of the vertical transportation corps*, used cars become *experienced cars*, alcoholics become *victims of habitually detrimental lifestyle* and the process of smelling something – *organoleptic analysis*. On the one hand, these examples of renaming seem to be humorous, harmless and innocuous. On the other hand, each word is carefully chosen, with its particular nuances and shades of meaning, to fulfill the mission of the speaker. Words are incredibly powerful in shaping our perceptions about issues and, as W. Lutz puts it, “doublespeak is insidious because it can infect and eventually destroy the function of language, which is communication between people and social groups” (Lutz, 1990: 17).

3. Grammatical means of manipulation in political discourse

On grammatical level one of the characteristic traits of political discourse (especially political slogans) is the use of verbless sentences. Verbless sentences in the English language may be viewed in the context of nominalization trend. It must be noted that verbless sentences in the analytical English language break all grammatical norms.

Verbless sentences for the analytical English language with fixed word order and the mandatory presence of the subject and predicate is a serious deviation from the grammatical rules, they stand out from the rest of the text. They are stylistically marked and used in emotional speech.

Abundance of verbless sentences creates the impression of: ignorance and illiteracy (a style often called *Tarzan talk* (1) after the comic book hero who grew up in the jungle), or language incompetence characteristic of children (*baby talk*) and foreigners (*foreign talk*) (2) (Ferguson, 1971).

(1) *Me Tarzan, you Jane.*

(2) *Charlie bath hot.*

The structural core of a verbless sentence is a noun in the Nominative or Objective case. Verbless sentence formed by a noun in the Nominative case is understood to have a paradigmatic predication, verbless sentence formed by a noun in the Objective case is understood to have a syntagmatic predication.

Widespread use of verbless sentences in political discourse has drawn criticism not only from grammarians, defenders of “pure language” but from philosophers, journalists and writers.

Some scholars foretold the imminent decline and decay of political language. They saw its signs in the undue preference for passive voice over active voice, the tendency to use semi-notional verbs, the wide use of verbal nouns and nominalizations (Orwell, 2011).

In the 21st century this forecast came true in many languages leading to creation of a dysfunctional narrative. This refers to the intentional vagueness and inconsistency of the political narrative. Political commentators in Britain readily notice inclination of modern politicians to use verbless sentences: *Blairite verbless sentence; you can tell a real Blairite because they use verb-free sentences; to talk like a Blairite*. S. Hoggart mocks the prevalent style of the modern political narrative: “*For too long, the Party’s energy wasted. On verbs. For the British people, now, no more verbs. Tough on verbs, tough on the causes of verbs*” (Hoggart, 2004).

Unfortunately the verbless tendency in public speeches became fashionable not only in the English-speaking countries. After the “failure of verbs” many speechwriters obviously decided that they had invented a winning rhetoric and “*every verb torn out is another seat gained*” (Hoggart, 2004).

In English sentence the finite verb possesses predicative categories of modality, time and person, thus it binds the content of the sentence to reality being the center of predication. Since finite verbs “embed” sentences into reality politicians prefer to avoid them and use verbless sentences because they are non-binding and do not commit to anything.

According to some commentators verbless style is a threat to political discourse as it contributes to the degradation of democracy. The essence of democracy is a living dialogue between different parties and the Newspeak “kills” free discussion. Verbless statements can not be disputed since they contain no action, no actors, and, therefore, no conflict, no reason for a dispute. How can we challenge the following statement: *Tough on crime and tough on the causes of crime. Reform of the criminal justice system. A comprehensive programme to deal with juvenile offending; action to tackle drug abuse; proper treatment of victims and witnesses.*

The above statement does not give voters a clear picture of what the future policy on crime will be like. A lot is named but nothing concrete is claimed. In fact this statement does not pledge or commit to anything it is simply a statement of vague intentions.

The effect of verbless political speeches is not achieved on the strength of its content, it is a triumph of style over substance. If you analyze speeches of modern politicians it becomes obvious that they are not more than a collection of meaningless, verbless slogans.

Former British Prime Minister Tony Blair declared in one of his speeches: *Business enhanced. Life more entertaining. Public services improved. People better off.*

Strong pathetic charge inherent in verbless sentences "smooths" the absurdity of the remarks like *Life more entertaining*. Imagine a politician who promises to voters: *I promise your life will be more entertaining.*

Since the main structural feature of a sentence is predication we suggest to classify verbless sentences according to the character of their predication. We distinguish between two types of verbless sentences: 1) with paradigmatic predication, 2) with syntagmatic predication.

1. Verbless sentences with paradigmatic predication are one-member nominal constructions with a noun in the Nominative case as its syntactic core. They do not require or permit to fill the verbal component. They are devoid of explicit markers of predicative categories. Meaning of predicative categories of modality and tense is established from their context. Cf.:

Jobs. Growth.

Unity. Solidarity. Partnership.

Decent people. Good people. Patriotic people.

Modern politicians give public speeches not in order to provide new information or clarify their program, for them language is a means of manipulating the electorate. It is widely accepted that the so-called *feel good approach*, i.e. using words that evoke positive associations (*unity, decent, good, growth, honesty*), works better than logical persuasions. Endless repetition of words with positive connotations produces desired effect on any audience.

2. Syntagmatic predication is found in two subtypes of verbless sentences: a) a one-member nominal construction; b) a two-member nominal construction. Meaning of predicative categories of modality and tense is established from their context.

Syntagmatic predication of the first type contains a noun in the Objective case as its syntactic core. Cf.:

New Labour was born then. Of the courage of one man.

Where it is right, we will co-operate as well as oppose. On constitutional change. On Northern Ireland.

In written speech such sentences are usually formed by fragmenting of homogeneous parts of the sentence. Feeling of alienation, dissociation and disintegration of the modern society has led to general cultural phenomenon of fragmentation and break-up in painting (Cubists, Surrealists), poetry, prose (stream of consciousness). In oral speech homogeneous parts of the sentence are pronounced with enumerating intonation, thus making it difficult to put logical stress on each member of the homogeneous chain. That is why homogeneous parts of the sentence are often marked out as separate sentences. As the distance from the predicative center grows, grammatical and notional independence of the fragmented sentences increases. Cf.:

But I believe in it and I want to tell you why. Socialism for me was never about nationalisation or the power of the State. Not just about economics or even politics.

It is a moral purpose to life. A set of values. A belief in society. In co-operation.

Syntagmatic predication of the second type contains two syntactical components that can be completed with a copula verb *to be*. Cf.:

A nation reborn.

European businesses finalising a deal with the Japanese.

Drugs, violence, youngsters hanging around street corners with nothing to do.

It is difficult to determine the temporal characteristics of verbless sentences. Traditionally it is believed that paradigmatic predication implies present tense as such sentences assert existence of an object. It should be noted that sentences with paradigmatic predication enable to show promises for the future as already existing in the present.

In syntagmatic predication with two syntactical components the missing verb is restored in accordance with the general temporal plan or communicative goal. Cf.:

We have transformed our Party. Our constitution re-written. Our relations with the Trade Unions changed. Our Party organisation improved.

Your family better off.

It is assumed that the voter will intuitively restore a missing copula in the future tense. *Your family [will be] better off.* The unsaid creates the illusion and the feeling of intimacy, simplicity and trust but in fact it is a carefully thought-out move. For a sarcastic listener the following variants are possible as well: *Your family was better off; Your family will not not be better off; Your family is be better off;*

Your family is not better off. Compare how much more definite and certain would the following phrase sound: *We will make your family better off.* But such a statement would mean taking on certain obligations which is not the intention of politicians.

In literary texts verbless sentences create tension and density because of their brevity. In a public speech however the same verbless sentences become meaningless jumble of words and add a feeling of inactivity, inertia, apathy. Cf.:

No more bosses versus workers, but partnership at work. No more public versus private finance. Co-operation to rebuild our nation's road, rail, inner cities and regions. No more boom and bust economics. Stability which businesses need to plan for the future. Help for small businesses. A new relationship between public and private sector to rebuild infrastructure. Measures to encourage long term investment.

4. Conclusions

To sum up, modern political narrative tends to be ambiguous, non-transparent and evasive. Political discourse provides contexts in which words happen to mean things they never meant before. Politics seems to be the realm of Doublespeak, which abounds with lexical and grammatical ploys. Amazingly, it originates not from carelessness but is actually the result of clear thinking.

The influence on addressee's perception is conveyed due to manipulative potential of language. Politicians use a wide range of language means to manipulate the electorate: euphemisms, jargon, gobbledygook or bureaucratese, inflated language, simplified or overcomplicated syntax. Hence designed to mislead, Doublespeak is presented as a heterogeneous phenomenon providing cloudy vagueness of political language.

BIBLIOGRAPHY:

1. Blakar R. M. Language as a Means of Social Power. *Pragmalinguistics*. The Hague : Mouton, 1979. P. 131–169.

2. Ferguson Ch. Absence of Copula and the Notion of Simplicity. *Pidginization and Creolisation of Languages*. London, 1971. P. 141–150.
3. Fowler R. Language in the News: Discourse and Ideology in the Press. London: Routledge, 1991. 272 p.
4. Galperin I. R. Stylistics. Moscow : High School, 1981. 316 p.
5. Hoggart S. Meaningless Metaphors Cloak an Underlying Sincerity, 2004 URL: <http://www.guardian.co.uk/politics/2004/jul/17/labour.politics> on 28.02.2011
6. Keith Al. Forbidden Words. Taboo and the Censoring of Language. Cambridge : Cambridge University Press, 2007. 303 p.
7. Lakoff R. Persuasive Discourse and Ordinary Conversation, with Examples of Advertising. *Analyzing Discourse: Text and Talk*. New York : Prentice Hall, 1982. P. 27–34.
8. Lutz W. The New Doublespeak. Why No One Knows What Anyone is Saying Anymore. New York : Harper Perennial, 1990.
9. Orwell G. Politics and the English Language URL: http://www.orwell.ru/library/essays/politics/english/e_polit on 28.02.2011

REFERENCES:

1. Blakar R. M. Language as a Means of Social Power. *Pragmalinguistics*. The Hague : Mouton, 1979. P. 131–169.
2. Ferguson Ch. Absence of Copula and the Notion of Simplicity. *Pidginization and Creolisation of Languages*. London, 1971. P. 141–150.
3. Fowler R. Language in the News: Discourse and Ideology in the Press. London: Routledge, 1991. 272 p.
4. Galperin I. R. Stylistics. Moscow : High School, 1981. 316 p.
5. Hoggart S. Meaningless Metaphors Cloak an Underlying Sincerity, 2004 URL: <http://www.guardian.co.uk/politics/2004/jul/17/labour.politics> on 28.02.2011
6. Keith Al. Forbidden Words. Taboo and the Censoring of Language. – Cambridge: Cambridge University Press, 2007. 303 p.
7. Lakoff R. Persuasive Discourse and Ordinary Conversation, with Examples of Advertising. *Analyzing Discourse: Text and Talk*. New York : Prentice Hall, 1982. P. 27–34.
8. Lutz W. The New Doublespeak. Why No One Knows What Anyone is Saying Anymore. New York : Harper Perennial, 1990.
9. Orwell G. Politics and the English Language URL: http://www.orwell.ru/library/essays/politics/english/e_polit on 28.02.2011

*Стаття надійшла до редакції 13.04.2021.
The article was received 13 April 2021.*

УДК 811.112.2'373.47'42:82-13 «04/14»
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2021-1-14>

МОВНА РЕАЛІЗАЦІЯ АГРЕСИВНОСТІ В СЕРЕДНІ ВІКИ (НА МАТЕРІАЛІ ЕПІЧНОЇ ПОЕМИ «KUDRUN»)

Романова Наталя Василівна,
доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри німецької та романської філології
Херсонський державний університет
vissensvelt@gmail.com
orcid.org/0000-0002-7444-3811

Статтю присвячено актуальній проблемі щодо ролі агресивної внутрішньої і зовнішньої політики германських можновладців XIII ст. Згідно з фабулою епічної поеми «Кудруна», в підвалинах агресивної внутрішньої і зовнішньої політики германських можновладців лежить глобальний конфлікт, що включає в себе людину і навколишній світ, людей і їхній релігійний світогляд, ієрархію стосунків індивідуума, диких тварин і нащадків «еліти», авторитет короля, королеви й авторитет церкви, виховання й освіти, красу молодої жінки й ворожість чоловіка, ревності сміливого літнього короля-батька й жорстокість літньої жінки-королеви-матері тощо. Опозиції виявляємо і в категоріях «свого» й «чужого», добра й зла, старого й нового, земного й неземного, матеріального й ідеального, досконалого й недосконалого, живого й неживого, вільного від рабства й поневоленого, тілесного, душевного й духовного, розуму й емоцій. Відбувається роздвоєння цілісного предметного світу на його фізичне буття і значення. Разом з цим трансформується ідеальна поведінка лицарів – опори германських королів. Виникають нові співвідношення – «лицар – злодій, розбійник», «лицар – варвар», «лицар – тварина». Агресивна поведінка людини як соціальної істоти має моральний характер. У питанні про аморальність медіальна людина перебуває під впливом античної психології, язичництва та християнства. Метою статті є виявлення німецьких мовних одиниць зі значенням агресивності в середні віки. В ході дослідження було використано дедуктивний, структурно-семантичний, логіко-семантичний, контекстуальний аналізи, метод лінгвістичного опису та аналіз словникових дефініцій. Результати дослідження охоплюють уточнення поняття «агресивність», простеження його смислового наповнення на часовому зрізі, виокремлення системи мовних одиниць як-от слово, власна назва, словосполучення (вільне й стале), речення (просте, складне, ускладнене, комбіноване, надфразова єдність) та з'ясування особливостей формування феномену. Доведено, що агресивність може бути природною та штучною. Природна агресивність характерна стихії води, диким тваринам і людині як біологічній істоті, штучна – людині як соціальній істоті та надприродним істотам, що втілюють у собі зло. Агресивність корелює зі статтю, віком і культурою: чоловік – агресивний у будь-якому віці та в будь-якій культурі, жінка – лише в літньому віці, перебуваючи в статусі матері, яка бажає своїй дитині щасливої долі та будучи іноземкою. Висновоюємо, що поняття агресивності в середньовічній Німеччині пов'язане насамперед з позамовними чинниками (релігія, внутрішня і зовнішня політика, соціальний, економічний і культурно-історичний розвиток), заломленими автором епічної поеми «Кудруна» вербально.

Ключові слова: середні віки, агресивність, людина, тварина, стихія, слово, власна назва, словосполучення, речення.

LANGUAGE REALIZATION OF AGGRESSION IN THE MIDDLE AGES (BASED ON THE EPIC POEM «KUDRUN»)

Romanova Natalya Vasylivna,
Doctor of Philological Sciences, Associate Professor,
Professor the Department of German and Romance Philology
Kherson State University
vissensvelt@gmail.com
orcid.org/0000-0002-7444-3811

This paper presents the topical issue of the role of aggressive domestic and foreign policy of the German rulers of the XIII century. According to the plot of the epic poem «Kudrun», at the heart of the aggressive domestic and foreign policy of the German rulers is a global conflict involving man and the world, people and their religious worldview, the hierarchy of relations of the individual, wildlife and descendants of the «elite», king, queen and the authority of the church, upbringing and education, the beauty of a young woman and the hostility of a man, the jealousy of a brave old king-father and the cruelty of an elderly woman-queen-mother, and so on. Oppositions are also found in the categories of «one's own» and «foreign»,

good and evil, old and new, earthly and unearthly, material and ideal, perfect and imperfect, living and inanimate, free from slavery and enslaved, bodily, mental and spiritual, mind and emotions. There is a bifurcation of the whole objective world into its physical existence and meaning. At the same time, the ideal behavior of knights is transformed – the support of German kings. There are relationships – «knight – thief, robber», «knight – barbarian», «knight – animal». Aggressive human behavior as a social being has a moral character. In the question of immorality, the medieval man is influenced by ancient psychology, paganism and Christianity. The aim of the article is to identify German language units with the meaning of aggression in the Middle Ages. The study used deductive, structural-semantic, logical-semantic, contextual analysis, the method of linguistic description and analysis of dictionary definitions. The results of the study include clarification of the concept of «aggression», tracing its semantic content in time, highlighting the system of language units such as word, proper name, phrase (free and permanent), sentence (simple, complex, complex, combined, supra-phrase unity) and elucidation of the peculiarities of the formation of the phenomenon. It has been proven that aggression can be natural or artificial. Natural aggression is characteristic of the element of water, wild animals and man as a biological being, artificial – man as a social being and supernatural beings who embody evil. Aggression correlates with gender, age and culture: a man is aggressive at any age and in any culture, a woman – only in old age, being in the status of a mother who wishes her child a happy fate and being a foreigner. We conclude that the concept of aggression in medieval Germany is associated primarily with extralinguistic factors (religion, domestic and foreign policy, social, economic and cultural-historical development), refracted verbally by the author of the epic poem «Kudrun».

Key words: the Middle Ages, aggression, man, animal, element, word, proper name, phrase, sentence.

1. Вступ

Середні віки у всесвітній історії асоціюються із руйнуванням Римської імперії, заснуванням численних германських королівств (Rossa, Stierstorfer, 1986: 7), розколом християнства (Татенко, Титаренко, 2005: 12), проміжком «між початком і кінцем певного відрізка часу» (НТСУМ, 3, 2003: 265), хронологічними історичними рамками (WAHRIG, 2012: 659), «бурхливим розвитком феодалних відносин у Німеччині, із хрестовими походами лицарів і виникненням лицарської культури» (Левицький, 2007: 126), в історії психології – із суперечливими вченнями про людину та душу теологічної категорії (Роме-нець, 2005: 510). Отже, середні віки розуміють як якісне перетворення і матеріальні, духовні, культурні та психологічні зміни в навколишньому світі та якісний вияв у ньому особистісних психологічних властивостей людини. За таких умов висувається і нова форма поведінки: якщо давня людина керувалася традиціями, то середньовічна орієнтується на Моральні Закони Бога. Вона має бути схожою на свій Ідеал, підкорятися колективним інтересам, нормам і цінностям, нівелюючи власну індивідуальність.

На етапі переходу від моделі традиції до моделі моралі виникають певні труднощі, що супроводжуються агресивністю. Агресивність визначають як емоційний стан і рису характеру (ПС, 1982: 7), психічне явище, «що виражається у прагненні до насильницьких дій у міжособистісних стосунках» (Бродовська, Патрик, Яблонко, 2005: 6; Шадських, Піча, 2008: 8), «властивість особистості, що проявляється в певних емоційних реакціях гніву, злості, демонстрації іншим переваги в силі» (Кириленко, 2007: 238), напад, наступ;

атаку; бойовий запал; войовничість; сварливість (WAHRIG, 2012: 65).

Узагальнено, агресивність можна вважати вихідним пунктом соціально-психологічної нестабільності. В нестабільному суспільстві, як відомо, стосунки часто порушуються, деформуються, реорганізуються, не сприймаються, заперечуються. Незадоволеність зумовлює появу психологічного дискомфорту, що неминуче призводить до конфліктів (Орбан-Лембрик, 2004: 179–190), образи (Кріпак, 2013: 163), заздрощів (Тимошенко, 2015: 61) тощо.

Існує думка, що людськими конфліктами можна керувати на будь-якій стадії розвитку (Русинка, 2011: 382–387). Головне – взаємовигідно реалізувати інтереси конфліктуючих сторін. У процесі взаємодії необхідно враховувати специфіку емоційної та когнітивної сфер. Визнають домінування емоцій над розумом. Звичайно, емоції повинні бути контрольованими й відповідно вербалізованими. За кожним словом мовця стоїть уявлення про той чи той фрагмент буття, пережитий емоційно. Звідси бажання вплинути або схилити до певних дій і вчинків адресата (там само: 304–307).

Мета статті – виявити мовні одиниці зі значенням агресивності в середні віки.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких завдань, як-от: 1) уточнити поняття «агресивність» та простежити його смислове наповнення на часовому зрізі, 2) виділити мовні засоби маніфестації агресивності, 3) з'ясувати особливості формування феномену.

Методологічну базу дослідження складає принцип антропоцентризму, в річищі якого людина постає вінцем природи, що пристосується до середовища та намагається його

адаптувати під власні потреби. З іншого боку, вона є Творцем «людського світу», мірою всіх речей і подій.

Методи дослідження охоплюють дедуктивний, структурно-семантичний, логіко-семантичний, контекстуальний аналізи, метод лінгвістичного опису та аналіз словникових дефініцій.

2. Поняття «агресивність» та його смислове наповнення в середні віки

Під агресивністю в нашій студії розумітимемо такий емоційний стан людини/тварини, внаслідок якого психологічно й/або фізично страждають або гинуть інші люди/тварини.

Наприклад,

агресивність виявляє дикий гриф щодо малолітнього королевича *Ez was ein wilder grîfe, der kom dar geflogen, // daz im der künic Sigebant het ze liebe erzogen, // sîn grôz ungelücke mohte er dâ bî kiesen: // sînen sun den jungen muose er von dem starken grîfen // vliesen* (55-а строфа), *Der grîfe lie sich nidere und beslôz daz kindelîn // in die sîne klâwe. dô tet er grôze schîn // daz er grimmic wære und übele gemuot. // daz muosten sît beweinen helde küene unde guot* (58-а строфа), *mich truoc der wilden grîfen einer zuo dem steine* (78-а строфа, 3-й рядок).

Агресивність грифа зумовлена інстинктами *wan ez der alde grîfe den sinen jungen truoc* (68-а строфа, 3-й рядок), *Sie wolden'z hân zebrochen, mit klâwen gar zertragen. // dâ hæret michel wunder von sînen sorgen sagen, // wie dâ den lîp behielde von Irlant der herre. // in habt' der jungen einer under sînen klâwen harte verre* (70-а строфа), а не релігією, як уважали король, королева, їхні родичі й піддані *Des wirtes ungelücke nâhen dô began, // dâ vôn èr und frou Uote grôziu leit gewan. // ez het der jubele tiufel gesant in daz rîche // sînen boten verre. daz ergiang in allen klagelîche* (54-а строфа).

З другого боку, агресивність птаха щодо малолітніх королівських дочок не мотивована *Got tuot michel wunder; des mac man wol verjehen. // von der grîfen sterke was ouch ê geschehen, // daz drîer künige tôhter wâren dar getragen. // sie sâzen dâ vil nâhen. nu kan iu niemen gesagen* (73-я строфа), вона, очевидно, слугує своєрідним тлом милості Господньої та конститує свою відкритість у географічних термінах (порівн.: ареал викрадення королівських дочок – Індія, Португалія, Ізланд та локалізацію хижака – сто миль від Ірландії на дикому острові).

Трапляється агресивність водної стихії, що згубила корабель із палігримами *I'ne weiz von*

weihen enden geflozen über mer // zuo der steinwende kom ein gotes her. // die starken gruntwalle kêrten sie vil sêre. // die ellenden meide heten ungemüetes deste mêre (85-я строфа). Отже, йдеться про природний варіант агресивності або характерологічну агресивність.

Агресивність людини диференційовано за віком і статтю. Зокрема агресивність у малолітньої дитини (хлопчика) формується поступово: від навчання *Dô in der grôzen sorgen von im gar gebrast, // dô lernde sô wol schiezen der ellende gast, // daz im die vogele kunden fliegende niht entrinnen. // er râmte swes er gerte, do er nâch sîner nar begunde sinnen* (97-а строфа) через самозахист *Von sîner herberge gieng er in den walt. // dâ sach er vil der tiere frevele unde balt. // dar under was ir einez, daz wolde in verslinden, // daz sluog er mit dem swerte; ez muoste sînes zornes // harte enphinden* (100-а строфа) до корисливості *Einem gabilûne was ez anelîch. // er begunde ez schinden; dô wart er krefte rîch. // in luste sînes bluotes. dô er des vol getranc, // do gewân er vil der krefte. er hete manigen gedanc* (101-а строфа), азарту *Mit des tieres hiute der helt sich bewant. // bî im er harte nâhen einen lewen vant; // der mohte im niht enphliehen. wie schiere er zuo im gie! // des belêip er unverhouwen. der helt in gûetliche // enphie* (102-а строфа), потенційного криміналу *Hêten'z niht gescheiden diu minniclîchen kint, // den helt von Garadîe hiet' er erslagen sint. // sie wâren im gelîche, die armen zuo den hêren, // die selben schifliute muosten dô gên Irlande kêren* (136-а строфа).

Дорослий чоловік проявляє агресивність цілеспрямовано, демонструючи, з одного боку, свій статус і перевагу *Daz liut in wolde vâhen; ir herre daz gebôt. // dô stuont er in ze nâhen; des kômen sie in nôt* (135-а строфа, 1-й, 2-й рядки), з другого, напрацьовуючи авторитет *Dar zuo wart er sô küene, als uns ist geseit, // daz er getorste rechen sîner friunde leit. // er behâbete gar sîn êre an aller hande dingen, // des hört' man in dem lande von dem helde sagen unde // singen* (166-а строфа) або підтверджуючи останній *Dô begunde rihten her Hâgene in Irlant. // swaz er unbilliches an den liuten vant, // des muosten sie engelden von im harte sêre. // inner einem jâre enthoubet' er ir ahzic oder mêre* (194-а строфа).

Сюди додаються і батьківські загострені ревності *Der selben fürsten einer bî Tenemarke saz // ze Wâleis in dem lande. do er gehörte daz, // daz siu so schæne wære, dô rang er nâch ir sêre. // daz versmâhte Hagenen; er jach, er næme im beide // lîp und êre* (200-а строфа),

й етнічна гординя *Swaz man ie boten sande nâch der megede guot, // die hiez her Hagene vliesen durch sînen übermuot. // er wolde s' geben deheinen der swacher danne èr wære. // dô hôrt' man allenthalben sagen von dem fürstén daz // mære* (201-а строфа), й інтернаціональна «висока» пристрасть (кохання юного короля Нортландії до ірландської королівни-підлітка) *Dô sprach aber Hetele: «mir'st nie nâch ir sô nôt, // hâhet er mir einen, dar umbe enmüeze tôt // geligen Hagene selbe, der künic von Irrîche. // er ist nie sô frevele, im kome sîn grimmer muot vil // schedeliche.»* (229-а строфа), й світогляд досвідченого лицаря *der mîns gemaches vâret, der sol die selben vâre mit // mir dulden.»* (246-а строфа, 4-й рядок), і функції короля *Er sprach: «mîn geleite unde mînen fride // den wil ich in enbieten. er büezet mit der wide, // der an iht beswæret die unkunden herren. // des sîn âne sorge; in sol in mînem lande niht ge- // werren.»* (296-а строфа), і фальшиві друзі *«nu bringet mir vil drâte die mînen gêstangen. // sie müezen alle sterben, die ich mit der mîner hende // erlange.»* (447-а строфа, 3-й, 4-й рядки), й помста за викрадення дочки *Hagene der starke durch die schar brach, // sîn swert daz sneit sêre; willeclîch er rach, // daz im enphüeret wâren die minneclîchen meide, // dâ wart gerüeret manic rinc. im was harte græz- lîche // leide* (510-а строфа), й техніка бою *Dô sluog er durch daz houbet des künic Hetelen man, // Waten den vil küenen, daz ûz dem helme ran // daz bluot von sîner wunden, dô kuolden nu die winde. // ez was gên âbunde. man sach strîten allez daz gesinde* (518-а строфа), й оприлюднення змісту листа від норманського короля посланцем усьому дворові *Dô sprach der künic Hetele: «ez was iu niht ze guot, // daz iuch her hât gesendet der künic Hartmuot. // des müezet ir engelden, guote boten hêre. // der gedinge Hartmuotes müet mich und froun Hîldén // vil sêre.»* (608-а строфа), й расова дискримінація *In lant daz Herwîges wurfen sie den brant. // swaz er dô helfe hête an frîundén besant, // die bat er mit im rîten. sie huoben stürme grimme, // sie kouften 'z mit dem verhe swaz man in gap, golt, // silber oder gimme* (674-а строфа), й лицарські закони битви в полі *Drîe veltstürme sie mit den Mæren striten. // dô heten fride die bürge nâch ritter- lîchen sîten. // sie teilten 'z mit den swerten und mit den spern sêre. // frides sie niht gerten: des gewûnnen sie der wunden // deste mære* (708-а строфа), й нещасливе кохання *Ob si'z gar verspreche, daz si'z niht entuo, // siu sol mich sehen rîten mit mînen recken zuo. // zweinzic tûsent helde wil ich belîben*

lâzen // vor Hegelinge bürge veige beidenthâlbén der strâze (758-а строфа), й завоювання а) замку *Ludewîc und Hartmunt kômen in daz tor. // vil manigen sêre wunden liezen sie dar vor* (791-а строфа, 1-й, 2-й рядки), б) міста *Diu burc diu was zerbrochen, diu stat diu was verbrant* (801-а строфа, 1-й рядок), в) королівства *verbrennet und zerfüeret liez er des fürsten lant* (804-а строфа, 2-й рядок), й битва на березі острова Вюльпензанд *Sô rehte grim- miclîche werte man nie lant. // die von Hege- lingen drungen ûf den sant. // mit spern und mit swerten striten s' alsô sêre. // ein ander sie dô werten daz sie des koufes sît niht // gerten mære* (860-а строфа), й іменні поєдинки лицарів на цьому острові *Hartmuot und Irolt zuo ein ander spranc. // Ir ietweders wâfen ûf dem helme erklanc* (866-а строфа, 1-й, 2-й рядки), й захист здобичі *sie sluogen tiefe wunden: alsô werten sie die küniginne* (878-а строфа, 4-й рядок), й смерть володаря Мателани *Dô Wate der vil grimme gefriesch des küniges tôt, // er begunde limmen. sam ein âbentrôt // sach man helme schînen von seinen slegen swinden. // in und al die sînen die muoste man vil zörnige vinden* (882-а строфа) тощо.

3. Мовні засоби реалізації агресивності

У наведених прикладах маркерами агресивності слугують, по-перше, **словосполучення** а) вільні *wilder grîfe; under sînen klâwen harte verre; von der grîfen sterke; daz bluot von sîner wunden; teilten mit den swerten und mit den spern sêre; gewûnnen der wunden; zuo ein ander spranc; sluogen tiefe wunden* і б) сталі *grimmic wære; übele gemuot; wurfen den brant; huoben stürme grimme; kouften mit dem verhe, zörnige vinden*, по-друге, **речення** а) прості розповідні поширенні *sînen sun den jungen muose er von dem starken grîfen vliesen; Daz liut in wolde vâhen; des müezet ir engelden, guote boten hêre; zweinzic tûsent helde wil ich belîben lâzen vor Hegelinge bürge veige beidenthâlbén der strâze; vil manigen sêre wunden liezen sie dar vor; Ir ietweders wâfen ûf dem helme erklanc*; б) прості розповідні поширені з однорідними членами *Der grîfe lie sich nidere und beslôz daz kindelîn in die sîne klâwe*; в) прості розповідні вставні (парантеза) *mich truoc der wilden grîfen einer zuo dem steine; die starken gruntwalle kêrten sie vil sêre*; д) прості розповідні поширені з дієприкметниковими зворотами *Sie wolden 'z hân zebrochen, mit klâwen gar zertragen*; е) прості розповідні поширені з редукованими головними членами *mit spern und mit swerten striten s' alsô sêre*; є) складні 1.1 складнопідрядні означальні *daz drîer künige tóhter wâren dar*

getragen; sie müezen alle sterben, die ich mit der mîner hende erlange; 1.2 складнопідрядні способу дії *dô lernde sô wol schiezen der ellende gast, daz im die vogele kunden fliegénde niht entrinnen*; 2.1 складносурядні *daz versmâhte Hagenen; er jach, er næme im beide lîp und êre; Swaz man ie boten sande nâch der megede guot, die hiez her Hagene vliessen durch sînen übermuot; der mîns gemaches vâret, der sol die selben vâre mit mir dulden*; ж) ускладнені (гіпотаксис + паратаксис) *dar under was ir einez, daz wolde in verslinden, daz sluog er mit dem swerte; ez muoste sînes zornes harte enphinden*; з) комбіновані прості поширені (розповідне + окличне) *der mohte im niht enphliehen. wie schiere er zuo im gie!*; (розповідне1 + розповідне2) *dâ wart gerüeret manic rinc. im was harte græzliche leide*; и) надфразова єдність *er begunde ez schinden; dô wart er krefte rîch. in luste sînes bluotes. dô er des vol getranc, do gewân er vil der krefte. er hete manigen gedanc; Dar zuo wart er sô küene, als uns ist geseit, daz er getorste rechen sîner friunde leit. er behâbete gar sîn êre an aller hande dingen; swaz er únbilliches an den liuten vant, des muosten sie engelden von im harte sêre. inner einem jâre enthoubet' er ir ahzic oder mære; «mir'st nie nâch ir sô nôt, hâhet er mir einen, dar umbe enmüeze tôt geligen Hagene selbe, der künic von Irrîche. er ist nie sô frevele, im kome sîn grimmer muot vil schedeliche.»*, по-третє, **слова** на позначення I: а) завершеної дії *er slagen sint*, б) дії у минулому часі, спрямованої на об'єкт (носія агресивності) *rach, ran, drungen, werten, limmen*; в) дії у минулому часі з прийменниковим додатком знахідного відмінка *sluog durch daz houbet*; д) результату дії *was zerbrochen; was verbrant; verbrennet; zerfüeret*; е) оцінки об'єкта (носія агресивності) *grimmicliche*, II: множинності предметів *slegen*,

Загалом, переважають речення. Нагадаємо, що основна функція речень полягає у вираженні окремої відносно закінченої думки «й відношення її змісту до дійсності» (Кочерган, 2010: 435). Структура й обсяг ілюстрованих речень різні, залежать від прагматичної установки шпільмана (Кріпак, 2013), предмета зображення, ритму, рими, стилю (Адмони, 1963: 99), будови німецької мови XIII століття, типів вираження синтаксичних зв'язків (Адмони, 1955: 15–23).

Поділ речень на прості, складні, ускладнені, комбіновані й надфразові єдності є умовним, оскільки знаки пунктуації у середньовіччі були суб'єктивними, недосконалими, ненормованими (Адмони, 1963: 106).

Зауважимо, що фізичні й психічні особливості агресивної людини можуть мотивувати виникнення прізвиська, що супроводжуватиме її не лише до старості, а й до смерті.

Наприклад:

Гаген (*Hagene*) мав паралельне ім'я – *Vâlant aller künige* «Диявол з-поміж усіх королів». Денотат імені ускладнений, поєднує в собі кілька понять: «надприродна істота» *Vâlant*, «кількість» *aller*, «освячена/абсолютна влада», «державна» *künige*, ґрунтується на гіперболі й християнській символіці. Гіперболізують неземну й землі сили, що символізують темряву, обман, зло та світло, добро, справедливість (Тресиддер, 2001: 89, 162).

У жінок також є прізвиська.

Наприклад:

королеву Нормандії *Gêrlinde* «Герлінду» називають *diu alde vâlentinne* «стара дияволиця», *diu tiuvelinne, die tievelinne* «дияволиця», *Diu/diu übele tiuvelinne* «зла дияволиця», *diu wûlpinne* «вовчиця», *Diu alde wûlpinne* «стара вовчиця», *Gêrlint diu übele* «злодійка Герлінда», *Gêrlint diu vil übele* «злюка Герлінда», *wéinénde des alden küniges wîp* «плакса». Тобто літню жінку невизначеного походження, з високим статусом десакралізували, ототожили з похідною надприродною негативною істотою, злом, деструктивними силами двох світів: неземного й земного та мислили як носія емоційного стану горя.

Цілком очікувано постають характерні морально-психологічні риси цієї королеви – жорстокість *diu übele Gêrlint* і злість *des Gêrlint innen*, що етимологізуються на тлі життя хижих тварин (ПС, 1982: 59).

Стосовно номінування особовим займенником *siu*, воно маніфестує дистанційне, неупереджене ставлення шпільмана до правительки і разом з тим наближає його до слухача/читача (Петренко, 2008: 8, 10).

Опис прізвиська *Gêrlint, daz Ludewîges wîp i des künigen wîp* підкреслює офіційні стосунки між прошарками населення, репрезентує сімейне начало як форму співіснування у навколишньому світі чоловічого й жіночого ества, визначає статус жінки в медіальній родині.

Двочлена антропонімічна конструкція *frou Gêrlint* зі значенням «матір» відображає сакральність (Шейнина, 2001: 168), що підлягає табуюванню (Фрейд, 2007: 23–26).

Перехід на апелятивну *frouwe* «королево» й апелятивно-іменну формули *diu frouwe Gêrlint, frou Gêrlint* «пані Герліндо», *mîn frou*

Gêrlint «моя королево» вказує на формування мовного етикету (Торчинський, 2006: 84).

На нашу думку, формула з означеним артиклем конкретизує не стільки титул жінки (Левковская, Пророкова, Сергиенко, 1973: 200), скільки орієнтує на специфіку її поведінки *Dô sprach von Ormanie der ûzerwelte degen: // «frouwe, nu lât schînen und ruochet ir sô phlegen, // ob ir mir triuwe leistet; ir ziehet si in der mâze, // daz mich diu küniginne niht gâr ûz der frîuntschêfte lâze.»* (1003-я строфа).

«Жіночу» агресивність, на відміну від «чоловічої», класифікуємо на два різновиди: опосередковану й пряму. Опосередкована агресивність реалізована через психологічний тиск матері на рідного сина *Dô er kom ze lande dâ er hete verlân // vater unde muoter; rihten sich began // ze starkem urliuze Hartmuot der vil grimme. // daz riet im z'allen zîten Gêrlint diu alde vâlentinne* (629-я строфа), через бажання старої королеви а) фізично знищити найсильніших відомих лицарів-іноземців *Des was da vil genæte diu alde Gêrlint, // wie siu daz rechen möhte, daz Hetele sîn kint // versagete smâheliche ir sune Hartmuote. // siu wunschte, daz sie hâhen solden beide Waten unde // Fruoten* (737-я строфа), б) фізично вплинути на поведінку «непокірної» полонянки *Dô sprach diu küniginne: «swaz ir iemen tuot, // siu volget niemanne. Siu ist sô gemuot, // man enwênde si's mit übele, siu kumt dir z' einem wibe* (1002-я строфа, 1-й–3-й рядки), через уявне бажання смерті ворогам нещасною матір'ю, дочку якої силоміць полонив невдаха-наречений *Dô sprach diu trûrênde: «hei, solde ich daz geleben! // allez daz ich hête wolde ich drumbe geben, // daz ich errochen wurde, swie sô daz geschæhe, // daz ich vil gotes armiu mîne tochter Kûdrûn gesæhe.»* (929-я строфа), через етикет *Küssen sie dô wolde daz Ludewiges wîp. // des was in unmuote der juncfrouwen lîp. // siu sprach ze Gêrlinde: «wes gêt ir mir sô nâhen? // wie ûngerne ich iuch kuste! ir endûrfêt mich niht en- // phâhen. // Ez wâren iuwer ræte, daz ich vil armiu meit // ûf michel unstæte vil manigiu herzen leit // mit schanden hân geduldet. es wirt noch leider mêre.»* (978-я, 979-я строфы, 1-й–3-й рядки), через авторитарні методи виховання *weh et ir, her Hartmuot, mich sie ziehen lâzen, // ich trouwe ez wol gefüegen, daz siu sich ir hôchverte // mâze.»* (993-я строфа, 3-й, 4-й рядки), через нав'язування своєї волі неземній істоті *«ez mac sie alle riuwen (gote sî ez gekleit), // die mit Kûdrûnen kômen her ze lande* (1060-я строфа, 2-й, 3-й рядки), через обіцянку королівни помсти-

тися за нагоди злій королеві *«nu gebe ez got», sprach Kûdrûn, «daz ich iuch's // geman.»* (1204-а строфа, 2-й рядок), через придворний етикет *wan ir meisterinne diu was vil ungehiure. // «guoten mórgen, guoten âbent» was den minniclîchen // meiden tiure* (1220-а строфа, 3-й, 4-й рядки), через потенційне покарання служниць *und wirt des Gêrlint innen, so getét siu uns mit sle- // gen noch nie leider.»* (1267-а строфа, 4-й рядок), через розпорядження щодо підготовки зняряддя для тортур *dô hiez si ûz ziunen brechen unde besemen binden. // der ungefüegen zûhte wolde duo frou Gêrlint niht er- // winden* (1282-а строфа, 3-й, 4-й рядки), через благання королеви помститися за смерть її чоловіка *Er hôrte lûte erschriên daz Ludewiges wîp. // sîn muoter Gêrlint klagete des edelen küniges lîp* (1471-а строфа, 1-й, 2-й рядки).

Пряма агресивність відображена в примусовій фізичній праці благородних дівчат *Sumlîche muosten spinnen und bürsten ir den har. // diu von hôhen dingen wâren komen dar, // und die wol legen kunden daz golt in die sîden, // mit edelem gesteine, diu muosten michel arebeite lîden* (1006-а строфа), у фізичних і психологічних муках королівни-красуні *Dô sprach diu maget schæne: «des hân ich ninder muot, // wan mir diu übele Gêrlint sô vil ze leide tuot, // daz mich niht mac gelüsten deheines recken minne. // ir und al ir künne bin ich vînt von allen mînen sinnen.»* (1027-а строфа), у приниженні гідності королівни *Gêrlint diu übele dienen ir dô hiez // diu siu an sedele râwen harte selden liez. // die man von allem rehte bî den fürsten kinden // solt' alle zûte suoehen, die muoste man dâ bî den // swachen vinden* (1051-а строфа), у наказах королеви *Dô sprach diu übele Gêrlint: «sô wirt dir dicke wê. // swie herte sî der winter, du muost ûf den snê // und muost diu kleider waschen in den küelen vinden, // sô du dich dicke gerne in den phieselgadene liezest // vinden.»* (1064-а строфа), в постійній лайці правительки *dâ wart in getân // zornlîchez strâfen von der übelen Gêrlinde. // daz liez siu vil selden, si'n zurnde mit den edelen // ingesinde* (1188-а строфа, друга частина 2-о рядка, 3-й, 4-й рядки), в погрозах королеви *uns sulen geste kommen. // und gebet ir mînen helden wîziu niht ir kleider, // so geschâch nie weschen mêre in küniges selde noch // zer werlde leider.»* (1192-а строфа, друга частина 2-о рядка, 3-й, 4-й рядки).

Опосередковану «жіночу агресивність» актуалізують слова, що позначають дію, спрямовану на об'єкт (носія агресивності)

riet і об'єкти (носіїв агресивності) *hâhen, erro-chen wurde, riuwen, klagete*, **словосполучення** а) сталі *enwênde mit ûbele; was ungehiure; bî den swachen vinden; wirt wê; zornlîchez strâfen* й вільні *ûz ziunen brechen; besemen binden; ûf den snê; kleider waschen; in den küelen winden*, **речення** а) прості 1.1 поширені окличні *wie ûngerne ich iuch kuste!*, 1.2 поширені розповідні *ir endûrfét mich niht enphâhen*, 1.3 поширені розповідні з дієприкметниковим зворотом *ich trouwe ez wol gefüegen, daz siu sich ir hôchverte mâze*, 1.4 поширені розповідні з редукованими додатками *daz ich iuch's geman*, 1.5 поширені розповідні з парними сполучниками *so getét siu uns mit slegen noch nie leider*. Для прямої «жіночої агресивності» характерні **слова**, що позначають дію, спрямовану на об'єкт *spinnen, bürsten, lîden, dienen, zurnde*, предметність *arebeite*, оцінку, ознаку *ûbelen*, **речення** а) складні 1.1 підрядні способу дії *sô vil ze leide tuot, daz mich niht mac gelûsten deheines recken minne*, 1.2 підрядні умови *so geschâch nie weschen mêre in kûniges selde noch zer werlde leider* та б) прості поширені розповідні *ir und al ir künne bin ich vînt von allen mînen sinnen*.

Отже, можна констатувати, що опосередкована «жіноча агресивність» є більшою мірою описовою, логічно-предметною й образною, пряма постає насамперед як предметно-логічна, оцінна й причинно-наслідкова. Виокремлюємо внутрішній конфлікт між статусом жінки й домаганнями. Їй нелегко увійти або інтегруватись у нову соціальну ситуацію, проявити свої якості, значущі для лінгвоспільноти. Крім того, поведінка принцеси різниться від загальноприйнятної, спрямована проти певних норм і стереотипів, що зумовлює появу завищених вимог до навколишнього світу з подальшою незадоволеністю своїм «новим» становищем, своїми «новими» умовами життя (Орбан-Лембрик, 2004: 233). Тут уже виникає інша проблема – проблема гендерної (біологічної) диференціації, що може бути й повинно стати перспективою досліджень.

4. Висновки

Проведений аналіз показує, що агресивність у Середні віки є багатогранною й багатоаспектною. Включає в себе негативну поведінку та (амбівалентні) риси характеру тварин, метафорично водної стихії та людини, що належить до прошарку «еліти», кваліфікується за віком (дитинство – юність – дорослість – зрілість/старість) та статтю (чоловік, жінка), пов'язана з особливостями адаптації

чоловіка в навколишньому світі та специфікою соціалізації жінки в новому культурному середовищі. Виявлено декілька підтипів мовних одиниць, що об'єктивують агресивність у німецькій мові XIII століття: слова, власні назви, словосполучення, речення, надфразові єдності. Слова маніфестують соціально-психологічні зміни, що відбувалися у медіальному християнському та язичницькому суспільстві загалом і біологічному зокрема, власні назви кодифікують риси характеру можновладців на ідеологічному тлі, словосполучення оцінюють якість предметів (носіїв агресивності) та якість виконання дії, речення характеризують і описують агресивність як емоційне явище, надфразові єдності охоплюють ситуацію агресивності й ставлення до неї мовця і слухача комплексно.

Перспективу подальших досліджень, крім заявлених вище, становить

ЛІТЕРАТУРА:

1. Адмони В. Г. Введение в синтаксис современного немецкого языка. Москва: Издательство литературы на иностранных языках, (1955). 392 с.
2. Адмони В. Г. Исторический синтаксис немецкого языка. Москва: Высшая школа, (1963). 336 с.
3. Бродовська В. Й., Патрик І. П., Яблонко В. Я. Тлумачний словник психологічних термінів в українській мові. Київ: Професіонал, (2005). 224 с.
4. Кириленко Т. С. Психологія: емоційна сфера особистості. Київ: Либідь, (2007). 256 с.
5. Кочерган М. П. Загальне мовознавство. Київ: Видавничий центр «Академія», (2010). 464 с.
6. Кріпак Ю. В. Агресія як мовленнєве явище (на матеріалі англomовного діалогічного дискурсу). *Україна і світ: діалог мов та культур*: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ 03–5 квітня 2013 року. Київ: Видавничий центр КНЛУ, (2013). С. 163–165.
7. Левицький В. В. Історія німецької мови. Вінниця : Нова книга, (2007). 216 с.
8. Левковская К. А., Пророкова В. М., Сергиенко Л. В. Артикль в немецком языке : пособие для учителей. Москва : Просвещение, (1973). 224 с.
9. НТСУМ. Новий тлумачний словник української мови у трьох томах / уклад. В. Яременко, О. Сліпушко. Київ : Аконті, (2003). Т. 3: П–Я. 864 с.
10. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія у двох книгах. Кн. 1: Соціальна психологія особистості і спілкування : підручник. Київ : Либідь, (2004). 576 с.
11. Петренко Н. В. Займенник у віршованих текстах американської поезії: когнітивно-семіотичний та лінгвосинергетичний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Харків, (2008). 20 с.
12. ПС. Психологічний словник / за ред. В. І. Войтка. Київ : Вища школа, (1982). 216 с.
13. Роменець В. А. Історія психології: Стародавній світ. Середні віки. Відродження. Київ : Либідь, (2005). 916 с.
14. Русинка І. Психологія. Київ : Знання, (2011). 407 с.

15. Татенко В., Титаренко Т. Алгебра і гармонія світової душі. Роменець В. А. *Історія психології: Стародавній світ. Середні віки. Відродження*. Київ: Либідь, (2005). С. 6–40.
16. Тимошенко В. І. Агресивна поведінка: її сутність та причини. Бюлетень Міністерства юстиції України. (2015). № 6(164). С. 55–63.
17. Торчинський М. Функціонування онімів у розмовному стилі. *Актуальні проблеми дослідження граматики та лексикології*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. м. Вінниця 4–5 жовтня 2006 року. Вінниця: ВДПУ ім. М. Коцюбинського, (2006). С. 82–88.
18. Тресиддер Дж. Словарь символов. Москва: ФАИР-ПРЕСС, (2001). 448 с.
19. Фрейд З. Тотем и табу [пер. с нем. А. М. Боковиков]. Москва: Академический Проект, (2007). 159 с.
20. Шадських Ю. Г., Пича В. М. Психологія: Короткий навчальний словник: терміни і поняття. Львів: «Магнолія 2006», (2008). 276 с.
21. Шейнина Е. Я. Энциклопедия символов. Москва: ООО «Издательство АСТ»; Харьков: «Торсинг», (2001). 591 с.
22. Kudrun / Hrsg. von K. Bartsch. Leipzig: F. A. Brockhaus, (1867). 360 S.
23. Rossa E., Stierstorfer K. Mittelalter. Bamberg: C. C. Buchners Verlag, (1986). 216 S.
24. WAHRIG. Wörterbuch der deutschen Sprache. München: dtv, (2012). 1152 S.
9. NTSUM. Yaremenko, V., Slipushko, O. (eds.). (2003). Novyi tlumatsnyi slovnyk ukrains'koi movy u trekh tomakh [New explanatory dictionary of Ukrainian Language in 3 Vol.]. Kyiv: Akonit. Vol. 3: P–Ya. 864 p. [in Ukrainian].
10. Orban-Lembryk, L. E. (2004). Sotsial'na psykholohiya [Social psychology]. Kyiv: Swan Publication. 576 p. [in Ukrainian].
11. Petrenko, N. V. (2008). Zaimennyk u virshovanykh tekstakh amerykans'koi poezii: kohnityvno-semiotychnyi ta linhvosynerhetychnyi aspekty [Pronoun in the American Poetic Texts: Cognitive, Semiotic and Linguosynergetic Aspects]. Abstract of Ph.D. dissertation. Karazin National University of Kharkiv. 20 p. [in Ukrainian].
12. PS. Voitko, V. I. (ed.). (1982). Psykholohichnyi slovnyk [Psychological dictionary]. Kyiv: Higher school. 216 p. [in Ukrainian].
13. Romenets', V. A. (2005). Istoriya psykholohii: Starodavniy svit. Seredni viky. Vedrodzhennya [History of psychology: The Old ages. The Middle ages. Renaissance]. Kyiv: Swan Publication. 916 p. [in Ukrainian].
14. Rusynka, I. (2011). Psykholohiya [Psychology]. Kyiv: Know. 407 p. [in Ukrainian].
15. Tatenko, V., Tytarenko, T. (2005). Alhebra I harmoniya svi-tovoi dushi [Algebra and Harmony of World Soul]. Romenets', V. A. (2005). *Istoriya psykholohii: Starodavniy svit. Seredni viky. Vedrodzhennya [History of psychology: The Old ages. The Middle ages. Renaissance]*. Kyiv: Swan Publication. P. 6–40 [in Ukrainian].
16. Tymoshenko, V. I. (2015). Ahresyvna povedinka: ii sut-nist' ta prychny [Aggressive behavior: its essence and causes]. *Byuleten' Ministerstva yustytysii Ukrainy [Bulletin of Ministry for Ukrainian justice]*. Number 6 (164). P. 55–63. [in Ukrainian].
17. Torchyns'kyi, M. (2006). Funktsionuvannya onimiv u roz-movnomu styli [Functioning of onyms in conversational style]. *Aktual'ni problem doslidzhennya hramatyky ta leksykolohii [Current problems of grammar and lexicology research]*. Vinnytsya: Kotsyubyns'ky VSPU. P. 82–88. [in Ukrainian].
18. Tresidder, J. (2001). Slovar' simvolov [The Hutchinson Dictionary of Symbols]. Moscow: FAIR-PRESS. 448 p. [in Russian].
19. Freid, S. (2007). Totem I tabu [Totem and taboo] trans. from German by A. M. Bokovikov. Moscow: Academic Project. 159 p. [in Russian].
20. Shads'kykh, Yu. H., Picha, V. M. (2008). Psykholohiya: Korotkyi navchal'nyi slovnyk: terminy I ponyattya [Psychology: Short teaching dictionary: terms and concepts]. L'viv: «Mahnoliya 2006». 276 p. [in Ukrainian].
21. Sheinina, E. Ya. (2001). Entsiklopediya simvolov [Encyclopedia of Symbols]. Moscow: AST. 591 p. [in Russian].
22. Bartsch, K. (ed.). (1867). Kudrun. Leipzig: F. A. Brockhaus. 360 p. [in German].
23. Rossa, E., Stierstorfer, K. (1986). Mittelalter. Bamberg: C. C. Buchners Verlag. 216 p. [in German].
24. WAHRIG. (2012). Wörterbuch der deutschen Sprache. München: dtv. 1152 p. [in German].

REFERENCES:

1. Admoni, V. G. (1955). Vvedenie v sintaksis sovremennogo nemetskogo yazyka [Introduction into syntax of modern German language]. Moscow: Literature on the foreign languages Press. 392 p. [in Russian].
2. Admoni, V. G. (1963). Istoricheskiy sintaksis nemetskogo yazyka [Historical syntax of German language]. Moscow: Higher school. 336 p. [in Russian].
3. Brodovs'ka, V. Y., Patrik, I. P., Yablonko, V. Ya. (2005). Tlumachnyi slovnyk psykholohichnykh terminiv v ukrains'kii movi [Explanatory dictionary of psychological terms in Ukrainian]. Kyiv: Professional. 224 p. [in Ukrainian].
4. Kyrylenko, T. S. (2007). Psykholohiya: emotsiyna sfera osobystosti [Psychology: Emotional Sphere of Person]. Kyiv: Swan Publication. 256 p. [in Ukrainian].
5. Kocherhan, M. P. (2010). Zahal'ne movoznavstvo [General Linguistics]. Kyiv: Academy. 464 p. [in Ukrainian].
6. Kripak, Yu. V. (2013). Ahresiya yak movlenneve yavyshe (na materialii anhlo-movnoho dialihichnoho diskursu) [Aggression as speech appearance (based on the English dialogue discourse)]. *Ukraina I svit: dialoh mov ta kultur [The Ukraine and the World: Dialogue of Languages and Cultures]*. Kyiv: Publishing Office of KNLU. P. 163–165 [in Ukrainian].
7. Levitsky, V. V. (2007). Istoriya nimetskoi movy [History of the German language]. Vinnytsya: NEW BOOK. 216 p. [in Ukrainian].
8. Levkovskaya, K. A., Prorokova, V. M., Segieenko, L. V. (1973). Artikel' v nemetskom yazyke [Article in German language]. Moscow: Enlightenment. 224 p. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 12.04.2021.
The article was received 12 April 2021.

СЕКЦІЯ 2 ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 81'255

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2021-1-15>

АСИМЕТРИЯ МОДАЛЬНОСТІ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ В ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Голубенко Наталія Іванівна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської і німецької філології та перекладу
імені професора І. В. Корунця
Київський національний лінгвістичний університет
n.irgovtsiy@gmail.com
orcid.org/0000-0002-4850-721X

У статті обґрунтовано питання співвіднесеності модального вираження діалогічного мовлення в художньому перекладі. Визначаються особливі характеристики діалогу, однією з яких постає модальність як функційно-семантична категорія, що виражає різні види ставлення мовця до висловлюваного. Категорія модальності забезпечує діалогічність як властивість тексту, підкреслюючи його комунікативну природу як однієї з одиниць мовного спілкування, зміст яких пов'язаний зі ставленням до цінності й вимагає відповідного розуміння та інтерпретації. Об'єктивна модальність відбиває характер об'єктивних зв'язків, на які спрямований пізнавальний акт, а саме зв'язки можливі, дійсні й необхідні. Суб'єктивна модальність – це оцінка з боку особи, яка вказує на ступінь правдивості думки, що відбиває ситуацію. Смыслову основу суб'єктивної модальності утворює поняття оцінки, що містить не тільки логічну кваліфікацію повідомлення, але й різні види емоційного ставлення. Суб'єктивна модальність має мовні ресурси, які прагнуть до нескінченності. Ця істотна ознака може набувати вигляду твердження, зауваження, уточнення, припущення, бажання тощо й виражатися граматичними, лексичними й просодичними засобами. Однак проблема модальності діалогічного мовлення заслуговує пильнішої уваги, оскільки існує певна особливість вираження тих чи інших модальних висловлювань у досліджуваному функціональному типі. Однією з найважливіших психологічних особливостей діалогічного мовлення є його ситуативність, яка проявляється в тому, що часто його зміст можна зрозуміти лише з урахуванням тієї ситуації, до якої він належить, а отже, вимагає від перекладача адекватної інтерпретації ситуації. Вивчення специфіки симетричного чи асиметричного вираження модальних значень в оригінальних і перекладних художніх творах і є першим завданням пропонованої розвідки. У статті особливо викладення набуває теза про те, що в разі неправильної інтерпретації висловлювання, а саме передавання не тієї модальності повідомлення, що була закладена автором у комунікативному акті, виникають інформаційні збої, а отже, асиметрія сприйняття повідомлення постає в центрі уваги дослідження.

Ключові слова: категорія модальності, діалогічне мовлення, мовленнєві акти, комунікативно-прагматичний аспект, специфіка перекладу.

ASSYMETRY OF MODALITY IN DIALOGIC SPEECH IN LITERARY TRANSLATION

Holubenko Nataliia Ivanivna,
Candidate of Philological Sciences,
Assistant Professor at Korunets Department of English and German Philology and Translation
Kyiv National Linguistic University
n.irgovtsiy@gmail.com
orcid.org/0000-0002-4850-721X

The article highlights the problem of the modal expression of dialogic speech in literary translation. The special characteristics of the dialogue are determined, one of which is modality as a functional-semantic category that expresses different types of the speaker's attitude to what is being said. The category of modality provides dialogicity as a property of the text, emphasizing its communicative nature as one of the units of linguistic communication, the content of which is related to the attitude to valuable life things, thus requiring appropriate understanding and interpretation. Objective modality reflects the nature of the objective connections to which the cognitive act is directed, namely the connections that are

possible, valid and necessary. Subjective modality is an assessment by a person that indicates the degree of credibility of the opinion that reflects the situation. The semantic basis of subjective modality is formed by the concept of evaluation, which includes not only the logical qualification of the message, but also different types of emotional attitudes. Subjective modality has language resources that tend to infinity. This essential feature can take the form of assertions, remarks, clarifications, assumptions, desires, etc. and be expressed by grammatical, lexical and prosodic means. However, the problem of modality of dialogic speech deserves more close attention, as there is a certain feature of expression of certain modal expressions in the studied functional type. One of the most important psychological features of dialogic speech lies in its situationality, which is manifested in the fact that its content can be understood only in the situation to which it refers, and therefore requires the translator to adequately interpret the situation. The study of the specifics of symmetrical or asymmetrical expression of modal meanings in original and translated works of art is the first task of the proposed investigation. The article highlights the thesis that in case of misinterpretation of the statement, namely the transmission of the wrong modality of the message, which was laid down by the author in the communicative act, information failures and therefore the asymmetry of perception of the message will occur.

Key words: category of modality, dialogic speech, speech acts, communicative-pragmatic aspect, specifics of translation.

1. Вступ

Вивчення будь-якого об'єкта лінгвістичного дослідження, очевидно, слід починати з визначення його онтології, з виділення його основних характеристик, властивостей, ознак. Діалогічне мовлення має свої особливості: в межах мовленнєвого акту кожен з учасників по черзі виступає як слухач та як мовець, тому співрозмовник не тільки має вміти говорити, але й слухати й розуміти сказане з метою правильної та вчасної реакції.

2. Аналіз досліджень

Питання перекладу діалогічного мовлення в художньому творі досліджували такі лінгвісти: В.Н. Комісаров (1992 рік), Л.К. Латишев (2005 рік), Я.І. Рецкер (1974 рік), О.Д. Швейцер (1988 рік). Я.І. Рецкер вказував, що завдання перекладача полягає в тому, щоб передати засобами іншої мови цілісно й точно зміст оригіналу, зберігши його стилістичні й експресивні особливості (Рецкер, 1974: 8). Л.К. Латишев підкреслював, що переклад діалогічного мовлення має одну істотну особливість: під час здійснення такого виду перекладу особлива увага приділяється узуальній адаптації тексту (Латишев, 2005: 33).

Якщо раніше лінгвістичні дослідження орієнтувалися більше на структуру мовних одиниць, то сучасна перекладознавча наука зосереджує увагу на комунікативних аспектах, зокрема надаючи перевагу прагматично-семантичним підходам, що представлено в працях таких вчених, як Г.А. Лавхаєва (2017 рік), Т.Є. Некряч (2006 рік), К.М. Савіна (2016 рік), які дозволяють з'ясувати основні правила формування та функціонування мовленнєвих актів, що й зумовлює актуальність теми статті.

Не ставлячи своїм завданням викладення розвитку вчення про категорію модальності й аналіз різних думок, досить повно розглянутих у чисельності сучасних нау-

ковців, таких як А.В. Бондарко (1990 рік), В.В. Овсянніков (2010 рік), Н.М. Сафонова (2004 рік), Ф.Р. Пальмер (1979 рік), вважаємо за необхідне виділити кілька проблем, обговорення яких є важливим для нашого підходу до розв'язання проблеми модальності пропозиції діалогічного мовлення.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування деяких випадків зміни способів передачі модальності й вплив цих змін на прагматичні відносини.

3. Виклад основного матеріалу дослідження

У сучасній мовознавчій науці категорію модальності досліджували з різних теоретичних перспектив, виокремлюючи в ній логічні й лінгвістичні параметри. Основним під час трактування модальності є взаємозв'язок логічних аспектів модальності із судженнями як формами мислення, що є надважливим аспектом у перекладі. Ця традиція йде ще від Канта, який встановив три категоріальних типи – можливість-неможливість, існування-неіснування, необхідність-випадковість – і, відповідно, розподілив судження на проблематичні (модальності можливості), асерторичні (модальності дійсності) й аподиктичні (модальності необхідності).

У логічних дослідженнях під модальністю розуміється «контекстуальна характеристика висловлювання», що виражається в природній мові за допомогою «спеціальних мовних конструкцій, які приєднуються до стверджувальних пропозицій» (Баллі, 1955: 144). Що більш, міркування Ш. Баллі щодо того, що «Логічна функція модальності полягає у вираженні реакції суб'єкта на його уявлення» (Баллі, 1955: 234), є чи не найголовнішою складовою частиною інтерсеміотичного перенесення літературного твору в кіноекранізацію, де важливо передати думки й почуття

не тільки словесно, а й паравербально, тим самим не забуваючи про модальність вираження уявлень.

Ф.Р. Пальмер зосередив свою увагу на епістемічній і деонтичній модальності, які перегукуються в змістовному плані з двома категоріями Отто Сперсена. Надалі Ф.Р. Пальмер (1979 рік) реорганізував категорію модальності, спочатку розмежувавши *пропозитивну модальність*, що містить епістемічну й евіденційну модальності, з одного боку, й *подієву модальність*, що охоплює деонтичну й динамічну модальності, – з іншого боку.

У сучасному мовознавстві немає єдиної дефініції діалогу. Найпоширенішим є трактування, що це «розмова, низка висловлювань двох або більше осіб на певну тему» (Steen, 2003); «така ситуативно-композиційна форма мовлення, коли мовець і слухач перебувають у безпосередньому словесному контакті, а комунікативний процес становить активну мовленнєву взаємодію: висловлення (репліки) одного змінюються висловленнями (репліками) другого, мовець і слухач постійно обмінюються ролями. Кількість учасників мовленнєвого процесу – два, іноді кілька (полілог)»; певна форма взаємодії між людьми, орієнтована на розв'язання проблеми; обмін думками, судженнями, інформацією (Сафонова, 2004) та інші.

У разі неправильної інтерпретації висловлювання, а саме передавання не тієї модальності повідомлення, що була закладена автором в комунікативному акті, виникають інформаційні збої. Що більш, категорія модальності тісно пов'язана з категорією перцептуальності. Питання про одиниці модальності неоднозначне, як і сама ця категорія. У всіх філософських словниках згадується перерахування трьох модальних категорій: *дійсне, можливе, необхідне*. Модальність у лінгвістиці належить до тієї категорії, яка сприймається дуже неоднозначно. Це свідчить про складність об'єкта, труднощі його опису. Обмеження та диференціація поняття модальності продовжує залишатися актуальним завданням.

У концепціях різних дослідників обсяг поняття та охоплення ним мовних явищ часто не збігається. За думкою А.В. Бондарко, характеристика модальності як встановлюваного промовистою відносно змісту висловлювання (пропозитивна основа) до дійсності досить не визначено й потребує уточнень (Бондарко, 1990: 58). Однак якими б різноплановими не були класифікації, більшість із них поділяє модальність на об'єктивну й суб'єктивну.

В історії перекладу неодноразові спроби визначити одиниці суб'єктивної модальності змушували перекладачів описувати цей феномен за допомогою схожих явищ. У зв'язку із цим цікавим видається дослідження В.В. Овсяннікова (2010 рік), який почав спробу проаналізувати різні підходи до перекладу, пов'язані з передачею «думки» як синоніму суб'єктивної модальності.

Вимогою сучасної науки про переклад є двостороння орієнтація перекладача: на концептуальну програму автора тексту-оригіналу й на прийнятність тексту-перекладу в приймальної культурі. Тільки в такому випадку перекладач зможе досягти комунікативної еквівалентності. Однак перевага акцентується на розумінні тексту в приймальної культурі, оскільки збереження сигніфікативної та денотативної інформації може призвести до небажаних конотацій, а отже, відбувається зміна прагматичних установок автора тексту-оригіналу. Адаптуючи текст до нової комунікативної ситуації, перекладачеві доводиться змінювати семантичну субструктуру висловлювання.

Реалізуючи модальність у тексті, «на передній план висувається сам процес комунікації, тобто взаємовідносини автора й читача» (Сафонова, 2004: 96). Отже, категорія модальності забезпечує діалогічність як властивість тексту, підкреслюючи його комунікативну природу як однієї з одиниць мовного спілкування, зміст яких пов'язаний зі ставленням до цінності й вимагає відповідного розуміння та інтерпретації.

Об'єктивна (внутрішня) модальність є необхідною ознакою будь-якого речення, вона первинна й виражає відношення повідомлюваного до дійсності, що конкретизується в значеннях реальності (зміст відповідає дійсному стану речей) або ірреальності (зміст не відповідає дійсному стану речей). Суб'єктивна (зовнішня) модальність характеризує ставлення мовця до змісту висловленого, до співрозмовника, до самого себе, до форми мовлення, включаючи емоційно-експресивну оцінку (Сафонова, 2004: 75).

Домінантна функція тексту полягає в наданні певного прагматичного впливу на його одержувача. Діалогічна модальність виражає відношення автора до адресата. У повідомленні можна виділити кілька рівнів модальних значень, які знаходяться між собою в певній взаємозалежності, шикуючись водночас в деяку ієрархічну систему, головна роль в якій належить тому рівню модальних

значень, який пов'язаний із комунікативним призначенням пропозиції, що впливає на прояв інших модальних значень. Крім того, діалогічна мова дає можливість для максимального вираження різних модально-експресивних значень і модально-емоційних відтінків питальних пропозицій.

У лінгвістичній літературі є дві тенденції в поглядах на співвідношення функціональних і модальних типів пропозиції. Перша з них полягає в тому, що питання про модальні пропозиції розглядається у зв'язку з питанням про функціональне призначення пропозиції в безпосередній мовній практиці. Відмінністю інтонацій визначаються основні функціональні й разом із тим модальні типи пропозиції: розповідні, питальні й спонукальні. Відповідно до такої думки модальне значення пропозиції збігається з його цільовою установкою.

Відповідно до цього до модальних відносять ті значення, за якими диференціюються пропозиції з різною комунікативною установкою, тобто значення, що передаються питальними, спонукальними й оповідними пропозиціями. Що більш, категорія модальності може бути описана в функційно-семантичному аспекті, за якого основна увага приділяється систематизації на комунікативній основі різнорівневих засобів вираження. Мало того, доцільно розмежувати три типи модальних відносин: предметну модальність (можливість і вимушеність), модальність волевиявлення (оптатив та імператив) та епістемічна модальність (значення ймовірності, логічної необхідності, впевненості й невпевненості).

Доцільно розглянути комунікативні, психологічні й мовні особливості такого виду мовної діяльності. Діалогічна мова виконує такі комунікативні функції:

- 1) запиту інформації – повідомлення інформації;
- 2) пропозиції (у формі прохання, наказу, поради) – прийняття / неприйняття запропонованої думки;
- 3) обміну думками / враженнями;
- 4) обґрунтування своєї думки.

Кожна із цих функцій має свої специфічні мовні засоби та є домінантною у відповідному типі діалогу.

Однією з найважливіших психологічних особливостей діалогічного мовлення є його ситуативність, яка проявляється в тому, що часто його зміст можна зрозуміти лише з урахуванням тієї ситуації, до якої він належить.

Іншими словами, існує чітка співвіднесеність дієслівного мовлення із ситуацією, яку не можна розуміти буквально. Йдеться про те, що зовнішні обставини ситуації в момент мовлення можуть не бути присутніми, проте вони є у свідомості комунікантів та обов'язково включені в неї.

Діалог постає зв'язним текстом особливого виду, де смисловий зміст і мовне оформлення окремих висловлювань у діалогічному тексті залежать від функції відповідних реплік у відповідній діалогічній єдності. Що більш, не тільки значення окремих реплік, але і їх інтонація, синтаксична структура, актуальне членування, модальна модифікація та емоційна актуалізація зумовлені взаємовідносинами між висловлюваннями у відповідному відрізу діалогу.

Характерною ознакою кожного висловлювання є загальна модальність, яка виходить із комунікативного задуму мовця, з його ставлення до інформації, що повідомляється. Однак у діалогічному мовленні загальна модальність висловлювання виражає ставлення мовця до адресата, який є найважливішим компонентом комунікативного процесу в актуальній ситуації спілкування, на його попереднє висловлювання та на його майбутню реакцію.

У діалозі зазначена комунікативна модальність таким чином представляє модальну спрямованість окремих реплік, які оформляються як певні комунікативні типи висловлювання (повідомлення, питання, спонукування). Крім предметно-смислового змісту висловлювань, саме їх комунікативна модальність є стимулом для розвитку діалогу. Різні типи діалогічних єдностей відрізняються наведеними модальними співвідношеннями між складовими частинами їх реплік. Окрім предметно-смислового змісту й інформації, якими мовці обмінюються під час діалогу, використовуючи форми комунікативної модальності, їх репліки містять різні засоби й експліцитно або імпліцитно виражені різні суб'єкти модальних значень і відтінків.

У такому ракурсі доцільно додати, що в діалозі модальна сторона тексту являє собою явище складніше, ніж у тексті монологічному. Що більш, в інтеракції мовців перехрещуються два модальних плани. У висловлюваннях співрозмовників відбиваються, як підкреслювалося вище, актуальні взаємини між учасниками розмови. Установка мовця на адресата, його ставлення до передбачуваної поведінки співрозмовника, його вираження

думки, зацікавленість мовця в отриманні відповіді проявляються не тільки в оформленні його репліки як певного комунікативного типу висловлювання, але й в різних інших планах модальності.

Важливим механізмом перевираження модальної інформації є ревербалізація. Під ревербалізацією (реконцептуалізацією) мається на увазі відтворення концептуальної інформації, що кодується засобами мови-джерела в оригінальному тексті, у вторинному тексті перекладу за допомогою іншомовних форм. Перевираження відбувається з урахуванням контекстуального ситуативного фрейму. Однак ревербалізація передбачає множинність вибору засобів вираження для відтворення первинного сенсу під час перекладу – від прямих відповідників до контекстуальних еквівалентів, які динамічно розкривають концептуальний зміст оригіналу.

4. Висновки

Аналіз теоретичного матеріалу дає можливість дійти висновку про те, що передача модальності діалогічного мовлення вимагає, по-перше, детального вивчення різних засобів вираження модальності й визначення домінантного типу – чи то об'єктивна й суб'єктивна, чи то епістемічна, деонтична й динамічна. Доцільним розглянути в ракурсі художнього перекладу видається поняття думки як суб'єктивної модальності, що виступає каталізатором індивідуально-особистісного ставлення до дійсності. Відповідно, під час розгляду діалогічного мовлення персонажів літературних творів із прагматичних позицій як одиницю аналізу пропонується використовувати комунікативну ситуацію, в якій і відбивається модальність висловлювання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондарко А.В. Теория функциональной грамматики (Темпоральность. Модальность). Ленинград : Наука; Ленинград. отд., 1990. 263 с.
2. Кант И. Критика чистого разума. *Кант И. Сочинения* : в 6 т. Т. 3. Москва : Мысль, 1964. 799 с.
3. Комиссаров В.Н. Естественность» художественного перевода. *Литература и перевод: проблемы теории*. Москва : Изд. группа Прогресс: Литера, 1992. С. 101–110.
4. Лавхаева Г.А. Диалог в художественном произведении. особенности перевода диалога в художественном произведении с английского языка на русский. *Междисциплинарные аспекты лингвистических исследований*: сборник научных трудов. Книга 11. Краснодар : Кубанский государственный университет; Просвещение-Юг, 2017. 168 с.

5. Латышев Л.К. Технология перевода : учебное пособие для студентов лингвистических вузов и факультетов. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Издательский центр Академия, 2005. 320 с.
6. Некряч Т.Є. Види асиметрії при перекладі драматичного діалогу. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики* : збірник наукових праць. Київ : КНУ, 2006. Вип. 9. С. 191–196.
7. Овсянников В.В. Английские модальные глаголы как переводческая проблема. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство)* : у 5 ч. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. Вип. 89 (1). С. 83–86.
8. Приходько А.М. Дискурсивные акты: прагмасемантика и прагматипология. *Когниция, коммуникация, дискурс* : Международный сборник научных трудов / ред. И.С. Шевченко, В.И. Карасик. Харьков : ХНУ, 2010. № 1. С. 101–122.
9. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика: Очерки лингвистической теории перевода : монография. Москва : Международные отношения, 1974. 216 с.
10. Савина Е.М. Об особенностях перевода немецкой диалогической речи на русский язык. *Научный журнал Альманах мировой науки. Развитие науки и образования в современном мире. По материалам международной научно-практической конференции 31 января 2016 г.* Часть 1. АР Консалт. 2016 г. № 1–1 (4). С. 123–127.
11. Сафонова Н.М. Особенности выражения субъективной модальности диалогического мовлення. *Вісник Харківського національного університету. Серія: Філологія*. Вип. 42. № 632. Харків, 2004. С. 233–237.
12. Швейцер А.Д. Теория перевода: статус, проблемы, аспекты. 4-е изд. Москва : Наука, 1988. 215 с.
13. Balli Sh. General linguistics and questions of the French language. Mjscow : Foreign literature, 1955. 44 p.
14. Brown P., Levinson S. Politeness. Some Universals in Language Usage. Cambridge : Cambridge University Press, 1987. 275 p.
15. Palmer F. Modality and the English Modals. London and New-York, 1979. 196 p.
16. Portner P. Modality. Oxford : Oxford University Press, 2009. 302 p.
17. Steen G. Basic discourse acts: When language and cognition turn into communication. *Cognitive linguistics, functionalism, discourse studies: Common ground and new directions* : Abstracts of the 8th International Cognitive Linguistics Conference, 20–25.07.2003. P. 15–16.

REFERENCES:

1. Bondarko A.V. (1990). Teoriia Funktsionalnoi grammatiki (Temporalnost. Modalnost) [Theory of Functional Grammar (Temporality. Modality)]. L.: Nauka; Leningrad. 263 s.
2. Kant I. (1964). Kritika chistogo razuma [Criticism of Pure Mind]. Sochineniya: v 6 t. T. 3. M.: Mysl', 799 s.
3. Komissarov V.N. (1992). Yestestvennost' khudozhestvennogo perevoda [Naturalness of literary translation]. Literatura i perevod: problemy teorii. M.: Izd. gruppа Progress: Litera. pp. 101–110.
4. Lavkheava G.A. (2017). Dialog v khudozhestvennom proizvedenii. osobennosti perevoda dialoga v khudozhestvennom proizvedenii s angliyskogo yazyka na

- russkiy [Dialogue in fiction. Specifics of translating a dialogue in fiction from English into Russian]. Mezhdistsiplinarnyye aspekty lingvisticheskikh issledovaniy: sb. nauchnykh trudov. Kniga 11. Krasnodar: Kubanskiy gosudarstvennyy universitet; Prosveshcheniye-Yug. 168 s.
5. Latyshev L.K. (2005). Tekhnologiya perevoda [Translation technology]: ucheb. posobiye dlya stud. lingv, vuzov i fak. 2-ye izd., pererab. i dop. M.: Izdatel'skiy tsentr Akademiya. 320 s.
 6. Nekryach T.Y. (2006). Vidi asimetrii pri perekladі dramatičnogo dialogu [Kinds of asymmetry in translating dialogue in dramatic works]. Problemi semantiki, pragmatiki, ta kognitivnoї lingvistik: zb. nauk. prats'. K: KNU. Vip. 9. pp. 191–196.
 7. Ovsyannikov V.V. (2010). Anhlyyskye modal'nye hlaholy kak perevodcheskaya problema [English modal verbs as a translation problem]. Naukovi zapysky. Seriya: Filolohichni nauky (movoznavstvo): u 5 ch. Kirovohrad: RVV KDPU im. V. Vynnychenka, Vyp. 89 (1). pp. 83–86.
 8. Prykhod'ko A.M. (2010). Dyskursyvnye akty: prahmasemantika y prahmatypolohyya [Discursive acts: pragmasemantics and pragmatypology]. Kohnytsyya, kommunykatsyya, diskurs. Mezhdunar. sb. nauchn. trudov / red. Y. S. Shevchenko, V. Y. Karasyk. Khar'kov : KHNU. № 1. pp. 101–122.
 9. Retsker YA.I. (1974). Teoriya perevoda i perevodcheskaya praktika: Ocherki lingvisticheskoy teorii perevoda [Translation theory and translation practice: Essays on the linguistic theory of translation]: monografiya. M.: Mezhdunarodnyye otnosheniya. 216 s.
 10. Savina Ye.M. (2016). Ob osobennostyakh perevoda nemetskoj dialogicheskoy rechi na russkiy yazyk [Specifics of translation of German dialogical speech into Russian]. Nauchnyy zhurnal Al'manakh mirovoy nauki. Razvitiye nauki i obrazovaniya v sovremennom mire. Po materialam mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii 31 yanvarya 2016 g. Chast' 1. AR Konsalt. g. № 1–1 (4). pp. 123–127. 11.
 11. Safonova N.M. (2004). Osoblyvosti vyrazhennya sub'yektivnoyi modal'nosti dialohichnoho movlennya [Features of expressing the subjective modality of dialogic speech]. Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu № 632. Seriya: Filolohiya. Vyp. 42. Kharkiv. pp. 233–237.
 12. Shveytser A.D. (1988). Teoriya perevoda: status, problemy, aspekty [Translation theory: status, problems, aspects]. 4-ye izd. M.: Nauka. 215 s.
 13. Balli Sh. General linguistics and questions of the French language. –M., Foreign literature, 1955. 44 p.
 14. Brown P., Levinson S. Politeness. Some Universals in Language Usage. Cambridge: Cambridge University Press, 1987. 275 p.
 15. Palmer F. Modality and the English Modals. London and New-York, 1979. 196 p.
 16. Portner P. Modality. Oxford : Oxford University Press. 2009. 302 p.
 17. Steen G. Basic discourse acts: When language and cognition turn into communication // Cognitive linguistics, functionalism, discourse studies: Common ground and new directions: Abstracts of the 8th International Cognitive Linguistics Conference 20–25.07.2003. pp. 15–16.

*Стаття надійшла до редакції 26.03.2021.
The article was received 26 March 2021.*

СЕКЦІЯ 3 МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ

УДК 811.161.2*243:028.42

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2021-1-16>

РОЛЬ МЕТОДУ ГЛОБАЛЬНОГО ЧИТАННЯ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Зозуля Ірина Євгеніївна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри мовознавства

Вінницький національний технічний університет
irazozulya15011985@gmail.com
orcid.org/0000-0002-1496-6143

Стадній Алла Сергіївна,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри мовознавства

Вінницький національний технічний університет
stadniy.alla@ukr.net
orcid.org/0000-0002-7125-5970

У статті запропоновано експериментальний матеріал із методики навчання іноземних студентів глобального читання, який використали викладачі-мовники Вінницького національного технічного університету.

Глобальне читання передбачає представлення студентові цілого слова й розраховане на зорове сприйняття та здатність до запам'ятовування візуальної інформації. У такий спосіб іноземний студент не читає слово по буквах, а сприймає його як картинку й читає українською мовою одразу словами. Однак на відміну від зображення, на якому представлено якийсь конкретний предмет, воно містить узагальнене уявлення про об'єкт, тобто має певне значення. З'ясовано, що цей метод особливо ефективно допомагає студентам, в яких у рідній мові використовують ієрогліфічну систему письма.

Під час традиційного аналітико-синтетичного читання студент повинен спочатку засвоїти звуки, букви, потім послідовне поскладове читання та врешті – злите читання слів. Навчання аналітичного читання нерідко пов'язане з труднощами, оскільки передбачає і зорове сприйняття, і концентрацію уваги, й аналітико-синтетичну розумову діяльність. У результаті студенти витрачають більше часу й зусиль.

Спочатку студенти читають відомі їм лексеми, які починаються з різних літер, від коротких до довших. Потім переходять від слів до фраз, а далі від фраз до читання текстів. На сторінці може бути розміщено 2–3 речення шрифтом великого розміру. За день студенту варто прочитати до 20 таких речень. Оскільки іноземні студенти після вивчення української мови вступають до університетів, то бажано, щоб ці речення (тексти) були наукового стилю.

Глобальне читання не варто обмежувати демонстрацією та називанням слів, відтворених на флешкартках. Завдання можна урізноманітнити й проводити в ігровій формі. У статті наведено приклади ігор і завдань, які використовували в нашій роботі з іноземними студентами з метою закріплення знань.

Установлено переваги використання методу глобального читання в процесі вивчення української мови як іноземної. Цей метод сприяє тому, що іноземні студенти розуміють мову як цілісну систему й спостерігають парадигматичні відношення між її одиницями, швидше опановують читання, збагачують словниковий запас, беруть активну участь у процесі навчання. Значно мотивують до вивчення мови власні результати, які студенти помічають уже з перших днів навчання, та можливості використати знання в навчанні й житті.

Ключові слова: іноземний студент, друга іноземна мова, нетрадиційні методи, флешкартки, ігрові форми.

THE ROLE OF THE GLOBAL READING METHOD IN THE PROCESS OF STUDYING UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE

Zozulia Iryna Yevheniivna,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Linguistics
Vinnytsia National Technical University
irazozulya15011985@gmail.com
orcid.org/0000-0002-1496-6143

Stadnii Alla Serhiivna,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Linguistics
Vinnytsia National Technical University
stadniy.alla@ukr.net
orcid.org/0000-0002-7125-5970

The article offers experimental material on methods of teaching global reading to foreign students, which was used by teachers-speakers of Vinnytsia National Technical University.

Global reading involves presenting the student with a whole word and is designed for visual perception and the ability to memorize visual information. In this way, the foreign student does not read the word in letters, but perceives it as a picture. The student reads in Ukrainian at once in words. However, unlike an image that depicts a particular object, it contains a generalized representation of the object, that is, it has a certain meaning. It was found that this method is especially helpful for students who use the hieroglyphic writing system in their native language.

During the traditional analytical-synthetic reading, the student must first learn sounds, letters, then sequential compound reading and finally – merged reading of words. Learning to read analytically is often associated with difficulties, as it involves visual perception, concentration, and analytical-synthetic mental activity. As a result students spend more time and effort.

First, students read familiar tokens that start with different letters, from short to long. Then move from words to phrases, and then from phrases to reading texts. The page can contain 2–3 sentences in large font. Up to 20 such sentences should be read per day. Since foreign students enter universities after studying the Ukrainian language, it is desirable that these sentences (texts) should be of a scientific style.

Global reading should not be limited just to demonstrating and naming picture words. Tasks can be varied and carried out in the form of a game. The article gives examples of games and tasks that were used in our work with foreign students in order to consolidate knowledge.

The advantages of using the method of global reading in the process of learning Ukrainian as a foreign language are established. This method helps students understand language as a holistic system and observe the paradigmatic relationship between its units, more quickly master reading, enrich vocabulary, take an active part in the learning process. Students' own results significantly motivate them to learn the language, as they notice it from the first days of study, and the opportunity to use knowledge in learning and life.

Key words: foreign student, second foreign language, non-traditional methods, flash-cards, game forms.

1. Вступ

З часів виникнення дидактики педагоги перебувають в активному пошуку ефективних, дієвих методів навчання, які й зацікавлювали б тих, хто навчається, і задовольняли б освітні потреби й вимоги суспільства. Особливої актуальності це питання набуває в наш глобальний, динамічний, інформаційно насичений час, коли навчаються представники покоління Z – вільні, сміливі, емоційні, гіперактивні молоді люди, яких зацікавити, вразити, утримати їхню увагу надзвичайно важко. Вони прагнуть до яскравих картинок-образів, до швидкої зміни зображень, до чіткого й лаконічного подання інформації та переконливої мотивації. Ситуація ускладнюється, якщо йдеться про вивчення другої

іноземної мови в чужому мовному середовищі. З'являється нагальна потреба навчитися комунікувати, розв'язувати побутові проблеми, якнайшвидше вивчити мову, щоб здобувати фах. З огляду на ці запити ми використали на початковому етапі вивчення української мови як іноземної метод глобального читання, оскільки він сприяє й навчання читання, й активному збагаченню словникового запасу студентів.

Мета наукової розвідки – представити методику й особливості використання методу глобального читання для вивчення студентами української мови як другої іноземної в умовах мовного середовища.

Завдання – з'ясувати переваги й недоліки методу глобального читання під час вивчення

української мови як другої іноземної; представити особливості використання методу глобального читання.

Дослідження проводили в період із 2017 до 2020 року у Вінницькому національному технічному університеті на підготовчому відділенні для іноземних громадян.

2. Теоретичне обґрунтування методу глобального читання

Виділяють чотири основних види мовленнєвої діяльності: читання, говоріння, слухання та письмо. Первинними під час вивчення іноземної мови є слухання та читання, оскільки читання є засобом навчання та джерелом будь-якої інформації. Водночас читання поєднує і слухання, і говоріння. Оскільки читання – це рецептивний вид мовленнєвої діяльності, то в студентів відбувається складна аналітико-синтетична робота мозку: читач ідентифікує букви, промовляє звуки, поєднує їх у склади, підсвідомо аналізує граматику, намагається зрозуміти й запам'ятати зміст, закодований графічними знаками. Метою читання є пошук і виокремлення потрібної інформації з подальшим використанням. Для читання текстів іноземною мовою особа повинна володіти певними знаннями з фонетики, лексики, граматики, знати графічну систему. Проблеми із читанням призводять до зниження інтересу до вивчення іноземної мови. В освітньому процесі читання відіграє важливу роль як засіб навчання, адже допомагає в опануванні мовним матеріалом, у його закріпленні й нагромадженні (Зозуля, 2019).

Педагоги використовують різні методи навчання читання: фонетичний (найпоширеніший), лінгвістичний, глобальне читання, метод цілого тексту, які мають як переваги, так і недоліки. Дослідивши різні вітчизняні й зарубіжні методики навчання читання, ми зацікавилися методом глобального читання американського нейрофізіолога Гленна Домана та японського педагога Шиничи Сузуки (Доман, 2004). Метод був розроблений для дітей з особливими освітніми потребами. Цей метод досліджували А. Самбурська, Л. Нурієва, Б. Корсунська, Г. Магутіна (Самбурская, 2016; Нуриева, 2016; Корсунская, 2013; Магутіна, 2016). Проаналізувавши особливості цієї методики, ми встановили, що цей метод допомагає дітям з обмеженими розумовими можливостями навчитися читати, адже багатьма корекційними педагогами й психологами теоретично обґрунтовано й практично доведено, що такій категорії дітей набагато легше й швидше

навчитися читати за допомогою цілих слів і підібраних до них образів, ніж за допомогою традиційного фонетичного методу – від звука до слова.

Інтеграція України до міжнародного науково-освітнього простору зумовила інтерес до вивчення української мови як іноземної. Приєднання України до Болонського процесу активізувало обмін студентами між українськими й закордонними університетами, міжнародне співробітництво, яке викликало інтерес іноземних громадян до вітчизняних закладів вищої освіти. Ці чинники зумовили збільшення іноземних студентів, які вивчають українську мову.

Якщо для української алфавітної системи письма характерна кирилиця, то для більшості мов світу – латиниця, або й ієрогліфічна система письма. Унаслідок багаторічних спостережень за процесом навчання читання іноземних студентів українською мовою можна зробити висновок, що в них виникають значні труднощі в розмежуванні й зіставленні звуко-буквенних символів кирилицею та латиницею чи ієрогліфами. На основі цього факту було зроблено припущення, що метод глобального читання буде ефективним і виправданим і для навчання читання іноземних студентів українською мовою.

Американський лікар-фізіотерапевт Гленн Доман ще в другій половині ХХ століття запропонував нову методику навчання читання, яку зараз називають глобальним читанням (Доман, 2004). Її основна ідея полягає в тому, що навчання читання може відбуватися за тими ж принципами, що й опанування усним мовленням. Люди опановують говоріння завдяки тому, що із самого дитинства постійно чують мову інших людей. За цією логікою ми можемо навчитися читати, постійно сприймаючи конкретні слова (візуально й на слух). Адже людина мислить цілими словами й поняттями, а не окремими буквами. Літери, які утворюють слова, є для нас абстракціями на відміну від реальних предметів. Тому вивчити слово, яке позначає конкретний образ, простіше, ніж запам'ятовувати й поєднувати кожен звук.

Навчання глобального читання дозволяє розвивати імпресивну мову й мислення іноземних студентів до опанування вимовлянням.

3. Практична значущість методу глобального читання

На практиці глобальне читання реалізується через тривале й регулярне сприйняття

студентом (візуально, аудіально, тактильно) записаних слів, словосполучень, речень. Це допомагає мозку самостійно формувати механізми для читання. Крім того, застосування цієї методики дозволяє успішно розвивати увагу, зорову пам'ять та абстрактне мислення студентів. Для того, щоб навчання було ефективним, слова мають лунати голосно й чітко. Їх потрібно записувати на окремих картках заввишки не менше 2 см, чорним або червоним кольором на білому тлі. Демонстрація кожної картки має відбуватися у швидкому темпі – протягом однієї-двох секунд. У такому випадку студент буде засвоювати інформацію на підсвідомому рівні. Для того, щоб ефективно розширювати словниковий запас мовців, необхідно добирати поняття з різних тематичних груп лексики.

Мета глобального читання на уроках української мови як іноземної – навчити студентів читати одразу словами українською мовою. Ми модифікували цю методику й використали її на практиці під час вивчення української мови іноземними студентами на початковому етапі.

Саму систему демонстрації карток зі словами ми не змінили: викладач показує кілька секунд флешкартку, на якій написано великими яскравими літерами слово, чітко читає це слово. На першому етапі підкріплює значення слова зображенням, намальованим з іншого боку, або демонструє сам предмет чи модель, асоціюючи слово з певним образом. Проте ми дещо змінили сам алгоритм навчання глобального читання, зважаючи на вікові, індивідуальні й психологічні можливості іноземних студентів.

Ми розробили модель навчання читання, яка передбачає декілька послідовних етапів:

1. Вивчення іменників (з опорою на зорове сприйняття зображень). Студенту показують зображення (фото чи малюнок) і називають його. Потім кладуть світлинку перед студентом і демонструють йому флешкартку з відповідним словом, кілька разів чітко вимовляючи його. Після цього розташовують цю флешкартку під зображенням, щоб студент розумів зв'язок між ними. Під час одного заняття можна опрацювати п'ятнадцять-двадцять слів однієї тематичної групи. Наприклад, першою лексичною групою слів ми обрали тему «Сім'я» та, відповідно, запропонували такі слова: мама, тато, син, дочка, брат, сестра, кузен, кузина, бабуся, дідусь, прабабуся, прадідусь, онук, онука, дядько, тітка, племінник, племінниця,

чоловік, дружина. І так послідовно ми опрацювали тематику десяти комунікативних тем: «Сім'я», «Канцелярське приладдя», «Предмети побуту», «Меблі», «Продукти», «Одяг і взуття», «Погода», «Заклади», «Хобі», «Здоров'я». Після засвоєння студентами кожної тематичної групи слів ми замінювали її на нову.

2. Повторення іменників і власних назв (без зорового сприйняття зображень). Перед студентом кладуть дві флешкартки з вивченими словами, які відрізняються своєю структурою (наприклад, «школа» – «університет»). Викладач називає слово, а студент подає відповідну картку. Поступово кількість слів збільшується до 15.

3. Вивчення дієслів (із зоровим сприйняттям відповідних зображень і без нього). Викладач готує зображення (пиктограми або фото), які демонструють різні дії, наприклад: «іти», «їсти», «пити», «читати», «вчитися», «працювати», «відпочивати» тощо. Процес вивчення дієслів ідентичний до сприйняття іменників.

4. Створення та читання простих речень з опорою на зображення дії. Викладач дає студентові один малюнок, який містить зображення дії. Потім на столі розкладає декілька флешкарток зі словами-іменниками. Студент має обрати потрібне слово, наприклад «викладач». Після того, як студент показує і називає обране слово, він має покласти перед зображенням картку-дієслово. Далі студент може обрати ще одну флешкартку з іменником. У такий спосіб він утворює просте речення, наприклад: «Викладач пише текст». Після цього студент читає все речення.

5. Створення простих речень без використання зображень. Викладач розкладає перед студентом певну кількість флешкарток (6–10) і пропонує обрати потрібні слова для утворення речення. Наприклад, слова «хлопець», «купує», «чай». Студент має по черзі вибрати кожне слово й розкласти в потрібній послідовності. Після цього студент читає створене речення.

6. Розуміння письмових інструкцій. Студенти читають речення, в яких використано різні іменники й одне й те саме дієслово: «Покажи зошит», «Покажи дошку», «Покажи телефон»; «Підійди до дверей», «Підійди до вікна», «Підійди до шафи».

Під час відбору лексичного матеріалу ми брали до уваги програму навчальної дисципліни «Українська мова для слухачів підготовчого відділення для іноземних громадян».

Крім того, пильну увагу приділили таким аспектам:

1. Добору слів для читання від простих (двоскладових) до складніших.

2. Аналізу відповідності малюнків віковим особливостям і життєвим реаліям.

3. Темпу демонстрації флешкарток, який не повинен бути занадто швидким чи повільним.

Так, вивчають 15 слів, через 30 хвилин повторюють ще тричі. Повторення може бути колективне й індивідуальне. Потім педагог називає будь-яке слово, кожен студент знаходить відповідну картку з написаною лексемою, показує її, називає слово. Відбувається співвіднесення графічного образу зі звуковим. Обмежений час змушує студентів активізувати увагу й запам'ятати написання слова. Молоді люди ніби фотографують картинку й слово сприймають як один об'єкт, засвоюючи інформацію підсвідомо, а згодом ідентифікують усе слово, не поділяючи його на склади й звуки. Спочатку потрібно добирати загальноживані слова (2–3 склади). Протягом дня студенти вчать читати 10 нових слів, повторюючи три рази. І так 10 днів. Закріплення нових знань можна провести у формі гри.

4. Види завдань із читання глобальним методом

1. Гра «Підбери пару». Пошук схожого зображення зі словом серед набору різних карток. Перший рівень складності передбачає використання зображень із написами. Іноземний студент вчиться добирати однакові слова, потім написи до світлин або малюнків закривають. Студентові потрібно пригадати напис на картці й покласти його до малюнка. Приховане слово демонструють і зіставляють з обраним.

2. Гра «Підбери слово до картинки». Після вивчення певного тематичного набору слів студентові пропонують картинки із цієї лексичної теми й окремо написи до них. Викладач бере дві таблички зі словами й пропонує знайти до них відповідні зображення. Слова варто добирати несхожі за звучанням і написанням, наприклад: «лапа» й «лопата», «лук» – «люк», а пропонувати такі: «чашка» – «тарілка», «диван» – «крісло». Після запам'ятовування двох табличок починаємо поступово додавати наступні. Порядок введення нових лексичних тем довільний, залежить від професійної орієнтації студентів.

3. Завдання «Покажи». Спрямоване на розуміння інструкцій. Використовують слова без

картинок. Складають пропозиції з 2–3 слів, в яких використовують різні іменники й одне й теж дієслово.

Тематика інструкцій може бути різною. Студентові пропонують виконати різні дії, наприклад: «Покажи дошку», «Покажи синю ручку», «Покажи маленький підручник», «Підійди до вікна», «Візьми телефон», «Дай зошит», «Дай чорний олівець» тощо.

4. Вправа «Прочитай пропозицію». Студентам пропонують речення, які відповідають сюжетній картинці або серії зображень, на яких одна дійова особа виконує різні дії: дівчина малює (грає, умивається, спить), викладач пише (пояснює, читає, відпочиває) тощо.

Зарубіжні й вітчизняні психологи й педагоги зауважують, що вчитися читати глобально потрібно на словах, які добре відомі студентам. Починати варто з тих лексем, що пов'язані з предметами, діями, явищами, що оточують студентів.

Цей метод дає можливість за короткий проміжок часу навчитися читати іноземною мовою. Власні результати з перших днів навчання та можливості одразу використати знання в навчанні й житті мотивують і спонукають до подальшого вивчення мови.

5. Переваги глобального читання

1. Слово – це стала готова мовна одиниця, яку мовець щоразу відтворює, але не створює, тому, запам'ятавши написання слова, можна швидко прочитати ціле слово, речення, текст, основну увагу приділивши значенню слова, змісту тексту, а не розпізнаванню букв, звуків, поєднанню їх у склади. Ці дії відволікають від змісту.

2. Студент не накопичує мовні факти протягом тривалого періоду, як в процесі фонетичного читання: вивчення всіх букв алфавіту, звукова відповідність, принципи поєднання звуків у склади, склади – в слова, а одразу використовує – може прочитати слово, словосполучення, речення з вивчених слів, тому бачить місце слова в мовній системі у зв'язку з іншими явищами, цілісну картину мови.

3. Глобальне читання передбачає дедуктивне засвоєння іноземної мови – від загального до конкретного, від слова до звука й букви.

4. Студент у процесі використання методу глобального читання самостійно виводить техніку читання слів іноземною мовою. Іноземний студент, який навчився читати другою іноземною мовою за методом Гленна Домана (глобальне читання), засвоює вільне,

стихійне читання, що сприятиме його природному мовленню українською мовою.

5. Завдяки зоровій пам'яті й багаторазовому повторенню слів надалі менше роблять орфографічних помилок.

6. Глобальне читання – спільна пізнавальна діяльність, в якій педагог і студент – партнери. Навчання побудоване в ігровій формі, а гра захоплює людей різного віку. Вона допомагає засвоїти інформацію швидко, ефективно.

7. Відбувається розвиток образного мислення, уваги, зорової пам'яті, можливість запам'ятовувати нові слова за образами.

Що гальмує ефект від глобального читання?

1. Друк великими літерами.

2. Подання на одному аркуші слова й малюнка.

3. Повільна демонстрація флешкарток.

4. Несвоєчасне закріплення (повторення) раніше прочитаного матеріалу.

Педагог, врахувавши вищезазначені помилки, значно підвищує ефективність використання методу глобального читання.

6. Висновки

Отже, метод глобального читання полягає в тому, що студент не читає слово по буквах, а сприймає його як картинку й читає українською мовою одразу слово. Під час глобального читання особа сприймає інформацію в трьох модальностях – зорово, на слух, тактильно, – тому його можна застосовувати в навчальній діяльності й студентів-візуалів, і студентів-аудіалів.

Водночас варто відзначити, що методика глобального читання пришвидшує розвиток імпресивної мови й мислення іноземних студентів нерідною мовою. Глобальне читання дозволяє також розвивати зорову увагу, пам'ять, словниковий запас студентів. Використання зазначеного методу під час вивчення будь-якої іноземної мови сумісне з фонетичним методом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Доман Г. Как научить ребенка читать. Ласковая революция. Москва : АСТ, 2004, 256 с.
2. Выготский Л.С. Мышление и речь. Москва : Лабиринт. 1999. 352 с.
3. Зайцев М.О. Навчаймо читання українською мовою за методикою М. Зайцева. Київ, 2010. 68 с.
4. Зозуля І.Є. Навчання читання іноземних студентів українськомовних текстів. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород. Випуск 5. Том 1. 2018. С. 20–25.
5. Иголкина Н.И. Понимание в процессе чтения на иностранном языке как цель и средство учебной дея-

тельности студентов университета. *Образование в современном мире* : сборник научных статей. Саратов, 2016. С. 139–146.

6. Корсунская Б.Д. Читаю сам. Книга для чтения : В 3 кн. Москва, 2013. Кн.1. 159 с.
7. Магутина А.А. Использование методики глобального чтения в коррекционной работе с детьми, имеющими комплексные нарушения развития и не владеющие устной речью. *Проблемы и перспективы развития образования* : материалы VIII Междунар. науч. конф. Краснодар, 2016. С. 209–211. URL: <https://moluch.ru/conf/ped/archive/187/9645/> (дата обращения: 24.03.2021).
8. Морозова Т.С. Обобщение педагогического опыта по теме «Использование методики глобального чтения при обучении чтению детей с РАС». URL: https://xn--j1ahfl.xn--p1ai/library/obobshenie_pedagogicheskogo_opita_po teme_primeneni_134439.html (дата обращения: 24.03.2021).
9. Нуриева Л.Г. Развитие речи у аутичных детей. Методические разработки. Москва, 2016. 108 с.
10. Самбурская А.А. Глобальное чтение. Москва, 2016. 130 с.
11. Станкевич Н.І. Види читання в курсі української мови як іноземної. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2013. Випуск 8. С. 186–193.
12. Тихонова А.К. Обучение чтению младших школьников с РАС и интеллектуальными нарушениями на уроке «Чтение и развитие речи». *Аутизм и нарушения развития*. 2018. Т. 16. № 2. С. 38–41.
13. Bishop P., Reyes C. Read smarter, No harder: Global Reading Comprehension Strategies. *The reading teacher*. September 2006. Vol. 60. No. 1. P. 66–69.

REFERENCES:

1. Doman H. (2004) Kak nauchit rebenka chitat. Laskovaia revoliutsiia [How to teach a child to read. Affectionate revolution]. M.: AST, 256 p.
2. Vygotskiy L.S. (1999) Myshlenie i rech. M.: Labirint. 352 p.
3. Zaytsev M.O. (2010) Navchaymo chitannyyu ukrayinskoyu movoyu za metodikoyu. M. Zaytseva. Kyiv,. 68 s.
4. Zozulia I.Ye. (2018) Navchannia chytannia inozemnykh studentiv ukrainomovnykh tekstiv [Teaching foreign students to read Ukrainian-language texts]. *Zakarpatski filolohichni studii*. Uzhhorod. Vypusk 5. Tom 1. pp. 20–25.
5. Igolkina N.Y. (2016) Ponymanie v protsesse chteniia na inostrannom yazyke kak tsel i sredstvo uchebnoi deiatel'nosti studentov universiteta [Understanding in the process of reading in a foreign language as a goal and means of educational activities of university students]. *Obrazovanie v sovremennom mire: sbornik nauchnykh statei*. Saratov. pp. 139–146.
6. Korsunskaya B.D. (2013) Chitayu sam. Kniga dlya chteniya: V 3 kn. Moskva. Kn.1/ 159 p.
7. Magutina A.A. (2016) Ispolzovanie metodiki globalnogo chteniya v korrektsionnoy rabote s detmi, imeyuschimi kompleksnyie narusheniya razvitiya i ne vladeyuschie ustnoy rechyu. *Problemy i perspektivy razvitiya obrazovaniya: materialy VIII Mezhdunar.nauch.konf*. Krasnodar. pp. 209–211.
8. Morozova T.S. Obobshenie pedagogicheskogo opyta po teme "Ispolzovanie metodiki globalnogo

- chteniya pri obuchenii chteniyu detey s RAS". URL: https://xn--j1ahfl.xn--p1ai/library/obobshenie_pedagogicheskogo_opita_po_teme_primeneni_134439.html.
9. Nurieva L.G. (2016) Razvitie rechi u autichnyh detey. Metodicheskie razrabotki. Moskva. 108 s.
 10. Samburskaia A.A. (2016) Hlobalnoe chtenie [Global reading]. Moskow. 130 p.
 11. Stankevych N. (2013) Vydy chytannia v kursi ukrainskoi movy yak inozemnoi [Types of reading in the course of Ukrainian as a foreign language]. Teoriia i praktika vykladannia ukrainskoi movy yak inozemnoi. Vypusk 8. pp. 186–193.
 12. Tihonova A. K. (2018) Obuchenie chteniyu mladshih shkolnikov s RAS i intelektualnyimi narusheniyami na uroke "Chtenie i razvitie rechi". Autizm i narusheniya razvitiya. T.16. № 2. pp. 38–41.
 13. Penny Bishop, Cynthia Reyes. (2006) Read smarter, No harder: Global Reading Comprehension Strategies. The reading teacher. September. Vol. 60, No. 1. pp. 66–69.

*Стаття надійшла до редакції 12.04.2021.
The article was received 12 April 2021.*

УДК 811.111=133.1=162.1-26
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2021-1-17>

ЕКСТРАЛІНГВІСТИЧНА ІНФОРМАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ, АНГЛІЙСЬКИХ ТА ФРАНЦУЗЬКИХ ПРИСЛІВ'ІВ ІЗ КОМПОНЕНТОМ «РОЗУМ»

Корнєва Світлана Євгеніївна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
svitlana_kornieva@yahoo.com
orcid.org/0000-0001-9162-8183

Статтю присвячено дослідженню лінгвокультурної специфіки українських, англійських і французьких прислів'їв із компонентом «розум». У результаті аналізу визначено семантичне наповнення прислів'їв трьох мов і сформульовано настановні судження щодо ставлення українців, англійців і французів до розумової діяльності. Актуальність дослідження зумовлено тим, що прислів'я є унікальним відбиттям вірувань, переконань, системи цінностей, звичаїв, культури, повсякденної діяльності й способу мислення кожного народу. Сучасні лінгвісти у своїх працях звертають увагу на такі особливості прислів'їв, як структурованість, ритмічність, семантична наповненість, яка відбивається як у прямих, так і в переносних значеннях прислів'їв. Матеріалом дослідження для статті послуговували 106 українських прислів'їв із лексемою «розум», 12 англійських – із лексемою “mind” і 12 французьких – із лексемою “esprit”. Аналіз змістового наповнення прислів'їв та їхнє порівняння в трьох мовах сприяло виокремленню суджень, що є спільними для: всіх трьох народів; українців і англійців; українців і французів; англійців і французів. Слід відзначити, що були також сформульовані судження, які притаманні окремо кожному народу. Зміст суджень показав, що українці, англійці й французи мають схожість у деяких судженнях, а саме стосовно переконаності в тому, що розумна людина зважає на почуття. Серед інших особливостей виокремлено таке переконання українців, за яким «розум» є подарунком від Бога, однак розвиток розуму залежить від людини. Порівнюючи розум із багатством, українці дещо сумніваються в необхідності вказувати на взаємозалежність розуму й статків, наслідком чого є існування прислів'їв, зміст яких суперечить один одному. З одного боку, саме статки сприяють набуттю знань, з іншого, – статки заважають людині ставати розумнішою. Щодо англійців, то вони значно впевненіше вказують на те, що здобуття матеріальних статків безпосередньо залежить від розуму й знань людини. В українських прислів'ях є й інші суперечливі судження, які стосуються взаємозалежності щастя та розуму, а також розуму й старості. Слід відзначити, що переважна більшість суджень про розумову діяльність у трьох мовах позитивна, що підтверджує важливість набуття цієї характеристики представниками всіх трьох народів.

Ключові слова: пареміологічна одиниця, семантичний зміст, настановне судження, розумові здібності, культура народу, система переконань.

EXTRALINGUISTIC INFORMATION OF UKRAINIAN, ENGLISH AND FRENCH PROVERBS WITH THE COMPONENT “MIND”

Kornieva Svitlana Yevheniivna,
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of English Philology
Petro Mohyla Black Sea National University
svitlana_kornieva@yahoo.com
orcid.org/0000-0001-9162-8183

The article is devoted to the problem of extralingual information of the Ukrainian, English and French proverbs with a component “mind”. The result of the analysis is that the semantics of proverbs in three languages are determined and adjusting judgements which have the connection with the attitude of Ukrainians, Englishmen and Frenchmen toward intelligence are formed. The relevance of the topic is due to the fact that a proverb is a unique reflection of people's beliefs, persuasions, system of values, culture, everyday activity and way of thinking. Modern linguists in their works pay attention to such features of proverbs, as: structuring, rhythm, semantics which is represented in both, direct and indirect meanings of the proverbs. For the research there are taken 106 Ukrainian proverbs with a lexeme «розум», 12 English proverbs with a lexeme “mind” and 12 French proverbs with a lexeme “esprit”. Analysis of the semantic meanings of proverbs and their comparison in three languages contribute to the selection of judgements that are common for: all three nations; Ukrainians and Englishmen; Ukrainians and Frenchmen; Englishmen and Frenchmen. It should be noticed, that judgements which are appropriate for each separate language are formed. The content of judgements shows that Ukrainians, Englishmen

and Frenchmen, have similarities in some judgements, among which is the conviction that a clever man considers feelings. Among other peculiarities of Ukrainians such persuasion as the "mind" is God's gift is distinguished. Comparing mind and wealth Ukrainians express hesitation concerning the necessity to clarify the interdependence of mind and incomes. The consequence of such hesitation is the existence of proverbs which have the contradictory meanings. From the one side, the incomes support the acquisition of knowledge, from the other side, the incomes prevent the person to become cleverer. As for the Englishmen, they are more confident in the idea that gaining incomes depends directly on person's mind and knowledge. In the Ukrainian proverbs the other contradictory judgements take place. They have the connection with the interdependence of happiness and mind as well as mind and old age. Moreover, the majority of judgements about the mind in three languages is positive. This fact confirms the importance of developing of mind for representatives of three nations.

Key words: *paremiological unit, semantic meaning, adjusting judgement, mental abilities, culture, system of persuasions.*

1. Вступ

Пареміологічний склад кожної мови є винятковим зберігачем народної культури й мислення. Зазвичай до пареміологічних одиниць відносять прислів'я, приказки, примовки, загадки, прикмети, скоромовки, замовляння, вітання, побажання, каламбури, тости тощо. Прислів'я займають суттєве місце в пареміологічному фонді кожної мови, особливо зважаючи на мудрість та образність, яка їм притаманна. Прислів'я за своїм змістом не тільки відбивають особливий світогляд нації, але й передають знання та, як наслідок, формують переконання та судження представників наступних поколінь. Зважаючи на свою особливу яскравість, прислів'я привертають увагу дослідників як семантичним наповненням, так і структурною будовою.

Прислів'я відіграють значну роль під час формування картини світу народу. Питання пареміологічних одиниць розкривається такими дослідниками, як О.О. Селіванова, Д.В. Ужченко, В.М. Телія, В. Мідер та іншими, які застосовують різні підходи до вивчення прислів'їв, а саме: лінгвокультурологічний, когнітивний, текстовий, лінгвогенетичний, етнопсихолінгвістичний, семіотичний, дискурсивний тощо (Селіванова, 2006: 448). Оскільки прислів'я є частиною культурної грамотності носіїв мови, знання цих одиниць сприяє глибшому осмисленню будь-якої іноземної мови. Порівняння прислів'їв дає змогу виокремити спільні й специфічні культурні особливості народів.

Мета статті – вивчити лінгвальні й екстралінгвальні особливості творення українських, англійських і французьких прислів'їв із компонентом «розум».

Реалізація мети статті здійснюється шляхом виконання таких **завдань**:

- дослідити питання про вивчення прислів'їв у науковій парадигмі;
- визначити семантичне наповнення прислів'їв;

- проаналізувати українські, англійські й французькі прислів'я з компонентом «розум»;

- визначити настановні судження досліджуваних прислів'їв трьох народів.

2. Дослідження прислів'їв у науковій парадигмі

Прислів'я є особливими вербальними одиницями, які уособлюють спілкування багатьох поколінь. За структурою прислів'я переважно представлені простими чи усіченими реченнями, які мають повчальний або настановний характер. У лексикографічних джерелах прислів'я визначається як «влучний образний вислів, часто ритмічний за будовою, який у стислій формі узагальнює, типізує різні явища життя» (Великий тлумачний словник сучасної української мови, 2001: 1131). Крім того, прислів'я пояснюється як «короткий, стійкий у мовленнєвому вжитку, зазвичай, ритмічно організований вираз повчального характеру, в якому зафіксований багатовіковий досвід народу; має форму закінченого речення (простого чи складного)» (Лингвистический энциклопедический словарь, 1991: 389). Як бачимо, прислів'я характеризуються стійкою будовою та глибоким змістом, що звичайно привертає увагу дослідників.

Прислів'я переважно є предметом вивчення фольклористики, однак їхні змістові й структурні особливості приваблюють і інших науковців (мовознавців, літературознавців, філософів, істориків, педагогів та інших). У результаті існують численні дослідження стосовно граматичної, лексичної та семантичної будови прислів'їв, взаємозв'язку прислів'їв з іншими пареміологічними й фразеологічними одиницями, вживання прислів'їв у художній літературі й у повсякденному мовленні. Крім того, визначаються та порівнюються прислів'я різних народів. Кроскультурні дослідження дають змогу не тільки краще зрозуміти мову іншого народу, але й у деяких випадках виявити спільні цінності для декількох націй і встановити етапи появи

прислів'їв. Як зазначає В.А. Маслова, «більшість прислів'їв – це стереотипи народної свідомості, які дають досить широкий простір для вибору» (Маслова, 2001: 43), саме тому вони є предметом дослідження лінгвокультурології. На думку дослідниці, «вивчення прислів'їв і приказок у лінгвістиці тільки починається» (Маслова, 2001: 43), однак В.А. Маслова уточнює, що предметом дослідження лінгвокультурології мають бути лише такі прислів'я, які за своїм походженням і функціонуванням нерозривно пов'язані з історією народу чи етносу, його культурою, побутом, мораллю тощо (Маслова, 2001: 43). Слід також зазначити, що прислів'я важливо вивчати комплексно, оскільки окремо взяте прислів'я не може повною мірою відбивати загальнонародне переконання та вважатися «виразником національного характеру чи способу мислення» (Коцюба, 2006: 43). Отже, зважаючи на змістовність прислів'їв, науковці продовжують розкривати їхню метафоричність, культурну маркованість і цінність.

Різні аспекти сучасних досліджень прислів'їв спонукають вчених до формулювання власного визначення поняття «прислів'я». Як наслідок, це поняття набуває різноманітних рис і розширення змістового наповнення його дефініції. На думку В. Мідера, велика кількість визначень поняття «прислів'я» сприяє виявленню надзвичайних аспектів цих одиниць мови, серед яких текстова метафоричність, функціональність, значущість, контекстуальність тощо. Однак дослідник звертає увагу на те, що навіть така постійна деталізація поняття «прислів'я» не дозволяє повністю розкрити всі аспекти цих мовних одиниць. Крім того, семантика деяких прислів'їв характеризується багатозначністю, яка виявляється переважно під час використання прислів'їв у різних контекстах. Зважаючи на такий контекстуальний зміст, науковець вказує на важливість аналізу прислів'їв в їхньому унікальному контексті (соціальному, літературному, риторичному, медійному тощо) (Mieder, 2004: 4–9).

Зміст прислів'їв різних народів іноді вражає схожістю, а в деяких випадках навіть ідентичністю. В. Мідер стверджує, що серед європейських мов, які мають подібні прислів'я, слід звернути увагу на германські, романські й слов'янські. Дослідник вказує, що існують спільні європейські прислів'я, які, можливо, утворилися в одній мові, а потім були запозичені іншою мовою та розповсюджені (одне з відомих зібрань таких

прислів'їв належить Е. Стросу – «Словник європейських прислів'їв», тритомне видання 1994 року) (Mieder, 2004: 10).

Аналізуючи схожі й відмінні аспекти між пареміями в українській та англійській мовах, О.В. Орловська визначає, що прислів'я та приказки англійської та української мов мають подібний лексичний склад, комунікативне значення та стилістичне забарвлення. Разом із тим є паремії, які мають власні особливості й вирізняються відсутністю відповідників в інших мовах. На думку дослідниці, за значеннями всі прислів'я можливо розподілити на три групи: 1) прислів'я з прямим значенням; 2) прислів'я з прямим і переносним значенням; 3) прислів'я з переносним значенням (інакомовлення). О.В. Орловська також стверджує, що під час перекладу прислів'їв важливо не втратити їхній сенс і метафоричний зміст, що можливо досягти, зважаючи на виокремлення спільного асоціативного значення, а також аналогічної ситуації вживання паремії (Орловська, 2016: 248–250).

Таким чином, прислів'я залишаються одним із важливих об'єктів дослідження не тільки фольклористів, а й лінгвістів. Ці одиниці мови вивчаються як закінчені речення, разом із тим вони мають прямі й переносні значення, тому прислів'я доречно вивчати в контекстах.

3. Семантичне наповнення прислів'їв

Цінність і важливість як давніх, так і сучасних прислів'їв народів усього світу полягає в тому, що вони охоплюють знання про звичаї, традиції, культуру, способи мислення та поведінки. У прислів'ях яскраво зображено життя людей: родинні стосунки, суспільні відносини, особисті переживання. Крім того, в цих фольклорних одиницях описано риси характеру людини, її переконання: «Сила, мудрість і поетична краса прислів'я та приказок – це вияв народного розуму й гумору, влучності й дотепності народного слова» (Українські прислів'я та приказки, 1984: 5). Вивчаючи прислів'я, людина не тільки дізнається про особливості певного народу, але й пізнає саму себе шляхом усвідомлення мудрості, яка закодована в цих одиницях мови.

Найкращі зразки прислів'їв створювалися в попередніх століттях, тому ці одиниці мови не тільки відтворюють еволюцію світогляду народу, але й фіксують історичні, етнічні, психологічні, релігійні й світоглядні риси різних епох. Зважаючи на приналежність

прислів'їв до різних періодів національної культури, іноді можуть виникати суперечності між сучасним і минулим уявленням людини про її місце й роль у суспільному середовищі. З.Г. Коцюба стверджує, що «<...> прислів'я та приказки не лише відбивають життя, а й аналізують, оцінюють і узагальнюють набутий життєвий досвід. Відшукати національне в базових світоглядних засадах певного народу, сформульованих у його пареміях, – завдання значно складніше» (Коцюба, 2006: 43). Як бачимо, ці мовні одиниці формувалися завдяки людським спостереженням і життєвому досвіду.

Прислів'ям зазвичай притаманні реалістичність, стриманість, перевага розуму над почуттями. Зміст цих одиниць мови охоплює багато тем, які хвилювали й продовжують хвилювати людей. М.М. Пазяк зазначає, що прислів'я відбивають родинні й суспільні стосунки, єдність, згоду, ставлення людини до життя, праці, природи, її явищ, рослинного й тваринного світу. Рослини й тварини часто наділяються людськими рисами й способами поведінки. Крім того, в прислів'ях звеличуються людські чесноти, моральні й етичні ідеали, підноситься розум і прагнення до знань, викриваються негативні риси й вади (Українські прислів'я та приказки, 1984: 7–10). Як бачимо, прислів'я створені людиною та для людини, в них зібрано велику кількість порад і настанов для побудови стійкого життєвого шляху. Прислів'я наділені інформацією, яка переважно не викликає сумнівів або заперечень та яка впливає на свідомість і поведінку як однієї людини, так і всього суспільства.

Отже, прислів'я є складовими частинами пареміологічного фонду, в них яскраво зображено народні переконання щодо позитивності чи негативності певного явища, події. У прислів'ях риси характеру людини, її вчинки подано у вигляді прямих аргументацій, зіставлень або порівнянь із природними явищами, рослинами, тваринами, речами побуту, частинами людського тіла тощо. Крім того, деякі прислів'я вирізняються симетричністю, ритмічною будовою, римованістю. Однією з важливих складових частин кожного прислів'я є внутрішній зміст, який формує систему суджень як окремої людини, так і всього народу.

4. Українські, англійські й французькі прислів'я з компонентом «розум»

Дослідження семантичного наповнення прислів'їв дає змогу виявити додаткові харак-

теристики народу, його бачення світу, ставлення до життя та оточення. Порівняння прислів'їв різних мов доповнюють знання про культуру, побут і світогляд цих народів. Для визначення українських, англійських і французьких суджень щодо розумової діяльності, ми дослідили прислів'я, які мають компонент «розум». У результаті аналізу 106 українських прислів'їв із лексемою «розум» (Українські прислів'я та приказки, 1984), 12 англійських – із лексемою “mind” (The Concise Oxford Dictionary of Proverbs, 2003) та 12 французьких – із лексемою “esprit” (Гак, 2005) було виділено такі судження, що є спільними для: 1) усіх трьох народів; 2) українців та англійців; 3) українців і французів; 4) англійців і французів. Крім того, сформульовано судження, які стосуються кожного народу окремо. Далі розглянемо ці судження.

На думку українців, англійців і французів, «розумна людина має зважати на почуття»: *Розумом направляй, а почуттям урівноважуй; Out of sight, out of mind (подалі від очей, подалі від розуму); L'esprit est toujours la dupe de son bon cœur (розум завжди є жертвою обману свого серця).*

Українці й англійці дотримуються спільної думки в тому, що:

1. За поведінкою людини можна визначити рівень знань: *Рушив розумом, як здохле теля хвостом; Який розум, така й балачка; Який розум, така й бесіда; The face is the index of the mind (лице – показник розуму);*

2. У кожної людини свій погляд на життя: *Кожен по-своєму з розуму сходить; Кожна голова свій розум має; Кожна птиця свій розум має; Кожний живе своїм розумом; So many Men, so many Minds (скільки людей, стільки й розумів); So many persons, so many minds (скільки людей, стільки й розумів);*

3. Розум можна втратити: *Був талан, та дурний розум вкрав; Idle minds are the devil's workshop (ліниві розуми є роботою диявола);*

4. Розум допомагає досягти бажаного: *Бери, Петре, на розум; Розум усе здержить, посує й піднесе; Світлий розум, чиста совість всім повість правдиву повість; Who hath a mind to any thing let him go himself (хто має розум до будь-чого, може самотійно йти);*

5. Знання можна поповнити через інших: *Свій розум май і людей питай; Щоб часом дарма не блудить, чужого розуму питайся; Один розум добре, а два ще краще; Travel broadens the mind (подорож розширює розум).*

Українці з французами поділяють погляд на те, що:

1. Самовпевнена людина вважає себе розумнішою від інших: *Гадає, що всі розуми поїв; Що тобі до того, як розуму нема ні в кого; Tout le monde se pique d'avoir de l'esprit (кожен вважає, що має розум); Nul n'aura de l'esprit sauf nous et nos amis (ні в кого не має розуму, крім нас і наших друзів);*

2. Потрібно жити власним розумом: *На свій розум надійся, а за чужий не держись; Од того лиха не маю, що свій розум маю; Свій розум – цар в голові; Une once de bon esprit vaut mieux qu'une livre de science (капля здорового глузду краще, ніж пуди вченості); Une once de bon sens vaut une livre d'esprit (капля здорового глузду краще, ніж пуди розуму); La lettre tue et l'esprit vivifie (потрібно керуватися розумом, а не мертвою літерою закону);*

3. Не всі мають досить розуму: *В нього не всі дома: поїхали на базар розуму шукати; Що по розумі, як його нема; У його розуму, як у кози хвоста; Les terres fertiles font les esprits infertiles (на родючих землях живуть неродючі розуми);*

4. Розумна людина має бути стримана: *Розум май, але сам ся не величай; Кожного мудрого простота хватає, бо він мудрий розум має; L'esprit qu'on veut avoir gâte celui qu'on a (коли людина прагне показати розум, вона здається дурнішою, ніж насправді).*

Англійці й французи відзначають той факт, що «з розумною людиною можна завжди знайти спільну мову»: *Great minds think alike (розумні люди думають однаково); Les beaux esprits se rencontrent (розумні люди знаходять спільну мову); Les grands esprits se rencontrent (розумні люди знаходять спільну мову); Les beaux esprits sont communs (розумні люди однакові).*

Слід зазначити, що українці й французи по-різному ставляться до питання «про шкоду розуму». Відповідно до змісту прислів'їв в українській мові «недостатність розуму може зашкодити людині»: *Нема гіршого ворога, як дурний розум; За свій дурний розум тепер бідує; а у французькій мові «якщо людина дуже розумна – це може їй зашкодити»: Il a trop d'esprit, il ne vivra pas (хто має забагато розуму, не буде жити).*

Тільки англійським прислів'ям притаманне судження «розумна людина не зважає на дрібниці»: *Small things amuse little minds (дрібниці займають маленькі розуми); Little things please little minds (дрібниці приносять радість маленьким розумам); Little things catch light minds (дрібниці займають поверхові розуми); Little things affect little minds (дрібниці вражають маленькі розуми).*

За змістом лише українських прислів'їв маємо такі судження:

1. Розуму людина вчиться протягом усього життя: *Вчися розуму не до старості, а до смерті; Мудрим ніхто не вродився, а розуму навчився; Не вчи розуму до зросту, а до гробової дошки;*

2. У порадах від інших не слід відкидати власної думки: *Всіх радься, а свій розум май; Другого запитай, а свій розум май;*

3. Розум спонукає людину до праці: *Невспуциий розум, невтомні руки; Не перо пише, а розум; Розум без роботи не має і до життя охоти;*

4. Розумна людина має ділитися своїми знаннями: *Як питається, то на розум наведи;*

5. Гарна людина не означає розумна: *Коса довга, а розуму й пальця не обернеш; Личко біленьке, та розуму маленько; Сам хорош, а розуму ні грош; Шовкова борідка, та розуму рідко;*

6. Дізнатися про нове – не означає порозумнішати: *Ворона за море літала, а розуму не набрала;*

7. Здатність бути розумним дається від Бога: *Де ти був, як бог розум роздавав?; Коли бог розуму не дав, то і коваль не вкує; Бог до вроди розуму не прив'язав;*

8. Занадто розумна людина втрачає зв'язок із реальністю: *З великого розуму у хмари зайшов; Глузд за розум завернув; Перевернулося му в голові з великого розуму;*

9. Розум неможливо отримати як річ: *Коли голова пуста, то розуму голові не придадуть міста; У кого нема розуму вродженого, не буде й навороженого; Лопатою розуму не вложиш;*

10. Розумна людина має більше знань, ніж нерозумна: *Має розуму за сім глупих; У мене в мизельнім пальцю більше розуму, ніж у тебе в голові; Більше в нього розуму в п'яті, як у тебе в голові;*

11. Не всі можуть використовувати свої знання: *В голові розуму багато, та ключ від нього загубив; Розуму палата, та ключ від неї загублений;*

12. Рішуча людина переважно нерозсудлива: *Пушка духу, а решето розуму; Хоч вдача гаряча, та розум дурний; Хоч вдача гаряча, та розум курячий;*

13. Нерозумна людина не здатна допомогти іншим: *Хто собою керує не вміє, той і другого на розум не наставить;*

14. Розумна людина вважається обізнаною: *Йому не позичати розуму; Мудрий, якби всі розуми поїв; Розуму, хоч лопатою горни;*

15. З розумною людиною розумнішаєш: *З розумним будеш умним, а з дурним і сам будеш таким; Коли з розумним говорю, то розуму наберуся, а як з дурним, то і свій страчу;*

16. Розумній людині потрібен перепоchinoк: *Бувай здоров, розуме, завтра будемо бачитися!; Бувай здоров, розуме, не побачимося й завтра; Прощай, розуме, завтра побачимося!;*

17. Розумна людина відзначається передбачуваністю: *Бачить око далеко, а розум ще даліше; Бачить око далеко, а розум не йме;*

18. Людський розум – необмежений: *Розум людини безконечний, як всесвіт;*

19. Для кожної розумної людини знайдеться розумніша: *Є розум над розумами;*

20. Розумну людину складно здивувати: *Нічому не дивуватись – ознака великого розуму;*

21. Розум – необхідна складова частина людини: *Розум – скарб людини; Чоловік без розуму, що сніп без перевесла; Без розуму ні сокирою рубати, ні личака в'язати; Голова без розуму, що млин без води;*

22. Увага допомагає людині ставати розумною: *Старша увага від розуму; Що старше від розуму? – Увага!;*

23. Розумна людина все робить до ладу: *Де розум, там толк;*

24. Одного вияву нерозумної поведінки досить, щоб назавжди стати в очах інших людей обмеженою особою: *На годину розуму не хватило, а на цілий вік дураком зістався; На годину розуму не стало, а навек в дурні понав;*

25. Помилки допомагають ставати розумнішим: *Буде лихо, то знайдеться й розум; Кому біда докучить, то і розуму научить; Перемагай труднощі розумом, а небезпеку – досвідом;*

26. Розум є силою: *Де є розум, там сили менше треба; Розум дає силу, сила дає відвагу; Сила без голови шаліє, а розум без сили мліє;*

27. Розум прикрашає людину: *Гарна птиця пером, а чоловік – розумом; Краса приглядається, а розум приходить; Не прикрашає плаття, а прикрашає розум.*

Слід відзначити, що в українській мові трапляються суперечливі судження. Перша суперечливість стосується несумісності «розуму й щастя». З одного боку, «якщо людина має розум, то в неї є все»: *Не дай, боже, щастя, а дай розум; Добрий розум не дасть плакати; Золото без розуму – болото; Не бажай*

синові багатства, а бажай розуму. Однак, з іншого боку, – «краще бути щасливим, ніж розумним»: *Прибуди, щастя, розум буде.*

Друга суперечливість про «розум і статки». З одного боку, «розум несумісний із матеріальними статками»: *Розуму багато, а грошей мало; Як маємо багато грошей, то мало розуму, а як мало грошей, то більше розуму;* в той час, як з іншого, – «заможну людину вважають розумною»: *Доки є земелька, доти й розум в Омелька; Коли хліб, тоді й розум.*

Третя суперечливість належить до питання «розум і вік». Є судження, за яким «вік не впливає на розумовий розвиток»: *Хто не має змолоду розуму, на старість і не буде мати; Розум носить не сива борода, а голова; Двадцять літ, а розуму ніт; Хоч і молодий ще, а старечий розум має.* Також виокремлено судження, відповідно до якого «з роками людина стає розумнішою»: *Усякому на старість розуму прибавиться; Який зріст, така й сила, які літа, такий розум.* Однак такому судженню протиставляється інше, за яким «з віком людина втрачає розум»: *Що з літ, то й з розуму.*

Таким чином, згідно зі змістом суджень до прислів'їв із лексемами «розум» в українській, «mind» в англійській та «esprit» у французькій мовах ці народи однаково переконані в тому, що розумна людина не ігнорує почуття. З погляду українців «розум» є Божим подарунком, однак його розвиток залежить від людини (цю думку поділяють англійці). Порівнюючи розум і багатство, українці відзначають, що людина може мати або розум, або матеріальні статки, на відміну від англійців, які вважають, що, якщо людина справді розумна, то вона може себе забезпечити. Усі судження беззаперечно доводять той факт, що бути розумною людиною набагато краще, з розумом можливо долати життєві негаразди, розумній людині легше під час спілкування.

5. Висновки

Українські, англійські й французькі прислів'я з компонентом «розум» є структурованими мовними одиницями, які, крім прямих значень, мають також і переносні. Ці прислів'я розкривають екстралінгвальні особливості українців, англійців і французів, що виражені в психологічних і поведінкових формах представників цих народів. Крім того, проаналізовані прислів'я відбивають судження про важливість раціонального мислення та вказують на специфічне лінгвокультурне сприйняття розумової діяльності трьома народами.

Окремі прислів'я з компонентом «розум» мають декілька варіантів їхньої інтерпретації, що свідчить про значущість і розповсюдженість судження, яке вони відбивають. Перспективи подальших розвідок вбачаємо у визначенні настановних суджень, які відповідають змісту українських, англійських і французьких прислів'їв із компонентами на позначення тваринного й рослинного світу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250 000 / В.Т. Бусел (уклад. і голов. ред.). Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. 1440 с.
2. Гак В.Г. Новый большой французско-русский фразеологический словарь : более 50 000 выраж. / В.Г. Гак (ред.). Москва : Русский язык Медиа, 2005. 1624 с.
3. Коцюба З.Г. До питання про пареміологічний парадокс. *Мовознавство*. 2006. № 4. С. 41–53.
4. Лингвистический энциклопедический словарь / В.Н. Ярцева (гл. ред.). Москва : Советская энциклопедия, 1990. 685 с.
5. Маслова В.А. Лингвокультурология. Москва : Издательский центр «Академия», 2001. 208 с.
6. Орловська О.В. Англійські та українські паремії: порівняльний аспект. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2016. Випуск 10. С. 247–250.
7. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля. Київ, 2006. 716 с.
8. Українські прислів'я та приказки / С.В. Мишанич та М.М. Пазяк (упоряд.). Київ : Видавництво художньої літератури «Дніпро», 1984. 391 с.
9. Mieder W. Proverbs : a handbook. Westport, Connecticut, USA : Greenwood Press, 2004. 305 p.
10. The Concise Oxford Dictionary of Proverbs / John Simpson, Jennifer Speake (ed.). Oxford University Press, 2003. 364 p.

REFERENCES:

1. Busel V.T. (ed.) (2001). Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy: 250 000 [The great defining dictionary of the modern Ukrainian language]. Kyiv ; Irpin : VTF "Perun", 1440 p.
2. Gak V.G. (2005). Novyy bol'shoy frantsuzsko-russkiy frazeologicheskiy slovar' : bolee 50 000 vyrazh [The new great French-Russian phraseological dictionary]. Moskva : Russkiy yazyk Media, 1624 p.
3. Kotsiuba Z. (2006). Do pytannia pro paremiolohichni paradoks [To the problem of paremiological paradox]. *Movoznavstvo*. 4. pp. 41–53.
4. Maslova V.A. (2001). Lingvokul'turologiya [Linguoculture]. Moskva : Izdatel'skiy tsentr "Akademiya", 208 p.
5. Mieder W. (2004). Proverbs : a handbook. Westport, Connecticut, USA : Greenwood Press, 305 p.
6. Myshanych S.V., Paziak M.M. (ed.) (1984). Ukrainski pryslivia ta prykazky [Ukrainian proverbs and sayings]. Kyiv : Vydavnytstvo khudozhnoi literatury "Dnipro", 391 p.
7. Orlovska O. (2016). Anhliiski ta ukrainski paremii: porivnialnyi aspekt [English and Ukrainian paroemias: comparative aspect]. *Aktualni problemy filologii ta perekladoznavstva*. Vypusk 10. pp. 247–250.
8. Selivanova O. (2006). Suchasna linhvistyka : terminolohichna entsyklopediia [Modern linguistics: the terminological encyclopedia]. Poltava : Dovkillia. Kyiv, 716 p.
9. Simpson J., Speake J. (ed.) (2003). The Concise Oxford Dictionary of Proverbs. Oxford University Press, 364 p.
10. Yartseva V.N. (ed.) (1990). Lingvisticheskiy entsiklopedicheskiy slovar' [The linguistic encyclopaedic dictionary]. Moskva : Sovetskaya entsiklopediya, 685 p.

*Стаття надійшла до редакції 09.04.2021.
The article was received 9 April 2021.*

УДК 811.112.2'373.47-25

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2021-1-18>

СТАТУС ІМЕННИКА В РЕАЛІЗАЦІЇ КАТЕГОРІЇ ЕМОТИВНОСТІ В КІНОДІАЛОЗІ (НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ТЕЛЕНОВЕЛ)

Меньшикова Олена Сергіївна,
аспірант кафедри германських та східних мов
Міжнародний гуманітарний університет
e.menshykova@gmail.com
orcid.org/0000-0002-4956-6676

У статті розглядається питання доцільності компаративного дослідження емоцій на матеріалі кінематографу, зокрема кінодіалогу німецьких та українських оригінальних теленовел, як перспективного лінгвістичного масиву тексту («Sturm der Liebe», «Alisa – folge deinem Herzen», «Wege zum Glück, Spuren im Sand» і «Тільки кохання», «Дві матері», «Обручка з рубіном» (12 000 речень, близько 80 000 слів)).

Кожна країна адаптує сценарій теленовели під можливості своєї лінгвокультури та невербальних семіотичних контекстів. Хоча вибір емотивної лексики для кожного сценарію має етноспецифічні риси, у ході аналізу можна дійти висновку, що побудова та сценарні лейтмотиви мають глобальний і типізований характер, що зумовлює необхідність пошуку стандартизованих семантичних наборів емотивів.

На базі поданого матеріалу проведено аналіз і паспортизацію емотивної лексики з фокусом на статус, частотність і семантику емотивних іменників серед інших морфологічних класів. У відборі позитивно чи негативно заряджених лексем враховуються як денотативна, так і конотативна емотивність. Отримані дані зіставляються з даними корпусних досліджень і словників частотності української та німецької мов. У статті розглядається проблема співвідношення позитивних і негативних емотивів у реченнях на позначення позитивних і негативних емоцій і причини наявності великої кількості лексем із позитивною семантикою в негативних емотивних висловлюваннях (граматичні особливості, контекст, невербальні фактори). За даними якісного аналізу синонімічний ряд позитивних і негативних іменників для німецької та української мов класифіковано за семантичними групами, що надає перспективи подальшого моделювання прототипу кінодіалогу в кожній із досліджуваних мов. Наведено дані щодо співвідношення кількості емотивних іменників і загальної щільності емотивних лексем у німецькій та українській мовах. За результатами статистичних підрахунків бачимо, що українська вибірка вдвічі більше насичена емотивними лексемами, ніж німецька. Синонімічна варіативність української мови також превалює над німецькою.

Ключові слова: емоції, негативні / позитивні емотиви, емотивні іменники, семантична група, теленовела.

NOUN STATUS IN THE IMPLEMENTATION OF CATEGORY OF EMOTIVITY IN CINEMATOGRAPHIC DIALOGUE (BASED ON GERMAN AND UKRAINIAN TELENOVELS)

Menshykova Olena Serhiivna,
Postgraduate Student at the Department of Germanic and Eastern Languages
International Humanitarian University
e.menshykova@gmail.com
orcid.org/0000-0002-4956-6676

The article draws attention to appropriateness of the comparative study of emotions based on cinematographic database, especially German and Ukrainian dialogues in original telenovelas as a perspective linguistic bulk of the text (“Sturm der Liebe”, “Alisa – folge deinem Herzen”, “Wege zum Glück, Spuren im Sand”, “Тільки кохання”, “Дві матері”, “Обручка з рубіном” (12000 sentences, about 80000 words)).

Every country adapts scripts of telenovelas according to its own cultural opportunities and nonverbal semiotic contexts. In spite of the fact emotive vocabulary for every script has ethnically specific features, analysing them it's possible to make conclusions about the structure and scenario keynotes. The structure and scenario leitmotives have global and typical character. This fact determines the necessity to search standardized semantic number of leitmotives.

On the basis of information provided by the analysis and certification of emotive vocabulary paying moiré attention to the status, frequency and the semantics of emotive nouns among other morphological categories. While choosing positive or negative charged lexemes, both denotative and konotative emotive breadths are considered. The given data is compared with the data from corpus studies and the dictionaries as for the frequency of Ukrainian and German languages. The article raises the problem of correlation between positive and negative emotives in sentences considering positive and negative emotions. Moreover, the reasons for large number of lexemes with positive semantics in negatively emotived statements (grammar features, context, nonverbal factors) are also considered by the author. According to qualitative analysis

the synonymous line of positive and negative nouns for German and Ukrainian languages is qualified by semantic groups. It gives perspectives for further modelling of a movie dialogue in each developed language. The data as for the correlation between the number of emotive nouns and general number of emotive lexemes in both Ukrainian and German languages is considered. Due to statistic data it's clear that Ukrainian part is twice as big as German, moreover it's more full of emotive lexemes. Synonymous variation is also more spread in Ukrainian language than in German.

Key words: emotions, negative / positive emotives, emotive nouns, semantic group, telenovelas.

1. Вступ

До середини ХХ ст. більшість лінгвістичних досліджень спиралась на аналіз вербального мовного матеріалу в рамках системно-структурного підходу, а дешифровка усного дискурсу й емоційної мовленнєвої поведінки комуніканта мали фрагментарний та ізольований характер. Сьогодні у межах антропоцентричної парадигми у центрі знаходиться людина й особливості її вербальної та невербальної поведінки в акті комунікації. Реальна практика сучасного дискурсивного аналізу пов'язана з дослідженням закономірностей руху інформації в рамках комунікативної ситуації, здійснюваного насамперед через обмін репліками (Енциклопедія «Кругосвет», 2021). Таким чином, згідно з антропоцентричним підходом людина стає центром, який визначає основні завдання та ціннісні орієнтири сучасної лінгвістики (Синельникова, 2013: 8), а категорія емотивності набуває ситуативно-особистісного значення (Шаховський, 2008: 29).

На думку багатьох лінгвістів (Шаховський, 2008; Красавський, 2001; Вежбицька, 1996; Ouden, 2017), одна з основних проблем адекватної комунікації, навіть в рамках однієї лінгвокультури, полягає в тому, що різні комуніканти через відмінності їх емоційного дейксиса й емоційного інтелекту сприймають свої та чужі емоції нерівнозначно, що внаслідок емотивної лакунарності призводить до певних смислових втрат. Ця проблема особливо загострюється за необхідності перекладу тексту з однієї мови іншою, частина емотивного змісту, що була експлікована в тексті оригіналу, нерідко транслюється в іншу мову неповністю (Шаховський, 2008; Красавський, 2001). Тому, хоча сучасні лінгвістичні дослідження емоцій спираються на фундаментальну базу розробок і досліджень на різних мовних і мовленнєвих рівнях: фонетичному (Калита, 2001), морфологічному та словотвірному (Мельничук, 2015; Шаховський, 2008), лексико-семантичному (Красавський, 2001; Шаховський, 2008; Шавловська, 2011; Мягкова, 2000), фразеологічному (Синельникова, 2013), граматичному та синтаксичному (Кострова, 2004; Kailuweit, 2005), текстовому (Ortner, 2014; Ouden, 2007), сти-

лістичному (Чабаненко, 2002); на матеріалі різних мов: англійської (Шаховський, 2008; Орлова, 2009); німецької (Кострова, 2004; Шавловська, 2011; Ortner, 2014); української (Чабаненко, 2002); французької (Синельникова, 2013), дуже важливе значення відіграють зіставні емотивні дослідження (Красавський, 2001; Мягкова, 2000; Kailuweit, 2005; Ouden, 2017). Також актуальним постає лінгвістичне моделювання емоційного кінодіалогу та дешифровка емоцій «на екрані» як текстового феномену мовленнєвої діяльності.

Мета дослідження – розкрити емотивний потенціал і роль іменників у реалізації негативних і позитивних емоцій у кінематографічному жанрі теленовели у німецькій та українській лінгвокультурах. Для досягнення поставленої мети треба розв'язати такі завдання: 1) виокремити з мовленнєвого потоку лексеми з позитивною та негативною семантикою; 2) виявити статус емотивних іменників серед інших морфологічних класів на основі зафіксованого тексту оригінальних німецьких та українських теленовел; 3) порівняти співвідношення та частотність негативних і позитивних іменників у масивах речень німецького й українського кінодіалогу; 4) класифікувати позитивні та негативні іменники за семантичними ознаками; 5) порівняти отримані дані з корпусними даними словників частотності.

2. Жанр теленовели: глобалізація та культурна специфіка

Сьогодні екранізація теленовел відбувається по всьому світу. Теленовели перекладаються з однієї мови іншою або відтворюються за мотивами найбільш популярних та успішних. Кожна країна адаптує сценарій під можливості своєї лінгвокультури та невербальних семіотичних контекстів. «Міміка – універсальна, жести зазвичай культурноспецифічні, хоча і вони зазнають впливу глобалізації» (Liu, 2010: 120).

Ситуація ускладнюється емотивністю і дуже малим обсягом емотивно-нейтральної лексики. Отже, всі висловлювання людини у відповідній ситуації спілкування експліцитно або імпліцитно емотивно-марковані та відрізняються ступенем градації сили та яскравості чуттєвого сприйняття мовця

(Шаховский, 2008: 384). Це залежить від рівня інтелектуальності комунікативної емоційності, тобто здатності людської особистості управляти вербальним вираженням емоцій і пропускати їх через ситуативні, соціальні та інші фільтри, «упаковувати» емоції в різні мовні форми або не пропускати їх у мову (Шаховский, 2008: 23).

Б. Оден постулює наявність культурно-специфічних емоційних скриптів (зразків) для кожної культури, але за умов одночасної наявності культурологічної універсальності емоцій. Культуроспецифічні зразки свідчать про те, що емоції є соціальними конструктами, що базуються на системах правил і норм кожного окремого суспільства. Універсальність емоцій свідчить перед усім про біологічну природу емоцій, притаманну людству взагалі (Ouden, 2017: 29–31). Засіб і принципи, за якими людина висловлює емоції, є ваговою ознакою її менталітету. Автор відносить до факторів, що формують менталітет людини, географічне положення, клімат, історичний і політичний розвиток держави, взаємовідносини з іншими державами (Ouden, 2017: 41–42).

Таким чином, у зону наукового інтересу потрапляє моделювання прототипів кінодіалогу та пошук стандартизованих семантичних наборів для окремих жанрів або типів дискурсу через призму окремої лінгвокультури.

Х-Г. Вестер сформулював 5 тез взаємозв'язку емоцій і мовного коду:

1. Код репрезентує колективне знання про емоції у прототипічній формі, яке змінюється з часом і має відносний характер.

2. Код формує емоції. Прототипи, що склалися, формують емоції суспільства надалі.

3. Код актуалізує емоції на рівні асоціацій

4. Код контролює емоції через норми, санкції та традиції певного суспільства.

5. Код ніколи не реалізується на 100% (Vester, 1991: 94–96).

У ході нашого дослідження ми провели аналіз семантичних сценаріїв типових для теленовел німецького й українського кінематографу. Матеріалом для дослідження стали відібрані емотивні іменники з масиву речень оригінальних німецьких «Sturm der Liebe», «Alisa – folge deinem Herzen» і «Wege zum Glück, Spuren im Sand» та українських «Тільки кохання», «Дві матері», «Обручка з рубіном» теленовел (12 000 речень, близько 80 000 слів).

3. Результати дослідження

У ході аналізу тематичних сценаріїв і семантичних полів німецьких та українських теленовел ми дійшли висновку, що побудова та сценарні лейтмотиви мають глобальний характер, хоча вибір емотивної лексики для кожного сценарію має етноспецифічні риси.

У цій статті ми проаналізували емотивну лексику з фокусом на роль номінації через іменник на фоні емотивів інших морфологічних класів (див. рис. 1).

Наведена діаграма ілюструє, що іменник в обох досліджуваних мовах займає вагову позицію та знаходиться на другому місці за частотністю із близькими кількісними показниками в обох досліджуваних мовах (1 439 емотивних іменників на матеріалі

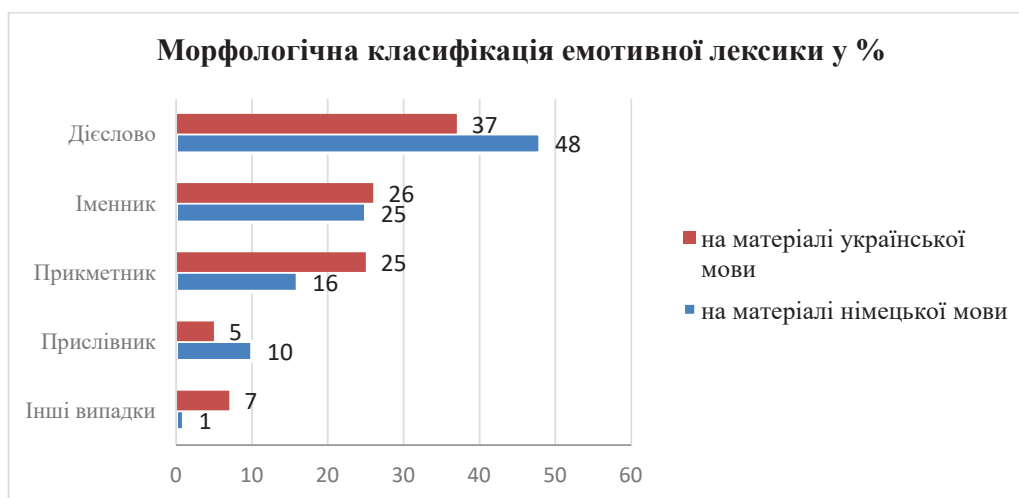

Рис. 1. Морфологічна класифікація емотивної лексики у відсотках (на матеріалі німецьких та українських теленовел)

німецької мови та 1 273 – на матеріалі української). Проте слід зазначити, що за нашими даними загальна щільність емотивів в українській мові вдвічі більша, ніж у німецькій (0,14 до 0,075).

На наступному етапі емотивні іменники були розподілені на позитивні та негативні. На базі кількісних підрахунків можна зробити висновок, що іменники з позитивним емотивним навантаженням переважають над негативними за одночасної незначної домінантності негативних емоцій над позитивними. Наявність великої кількості позитивних емотивів у реченнях із негативною емотивністю пояснюють граматичні особливості (роль заперечення, негативного емотива, що нівелює позитивний, умовний стан, тощо), контекст, наявність невербальних факторів. У реченнях на позначення позитивних емоцій кількість негативних емотивів незначна.

Внаслідок розгляду семантичних полів були знайдені спільні тематичні сценарії, більшість із яких реалізується емотивами-еквівалентами.

Серед спільних негативних сценаріїв слід зазначити такі тематичні групи:

1. Тематика «**протиправної поведінки та вини**»:

на матеріалі німецької мови: *Korruption* (корупція), *Bestechung* (підкуп), *Mord* (вбивство), *Dieb* (крадій), *(Raub)überfall* (пограбування), *Tat* (вчинок, злочин), *Spekulation* (спекуляція), *Foul* (фол), *Affäre* (роман на стороні, любовні пригоди), *Mörderin* (вбивця), *Wanze* (“жучок” підслуховуючий пристрій), *Unrecht* (кривда), *Schuld* (провина), *Schuldgefühle* (почуття провини), *Lügner* (брехун), *Abzocker* (аферист), *Lüge* (брехня), *Gefängnis* (в'язниця), *Knast* (тюрма), *Gitter* (ґрати);

на матеріалі української мови: брехня, інтрига, згвалтування, аферист, шахрай, в'язниця, тюрма, фікція, строк, злочин, мафія, конспіратор, побіг, зрадник, домагання, допит, твалтівник, вчинок, вимагання, підміна, коханець, коханка, неправда, отрута, розшук, підстава, гріх, жертва.

2. Тематика «**лайливі слова та зневажливе ставлення до людей чи речей**»: у прототипічній ситуації реалізації прагматики “образи” зазначені найбільші лексичні розходження. Принципи та механізми формування інвективних лексичних одиниць зазвичай унікальні для кожної мови. Спільними ознаками виявилися тільки деякі інтернаціоналізми, такі як “ідіот” і наявність зоонімів, що наочно демонструють наведені приклади.

на матеріалі німецької мови: *Schimpfwörter* (лайливі слова), *Vollidiot* (повний ідіом), *Idiot* (ідіом), *Mist* (лайно), *Mistkerl* (наволоч), *Mistding* (кусок лайна), *Scheiße* (гімно), *Schlange* (змія), *Ratte* (щур), *Affe* (мавна), *Schmierlappen* (брудна ганчірка), *Hexe* (відьма);

на матеріалі української мови: зараза, ідіом, гад, гадина, гидота, стерва, придурок, дурій, дурко, біс, чорт, падлюка, тварюка, тварина, звірюка, поганка, ганчірка, козел, свиня, корова, лох, негідник, альфонс, шкет, постріл, шестірка, жаба, мент, вискочка, виродок, пасія, фіфа, істеричка, пацан, попрошайка, пройдисвіт, хитрунчик, дикун, скупердяй, мауглі, акула, барахло, клумаки, подачки, пелька.

3. Тематика «**хвороби, болю та смерті**»:

на матеріалі німецької мови: *Krankenhaus* (лікарня), *Rückenschmerzen* (біль в спині), *Blut* (кров), *Fraktur* (перелам), *Unterkieferfraktur* (переламнижньої щелепи), *Hexenschuss* (люмбаго, простріл у спині), *Grippe* (грип), *Schwellung* (набряк), *Koma* (кома), *Amnesie* (амнезія), *Verstauchung* (розтягнення зв'язок), *Kopfschmerzen* (головний біль), *Diagnose* (діагноз), *Allergie* (алергія), *Rollstuhl* (інвалідний візок), *Leiche* (трун), *Leichengift* (трунна отрута), *Grab* (труна), *Grabkreuz* (могильний хрест), *Kreuz* (хрест), *Holzkreuz* (дерев'яний хрест), *Schlag* (удар), *Verlust* (втрата);

на матеріалі української мови: кров, кровотеча, страждання, сльози, плач, істерика, депресія, інвалід, горб, шрам, порізи, рубці, швидка, втрата, струс мозку, отруєння, стенокардія, дисбактеріоз, інфаркт міокарда, клаустрофобія, садни, травма, синець, лікарня, вдівець, смерть, трун, кладовище, кінець, хрест, похорон.

4. Тематика «**злості та сварки**»:

на матеріалі німецької мови: *Ärger* (злість, лют), *Zorn* (гнів), *Frustration* (фрустрація), *Streit* (сварка), *Zerwürfnis* (конфлікт, розлад), *Stichelei* (колкість), *die Spitzfindigkeit* (хитрість, каверза), *Ausraster* (несамовитість), *Stress* (стрес), *Feind* (ворог);

на матеріалі української мови: бій, двобій, суперечки, стрес, суперниця, кровопролиття, наїзд, напад, лют.

5. Тематика «**страху, проблем і невпевненості**». У зазначеному тематичному полі також зафіксовані розбіжності. На українському матеріалі значно більше емотивів на позначення скрутного фінансового становища та бідності:

на матеріалі німецької мови: *Angst* (страх), *Panik* (паніка), *Befürchtungen* (побоювання), *Horror-Vorstellung* (уява про жах), *Chaos* (хаос), *Risiko* (ризик), *Ungewissheit* (невизначеність), *Eifersucht* (ревнощі), *Torschusspanik* (напад паніки, панічна атака), *Zweifel* (сумнів), *Schock* (шок), *Problem* (проблема), *das Problemchen* (проблемка), *Scheiterei* (невдача), *Schwierigkeiten* (труднощі), *das Hindernis* (перепона), *Zeitdruck* (тиск часу), *Verdacht* (підозра), *Not* (нужда, злидні), *Krise* (криза);

на матеріалі української мови: проблема, безгрошів'я, безвихідь, біда, бідність, біднота, бідняк, злидні, криза, передчуття, борг, боржник, банкрут, ускладнення, складнощі, страхіття, страх, жах, переляк, монстр, бабай, стрес, ліміт, сумнів, темрява, непорозуміння, неприємності, нещастя, загроза, клопоти, тягар, кошмар.

6. Тематика «помилки, поразки та незграбності». Синонімічна варіативність у німецьких теленовелах значно більша, ніж в українських:

на матеріалі німецької мови: *Fehler* (помилка), *die Fehlerquote* (частота помилок), *Schlamperei* (недбалість), *Flopp* (провал), *das Fiasko* (фіаско), *Verlierer* (програвший), *Versager* (невдаха), *Totalversager* (повний невдаха), *Missverständnis* (непорозуміння), *Missgeschick* (нещастя), *Enttäuschung* (розчарування), *Verspätung* (запізнення);

на матеріалі української мови: помилка, «граблі», витрата, забобони, колишній, профнепридатність, невдача, розчарування, пастка.

7. Тематика «катастроф і жахливих погодних умов»:

на матеріалі німецької мови: *Katastrophe* (катастрофа), *Unfall* (нещасний випадок), *Gefahr* (небезпека), *Sturmhöhe* (сила шторму), *Sturmflut* (повінь), *Plage* (лихо), *Panik* (паніка), *Frost* (мороз), *Sibirien* (Сибір)

на матеріалі української мови: хаос, відчай, війна, трагедія, пожежа, голод, форс-мажор, пекло, пошуки.

8. Тематика «дурниць»:

на матеріалі німецької мови: *Schwachsinn* (фігня), *Unsinn* (нісенітниця), *Quatsch* (маячня), *Dummheit* (дурість);

на матеріалі української мови: маячня, дурість, нісенітниця.

9. Тематика «жалю та наслідків»:

на матеріалі німецької мови: *die Trennung* (розлука), *die Kündigung* (звільнення), *die Sehnsucht* (туга), *die Beschwerden* (скарги), *die*

Konsequenzen (наслідки), *das Karma* (карма), *das Anhängsel* (людина-баласт);

на матеріалі української мови: жаль, сум, нудьга, наслідки, покарання, шок.

Позитивні тематичні сценарії густо насичені позитивно забарвленими іменниками в обох мовах:

1. Тематика «вигоди, перемоги та перспективи»:

на матеріалі німецької мови: *Gage* (гонорар), *Gewinn* (прибуток), *Geld* (гроші), *Geldgewinn* (грошовий прибуток), *Gehaltserhöhung* (підвищення заробітної платні), *Rabatt* (знижка), *Geldanlage* (грошовий вклад), *Startkapital* (стартовий капітал), *Eroberung* (завоювання), *Gelegenheit* (можливість, нагода), *Riesenchance* (величезний шанс), *Perspektive* (перспектива), *Bonus* (бонус), *Geldsegen* (благословення грошима), *Million* (мільйон), *Förderpreis* (спонсорська нагорода), *Finanzgeschick* (фінансова майстерність), *Anschubfinanzierung* (стартове фінансування), *Erfolgsmeldung* (повідомлення про успіх), *Mehrheitsinhaber* (мажоритарний власник), *Geschäftssinn* (ділова хватка) та ін.;

на матеріалі української мови: гроші, компенсація, зарплата, зарібок, бабки, бабло, долари, бакс, золото, срібло, аванс, прибутковості, джекпот, здобич, антикваріат, колекція, спадщина, ресурси, кар'єра, тачка, спадкоємець, акція, знижка, плюси, шанс, інтерес, здійснення, анілаг, люкс та ін.

2. Тематика «свята»:

на матеріалі української мови: *Hochzeit* (весілля), *Verlobung* (заручини), *Hochzeitskleid* (весільна сукня), *Hochzeitstanz* (весільний танець), *Hochzeitsvorbereitungen* (підготовка до весілля), *(Vor)hochzeitsgeschenk* (подарунок на весілля), *(Hochzeits)torte* ((весільний) торт), *Hochzeitsreise* (весільна подорож), *Trauung* (весільна церемонія), *Kuchen* (пиріг), *Tanz* (танець), *Doppeltanz* (парний танець), *Jugendseele* (молодечник), *Gratulationskuss* (вітальний поцілунок), *(Glück)wunsch* (привітання, побажання щастя), *das Geburtstagskind* (іменинник), *Geburtstagsgrüße* (вітання до дня народження), *Geburtstag* (день народження), *(Überraschungs)party* вечірка (сюрприз), *Geschenk* (подарунок), *Feierlaune* (святковий настрій), *Einladung* (запрошення), *Überraschung* (сюрприз) та ін.;

на матеріалі української мови: мальчишник, заручини, одруження, молодята, наречені, весілля, день народження, подарунок, подаруночок, тістечка, хрестини,

фестиваль, свято, вечірка, торт, гості, сюрприз, привітання та ін.

3. Тематика «**любовних стосунків**». У реалізації тематики ніжних стосунків багато спільного. Основна відмінність полягає у великій варіативності пестливих звертань в українській мові та дуже обмеженій у німецькій. Українська мова апелює великим словотвірним арсеналом і частотними повторами імен із різними зменшувальними суфіксами: Сергійчику, Сергійко, суфіксації до номінації членів родини: *матуся, мамочко, матінко* та просто синонімічною варіативністю:

на матеріалі німецької мови: *Liehaberei* (любовні стосунки), *Kuss* (поцілунок), *Paar* (пара), *Trautpaar* (ідеальна пара), *Pärchen* (парочка), *Romantiker* (романтик), *Beziehungsleben* (життя стосунків), *Speeddating* (швидкі побачення), *Date* (побачення), *Liebling* (коханий), *Schatz* (дорогий (звертання)), *Amore* (коханий), *Engel* (янгол), *Spätzchen* (горобчик), *Vorlieben* (симпатія), *Muse* (муза), *Leidenschaft* (пристрасть), *Liebesmotiv* (любовний мотив), *Liebeserklärung* (зізнання в коханні), *Prinz* (принц), *Königin* (королева), *die Ehe* (шлюб), *Frau-Feuer* (вогонь-жінка), *Händchen* (ручки), *Sex* (секс), *Versöhnung* (примирнення), *Gefühle* (почуття);

на матеріалі української мови: кохання, любов, метелики, стосунки, побачення, серце, почуття, емоції, ласка, гніздечко, лебідь, шури-мури, майбутнє, троянда, відносини, поцілунок, амур, секс, симпатія, адреналін, магніт, вибір, шанувальник.

4. Тематика «**ідеї, проекту, пропозиції**»:

на матеріалі німецької мови: *Idee* (ідея), *Superidee* (суперідея), *Ideenpapier* (проект ідеї), *Einfall* (ідея, мисль), *Plan* (план), *Ziel* (ціль), *Vorschlag* (пропозиція), *Angebot* (пропозиція), *Investition* (інвестиція), *Projekt* (проект), *das Potenzial* (потенціал), *Kreation* (творіння), *Entwurf* (проект, ескіз, дизайн), *Hinweis* (рекомендації), *Tipp* (порада, вказівка), *Rat* (порада), *Ratschläge* (поради);

на матеріалі української мови: натхнення, ексклюзив, план, ідея, варіант, рішення, напрацюваннями, проект, пропозиція.

5. Тематика «**підтримки та надії**»:

на матеріалі німецької мови: *Unterstützung* (підтримка), *Hilfe* (допомога), *Schutz* (захист), *Sorge* (турбота), *Pflege* (догляд), *Geborgenheit* (захищеність), *Gott* (Господь), *Friedensengel* (янгол миру), *Hoffnung* (надія), *Wunder* (чудо), *Spontanheilung* (спонтанне лікування), *Heilung* (лікування),

Schamanin (шаманка), *Gruß* (привітання), *Abwehrkräfte* (захисні сили);

на матеріалі української мови: надія, порятунок, порада, захист, прохання, мило-сердя, турбота, помічник, мрія.

6. Тематика «**відпочинок, дозвілля, вільний час**». В обох мовах цей прототипний сценарій насичений номінаціями місць для відпочинку, назвами смачної їжі та напоїв і розважальних заходів.

7. Тематика «**позитивних природних і соціальних якостей і досягнень**»:

на матеріалі німецької мови: *Geschicklichkeit* (вправність), *Geschick* (майстерність), *Beharrlichkeit* (наполегливість), *Spontanität* (спонтанність), *Mut* (мужність), *Lebensmut* (життєва енергія), *Gabe* (талант), *Kraft* (сила), *Energie* (енергія), *Erfahrung* (досвід), *Ausbildung* (освіта), *Gesundheit* (здоров'я), *Image* (імідж), *Ruf* (слава), *Respekt* (пошана), *Renomme* (реноме), *Profi* (профі), *Marketingprofi* (профі маркетингу), *Profikader* (професіонал), *Naturtalent* (природний талант), *Weltmeister* (чемпіон світу), *Kreativchefin* (шеф з креативу), *der Hauptdarsteller* (головний актор), *Streber* («ботанік»), *Frauenversther* (знавець жінок);

на матеріалі української мови: дар, талант, сила, спритність, увага, розум, розуміння, розумничка, розумниця, логіка, достоїнство, здоров'я, совість, добро, честь, колектив, фахівець, господар, відповідальність, власник, керівник, майстриня, досвід.

8. Тематика «**гарної зовнішності та прикрас**»:

на матеріалі німецької мови: *Schönheit* (краса), *Outfit* (вбрання), *Look* (лук, зовнішній вигляд), *Schmuk* (ювелірні прикраси), *Ring* (каблучка), *Khunker* (перстень), *Modedesign* (дизайн одягу), *Parfüm* (парфуми);

на матеріалі української мови: вбрання, прикраси, талія, краса, стиль, блиск, бренд, відпад.

9. Тематика на позначення **радості та її проявів і гарного настрою**:

на матеріалі німецької мови: *Freude* (радість), *Zufriedenheit* (задоволення), *Glück* (щастя), *Scherz* (жарт), *Witz* (жарт), *Lächeln* (посмішка), *Applause* (оплески), *Traum* (мрія);

на матеріалі української мови: щастя, радість, гумор, усмішки, задоволення, жарт, бажання.

За результатами кількісних підрахунків слід відзначити, що показники частотності окремих позитивних і негативних емотивних іменників в обох мовах збігаються, що наочно проілюстровано в таблицях 1 та 2:

Таблиця 1

10 найчастотніших негативних емотивних іменників у німецьких та українських теленовелах

Ранг	У німецьких теленовелах	Словник частотності нім. мови	В українських теленовелах	Словник частотності укр. мови
1	Problem (проблема)	0,000012	проблема	0,17
2	Angst (страх)	0,0001	лікарня	0,01
3	Fehler (помилка)	0,000026	помилка	0,02
4	Quatsch (маячня)	0,000002	доля	0,05
5	Schuld (провина)	0,00001	дурниці	0,034
6	Streit (сварка)	0,000012	жертва	0,03
7	Krankenhaus (лікарня)	0,000026	злидні	0,034
8	Mord (вбивство)	0,000004	злочин	0,02
9	Risiko (ризик)	0,000004	стрес	0,007
10	Schwierigkeiten (труднощі), Stress(стрес)	0,00001	тягар	0,034

Таблиця 2

10 найчастотніших позитивних емотивних іменників у німецьких та українських теленовелах

Ранг	У німецьких теленовелах	Словник частотності нім. мови	В українських теленовелах	Словник частотності укр. мови
1	Zeit (час)	0,001	гроші	0,0034
2	Idee (ідея)	0,000002	життя	0,0068
3	Paar (пара)	0,00002	побачення	0,01
4	Liebe (кохання)	0,0001	правда	0,0068
5	Sorge (турбота)	0,00007	серце	0,0034
6	Geld (гроші)	0,0004	зустріч	0,017
7	Hochzeit (весілля)	0,00007	кохання	0,0033
8	Ordnung (порядок)	0,00005	подарунок	0,02
9	Party (вечірка)	0,00005	сонечко	0,0034
10	Glück (щастя)	0,00009	щастя	0,034

Дані, зафіксовані в таблиці, підтверджують нашу тезу про більшу щільність емотивів в українській мові.

4. Висновки

Аналіз наукової літератури вказує на те, що компаративні дослідження емоційної сфери людини належать до пріоритетних напрямів лінгвістичних досліджень. Наявність емотивних маркерів простежується як у невербальній, так і у вербальній площині на всіх мовних рівнях. Кожна мова, з одного боку, унікальна щодо насиченості та вибору емотивних одиниць, з іншого – під впливом глобального простору тематика й емотивні

сценарії у певних літературних і кінематографічних жанрах типізовані. Так, на поданому матеріалі можна простежити вдвічі більшу щільність емотивів в українській мові, ніж у німецькій. На основі кількісного аналізу фактичного матеріалу та даних кількісних словників можна зробити висновок, що частотність позитивних емотивів (у т. ч. і іменників) значно вища за одночасного домінування негативних емоцій над позитивними. Велику кількість позитивних емотивів у негативних емотивних висловлюваннях можна пояснити через контекст, ситуацію, граматичні особливості та наявність невербальних

факторів. Іменники обох досліджуваних мов було поділено за тематичними сценаріями, типовими для жанру теленовели, що дає можливість простежити синонімічну варіативність для моделювання емотивного кінодіалогу. У більшості сценаріїв у теленовелах обох досліджуваних мов були наявні близькі за семантикою емотиви-відповідники. Найбільші розбіжності у формуванні емотивного забарвлення були зафіксовані в інвективній лексиці та пестливих звертаннях. Вважаємо доцільним у подальшій роботі дослідження емотивних моделей у площині семантичного синтаксису для визначення принципів взаємозв'язку між емотивами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Везбицькая, А. Язык. Культура. Познание / пер. с англ. Москва : Русские словари, 1996. 416 с.
2. Каліта А.А. Фонетичні засоби актуалізації смислу англійського емоційного висловлювання. Київ : Видавничий центр КДЛУ, 2001. 351 с.
3. Кострова О.А. Экспрессивный синтаксис современного немецкого языка. Москва : Флинта, 2004. 240 с.
4. Красавский Н.А. Эмоциональные концепты в немецкой и русской лингвокультурах. Волгоград : Перемена, 2001. 495 с. URL: <http://www.twirpx.com/file/238881/> (дата звернення: 08.04.2021).
5. Мягкова О.Ю. Эмоционально-чувственный компонент значения слова: вопросы теории : дис. ... док. фил. наук : 10.02.19. Москва, 2000. 247 с.
6. Мельничук Н.О. Ад'єктивні емосемізми в англійськомовній картині світу : дис. ... канд. фил. наук : 10.02.04. Чернівці, 2015. 227 с.
7. Орлова Н.Н. Языковые средства выражения эмоций: синтаксический аспект (на материале современной английской прозы) : дис. ... канд. фил. наук : 10.02.19, 10.02.04. Ростов-на-Дону, 2009. 188 с.
8. Синельникова И.И. Фразеосемантическое поле «Эмоциональные состояния человека» (на материале французского языка) : дис. ... канд. фил. наук : 10.02.05. Белгород, 2008. 226 с.
9. Частотний словник, розділ художня проза корпусу станом на 01.07.2018. URL: <http://www.mova.info/cfq1.aspx?fdid=hproz2018> (дата звернення: 08.04.2021).
10. Чабаненко В.А. Стилїстика експресивних засобів української мови. Запоріжжя : ЗДУ, 2002. 352 с.
11. Шавловська Т.С. Емотивність молодіжного лексику (на матеріалі сучасної німецької мови) : дис. ... канд. фил. наук : 10.02.05. Ізмаїл, 2011. 197 с.
12. Шаховский В.И. Лингвистическая теория эмоций. Москва : Генозис, 2008. 416 с.
13. Энциклопедия «Кругосвет». URL: https://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/lingvistika/DISKURS.html (дата звернення: 08.04.2021).
14. Kailuweit R. Syntax und Semantik französischer und italienischer Gefühlsverben. Tübingen : Niemeyer Verl., 2005. 372 s.
15. Liu G. Die Macht der Filmmusik. Zum Verständnis von musikalischem Ausdruck und Emotionsvermittlung im

- Film. Wissenschaftliche Beiträge aus dem Tecum Verlag. Reihe : Psychologie, Band 19. Marburg: Tectum Verlag, 2010. 196 s.
16. Ortner H. Text und Emotion. Theorie, Methode und Anwendungsbeispiele emotionslinguistischer Textanalyse. Tübingen : Narr Francke Attempto Verl., 2014. 586 s.
 17. Ouden B. Translation und Emotion: Untersuchung einer besonderen Komponente des Dolmetschens. Transkulturalität – Translation – Transfer, Band 27. Berlin : Frank & Timme GmbH Verlag für wissenschaftliche Literatur, 2017. 438 s.
 18. Ruoff A. Häufigkeitwörterbuch gesprochener Sprache. Gesondert nach Wortarten: alphabetisch, rückläufig-alphabetisch und nach Häufigkeit geordnet. Tübingen : Max Niemeyer Verlag, 1990. 517 s.
 19. Vester H. Emotion, Gesellschaft und Kultur: Grundzüge einer soziologischen Theorie der Emotionen. Opladen : Westdeutscher Verlag, 1991. 286 s.

REFERENCES:

1. Vezhbtskaya, A. (1996). Yazyik. Kultura. Poznanie / Per. s angl. [Language. Culture. Cognition: Translation from English]. Moskva: Russkie slovori. 416 p.
2. Kalita A.A. (2001). Fonetichni zasoby aktuailizatsii smyslu anglyskogo emotsiynogo vyslovlyuvannya. [Phonetic means of actualizing the meaning of English emotional expression]. Kyiv: Vidavnychiy tsentr KDLU. 351 p.
3. Kostrova O.A. (2004). Ekspresivnyiy sintaksis sovremennogo nemetskogo yazyika.[Expressive syntax of modern German]. Moskva: Flinta, 240 p.
4. Krasavskii N.A. (2001). Emotsionalnyie kontseptyi v nemetskoy i russkoy lingvokulturah. [Emotional concepts in German and Russian linguocultures]. Volgograd: Peremena. 495 p. URL: <http://www.twirpx.com/file/238881/> (data of access: 08.04.2021).
5. Myagkova O.Y. (2000). Emotsionalno-chuvstvennyiy komponent znacheniya slova: voprosyi teorii. [The emotional component of the meaning of the word: questions of theory]: dis. ... dok. fil. nauk: 10.02.19. Moscow. 247 p.
6. Melnichuk N.O. (2015). Adyektivni emosemizmi v anglyskomovniy kartyni svitu [Adjective emosemisms in the English-speaking world]: dis. ... kand. fil. nauk: 10.02.04. Chernivtsi. 227 p.
7. Orlova N.N. (2009) Yazykovyye sredstva vyrazheniya emotsiy: sintaksicheskiy aspekt (na materiale sovremennoy angliyskoy prozy) [Linguistic means of expressing emotions: syntactic aspect (based on modern English prose)]: dis. ... kand. fil. nauk: 10.02.19, 10.02.04. Rostov-na-Donu. 188 p.
8. Sinelnikova I.I. (2008). Frazosemanticheskoe pole "Emotsionalnyie sostoyaniya cheloveka" (na materiale frantsuzskogo yazyika). [Phraseosemantic field "Emotional states of a person" (based on the French language)]. Dis. ... kand. fil. nauk: 10.02.05. Belgorod. 226 p.
9. Chastotniy slovník, rozdil hudobzhnyia proza korpusu stanom na 01.07.2018. [Frequency dictionary, section fictional prose of the corpus as of 01.07.2018]. URL: <http://www.mova.info/cfq1.aspx?fdid=hproz2018> (data of access: 08.04.2021).

10. Chabanenko V.A. (2002). Stylistika ekspresyvnih zasobiv ukrayinskoyi movy. [Stylistics of expressive means of the Ukrainian language]. Zaporizhzhya: ZDU, 352 p.
11. Shavlovska T.S. (2011). Emotivnlost molodizhnogo leksykonu (na materialii suchasnoyi nimetskoyi movy). [Emotiveness of youth lexicon (on the material of modern German)]: dis. ... kand. fil. nauk: 10.02.05. Izmayl. 197 p.
12. Shahovskiy V. I. (2008). Lingvisticheskaya teoriya emotsiy. [Linguistic theory of emotions]. Moscow: Genozis. 416 p.
13. Entsiklopediya [Encyclopedia "Krugosvet"]. URL: https://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/lingvistika/DISKURS.html (data of access: 08.04.2021).
14. Kailuweit R. (2005). Syntax und Semantik französischer und italienischer Gefühlsverben. [Syntax and semantics of French and Italian emotional verbs]. Tübingen: Niemeyer Verl., 2005. 372 p.
15. Liu G. (2010). Die Macht der Filmmusik. Zum Verständnis von musikalischem Ausdruck und Emotionsvermittlung im Film. [The power of film music. To understand musical expression and conveying emotions in film]. Wissenschaftliche Beiträge aus dem Tecum Verlag. Reihe: Psychologie, Band 19. Marburg: Tectum Verlag. 196 p.
16. Ortner H. Text und Emotion. Theorie, Methode und Anwendungsbeispiele emotionslinguistischer Textanalyse. [Text and emotion. Theory, method and application examples of emotion-linguistic text analysis]. Tübingen: Narr Francke Attempto Verl., 2014. 586 p.
17. Ouden B. (2017). Translation und Emotion: Untersuchung einer besonderen Komponente des Dolmetschens. Transkulturalität – Translation – Transfer. [Translation and emotion: examining a particular component of interpreting. Transculturality – Translation – Transfer]. Band 27. Berlin: Frank & Timme GmbH Verlag für wissenschaftliche Literatur. 438 p.
18. Ruoff A. (1990) Häufigkeitwörterbuch gesprochener Sprache. Gesondert nach Wortarten: alphabetisch, rückläufig-alphabetisch und nach Häufigkeit geordnet. [Spoken language frequency dictionary. Separately by parts of speech: in alphabetical order, declining-alphabetically and by frequency]. Tübingen: Max Niemeyer Verlag. 517 p.
19. Vester H. (1991) Emotion, Gesellschaft und Kultur: Grundzüge einer soziologischen Theorie der Emotionen. [Emotion, Society, and Culture: Basics of a Sociological Theory of Emotions]. Opladen: Westdeutscher Verlag. 286 p.

*Стаття надійшла до редакції 09.04.2021.
The article was received 9 April 2021.*

СЕКЦІЯ 4 СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ

УДК 811.161.2:37:821.161.2-1.09

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2021-1-19>

ЗАСТАРІЛА ЛЕКСИКА В ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТАХ СЕРГІЯ ЖАДАНА: ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ

Рудь Ольга Миколаївна,

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови і літератури

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

olgarud2017@ukr.net

orcid.org/0000-0002-5985-2422

Горбатенко Ірина Сергіївна,

магістрантка факультету іноземної та слов'янської філології

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

ira.gorbatenko@ukr.net

orcid.org/0000-0002-6407-6544

Стаття присвячена функціонально-семантичному аспекту застарілої лексики, що широко вживається в поетичних текстах Сергія Жадана. Розкрито традиційний підхід до класифікації застарілої лексики, серед якої виділяють архаїзми й історизми. Розглянуто групи архаїзмів – лексичні, лексико-словотвірні, лексико-фонетичні, морфологічні, лексико-семантичні. Зауважено, що історизми на відміну від архаїзмів не мають у сучасній українській мові синонімічних відповідників. Вони виконують власне номінативну функцію в історичних текстах, відтворюючи факти, події, явища минулих епох.

З'ясовано, що Сергій Жадан широко послуговується застарілими словами, які органічно вводить у художню тканину поетичного твору. У поетичних текстах митця (джерельною базою дослідження послужили збірки поезій «Тамплієри», «Антенна», «Список кораблів») серед застарілої лексики виявлено лексичні архаїзми, лексико-фонетичні й лексико-словотвірні. Виділено такі семантичні групи архаїзмів: назви частин тіла; назви хвороб; назви осіб за професією, родом занять тощо; назви військових речей, амуніцій, понять тощо; назви родинних стосунків; назви чисел.

У поетичних текстах Сергія Жадана архаїзми надають мові урочистого звучання, виражають авторське ставлення до зображуваного, передають його почуття, переживання, підсилюють емоційність віршованого твору.

Історизми в поетичних текстах митця кількісно переважають над архаїзмами. У його творчому доробку виявлено такі семантичні групи історизмів: географічні назви; слова, що характеризують соціальний стан, місце людини в суспільстві; назви колишніх професій, роду занять; назви зниклих народів; назви історичних епох; назви предметів побуту, жіночих прикрас тощо; назви будівель, їх частин; назви різноманітних наукових учень, течій, напрямів тощо.

Детальний аналіз поетичної мови Сергія Жадана дав змогу виділити основні функції, що виконують застарілі слова у віршових текстах: реалістичне зображення подій певної історичної епохи; підсилення урочистості, пафосу зображуваного; створення сильного перцептивного ефекту; увиразнення авторської думки тощо.

Ключові слова: архаїзми, історизми, семантичні групи, стилістичний засіб, експресивна функція, номінативна функція.

OBSOLETE VOCABULARY IN POETIC TEXTS BY SERGIY ZHADAN: FUNCTIONAL-SEMANTIC ASPECT

Rud Olga Mykolaivna,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,

Associate Professor at the Ukrainian Language and Literature Department

Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko

olgarud2017@ukr.net

orcid.org/0000-0002-5985-2422

Horbatenko Iryna Serhiivna,

Master's Student at the Faculty of Foreign and Slavic Philology
Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko

ira.gorbatenko@ukr.net

orcid.org/0000-0002-6407-6544

The article is devoted to the functional-semantic aspect of obsolete vocabulary, which is widely used in poetic texts of Serhiy Zhadan. The traditional approach to the classification of obsolete vocabulary is revealed, among which archaisms and historicisms are distinguished. Groups of archaisms – lexical, lexical-word-forming, lexical-phonetic, morphological, lexical-semantic are considered. It is noted that historicisms, in contrast to archaisms, have no synonymous equivalents in modern Ukrainian language. They perform proper nominative function in historical texts, reproducing facts, events and phenomena of past epochs.

It was found that Serhiy Zhadan introduced outdated words, which he has organically inserted into the artistic fabric of poetic works. In poetic texts of the artist (the collections of poems "Templars", "Antenna", "List of ships" were taken as the source base of the study) among obsolete vocabulary lexical archaisms, lexical-phonetic and lexical-word-forming were found. The following semantic groups of archaisms: names of body parts; names of diseases; names of individuals by profession, occupation, etc.; names of military items, ammunition, concepts, etc.; names of family relations; names of numbers are distinguished.

In Serhiy Zhadan's poetic texts archaisms give the language a solemn sound, express the author's attitude to the depicted, convey his feelings and enhance the emotionality of poetic works.

Historicisms in poetic texts of the artist outnumber archaisms. The following semantic groups of historicisms are revealed in his creative works: geographical names; words that characterize the social status, place of an individual in society; names of former professions, occupations; names of extinct nations; names of historical epochs; names of household items, women's jewelry, etc.; names of buildings or their parts; names of various scientific studies, directions, etc.

A detailed analysis of Serhiy Zhadan's poetic language made it possible to identify the main functions performed by obsolete words in poetic texts: realistic depiction of the events of certain historical epoch; strengthening of solemnity, pathos of the depicted; creation of strong perceptual effect; expression of author's opinion, etc.

Key words: archaisms, historicisms, semantic groups, stylistic means, expressive function, nominative function.

1. Вступ

Словниковий склад мови як динамічної системи постійно розвивається, оновлюється, водночас частина слів з активного шару лексики переходить до пасивного лексичного запасу мови. Як зазначає О. Стишов, на сучасному етапі на кількісне та якісне збагачення мови впливають «словотворення на основі власних і запозичених ресурсів; зовнішні запозичення; семантична деривація; актуалізація окремих груп лексики <...>» (Стишов, 2012: 408), що зумовлено насамперед специфікою розвитку мови, зміною суспільно-історичних реалій, менталітетом носіїв мови.

У художніх творах на історичні, філософські теми актуалізується застаріла лексика, що сприяє правдивому відтворенню зображеної історичної епохи, створенню певного колориту, передачі настрою автора, його емоцій, ставлення до висловленого.

Історично марковані слова органічно впливають на мовну канву поетичних текстів Сергія Жадана. Вони підсилюють художній ефект віршорядків, увиразнюють світогляд ліричного героя. Застаріла лексика у творах на сучасну тематику використовується для надання викладові урочистості, піднесеності під час зображення подвигів героїв, незвичайних подій у житті народу. Цим ніби перекидається місток між минулим і сьогоденням,

підкреслюється нерозривний зв'язок між поколіннями (УМ, 2013: 94–96).

Актуальність нашого дослідження зумовлена необхідністю функціонально-семантичного аналізу застарілої лексики поетичного мовлення Сергія Жадана, яка тісно пов'язані з матеріальною та духовною культурою українського народу.

2. Теоретичне обґрунтування проблеми

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історичні зміни, що відбуваються в словниковому складі мови, механізми удосконалення лексичної номінації, семантичні зв'язки між словами завжди цікавили мовознавців. Вивченню специфіки лексико-семантичних ресурсів української мови, диференціації словникового складу української мови присвячені наукові праці таких учених, як С. Бевзенко (Бевзенко, 2006), І. Білодід (СУЛМ, 1973), Л. Булаховський (Булаховський, 1975), А. Грищенко (СУЛМ, 2002), С. Єрмоленко (Єрмоленко, 1999), М. Жовтобрюх (СУЛМ, 1973), С. Караман (Караман, 2011), Л. Лисиченко (Лисиченко, 1976), Л. Мацько (СУЛМ, 2002), О. Пономарів (СУМ, 1997), О. Русанівський (УМ, 2000), А. Тараненко (УМ, 2000), І. Ющук (Ющук, 2008) та інші.

Питання функціонування застарілої лексики в прозових текстах перебувають у колі досліджень Н. Баранник (Баранник,

2019), Г. Гайдученко (Гайдученко), І. Дячук (Дячук, 2012), О. Коваленко (Коваленко, 2002), Ж. Колоїз (Колоїз, 2009), Т. Крупеньової (Крупеньова, 2009), Г. Левченко (Левченко, 2012), Н. Пашенько (Пашенько, 1996), О. Попадинець (Попадинець, 2010) та інших.

Історично маркована лексика в поетичному мовленні вивчається в різних напрямках: у функціональному аспекті її досліджують М. Греб і Н. Грона (Греб, 2019), І. Іваненко (Іваненко, 2014), Г. Яструбецька (Яструбецька, 2020); як стилістичний засіб застаріла лексика розглядається О. Тележкіною (Тележкіна, 2012), О. Романицею (Романиця, 2012), С. Сірик (Сірик, 2015), Л. Удод (Удод, 2015).

Мета статті полягає в з'ясуванні функціонально-семантичного аспекту застарілої лексики в поетичних текстах Сергія Жадана.

Джерельною базою дослідження послужили збірки поезій майстра слова «Тамп'єри», «Антенa», «Список кораблів».

Об'єктом дослідження обрано застарілу лексику поетичних творів Сергія Жадана.

Предмет дослідження – функціонально-семантичні особливості вживання застарілої лексики в поетичних текстах Сергія Жадана.

3. Виклад основного матеріалу

Склад історично маркованої лексики не є однорідним. Традиційно виділяють дві групи застарілої лексики. Першу групу становлять архаїзми (від грец. *archaios* — стародавній), стилістичні архаїзми – слова, окремі значення слів, номінативні словосполучення, що на сучасному етапі розвитку мови вийшли із загального вжитку через витіснення їх синонімічними відповідниками, які з певних причин стають більш прийнятними для називання тих самих предметів, подій, явищ, понять. Як зауважує Е. Косеріу, архаїзми як функціональні елементи мови здатні надавати їй архаїчного забарвлення. Ці лексеми є архаїчними тільки з погляду сучасної мови, адже в інші епохи вони не виконують цієї функції (Косеріу, 1963: 149).

Мовознавці поділяють архаїзми на кілька груп: 1) лексичні – застарілі слова, витіснені з уживання синонімічними лексичними одиницями: *ланіти* – *щоки*, *ректи* – *говорити*, *воліти* – *бажати*; 2) лексико-словотвірні – застарілі слова, що відрізняються від сучасних словотвірними елементами (префіксами, суфіксами): *возсіяти* – *засіяти*; *возвеличувати* – *звеличувати*, *вой* – *війн*; 3) лексико-фонетичні – застарілі слова, що відрізняються від сучасних слів звуковим оформленням:

врата – *ворота*, *глас* – *голос*, *сей* – *цей*; 4) морфологічні – застарілі словоформи й граматичні характеристики слова: *гортанію* – *гортанню*, *паде* – *падає*, *люде* – *люди*; 5) лексико-семантичні – слова, в яких застарілі лише окремі значення: *худий* – у значенні «поганий», *держати* – «мати за дружину», *живіт* – «життя» (СУЛМ, 2002: 217; УМ, 2000: 67).

Другу групу застарілої лексики становлять історизми, матеріальні архаїзми – слова, які вживаються для позначення понять, предметів, подій, явищ минулих епох життя людського суспільства. Вони архаїзуються у зв'язку з різними соціально-побутовими й суспільно-політичними змінами. Історизми на відміну від архаїзмів не мають у сучасній українській мові синонімічних відповідників. Вони виконують власне номінативну функцію в історичних текстах, відтворюючи факти, події, явища минулих епох. Як наголошує Л. Мацько, в сучасній мові історизми й архаїзми використовуються як «засіб стилізації історичного часу, для відтворення історичного тла подій, характеристики образів, «оригінального словника художньо-історичних творів», створення колориту архаїки» (Мацько, 2003: 36).

Аналіз поетичних текстів Сергія Жадана показав, що митець широко послуговується застарілими словами, які органічно вводить у художню тканину твору. Серед застарілої лексики переважають лексичні архаїзми (*вуста*, *жона*, *знамена*, *сухоти*, *тьма*, *утроба*, *чати* й інші), зрідка вживаються лексико-фонетичні (*сей*) і лексико-словотвірні (*лик*).

Архаїзми Сергія Жадана доцільно об'єднати в такі семантичні групи:

1) назви частин тіла: *вуста*, *лик*, *утроба*. Наприклад: «*Всіх, кому **утроби** пекло вогнем, / кого пропасниці вивертали, мов светр, / хто відійшов літнім сонячним днем, / за ким не лишилось жодних ознак і прикмет*» (Жадан, 2016: 22), де архаїзм *утроба* означає *живіт*, *черев* взагалі (ВТССУМ, 2005: 1521); «*Ще **вуста** після голоду такі солоні, / хтось і далі залишається у полоні, / а вони тягнуть каміння до міста, волочуть пісками, / відбудовують вулиці збитими в кров руками*» (Жадан, 2016: 116), де архаїзм *вуста* означає *губи* (ВТССУМ, 2005: 1517); «*Кров проступає на одязі, ніби **лик***» (Жадан, 2016: 64), де архаїзм *лик* означає обличчя, його зображення (ВТССУМ, 2005: 614).

У поетичних текстах архаїзми вжито з метою створення сильного перцептивного ефекту на читача, оскільки саме вони глибше

передають почуття та психічне переживання ліричного героя у воєнний час. У віршових рядках «*Темніє під нігтями кров. / Бог розбереться сам, якщо він справді бог. / Кров проступає на одязі, ніби лик*» (Жадан, 2016: 64), «*так ми видихаємо нашу свободу: / тютюновим димом у прозоре склепіння ранку, / так проступають **лики** запалень / на вітражах легень*» (Жадан, 2020: 7), вживання архаїзму **лик** утаємничує, додає загадковості, настороженості, навіть моторошності, оскільки в першому прикладі простежуємо асоціативний ланцюжок *кров – рана – червоний*, що містить у собі негативну семантику, в другому ж – поет порівнює легені з малюнками на склі, на яких ледве з'являються «*лики*» ще не виявленої хвороби;

2) назви хвороб: *сухоти*. Наприклад: «*Скидай прокажених у хвилі, / скидай зачумлених в ніч, / тих, кого з'їли **сухоти**, мов черва*» (Жадан, 2016: 22), де архаїзм *сухоти* означає **туберкульоз** (ВТССУМ, 2005: 1418).

Конотація архаїзму *сухоти* позначена негативною семантикою, оскільки значення прикметника *сухий* (сухота – від *сухий*) в українського народу здавна асоціюється із чимось поганим, несприятливим (пор.: *сухий хліб* – черствий; *сухі плоди* – які не мають соку; *сухий чоловік* – худий, виснажений тяжкою працею; позбавлений душевної теплоти тощо). Вживання в поетичному тексті іменника *сухоти* з дієсловом минулого часу з'їли підкреслює небезпеку, страх і безсилля перед хворобами, часто породженими війною та голодом;

3) назви осіб за професією, родом занять тощо: *книжник, митар*. Наприклад: «*Так прописується в життя / кожного **книжника** і повстанця / єдина релігія – відчуття / того, що за тебе потім помстяться*» (Жадан, 2020: 114), де архаїзм *книжник* означає «*учений, знавець церковних книг*» (ВТССУМ, 2005: 549).

Уживаючись у поетичному тексті, архаїзми часто розширюють своє значення, відповідно до авторського задуму набувають нових семантичних відтінків. У поетичному контексті «*Ось лише нічого не дається задарма, / і надійде час за все відповісти, / розраховуватися за все / із **митарями**, що збирають / чорну податі нашої самотності*» (Жадан, 2018: 295) архаїзм *митар* означає не просто **збирач мита, податків** (ВТССУМ, 2005: 668), а збирач чогось неприємного, важкого, безрадісного. Ця семантика архаїзму підсилюється контекстом «*чорна податі нашої самотності*», де історизм *податі* (у дореволюційній Росії – податок із селян і міщан

(ВТССУМ, 2005: 1007)) вказує не на матеріальну плату, а на душевне спустошення, що підсилюється завдяки вживанню якісного прикметника «*чорний*».

Поет добирає ті слова, які всебічно розкривають його найпотаємніші думки, душевні почуття та переживання. У віршових рядках «*Як із його гарячих кольорів / ставала там, де ще було не можна, / ославлена, але непереможна / епоха **митарів** і дзвонарів*» (Жадан, 2018: 244) *епоху митарів і дзвонарів* можемо потрактувати як авторський натяк на добу, в якій панували високі морально-етичні норми, а митарі й дзвонарі – це люди, життєвою місією яких було збирання, зберігання, роз'яснення та передача наступним поколінням духовних цінностей і народної культури. Архаїзми формують експресивний образ певної епохи;

4) назви військових речей, амуніцій, понять тощо: *війнство, знамена, чати*. Наприклад: «*Вгортатись в тепло, ніби в **знамена**, / які останнім виносиш з міста*» (Жадан, 2020: 109), де архаїзм *знамена* означає **прапор** (ВТССУМ, 2005: 469); «*Приручені, мов тварини, середні віки / охороняють нас, стаючи на **чати***» (Жадан, 2016: 113), де архаїзм *чати* означає **вартування** (ВТССУМ, 2005: 1595);

5) назви родинних стосунків: *жона*. Наприклад: «*За муром гетто стоїть світла **жона**. / Перший камінь у тебе кине саме вона*» (Жадан, 2016: 30), де архаїзм *жона* означає «*заміжня особа щодо свого чоловіка*» (ВТССУМ, 2005: 370);

6) назви чисел: *тьма*. Наприклад: «*У цьому місті стоїть сто церков, / безліч костелів і ціла **тьма** синагог*» (Жадан, 2016: 64), де архаїзм *тьма* означає **десять тисяч** (ВТССУМ, 2005: 1488).

У поетичних текстах Сергія Жадана архаїзми надають мові урочистого звучання, виражають авторське ставлення до зображуваного, передають його почуття, переживання, підсилюють емоційність віршованого твору.

Історизми в поетичних текстах митця кількісно переважають над архаїзмами. У його творчому доробку виявили такі семантичні групи історизмів:

1) географічні назви: *Вифлеєм, Ітака, Палестина, Троя*. Наприклад: «*І ось розібрано час на частини, / і втішено нашу сонячну **Трою**, / і входить печаль за фортечні стіни, / змашені чоловічою кров'ю*» (Жадан, 2020: 92); «*І тінь січневої **Палестини**, / і голоси, що здавались простими, / і світло серед поля пустого...*» (Жадан, 2018: 18).

У поетичних текстах Сергія Жадана історичні географічні назви виступають не лише засобом стилізації певної історичної епохи, вони стають засобом зображення через призму минулого революційних подій і воєнних дій, що відбуваються в нашій країні. У контексті «*Це ось наше місто – стоїть на сході країни. / Це ось ми, це ось наша мова тасмна. / На Різдво ми виходимо із будинків, б'ємо вітрини. / Проводжаємо свого царя на захід, до **Вифлеєма***» (Жадан, 2020: 86) топонім *Вифлеєм* узагальнено означає місце перебування спасителів взагалі;

2) слова, що характеризують соціальний стан, місце людини в суспільстві: *посполитий* – належний до міщан або до селянства (ВТССУМ, 2005: 1082); *тамплієри* – члени католицького духовно-лицарського ордену, заснованого 1118 р. в Єрусалимі для захисту святих місць і скасованого в 1312 р.; храмовник (ВТССУМ, 2005: 1430); *цар* – володар якої-небудь країни (ВТССУМ, 2005: 1578). Наприклад: «*будуть зігнутих від страху **посполитих** волочити до комендатури*» (Жадан, 2016: 40); «*Стоїть, мов **Цар** Єрусалимський у рваних кросівках, / і тихим голосом оповідає нам про птахів*» (Жадан, 2020: 25);

3) назви колишніх професій, роду занять: *маркітант* – в армії XVIII–XIX ст. – особа, що торгувала харчами, напоями й дрібними предметами солдатського вжитку (ВТССУМ, 2005: 647); *погонич* – той, хто поганяє, супроводжує запряжених або нав'ючених тварин (коней, волів і таке інше); *візник* (ВТССУМ, 2005: 1004–1005). Наприклад: «*Сходяться вічні **погоничі**, несучи за собою / великодній дух бійні*» (Жадан, 2020: 8).

Історична лексика у віршових текстах, в яких зображуються сучасні події життя суспільства, часто є засобом іронії, сарказму. Так, у поетичних рядках «*Бої відкочуються, і вже / в місті з'являються **маркітанти***» (Жадан, 2016: 26) образ маркітантів викликає негативні емоції, що підсилюється такими рядками «*Але доки ми платимо за власну смерть, / у вас і далі буде робота*», (Жадан, 2016: 26); «*доки для вас нічого не важить життя, / ваші справи далі йтимуть угору*» (Жадан, 2016: 27). Значення лексеми *маркітанти* розширюється, слово набуває нового, негативного значення – «торговці людськими душами й життями»;

4) назви зниклих народів: *ассирійці* – населення Ассирії, однієї з найбільших азійських держав, що існувала з кінця III тисячоліття до VII ст. до н. е. (ВТССУМ, 2005: 43);

сарацини – давня назва мусульманських народів (арабів, турків і таке інше), прийнята в європейців (ВТССУМ, 2005: 1294). Наприклад: «*А тут між цих **ассирійців** страшніше щодень / і немає куди сховатися від вогню, / і що їм, **ассирійцям**, до моїх одкровенень, / смішно думати, ніби я все це спиню*» (Жадан, 2016: 14).

У віршорядках «*Навчені подорожами **сарацини** / минають митницю і друкарню, / шукають любові, наче вакцини, / в холодних будинках з жовтого каменю*» сарацини є втіленням спокійної, гармонійної вдачі, вони уособлюють людські поривання, безкінечне шукання кращого життя. Антитеза *холодні будинки – жовтий камінь* символізує надію, сподівання на те, що ще не пізно «в *холодних будинках*» створити сімейний затишок і наповнити душевним теплом простір помешкання;

5) назви історичних епох: *середні віки* – історична епоха, що охоплює час від загибелі Римської рабовласницької імперії (кінець V ст.) до початку капіталізму (середина XVII ст.) (ВТССУМ, 2005: 1308–1309).

Авторське ставлення до історичної епохи позначене негативним відтінком, оскільки той період характеризується значною кількістю хвороб і війн: «*Сенс ворухити цю каламуть? / Що тут гадати? Всі й так помруть. / Яка різниця, що скажуть зірки? / Середні віки такі Середні віки*» (Жадан, 2016: 20). Тавтологія «*Середні віки такі Середні віки*» акцентує на панорамному зображенні історичної епохи й усіх людських доль і подій, що тоді відбувалися;

6) назви предметів побуту, жіночих прикрас тощо: *дукачі* – жіноча прикраса у вигляді монети (ВТССУМ, 2005: 331); *жорно* – плескуватий круглий камінь, призначений для луцення та розмелювання зерна й інших твердих предметів; ручний млин (ВТССУМ, 2005: 371); *скриня* – великий ящик із кришкою та замком для зберігання одягу, коштовних предметів тощо (ВТССУМ, 2005: 1338); *фіранка* – шматок тканини або тюлю, яким запинають вікно, двері тощо; занавіска (ВТССУМ, 2005: 1538). Наприклад: «*Та й жінки теж / плакатимуть над ними, / загортатимуть вірші дбайливо, / мов **дукачі***» (Жадан, 2020: 53); «*Світло горіло всю ніч до ранку. / Протяги легко торкали **фіранку***» (Жадан, 2016: 60); «*І хто повинен сказати їм, що все завершилось, / що слід збирати речі, скидати до **скринь** / нехитрий скарб, сорочки і светри, / які пам'ятають печаль і радість цих десяти років?*» (Жадан, 2018: 288); «*А*

тим часом крутяться / жорна справедливості» (Жадан, 2018: 296);

7) назви будівель, їх частин: *віконниця* – дерев'яний або металевий щит з однієї або двох стулок для прикривання вікна (ВТССУМ, 2005: 187); *комора* – окрема будівля для зберігання зерна тощо (ВТССУМ, 2005: 560); *млин* – споруда, що розмелює зерно на борошно за допомогою вітряної, водяної, парової та іншої енергії (ВТССУМ, 2005: 681); *піч* – споруда із цегли або каменю, призначена для опалення приміщення, випікання хліба й інших борошняних виробів, варіння страв, напоїв і таке інше (ВТССУМ, 2005: 976). Наприклад: «*Але хто мене пустить тепер до твоїх околиць? / Хто стане дивитись на мене з-поза твоїх віконниць?*» (Жадан, 2018: 116); «*працюють господні млини, / пересипають сонячний пил / над березневим містом*» (Жадан, 2018: 296); «*Люто вірую в літературу, / якою обігривають печі / в дитячих будинках*» (Жадан, 2020: 15);

8) назви різноманітних наукових учень, течій, напрямів тощо: *алхімія* – середньовічне містичне вчення, спрямоване на відшукання чудодійної речовини — «філософського каменя», за допомогою якого можна було б перетворювати прості метали на золото, лікувати різні хвороби й інше (ВТССУМ, 2005: 23); *атеїзм* – заперечення існування Бога; відмова від релігійних вірувань; безбожність, безвір'я (ВТССУМ, 2005: 44).

У поетичних рядках «... і з'являється ілюзія, / що цього разу все буде інакше, / що геометрія сонячного пилу / і алхімія дихання / зроблять свою справу...» (Жадан, 2018: 294); «*Давайте, звинувачуйте поетів у власному / безсиллі / у власній самотності / і власному атеїзмі*» (Жадан, 2020: 76) історизми *алхімія*, *атеїзм* мають певне стилістичне навантаження, надають мові патетичного звучання, виражають авторське ставлення до зображуваного.

4. Висновки

Застаріла лексика займає чільне місце в поетичних текстах Сергія Жадана й вживається з метою більш реалістичної передачі подій певної історичної епохи, а також для підсилення урочистості, пафосу зображуваного. У поезії Сергія Жадана архаїзми й історизми представлені різними видами, що використані для увиразнення авторської думки, відчуття сугестії, та позначають поняття, явища й предмети, які майстерно вплетені в канву віршорядків митця.

Логічним продовженням дослідження вбачаємо розробку питання використання інших шарів лексики в поетичному доробку Сергія

Жадана, що розширить уявлення про мовний світ митця слова.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Баранник Н.О. Архаїзми в романах С. Скляренка «Святослав», «Володимир». *Література та культура Полісся. Серія «Філологічні науки»*. Вип. 96. № 13. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2019. С. 202–213.
2. Бевзенко С.П. Вступ до мовознавства: короткий нарис : навчальний посібник. Київ : Вища школа, 2006. 143 с.
3. Булаховський Л.А. Вибрані праці : у 5-ти томах / за ред. І.К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1975.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. та голов. ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. Т. VIII. 1728 с.
5. Гайдученко Г.М. Історизми та архаїзми як основні виражальні засоби історичної стилізації. URL: <http://ekhssuir.kspu.edu/bitstream> (дата звернення: 27.03.2021).
6. Греб М.М., Грона Н.В. Архаїзми в поемі І. Франка «Мойсей»: функціональний аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. № 41. Том 1. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2019. С. 25–28.
7. Дячук І.В. Стилістичні функції історизмів та архаїзмів у романі М. Стельмаха «Правда і кривда». *М.П. Стельмах і сучасність* : матеріали науково-практичної конференції. Хмельницький : ХмЦНТІ, 2012. С. 61–69.
8. Єрмоленко С.Я. Нариси з української словесності. Стилістика та культура мови. Київ : Довіра, (1999). 431 с.
9. Жадан С.В. Антена : поезії. Чернівці : Меридіан Черновіц, 2018. 304 с.
10. Жадан С.В. Список кораблів. Чернівці : Меридіан Черновіц, 2020. 160 с.
11. Жадан С.В. Тамплієри. Поезії. Чернівці : Книги – XXI; Meridian Czernowitz, 2016. 120 с.
12. Іваненко І.М. Історично маркована лексика як засіб творення смислових зв'язків у сучасній поезії. *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур*: Збірник наукових праць. Випуск 26. Київ : Освіта України, 2014. С. 17–21.
13. Сучасна українська літературна мова : підручник / С.О. Караман, О.В. Караман, М.Я. Плющ та ін. ; за ред. С.О. Карамана. Київ : Літера, 2011. 560 с.
14. Коваленко О.В. Хронологічно маркована лексика як фактор тексту в жанрі історичного роману (на матеріалі художньої прози В. Скотта) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Одеса, 2002. 20 с.
15. Колоїз Ж.В. Лексичні архаїзми у творчій спадщині Івана Нечужа-Левецького. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. Випуск 3. Кривий Ріг, 2009. С. 68–81.
16. Косериу Э. Синхрония, диахрония и история. *Новое в лингвистике*. Москва : Изд-во иностранной литературы, 1963. С. 143–343.
17. Крупеньова Т.І. Стилістичні конотації архаїзмів у художньому ідіолекті. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство)*: Зб. наукових праць. Серія № 8. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. Вип. 1. Книга 1. С. 128–133.

18. Левченко Г.І. Історизми й архаїзми як основні виражальні засоби історичної стилізації. *Молодий науковець XXI століття* : матеріали науково-практичної конференції. Кривий Ріг, 2012. С. 290–292.
19. Лисиченко Л.А. Лексикологія сучасної української мови: Семантична структура слова. Харків : Вища школа, 1976. 108 с.
20. Мацько Л.І., Сидоренко О.М., Мацько О.М. Стилїстика української мови : підручник / За ред. Л.І. Мацько. Київ : Вища школа, 2003. 462 с.
21. Пашенько Н.Л. Історизми та архаїзми у сучасних художніх текстах. *Щорічні записки з українського мовознавства* : збірник наукових статей. Одеса, 1996. Вип. 4. С. 41–45.
22. Попадинець О.О. Жанрово маркована лексика історичних романів Вальтера Скотта і Михайла Старицького. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. Випуск 21. Кам'янець-Подільський, 2010. С. 168–172.
23. Романиця О.В. Поетична лексика віршованих творів Осипа Маковая. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки*. Випуск 31. Кам'янець-Подільський, 2012. С. 336–338.
24. Сірик С.В. Застаріла лексика в мовно-художній системі В.А. Чабаненка (на матеріалі поетичної збірки «Оратанія»). *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. № 2. Запоріжжя : ЗДУ, 2015. С. 272–281.
25. Стишов О.А. Основні тенденції розвитку лексичного складу українській мові початку XXI століття. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. 2012. № 1. С. 406–415.
26. Сучасна українська літературна мова : підручник / А.П. Грищенко, Л.І. Мацько, М.Я. Плющ та ін. ; За ред. А.П. Грищенка. 3-тє вид., допов. Київ : Вища школа, 2002. 439 с.
27. Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія / за заг. ред. І.К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1973. 438 с.
28. Сучасна українська мова : підручник / за ред. О.Д. Пономарева. Київ : Либідь, 1997. 400 с.
29. Тележкіна О.О. Застаріла лексика як стилістичний засіб у поетичному мовленні Дмитра Павличка. *Психолінгвістика*. 2012. Вип. 9. С. 236–241.
30. Удод Л.В., Литвиненко К.А. Застаріла лексика як елемент стилізації історичної епохи в романі Л. Костенко «Берестечко». *Інформаційні технології в освіті, науці та виробництві*. Вип. 4 (11). Херсон, 2015. С. 194–200.
31. Українська мова : енциклопедія / НАН України, Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні, Інститут української мови ; ред. В.М. Русанівський та ін. Київ : Українська енциклопедія, 2000. С. 32–33.
32. Українська мова: конспект лекцій. / Нар. укр. акад., каф. українознав. ; упоряд. Т.М. Берест. Харків : Вид-во НУА, 2013. 176 с.
33. Ющук І.П. Українська мова : підручник. Київ : Либідь, 2008. 640 с.
34. Яструбецька Г.І. Архаїзми та старослов'янїзми і їх моделююча роль у експресіоністичній стильовій структурі «Палімпсестів» В. Стуса. *Науковий вісник Волинського*

державного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. № 6. Луцьк, 2020. С. 158–162.

REFERENCES:

1. Barannyk N.O. (2019). Arkhaizmy v romanakh S. Sklar-enka "Svatoslav", "Volodymyr" [Archaisms in the novels of S. Sklyarenko "Svyatoslav", "Volodymyr"]. *Literature and culture of Polissya. Iss. 96. Series "Philological Sciences". № 13*. Nizhyn : Nizhyn Mykola Gogol State University. pp. 202–213.
2. Bevzenko S.P. (2006). Vstup do movoznavstva: korotky narys [Introduction to Linguistics: a Short Essay] [Text]: textbook. Kyiv: Higher School. 143 p.
3. Bulakhovsky L.A. (1975). Vybrani pratsi : y 5-ty tomakh [Selected works: in 5 volumes] / ed. I. K. Bilodid. Kyiv: Naukova Dumka.
4. VTSSUM = Velykyi tlumachnyi slovnyk sychasnoi ukrainskoi movy [Large Explanatory Dictionary of the Modern Ukrainian Language] / compiler and editor-in-chief W.T. Busel. Kyiv; Irpin' : Perun, 2005. VIII, 1728 p.
5. Hajduchenko H. (2009). Istoryzmy ta arkhaizmy iak osnovni vyrazhal'ni zasoby istorychnoi stylizatsii. [Historicisms and archaisms as the main expressive means of historical stylization]. URL: <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream>.
6. Greb M.M., Grona N.V. (2019). Arkhaizmy v poemi I. Franka "Moisei": funktsionalnyi aspekt [Archaisms in the poem by Ivan Franko "Moysey": functional aspect]. *Scientific Bulletin of International Humanities University. Series: Philology. № 41, volume 1*. Odessa : "Hel'vetyka" Publishing House. pp. 25–28.
7. Dyachuk I.V. (2012). Stylistychni funktsii istoryzmiv ta arkhaizmiv u pomani M. Stelmakha "Pravda i kryvda" [Stylistic functions of historicisms and archaisms in M. Stelmakh's novel "Truth and Wrong"]. *M.P. Stelmakh and modernity: materials of the scientific-practical conference*. Khmelnytsky: KhmTSNTI. pp. 61–69.
8. Ermolenko S.Ya. (1999). Narysy z ukrains'koi slovesnosti. Stylistyka ta kul'tura movy [Essays on Ukrainian literature. Stylistics and culture of language]. Kyiv : Dovira. 431 p.
9. Zhadan S. (2018). Antena [Text]: poezii [Antenna [Text]: poetry]. Chernivtsi : Merydian Chernovits. 304 p.
10. Zhadan S. (2020). Spysok korabliv [Text] [List of ships [Text]]. Chernivtsi : Merydian Chernovits. 160 p.
11. Zhadan S. (2016). Tampliery. Poezii [Templars. Poetry]. Chernivtsi : Knyhy – XXI; Meridian Czernowitz. 120 p.
12. Ivanenko I.M. (2014). Istorychno markovana leksyka jak zasib tvorennia smyslovykh zvezkiv u suchasni poezii [Historically marked vocabulary as a means of semantic connections creating in modern poetry]. *Comparative Studies of Slavic Languages and Literatures: Collection of Scientific Papers. Issue 26*. Kyiv : Education of Ukraine. pp. 17–21.
13. Karaman S.O., Karaman O.V., Plyushch M.Ya. [and etc.]. (2011). Sychasna ukrainska literaturna mova [Modern Ukrainian Literary Language] / Ed. S.O. Karaman. Kyiv : Litera. 560 p.
14. Kovalenko O.V. (2002). Khronolohichno markovana leksyka jak faktor tekstu v zhanri istorichnoho romanu (na materialii khudozhn'oi prozy V. Skotta). [Chronologically Marked Vocabulary as a Text Factor in the genre of Historical Novel (on the Material of Fiction by W. Scott)] : avtoref. kand. filol. nayk. Odessa. 20 p.

15. Koloiz J. (2009). Leksychni arkhazmy u tvorchii spadshchyni Ivana Nechua-Levyts'koho [Lexical archaisms in the creative heritage of Ivan Nechuy-Levytsky]. *Philological studies. Scientific Bulletin of Kryvyi Rih State Pedagogical University*. Issue 3. Kryvyi Rih. pp. 68–81.
16. Koseriu E. (1963). Synkhroniya, diakhroniya i istoriya [Synchrony, diachrony and history]. *New in linguistics*. Moscow : Publishing House of Foreign Literature. pp. 143–343.
17. Krupen'ova T.I. (2009). Stylistychni konotatsii arkhazmiv u khudozhnomu idiolekti [Stylistic connotations of archaisms in artistic idiolect]. *Scientific journal of National Pedagogical Dragomanov University. Iss. № 8. Philological Sciences (Linguistics and Literary Studies)*: coll. of Scientific Papers. Kyiv : NPDU Publishing House. Issue 1. Book 1. pp. 128–133.
18. Levchenko G.I. (2012). Istoryzmy ta arkhazmy yak osnovni vyrazhal'ni zasoby istorychnoi stylizatsii. [Historicisms and archaisms as the main means of expression of historical stylization]. *Young scientist of the XXI century: materials of the scientific-practical conference*. Kryvyi Rih. pp. 290–292.
19. Lysychenko L.A. (1976). Leksykologhiia sychasnoi ukrainskoi movy: Semantychna strykytra slova [Lexicology of the modern Ukrainian language: Semantic structure of the word]. Kharkiv: Higher School. 108 p.
20. Matsko L.I., Sidorenko O.M., Matsko O.M. (2003). Stylistyka ukrainskoi movy [Stylistics of the Ukrainian language]: textbook; Ed. L.I. Matsko. Kyiv : Higher School. 462 p.
21. Pashen'ko N.L. (1996). Istoryzmy ta arkhazmy u suchasnykh khudozhnikh tekstakh [Historicisms and archaisms in modern literary texts]. *Annual notes on Ukrainian linguistics*: coll. of Scientific Papers. Odessa. Iss. 4. pp. 41–45.
22. Popadynets O.O. (2010). Zhanrovo markovana leksyka istorychnykh romaniv Val'tera Skotta i Mykhaila Staryts'koho. [Genre-marked Vocabulary of Historical Novels by Walter Scott and Mykhailo Starytsky]. *Scientific works of Kamyanets-Podilsky National University named after Ivan Ogienko. Philological sciences. Vip. 21*. Kamyanets-Podilsky. pp. 168–172.
23. Romanitsa O. (2012). Poetychna leksyka virshovanykh tvoriv Osypa Makoveia [Poetic Vocabulary of Poetic Works of Osip Makovei]. *Scientific works of Kamyanets-Podilsky National University named after Ivan Ogienko: Philological Sciences*. Issue 31. Kamyanets-Podilsky. pp. 336–338.
24. Siryk S.V. (2015). Zastarila leksyka v movno-khudozhnii systemi V.A. Chabanenka (na materialii poetychnoi zbirky “Orataniia”) [Obsolete vocabulary in the language-art system of V.A. Chabanenko (on the material of the poetry collection “Oratania”).] *Bulletin of Zaporizhzhia National University. Philological sciences. № 2*. Zaporizhzhia : ZSU. pp. 272–281.
25. Styshov O.A. (2012). Osnovni tendentsii rozvytku leksychnoho skladu ukrainskoi movy pochatku XXI stolittia. [The main trends in development of lexical structure of the Ukrainian language at the beginning of the 21st century]. *Bulletin of Zaporizhzhia National University. Philological sciences. № 1*. pp. 406–415.
26. SULM = Sychasna ukrainska literaturna mova [Modern Ukrainian Literary Language]: textbook / A.P. Grishchenko, L.I. Matsko, M.Ya. Plyushch and etc.; Ed. A.P. Grishchenko. 3rd ed., add. Kyiv : Higher School, 2002. 439 p.
27. SULMLF = Sychasna ukrainska literaturna mova. Leksyka i frazeologhiia [Modern Ukrainian Literary Language. Vocabulary and phraseology] / Ed. I.K. Bilodid. Kyiv : Naukova dumka, 1973. 438 p.
28. SUM = Sychasna ukrainska mova [Modern Ukrainian Language]: textbook / Ed. O.D. Ponomariv. Kyiv : Lybid, 1997. 400 p.
29. Tyelyezhkina O. (2012). Zastarila leksyka yak stylistychnyi zasib u poetychnomu movlenni Dmytra Pavlychka. [Obsolete vocabulary as a stylistic means in poetic speech of Dmytro Pavlychko]. *Psycholinguistics. Iss. 9*. pp. 236–241.
30. Udod L., Lytvynenko A. (2015) Zastarila leksyka jak element stylizatsii istorichnoi epokhy v romani L. Kostenko “Berestechko” [Inveterate lexicon as an element of the stylization of historical period in novel by L. Kostenko “Berestechko”]. *Information technologies in education, science and production*, ed. № 4(11). Kherson. pp. 194–200.
31. UL = Ukrainska mova [Ukrainian language]: encyclopedia / O.O. Potebnia IL NAS of Ukraine, Institute of the Ukrainian Language; Ed. V.M. Rusanovsky [etc.]. Kyiv : Ukrainian Encyclopedia, 2000. pp. 32–33.
32. UL = Ukrainska mova [Ukrainian language]: lecture notes. / People's Ukr. Acad., [Dept. of Ukrainian studies; Ed. T.M. Berest]. Kharkiv : PUA Publishing House, 2013. 176 p.
33. Yushchuk I.P. (2008). Ukrainska mova [Ukrainian Language]: textbook. Kyiv: Lybid. 640 p.
34. Yastrubetska G. (2020). Arkhazmy ta staroslovjanizmy i jikh modeliuiucha rol' u ekspresionistychnii styl'ovii strukturi [Archaisms and Old Slavicisms and their Modeling Role in the Expressionist Stylistic Structure of V. Stus's “Palimpsests”]. *Scientific Bulletin of Volyn State University named after Lesya Ukrainka. Philological Sciences. № 6*. Lutsk. pp. 158–162.

Стаття надійшла до редакції 09.04.2021.
The article was received 9 April 2021.

Наукове періодичне видання

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

**Серія «ГЕРМАНІСТИКА
ТА МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ»**

Випуск 1

Коректура • *В.В. Ізак*

Комп'ютерна верстка • *Ю.В. Ковальчук*

Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум.-друк. арк. 16,04.
Замов. № 0621/229. Наклад 100 прим.

Видавничий дім «Гельветика»
73021, м. Херсон, вул. Паровозна, 46-а
Телефони +38 (0552) 39 95 80, +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.